

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

KORUMA SORUMLULUĞU ÇERÇEVESİNDE SURİYE KRİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Abela RIZVANSKA DAVUT

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

İZMİR

2019

T.C.
E G E Ü N İ V E R S İ T E S İ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

KORUMA SORUMLULUĞU ÇERÇEVESİNDE SURİYE KRİZİ

Yüksek Lisans Tezi

Abela RIZVANSKA DAVUT

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Altuğ GÜNAL

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum “ Koruma Sorumluluğu Çerçevesinde Suriye krizi”, adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Abela RIZVANSKA DAVUT

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Abela Rızvanska DAVUT

Numarası : 92-13-3495

Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı (Türkçe) : Koruma Sorumluluğu Çerçevesinde Suriye Krizi

Tez Başlığı (İngilizce) : The Syrian Crises within the Framework of the Responsibility to Protect

Tez Savunma Tarihi : 27.08.2019

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Altuğ GÜNAL

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Feride Aşlı ERGÜL JORGENSEN

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Dr. Öğr. Üyesi Barış GÜRSOY

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Tez konusu belirlenirken, aynı anda hem teorik hem de uygulamalı bir çalışma olmasına dikkat edilmiştir. Konu seçimi, yüksek lisans derslerinde öğretilen kavramlar arasında yer alması ve aynı zamanda Suriye krizinin gündemde olan bir konu olmasından etkilenmiştir.

Koruma Sorumluluğu, Uluslararası İlişkilerde hala yeni bir olgu olarak görünse de anlamı ve gerekliliği küçümsenemez. Son dönemde Türkiye’yi de büyük bir ölçüde etkileyen Suriye krizinin de önemi hem Türkiye hem de dünya politikası için önem arz etmektedir. Bu krizin araştırılması sırasında, kriz sürecinde yaşanan ve halen devam eden olayların, Koruma Sorumluluğu kavramı ile birçok noktada örtüştüğü tespit edilmiştir. Koruma Sorumluluğu ve Suriye krizinin birlikte, istenen teorik ve uygulamalı çalışmaya dönüştürülebileceğine karar verilmiştir. Bu süreçte karşılaşılabilecek zorluklar, tezimin danışmanı Doç. Dr. Altuğ Günel tarafından ortaya konmuş ve çalışmanın ilerleyebilmesi için gerekli adımlar planlanmıştır. Genel anlamda Orta Doğu bölgesinin karışık olması ve Suriye’deki krizin halen süre geliyor olmasına ek olarak; kaynakların çoğunluğunun İngilizce, bölgenin dilinin Arapça ve çalışmanın dilinin ise Türkçe olması, tahmin edilen zorluklar olarak çalışma boyunca karşımıza çıkmıştır. Çalışma, özellikle insanların durumu, karşılaştıkları muamele ve işlenen insan hakları ihlallerine önem addetmiştir. Suriye’de yaşanan insan hakları ihlallerine karşı uluslararası toplumun tepki ve faaliyetleri de analiz edilmiş ve uluslararası sistemde mevcut olan insan hakları, demokrasi, adalet ve diğer benzer hususların insan hayatının korunabilmesi için halen yeterli olmadığı görülmüştür. İnsan haklarının korunması ve insani değerlerin savunulmasına inanç duyarak başlanan bu tez çalışması sonunda, uluslararası sistemde devletlerin hala ön planda tutulduğu ve insanlığın öneminin hala hak ettiği yerde olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu sayede de, bu tez çalışması bana yeni bir bakış açısı, bilgi ve aynı zamanda yeni bir dil kazandırmıştır.

İzmir 2019

Abela RIZVANSKA DAVUT

ÖZET

15 Mart 2019'ta, Suriye krizinin sekizinci yılı tamamlanmıştır. Bu sekiz sene içerisinde Suriye ve uluslararası toplum: yaklaşık altı milyon mülteci, altı milyondan fazla yerinden edilmiş insan, yaklaşık yarım milyon ölü, ciddi insan hakları ihlalleri, cezaevlerinde sistematik infazlar ve iki yüzden fazla kimyasal silah saldırısı ile karşı karşıya kalmıştır. Sorunun siyasi çözümü için çok sayıda deneme yapıldıysa da ne yazık ki bir çözüm hala bulunmamıştır.

Savaşları ve insanların çektiği acıları engellemeye dair çabalar insanlık tarihi kadar eskidir ancak 2001 yılında Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS) raporuyla ortaya çıkan Koruma Sorumluluğu (Responsibility to Protect-RtoP) Raporu ile beraber yeni boyut kazanmıştır. Komisyon, doksanlı yıllarda yaşanan insanı krizler sonrasında, insan haklarını devlet egemenliğinin önüne çekmeyi ve egemenliğin bir ayrıcalık yerine sorumluluk olarak görülmesini sağlamayı hedeflemiştir. 2005 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabulü ile Koruma Sorumluluğu daha büyük önem kazanmıştır. Birleşmiş Milletler, her ne kadar bir daha asla Kosova, Srebrenitsa ya da Ruanda gibi durumlar yaşanmaması konusunda sorumluluk üstlense de ne yazık ki en az onlar kadar trajik olan Suriye krizinin çıkmasını engelleyememiş ve halen de durduramamıştır. Bu çalışma ise, RtoP mekanizmaları zamanında kullanılabilmiş olsaydı Suriye krizinin bugünkü boyutlarına ulaşmayacağını savunmaktadır. Bu çerçevede Suriye krizi, RtoP'un, ağır insan hakları ihlallerini çözmek amaçlı askeri güç kullanımına karar verebilmek için belirlediği altı prensip üzerinden değerlendirmiştir. Sonuç olarak RtoP'un ortaya çıkışının çok önemli bir gelişme olduğunu açık ve nettir. Bununla beraber yaşanan Suriye krizi gelecekte yeni krizlerinin yaşanmaması için de RtoP'un ne kadar gerekli olduğu konusunda küresel bir mutabakat yaratabilmek açısından büyük fırsat sunmuş fakat bu fırsat değerlendirilememiştir.

Anahtar kelimeler: insan hakları, RtoP, Suriye krizi, ihlal, BM, koruma sorumluluğu

ABSTRACT

15 March 2019, marked the eighth anniversary of the Syrian crisis. During this eight years Syria and the international community faced: almost six million refugees, over six million internally displaced people, almost half a million casualties, enormous human rights violations, systematical executions in prisons and over two hundred chemical attacks. There has been a lot of attempts for solving this crises throughout political means, but unfortunately the solution still hasn't been found.

The efforts for controlling war and human suffering are as old as human history but this effort gained a new dimension with the term Responsibility to Protect Report (RtoP) which appeared together with the report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS) in 2001. After living through multiple humanitarian crises in the 1990s the commission decided to put human rights before sovereignty and to treat sovereignty rather as a responsibility not a privilege. The new notion called Responsibility to Protect gained bigger significance in 2005 with its acceptance by the UN Security Council.

Despite the fact that the UN took responsibility on not allowing another Kosovo, Rwanda or Srebrenica, unfortunately they haven't been able to prevent or stop the Syrian crises which is at least as tragic as the ones in the past. This thesis is defending the fact that the Syrian crisis could have been solved with on time use of the RtoP mechanisms. In this framework the Syrian crises has been evaluated trough out the RtoP's six principles determined for making a decision on the use of military force in solving serious human rights violations. As a conclusion it is very clear that the occurrence and development of RtoP is very important. Nonetheless the Syrian crisis provided a great opportunity to create a global agreement on the necessity of RtoP to prevent new crises in the future, but this opportunity couldn't be utilized.

Key words: human rights, RtoP, Syrian crisis, violation, UN, responsibility to protect

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU'NUN GELİŞİMİ

1. KORUMA SORUMLULUĞU'NUN GELİŞİMİ	6
1.1. Egemenlik Kavramı	7
1.2. Haklı Savaş Doktrini	13
1.3. İnsani Müdahale Kavramı	21
1.4. Koruma Sorumluluğu.....	24
1.4.1.Koruma Sorumluluğu Üzerine Tartışmalar.....	26
1.4.2.Koruma Sorumluluğu'nun İşlevi.....	33
1.4.3.Koruma Sorumluluğu'nun Altı Prensiplerin Teorik Tartışması.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

MODERN SURİYE ARAP CUMHURİYETİNİN TARİHİ

2. MODERN SURİYE ARAP CUMHURİYETİNİN TARİHİ	39
2.1. Suriye Arap Cumhuriyeti'ne Genel Bakış.....	39
2.2. Modern Suriye Tarihi.....	41
2.2.1. İlk Uygarlıklardan Uygarlaştırma Görevine.....	41
2.2.2. Bağımsızlığın İlanından Önce Batılı Güçler ve Suriye.....	44
2.2.2.1. Sykes - Picot Antlaşması.....	48
2.2.3. Fransız Mandası 1920-1946.....	50
2.2.4. Fransız Mandası Sonrasında Suriye'de Siyasi Gelişmeler.....	57
2.2.4.1. Suriye'de Yeni Oluşan Siyasi Partiler	58
2.2.4.2. Baasçılığın Ortaya Çıkışı ve Etkileri.....	59
2.2.4.3. Filistin Sorununun Suriye Üzerindeki Etkisi	61
2.2.4.4. Önemli İç Siyasi Krizlerin Yaşandığı 1949 Yılı	65
2.2.4.5. Suriye - Mısır Birliği ve Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Ortaya Çıkışı	67

2.2.5. Hafız Esad'ın Yönetimi Ele Geçirmesi.....	68
2.2.5.1. Hafız Esad'ın İktidar Dönemi.....	70
2.2.5.2. Beşar Esad'ın İktidar Dönemi	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

2011 SURİYE KRİZİ

3. 2011 SURİYE KRİZİ.....	80
3.1. 2011'de Başlayan Krizin Arka Planı.....	81
3.2. Krizin Gelişimi.....	86
3.3. Suriye Krizinde Yer Alan Gruplar.....	95
3.3.1. Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti ve Müttefikleri	96
3.3.2. Muhalefetler.....	99
3.3.3. IŞİD Terör Örgütü ve YPG, Suriye'deki Yeni Bağımsız Antiteler İçin Savaşçılar ...	104
3.4. Krize Müdahil Olan Uluslararası Aktörler.....	107
3.5. Krize Müdahil Olan Bölgesel Aktörler.....	111

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KORUMA SORUMLULUĞU VE SURİYE KRİZİ

4. KORUMA SORUMLULUĞU VE SURİYE KRİZİ.....	117
4.1. Haklı Sebep.....	117
4.1.1. Kimyasal Silah Kullanımı.....	120
4.1.2. Hapishanelerin ve Tutuklananların Durumu.....	122
4.1.3. Aralık 2016 Halep Saldırısı	127
4.1.4. Mülteciler ve Yerinden Edilen Nüfus.....	128
4.2. Doğru Niyet	132
4.3. Son Çare	137
4.3.1 Suriye Krizi Konusunda BMGK'nin Çalışmaları.....	138
4.3.2. Suriye Krizi Konulu Uluslararası Toplantılar	142
4.3.2.1. Cenevre Süreci	142
4.3.2.2. Astana Müzakereleri	147
4.3.2.3. Viyana Konferansı, 2015	152
4.3.2.4. Suriye Üzerinde Diğer Uluslararası Konferanslar	153
4.3.3. Suriye Krizi İçin Oluşturulan Uluslararası Gruplar	156
4.4. Orantılılık	158
4.5. Makul Beklentiler	160
4.6. Doğru Otorite	162

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	168
KAYNAKLAR DİZİNİ.....	173
EKLER.....	197
TEŞEKKÜR.....	212
ÖZGEÇMİŞ.....	213

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1-Kategorilere Göre Haklı Savaş Kriterleri	14
Tablo 2-RtoP'un Kökeniyle İlişkili Uluslararası Sözleşmeler.....	27
Tablo 3-Suriye'de Çocuk Asker 2016	118
Tablo 4- Avrupa'da Suriyelilerin Sığınma Başvuruları	128
Tablo 5-Yıllara göre Türkiye'de Geçici Koruma Kapsamında Suriyeler	129
Tablo 6-BMGK Tarafından Suriye Konusunda Verilen Kararlar.....	138

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1-Suriye Siyasi Haritası.....	39
Şekil 2 -İngiltere'nin Gücü Tutma Planı.....	47
Şekil 3-Skyes-Picot Anlaşması	49
Şekil 4-Skyes-Picot Anlaşmasının Nüfuz Alanları.....	50
Şekil 5-Halep'in Uydu Görüntüsü Mart 2015.....	94
Şekil 6-Saydnaya Askeri Cezaevi Uydu Görüntüsü	123

KISALTMALAR LİSTESİ

- AB -Avrupa Birliği
- ABD - Amerika Birleşik Devletleri
- BM -Birleşmiş Milletler
- BMGK - Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- BMMYK - Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
- ICISS - Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu
- IŞİD - Irak Şam İslam Devleti
- İHİÖ - İnsan Hakları İzleme Örgütü
- KNC - Kürt Ulusal Konseyi
- KRG - Kürt Bölgesel Yönetim
- NATO - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
- OPCW - Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü
- ÖSO - Özgür Suriye Ordusu
- PKK - Kürdistan İşçi Partisi
- RtoP - Koruma Sorumluluğu; İngilizce- Responsibility to Protect
- SDG - Suriye Demokratik Güçleri
- STK - Sivil Toplum Kuruluşları
- TSK - Türk Silahlı Kuvvetleri
- UNESCO - Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
- YAK - Yüksek Askeri Konseyi
- YMK - Yüksek Müzakere Komitesi
- YPG - Halk Koruma Birlikler

GİRİŞ

Uluslararası toplum kavramı, uluslararası ilişkilerde yoğun bir şekilde kullanılmaktadır, ancak böyle bir toplumun var olup olmadığı konusunda büyük bir tartışma mevcuttur. Weiss, bu dünyada aynı değerleri ve inançları paylaşan toplumun bulunmadığını savunmaktadır. Uluslararası toplum kavramı, uluslararası ilişkiler sözlüğünde BM altında bulunan ve onun kanunlarına uyan üye devletlere atıfta bulunmaktadır.¹ Yaşadığımız dünya realistlerin çizmeye çalıştığı gibi sadece çatışma ve şiddetin var olduğu bir ortam değildir. Zira günümüz devletleri arasında iş birliği ve dayanışma söz konusudur. Bununla birlikte uluslararası hukuk kuralları ve uluslararası antlaşmalarla ortak amaçlara ulaşmayı hedefleyen bir toplum mevcuttur. İngiliz Okulu tarafından üretilen bu kavram, Watson tarafından “birbirlerini gözeterek karar almanın yanında, ilişkilerini yürütmek üzere aralarında diyalog ve onay ile ortak kurallar ve kurumlar oluşturan ve bu oluşumların devamının ortak çıkarlarına olduğunu kabul eden ülkeler (daha genel tanımıyla egemen siyasi topluluklar) grubu” olarak tanımlanmaktadır.² Uluslararası toplum İkinci Dünya Savaşı’nın getirmiş olduğu faciaların bir daha tekrar etmemesi adına taahhütler, mekanizmalar kabul etmiştir. Bu durum 1945 yılında Birleşmiş Milletler’in kurulması ile sonuçlanmıştır. BM şartına göre taahhüt şu şekildedir:

Temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye (...) daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşama koşulları sağlamaya, sosyal bakımdan ilerlemeyi kolaylaştırmaya (...) için hoşgörüyle

¹ Thomas G. Weiss, “Researching Humanitarian Intervention: Some Lessons”, Journal of Peace Research Vol. 38, No. 4 (Jul., 2001), s.423

² Süleyman Güzel, Uluslararası Toplum, <http://www.tuicakademi.org/uluslararasi-toplum/> (05.09.2019)

*davranmaya (...) barışık yaşamaya, uluslararası barış ve güvenliği korumak için güçlerimizi birleştirmeye, ortak yarar dışından silahlı kuvvet kullanılmamasını (...)*³

Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın (1945) dışında, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948), Cenevre Sözleşmesi (1949) ve benzeri anlaşmalar büyük ümitlerle imzalanmıştır. Bu anlaşmaların üzerinden 70 yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen elde edilen sonuçların tamamen olumlu olduğu söylenilemez. Hâlbuki söz konusu metinler, her insanın eşit olduğunu ve tamamının kardeşlik anlayışı içerisinde insanlık onuruna yakışır bir şekilde yaşayacaklarını taahhüt etmektedir.

İnsan haklarının yanında uluslararası sistemin ikinci temel unsuru da devlet ve onun egemenliğidir. 1933 yılında imzalanan Montevideo sözleşmesinde devlet; “bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunma, kendini koruma ve refahını sağlama devlet egemenliği, insanların özgür ve güvende yaşamasını sağlayabilecek bir unsur” olarak kabul edilir.⁴ Sözleşmede bahsedilen bu maddenin yanı sıra bir devlet uluslararası hukukta bir kişi olarak algılanmaktadır. Bu çerçevede; “a) sürekli bir nüfus; b) sınırları belli bir toprak parçası; c) hükümet ve d) diğer devletler ile ilişkiye girebilme kapasitesi”⁵ gibi niteliklere sahip olması gerektiği de vurgulanmaktadır. Bu bağlamda BM antlaşmasıyla beraber büyüklüğü, konumu, nüfusu gibi farklılıklara rağmen her devletin eşit haklara ve sorumluluklara sahip olduğu kabul edilmiştir. Ayrıca yapılmış olan bu sözleşmeler ışığında özgür iradeye sahip oldukları kabul edilen insanların, bağımsız devletlerde yaşamaları ve bunu demokratik sistemler aracılığıyla sürdürebilmeleri için bir düzen arzulanmıştır. Ancak yapılan taahhütler ciddi ihlaller ile karşılaşmıştır. Devlet egemenliği ve insan hakları unsurlarının yan yana uyum içinde işlemeleri planlanırken, acımasız insani krizlere sebep olan çatışmalar yarattığı görülmüştür. Bu çatışmalar ve verilen taahhütlerin ihlalleri çalışmanın kapsadığı konular arasında yer almaktadır.

Bahsedilen konular üzerinde yapılan faaliyetler sonrasında, soykırım ya da insani krizlerin bir daha yaşanmayacağı umut edilmiştir. Bunun aksine doksanlı yıllarda birden

³ Birleşmiş Milletler Antlaşması, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, s.3

⁴ Montevideo Sözleşmesi 1933, Madde 3

⁵ Montevideo Sözleşmesi 1933, Madde 1

fazla insani kriz meydana gelmiştir. Ruanda'daki soykırım ve Yugoslavya dağılırken yaşanan iç savaş gibi arka arkaya meydana gelen olaylar yaşanmıştır. Bu olaylar imzalanan sözleşmeleri ve verilen taahhütlerin ihlalini temsil etmektedirler. İnsani krizler doksanlarla sınırlı kalmayıp Darfur'da olduğu gibi yeni milenyumda da devam etmiştir. Olayların ciddiyeti fark edilerek, soykırımlara, savaş suçlarına, insan hakları ihlallerine ve bütün bunlar gibi felaketlere karşı bir strateji gerekliliği ortaya çıkmıştır. Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS) BM'nin uluslararası topluma yaptığı taahhüdü tekrar ve daha güçlü şekilde gündeme getirmek için 2001 yılında Koruma Sorumluluğu (RtoP) denilen bir rapor çıkarmıştır. Kofi Annan, 2000'li yılların başında raporun önemini kabul ettirebilmek adına çok çaba sarf etmiştir. Rapor, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca 2005 yılında kabul edilerek bir norm olmaya daha fazla yaklaşmıştır.

RtoP her ne kadar yeni bir kavram olarak gözükse de aslında haklı savaş doktrini ile bağdaşan ilkelerden başlayarak insani müdahale, savaş suçları ve insan hakları ile ilgili uluslararası çapta imzalanan tüm sözleşmeler ve antlaşmalarla ilişkilidir. RtoP, ağır insani durumlarla karşılaşmamak adına önleme mekanizmalarını kullanmak, bütün barışçıl yollar tükendiğinde ve başka hiç bir seçim kalmadığında askeri güç kullanmak ve de müdahale edilen toplumu yeniden inşa etmek üzerine oluşturulmuştur.

RtoP norm olarak hem akademide hem devletler tarafından tamamen olumlu karşılanmamıştır. Bunun asli nedeni, bir egemen devletin insani sebeplerden dolayı da olsa dışarıdan bir askeri güç kullanımına maruz kalmasının, o devletin egemenliğine aykırı olmasıdır. Ayrıca RtoP'u bahane olarak devletlerin çıkarları için kullanılmasına dair endişe mevcuttur. Bu konu yaklaşık 20 senedir büyük bir çelişkiye ve anlaşmazlığa neden olmaktadır. Anlaşmazlıklar ve insanlık felaketlerini durdurma aşamasında maalesef sadece uluslararası dokümanlar halinde kalan bu kavram, dünyayı yeni facialardan kurtarmak konusunda henüz yeteri kadar başarılı olamamıştır.

Yeni milenyumda yaşanan felaketlerin en büyüğü sekiz senedir süren Suriye krizidir. Şu ana kadar kriz BM'nin 2015 raporlarına göre; yaklaşık iki yüz elli binden (250.000)⁶ fazla hayatın kaybına yol açmıştır. 2018 yılında Suriye Politika Araştırma

⁶ UN News Syria, <https://news.un.org/en/focus/syria#tab-2> (30.01.2019)

Merkezi'ne göre yaklaşık 511 bin ölüme, ⁷ altı milyona yakın (5.684.148)⁸ kişinin ülkelerini terk ederek mülteci olmasına ve altı milyondan fazla (6.200.000) ⁹ insanın yerinden edilmesine sebep olmuştur. Suriye krizi ayrıca göç akımları ve yarattığı yeni terör örgütleri nedeniyle bölgesel sınırları aşarak ciddi bir uluslararası gerilim yaratmaktadır. Dünya barışı ve güvenliği tehdit altında olduğundan, Birleşmiş Milletler Antlaşması'na göre sadece bu durum bile diğer devletler için bir sorumluluk doğurmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ilk maddesine göre tüm insanlar özgür, onurlu ve haklar bakımından eşit doğmuştur. Aynı zamanda herkes refah, gıda, barınma, tıbbi bakım haklarına sahiptir. Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın 28'inci maddesinde "herkesin işbu beyannamede derpiş edilen hak ve hürriyetlerin tam tatbikini sağlayacak bir sosyal ve milletlerarası nizama hakkı vardır" denilmektedir. Maalesef bu hakkın sağlanması bugünkü durum itibariyle zordur. Bunun sebebi var olan uluslararası toplumda yeterli hazırlık ve iradenin olmamasıdır. Bu yüzden RtoP, Suriye'nin bitmeyen krizini çözmeye çalışmak için çok büyük bir anlam taşımaktadır. Aynı zamanda var olan uluslararası sistemin işleyişine ve uluslararası hukuka bir çeşit meydan okumaktadır.

Bu tezin hipotezi, RtoP'un önleme mekanizmalarının Suriye krizinin ilk iki senesinde başarılı bir şekilde uygulanabilecekken bunun yapılmadığıdır. Bununla beraber RtoP raporunda da önerildiği üzere, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin hızlı ve gecikmeksizin karar almasının önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir. Bu başarısızlık, Suriye'deki trajedinin önlenememesine neden olmuştur. RtoP raporuna göre önleme; erken uyarı, bilgi toplama, durumu takip etme, destek veren ağlar oluşturma gibi faaliyetler içermektedir. Brahimi raporunda, BM kendi sisteminde bu aşamaların zorunlu kılınması gerektiğini savunur, çünkü sadece böyle değişikliklerle gelecek nesilleri ağır insan hakları ihlallerinden kurtarmak mümkündür. RtoP çerçevesinde Suriye'deki krizi engellemek için geç kalınmış olması, olumsuz insani sonuçların çok büyük olmasına neden olmuştur. Aslında kriz, RtoP'un ne kadar gerekli olduğu konusunda küresel bir

⁷ Death toll from Syrian conflict passes half a million, <http://www.syriahr.com/en/?p=94610> 08.06.2018 (07.03.2019)

⁸ UNHCR Data System, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (03.03.2019)

⁹ UNCR Syria Internally Displaced People, <https://www.unhcr.org/sy/internally-displaced-people> (30.01.2019)

mutabakat yaratabilmek açısından da büyük fırsat sunmuş fakat bu fırsat değerlendirilememiştir.

Bu tezde ortaya konulan hipotezi doğrulayabilmek için dört bölüm hazırlanmıştır. İlk bölümün içerisinde RtoP'nun gelişimi ele alınmaktadır. Çok zengin arka plana dayandığı iddia edilebilecek olan bu çaba 2001 yılında çıkan rapora kadar incelenmektedir. RtoP'nun geçmişinin incelenmesinden sonra ikinci bölümde Suriye Arap Cumhuriyeti'nin modern tarihindeki önemli dönüm noktaları açıklanmıştır. Bu tezin yazılmakta olduğu an itibariyle 8 yıldır devam eden Suriye krizi üçüncü bölümün konusudur. Krizin arka planı, kullanılan saldırı stratejileri, gruplar, taraflar ve krizin bıraktığı sonuçlara bu bölümde yer verilecektir. Son bölümde ise RtoP'un askeri müdahale için belirlediği; Haklı Sebep, Doğru Niyet, Son Çare, Orantılılık, Makul Beklentiler ve Doğru Otorite prensipleri Suriye krizine uygulanacaktır.

Tez çalışmasında yöntem olarak literatür taraması ve kriz ile alakalı olan 5 uzman ile görüşülmüştür. Suriye krizinin süre gelen bir konu olması ise araştırma sırasında beklenmedik olayların yaşanması ya da gelişmelerin farklı yöne doğru ilerlemesi gibi zorluklarla karşılaşılmasına neden olmuştur. Ayrıca istatistiki bilgilerin ve rakamların net olmaması, spekülasyon ve doğru olmayan haberlerden kaynaklanan literatür eksikliği de ek zorlukları oluşturmuştur. Birleşmiş Milletler 2015 yılı raporlarında 250 binden fazla insanın hayatını kaybettiğini belirtmiştir. 2016 yılında ise rakamın 400 bine yükseldiği¹⁰ tahmininde bulunmuş ancak sonrasında kaynakların güvenilir olmaması nedeniyle saymayı bırakmıştır.¹¹ Bu çalışmada birden fazla kaynak kullanılarak verilerin güvenilirliği artırılmaya çalışılmıştır.

Nihayetinde bu çalışma bir yandan insani krizleri durdurmak adına gerekçeler ve mekanizmalar olduğunu, diğer yandan Suriye krizinde ciddi ihlaller bulunmasına rağmen bahsedilen mekanizmaların doğru anda kullanılmaması sebebiyle insan kaybının durdurulamadığını savunmaktadır.

¹⁰ Note to Correspondents: Transcript of press stakeout by United Nations Special Envoy for Syria, Mr. Staffan de Mistura, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2016-04-22/note-correspondents-transcript-press-stakeout-united>, 22.04.2016 (07.03.2019)

¹¹ UN To Stop Updating Syria Death Toll, <http://world.time.com/2014/01/07/un-to-stop-updating-syria-death-toll/> (09.09.2019)

1. KORUMA SORUMLULUĞU'NUN GELİŞİMİ

Uluslararası ilişkiler üzerinde en çok çalışılan konular ve aynı anda onların ana besleyicisi olgular savaş ve barıştır. Bu iki ana olgu bütün uluslararası teorilerde tartışılmaktadır. İkisi arasında bulunan ilişki üzerinde tartışmalar antik uygarlıklardan itibaren mevcuttur ancak çalışmanın konusu olan Koruma Sorumluluğu onların en yeni örneği olarak değerlendirilebilir. Suriye, Somali, Sudan, Ruanda ve Bosna'da yaşanan olaylar, tanımlanmış uluslararası yasal tedbirlerin ve iradenin yeterli olmadığını göstermektedir. Sık sık, kitlesel vahşet suçlarının gerçekleşmesini önleyici faaliyetlerin başarısız olması halinde onları durduracak politik iradenin halen yeterli olmadığı ortadadır. Koruma Sorumluluğu (RtoP), devletin sivilleri dört kitlesel vahşet suçundan (soykırım, insanlığa karşı suçlar, etnik temizlik ve savaş suçları) koruma kabiliyetini arttırmaya çalışan, uluslararası güvenlik ve insan haklarının yeni geliştirilen normudur.¹² RtoP'un temel prensibi, bir devletin belirleyici özelliği olan egemenliğin, fiziksel ve politik yargı yetkisinin yanı sıra sorumluluk da içerdiği'dir.¹³

RtoP, her ne kadar resmi olarak Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu'nun (ICISS) raporu ile 2001 yılında ortaya çıkmış olsa da zengin bir arka plana sahiptir. RtoP'un amacı, egemen bir devlette, ağır insan hakları ihlalleri içeren durumlara karşı sessiz kalınmamasını sağlamaktır. İnsanlığa karşı işlenen suçlar 1945 yılındaki BM'nin kuruluşundan önce de tartışma konusu olmuştur. Bu tür suçlar, büyük ölçüde "ülkeler veya gruplar arasında bir çatışma süreci ya da durumu"¹⁴ olarak tanımlanan savaş sırasında gerçekleşmektedir. Bununla birlikte savaş durumunu başlatmak, kontrol altına almak konusu yeni bir gelişme değildir. Bu konu ile ilgili tartışmaları Aristoteles (384M.Ö. – 322M.Ö.), Eflatun (428/427M.Ö. – 348/347M.Ö.), Aurelius Augustinus Hipponensis (354-430), Thomas Aquinas (1225-1274) ve Grotius (1583-1645) gibi isimler dile getirmişlerdir. Diğer yandan kendi halkına barışı, refahı,

¹² The Responsibility To Protect In Detail, https://www.una.org.uk/r2p-detail?fbclid=IwAR3VjqwPO-DKhqz_2lkEzyiIYVCkhajfC18LjXrXlSIMVYZenwtzECchz74 (10.09.2019)

¹³ The Responsibility To Protect In Detail, https://www.una.org.uk/r2p-detail?fbclid=IwAR3VjqwPO-DKhqz_2lkEzyiIYVCkhajfC18LjXrXlSIMVYZenwtzECchz74 (10.09.2019)

¹⁴ Simple definition of War, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/war> (13.11.2016)

insan haklarını sağlamak ile yükümlü olan devletler bu gibi konularda başarısız olduklarında RtoP’u ortaya atmadan önce İnsani Müdahale çerçevesinde görüşmeler yapmıştır.

Bu çerçevede aşağıda RtoP’un arka planı ve onun gelişmesi için temel olarak algılanabilecek, egemenlik, haklı savaş, insani müdahale kavramların üzerinde durulacaktır. Sonrasında RtoP’un detaylı anlatımına geçiş yapılacaktır.

1.1. Egemenlik Kavramı

Egemenlik kavramı, RtoP için büyük önem taşımak ile birlikte uluslararası sistemin yapı taşlarından biridir. Uzun bir süre egemenlik, devletler için en iyisi hatta bazen onların tek savunma yolu olarak algılanmaktaydı. Egemenlik, uluslararası ilişkilerin sadece işlevsel prensibi olmayıp, aynı zamanda insanların ve devletlerin itibarlarını koruma, kendi kaderlerini belirleme ve şekillendirme hakkıdır.¹⁵ Vestfalya Barışı ile temelleri atılan egemenlik kavramı, 1945 yılında BM Antlaşması ile ciddi değişiklikler yaşadı. RtoP çerçevesinde bu kavram devletin var olan sorumluluklarını taşıması olarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Egemen bir devlet hem diğer devletlerin egemenliğine saygı göstermek hem de devlet içinde tüm insanların onuruna ve temel haklarına sahip çıkmak ile yükümlüdür.¹⁶ Bu kavramın mutlak bir güçten sorumluluğa geçişi aşağıda açıklanmaya çalışılmıştır.

Egemenliğin tanımı aşağıdaki gibi yapılabilir:

- *Bir ülkenin kendi hükümetini kontrol etme gücü.*¹⁷
- *İktidar gücü veya otorite; Bir devletin kendisini yönetme yetkisi.*¹⁸

¹⁵ International Commission on Intervention and State Sovereignty, **The Responsibility to Protect** 2001, (ICISS report), par. 1.32, s. 7

¹⁶ a.g.e. par. 1.34-1.35 ss. 7-8

¹⁷ Cambridge Dictionary, <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sovereignty> (16.02.2017)

¹⁸ Oxford Dictionaries, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/sovereignty> (16.02.2017)

- *Üstünlük gücü özellikle bir siyasi kurum üzerinde; dış kontrolden bağımsızlık; kontrol etkisi.*¹⁹

Pazarcı'ya göre egemenliğin tanımı; “üstün iktidar, hiçbir denetime bağlı olmayan kesin buyruklar verme gücü” şeklindedir.²⁰ Bu kavram modern devletin doğuşu ile beraber 16. ve 17. yy. ortaya çıkmakla birlikte kendisini örgütlenmiş diğer topluluklardan ayıran gücün göstergesidir.²¹ Bununla beraber uluslararası hukuk kapsamında da şu şekilde ifade edilir: “i) Devlet anılan yetkisini kullanmada uluslararası hukukun öngördüğü yükümlülükler dışında hiçbir başka otoriteye bağımlı değildir; ii) Devlet ülkesi üzerinde egemenlik yetkisini münhasır bir biçimde kullanır.”²²

Egemenlik kavramı üzerinde uzun zamandan beri süregelen tartışmalar mevcuttur. Leo Gross'a göre egemenlik kavramı 843 yılında, yıllardır savaştan ve anlaşma sağlayamayan üç liderin Verdun'da kendi aralarında anlaşma yapması ile beraber²³ ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Carolingian Hanedanı'nın Hükümdarı Birinci Louis'in ölümünden sonra başlayan savaşları²⁴ durdurmak için yapılan anlaşmanın modern anlamıyla egemenlik ve bağımsızlıkla ilgili bir anlaşma olmadığını belirtmek gerekir. Anlaşma daha çok liderlerin çıkarları ile ilişkilidir.²⁵ İlerleyen zaman içerisinde egemenliğin dini kurumlar da mı yoksa imparatorların kontrolünde mi olacağı sorusu ortaya atıldı.²⁶ İngiltere'de 1122 yılında Roma İmparatorluğu ile yapılan Worms Konkordatosu aracılığıyla Beşinci Henry'ye seküler piskoposları göreve getirme yetkisi verilmiştir.²⁷ Bu yeni yetki ile hükümdarın kendi toprağında tek başına karar verme gücü de arttırılmıştır. 1517 yılında Martin Luther'in Wittenberg Katedralinin kapısına astığı tezleriyle beraber yayılan Protestanlık inancında da hükümdarların seküler gücünü attıran

¹⁹ Merriam-Webster Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/sovereignty> (16.02.2017)

²⁰ Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II Kitap, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 571, Ankara 1989, s.18

²¹ a.g.e.

²² Pazarcı, s.20

²³ The Treaty Of Verdun, <http://en.verdun-tourisme.com/843-the-treaty-of-verdun.html> (19.02.2017)

²⁴ Emerson Kent, Treaty of Verdun, http://www.emersonkent.com/historic_documents/treaty_of_verdun_843.htm (19.02.2017)

²⁵ Kelly Gordon, “The origins of Westphalian Sovereignty”, **Senior Seminar (HST 499W), History Department, Western Oregon University**, 2008, p.6

²⁶ Concordat of Worms, Britannica, <https://global.britannica.com/event/Concordat-of-Worms> (19.02.2017)

²⁷ Gordon, s.6

bir diğerk durum ortaya çıkmıştır. Katolik Kilisesine yapılan reformlar sonrasında birçok hükümdar Protestanlığı mezhep olarak seçmişlerdir.²⁸ 1555 yılında yapılan Augsburg Anlaşması da o tarihte egemenlik kavramının en çok belirginlik kazandığı bir diğerk anlaşmadır. Anlaşma öncesi Almanya’da Kutsal Roma İmparatorluğu ve Alman Prensler arasında bir anlaşmazlık söz konusudur. Bu anlaşma ile beraber “ Cuius regio, eius religio” (Kimin bölgesiyse onun dinidir) ²⁹ anlayışı ortaya konulmuştur. Bu anlayış, bir hükümdarın kendi hükümdarlığı altındaki bölgede, din konusunda karar vermesine hak tanır. O bölgedeki halk farklı bir dine mensupsa, başka bölgeye göç edebilirdi.³⁰ Sonuç olarak Augsburg Anlaşması’nın asıl meselesi şu şekilde özetlenebilir: “...kendi dinlerini sessizce ve huzur içinde uygulamaya izin vermek, inanç, kilise kullanımları kuralları ve törenlere, yansıra kendi varlıkları, hakiki ve kişisel mülk, toprak, insan, dominyon, yönetimler, şerefler ve haklara asla ve hiç bir şekilde rahatsız etmemek ve kötülememek...” ³¹

Egemenlik kavramının oluşmasında en önemli dönüm noktası olan Vestfalya Barışı 1648 yılında yapılmıştır. Vestfalya Barışı ile beraber, önceden net olmayan egemenlik anlayışı belirginleşmiştir. Vestfalya Barışı 30 Yıl Savaşlarının sonucunda yapılmıştır. Bu savaşlar sadece basit çatışmalardan ibaret değildir aksine Kutsal Roma İmparatorluğu’nun yapısı, dini ve Avrupa’nın devlet sisteminin de sorgulandığı savaşlardır.³² Vestfalya Barışı, Katolik ve Protestan Mezhepler arasındaki çatışmayı sona erdirmenin yanı sıra Fransa, Almanya, İsveç, Danimarka ve İspanya’nın mevcut durumu ve çıkarlarıyla ilgili olarak Avrupa’nın sistemine de değişim getirmiştir. Bahsedilen iki mezhebe üye hanedanlıklar bir araya gelmek istemediğinden dolayı, üç farklı anlaşmadan oluşmuştur. Katolik olan taraflar 1648 yılında Munster şehrinde toplanmışlar, elli

²⁸ Gordon, s.17

²⁹ Encyclopedia Britannica, Cuius regio, eius religio POLITICAL AND RELIGIOUS DOCTRINE, <https://global.britannica.com/topic/cuius-regio-eius-religio> (26.02.2017)

³⁰ History Today, The Diet of Augsburg, published on vol.55, issue 2, feb.2005, <http://www.historytoday.com/richard-cavendish/diet-augsburg> (26.02.2017)

³¹ German History in Documents and Images, Volume 1. From the Reformation to the Thirty Years War, 1500-1648 The Religious Peace of Augsburg (September 25, 1555), s.2

³² Anuschka Tischer, Peace of Westphalia (1648), Oxford Bibliographies, <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0073.xml> (26.02.2017)

kilometre kuzeydeki Osnaburk şehrinde de Protestan taraflarla bir araya gelmişlerdir.³³ Vestfalya'dan sonra, Fransa ve İspanya arasında devam eden savaşı bitiren Pyrenees Anlaşması da 1695 yılında imzalanmıştır.³⁴ Neticede ortaya çıkan anlaşmalardan sonra Vestfalya sisteminde devletlere egemenlik, seküler ve bağımsızlık özellikleri tanınmıştır. Vestfalya Barışı içinde, egemenlik koşullarının yanı sıra savaş kuralları ve toprak paylaşımı da belirlenmiştir.³⁵ Buna göre tarihte ilk defa teoloji ve ahlak birbirinden ayrılmıştır. Egemenlik kavramı ele alınmışken Jean Bodin'den (1530-1596) bahsetmek gerekir. Egemenliğin babası olarak bilenen Jean Bodin 16 yy. : “Egemenlik, devletin hem iç işlerinde (tam siyasi iktidarı kullanma gibi) hem dış işlerinde (savaş ve uluslararası ilişkileri yürütme gibi) etki yaratığını” iddia etmiştir.³⁶ Aynı zamanda “Majesteleri veya egemenlik, Latinler tarafından Majestas olarak adlandıran bir ulus içerisinde, bütün vatandaşlar ve halk üzerinde bulunan en yüksek, mutlak ve kalıcı güç”³⁷ olarak tanımlanmıştır.

Uluslararası ilişkiler açısından, egemenlik kavramı üzerinde duran ve onun önemini tartışan ilk isimlerden birisi Emmerich de Vattel'dir (1714-1767).³⁸ Vattel “egemen devletlerin bağlı olacakları hiç bir otorite, hiç bir teşkilât tanımamakta ve devletler hukukunu devletlerin egemenliklerine dayandırmakla beraber tabii hukukun varlığını da inkâr etmemektedir.”³⁹ Diğer taraftan Rousseau, Viyana Kongresi'ne gelene kadar devletlerarası ilişkilerin antlaşmalar üzerinde yürütüldüğünü söylemektedir. Bu antlaşmalar muhafazakâr diplomasi kanallarını aşamamıştır.⁴⁰ Ancak 1815 yılında Napolyon savaşlarının sonrasında, Avrupa devletleri bir denge sistemi oluşturulması gerektiğinin farkında varmışlardır. Böylece egemenlik kavramı ile beraber Viyana denge sistemi, diplomasi ve savaş kuralları ortaya çıkmıştır. Bu anlaşma ile devletin sınırları güçlendirilmekle beraber devletin devamlılığı ve sürekliliği de garanti altına alınmıştır.

³³ Gordon, s.19

³⁴ Peace of the Pyrenees, Britannica, <https://global.britannica.com/event/Peace-of-the-Pyrenees> (27.02.2017)

³⁵ Gordon, s.22

³⁶ Stanfor Encyclopedia of Philosophy, Jean Bodin, <https://plato.stanford.edu/entries/bodin/> (17.03.2019)

³⁷ Stanfor Encyclopedia of Philosophy, Jean Bodin, <https://plato.stanford.edu/entries/bodin/> (17.03.2019)

³⁸ Özman, s. 63

³⁹ Özman, s.63

⁴⁰ a.g.m. s.77

Neticede devlet için bir zaman tehdidi yoksa egemenlik için de bir zaman tehdidi bulunmamaktadır.⁴¹

Egemenlik kavramına bir önemli ekleme ise 16 Aralık 1933 yılında 20 devlet tarafından imzalanan ve 26 Aralık 1934'te yürürlüğe giren Montevideo Sözleşmesidir.⁴² Sözleşme, devlet olma ve devlet tanıma kavramalarının farklılığını ortaya koyar. Sözleşmeye göre devlet olma şu şekildedir: “Devlet olma niteliğine sahip ve siyasal yapılanmasını tamamlamış bir topluluk, devletlerden oluşan uluslararası topluma girmeye hak kazanmış ve bu yeni devlete uluslararası hukuka göre davranılması gerekir.”⁴³ Devlet tanıma kavramı günümüzde hala tartışmaya açık bir konu olmakla birlikte Montevideo Sözleşmesi bu konuda tek tanımlama yapan sözleşmedir. Sözleşmenin 1'nci maddesinde sunulan dört kriter şu şekildedir: “a) sürekli bir nüfus; b) sınırları belli bir toprak parçası; c) hükümet ve d) diğer devletler ile ilişkiye girebilme kapasitesi.”⁴⁴ Sözleşme 3'ncü Maddesi şunları savunmaktadır:

*Devletin siyasi varlığı, diğer devletlerin tanınmasına bağlı değildir. Devlet, tanıma gerçekleşmeden önce bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunma, kendini koruma ve refahını sağlama ve bunun sonucu olarak, kendisini uygun gör-düğü şekilde örgütlenme, menfaatleri doğrultusunda yasal düzenlemeler yapma, hizmetlerini icra etme ve mahkemelerinin yargı yetkilerini ve alanlarını belirleme hakkına sahiptir.*⁴⁵

Diğer yandan, 6'ncı madde “tanıyan devletin tanınan devletin kişiliğini uluslararası hukuk tarafından belirlenen tüm haklar ve yükümlülükler ile birlikte kabul ettiğini” ifade etmektedir.⁴⁶ Bununla beraber egemenliğin ikili sorumluluk olması gerektiği sözleşmede ortaya konulmuştur.

⁴¹ a.g.m. s.57

⁴² Çev. Ar. Gör. Deniz BARAN ve Saadet Yurdürün, “Devletlerin Hakları Ve Görevlerine İlişkin Montevideo Sözleşmesi”, **Uluslararası Hukuk ve Uygulama Merkezi – FSM UHAM**, giriş

⁴³ Ezeli Azarkan, Dicle Üniversitesi, “Devletlerin Tanınması ve 1933 Montevideo Sözleşmesi”, **Azarkan: Devletlerin Tanınması**, Gaziantep University Journal of Social sciences, 15 (4), 1055-1068. DOI: 10.21547/jss.265485, s.1056

⁴⁴ Çev. Ar. Gör. Deniz BARAN ve Saadet Yurdürün, “Devletlerin Hakları Ve Görevlerine İlişkin Montevideo Sözleşmesi”, **Uluslararası Hukuk ve Uygulama Merkezi – FSM UHAM**, madde 1

⁴⁵ a.g.e. madde 3

⁴⁶ a.g.e. madde 6

Sonuç olarak, egemenlik fikir olarak yeni üretilen ya da BM 1945 Antlaşması ile beraber çıkan bir fikir değildir, fakat anlamında ve kapsamında zamanla değişimler yaşanmıştır. Bahsedilen algı değişimleri arasında bu tezin konu edindiği alan ise egemenliğin bir sorumluluk olarak görülmesidir. Sorumluluk olarak egemenlik kavramına ilişkin tartışmalar Hugo Grotius ile başlamaktadır. Grotius; “bir devlet kendi insanlarına kötü muameleyi önlemek ve engel olmak adına haklı bir savaşı başlatabilir”⁴⁷ savunmasında bulunur.

RtoP ile egemenlik kavramı arasında ciddi bir bağlantı söz konusudur. Vestfalya Barışı’nda bile egemen bir devlette bulunması gereken bölge, otorite, nüfus ve insan haklarına saygıdan bahseder.⁴⁸ RtoP’un egemenlik kavramını devletin var olan sorumluluklarını taşıması olarak tanımlamasını dikkate alır isek söz konusu kavram sorumluluk olarak karşımıza çıkar. Bu durum Chesterman’ın deyimi ile “Etik ilkeleri olmayan bir düşmana karşı yürütülen haklı savaş ve müdahale etme ilkesine olan inanç, devletin egemenliğinin doğal sonucudur.”⁴⁹ Montevideo sözleşmesinin de ifade ettiği gibi devletin ilk olarak “kendini koruma ve refahını sağlama”⁵⁰ hakkı vardır. Neticede ortaya çıkan gerçek Rtop’un savunduğu gibi egemenlik sadece mutlak bir güç değil, ikili bir sorumluluktur.

⁴⁷ Nihan Cetin, “Does R2p Represent A Meaningful Shift From The Doctrine Of Humanitarian Intervention?”, **Academia Edu.** s.6

https://www.academia.edu/4450276/r2p_v_humanitarian_intervention

⁴⁸ Thomas G. Weiss, “The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era”, **Security Dialogue**, Vol. 35, No. 2, 2004, ss. 135–153, s. 138, <http://sdi.sagepub.com/cgi/content/abstract/32/2/135> (05.10.2017)

⁴⁹ Simon Chesterman, “Just War or Just Peace?”, **Oxford University Press**, Oxford, 2001, s.7

⁵⁰ Çev. Ar. Gör. Deniz BARAN ve Saadet Yurdürün, “Devletlerin Hakları Ve Görevlerine İlişkin Montevideo Sözleşmesi”, **Uluslararası Hukuk ve Uygulama Merkezi – FSM UHAM**, madde 3

1.2. Haklı Savaş Doktrini

Kelime olarak *savaş* Latince *bellum* ve *duellum*'dan gelmektedir. *Bellum* savaş anlamına gelirken, *duellum*'un karşılığı *düello* olarak belirtilmiştir.⁵¹ Savaş öz olarak bir çatışma şeklidir. Fiziksel ve psikolojik güç kullanarak gerçekleştirilebilir. Amaç bir kazanım elde etmek ya da kaybı engellemektir. Savaş insanlık tarihi boyunca hem insan topluluğu hem de felsefi düşünceyi etkilenmiştir.⁵² Savaş nedir, nasıl ve ne zaman başlayabilir, savaş ve insanlık arasında nasıl denge kurulacaktır ve savaş ne zaman haklıdır gibi sorular günümüzde de düşünürleri meşgul etmektedir. RtoP'un ana konusu olan insani facialar en çok savaş esnasında yaşandığından Haklı Savaş doktrini konu açısından oldukça önemlidir.

Bu konu ile ilgili tartışmalar Aristoteles'nun *Politika*'sında, Eflatun'un *Devlet*'inde ve diğer antik uygarlıkların eserlerinde de bulunmaktadır. Sonradan Hristiyanlığın gelişimi, yeniçağ ve ona bağlı olarak yeni çıkan felsefe akımları bu konuda yeni isimler ortaya çıkarmıştır. Aurelius Augustinus Hipponensis ve Thomas Aquinas bu çerçevede en iyi bilinen isimlerdendir. İnsan, felsefe ve hukuki gelişmelerle beraber, Hugo Grotius ve Jean Bodin gibi isimlerin yaptığı yorumlar da önem kazanmıştır. Savaşın tamamen kontrol altına alınamayacağı anlaşıncaya, en azından ne zaman, nasıl sınırlanabilir ve nasıl kontrol edilebilir olduğu üzerinde çalışmalar yapılmaya gelmiştir. Bu çalışmalar ilk başta tanrı iradesi, sonra insan doğasıyla ve birçok diğer kavramlarla bağlantılı olarak açıklanmaya çalışılmıştır.⁵³ Kendi içeriğinde, felsefi, dinsel ahlak düşünceleri, yasal ve askeri kurumları ve pratikleri, uluslararası hukuk gibi kavramlar içermektedir.⁵⁴ *Jus Bellum Iustum* ya da Haklı Savaş Doktrini; teologlar, filozoflar, siyasi

47 Hugo Grotius, *The Rights of War and Peace*, çev. A.C. Campbell, A.M. M. Walter Dunne, New&York and London, 1901, s.18

52 Ereker, Fulya A., "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3 (Güz 2004), s. 2

53 Just war Theory,

https://ipfs.io/ipfs/QmXoyvizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/Just_war_theory.html#cite_note-1 (05.10.2017)

54 Ereker, Fulya A., "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3 (Güz 2004), s. 2

ve askeri liderler tarafından yüzyıllar içerisinde oluşturulmuş bir doktrindir.⁵⁵ Haklı Savaş doktrininin temelleri bir Yahudi geleneği olan Just ad Bellum biçimlerine özellikle de Roma hukuku ve Germen dünyasına kadar uzanır.⁵⁶

Doktrinde üç ana kavram mevcuttur. Bunlardan ilki Jus ad bellum yani savaş başlatma hakkıdır. İkinci kavram Jus in Bello-savaşın adil idaresi- iken son kavram Jus post bellum-savaş sonrası adaleti sürdürmektir.⁵⁷ Bu sunulan üç kavrama yakından bakıldığında RtoP'un üç sütunu olan, önleme sorumluluğu, tepki sorumluluğu ve yeniden inşa etme sorumluluğu ile benzerlik gösterir. Bu durum RtoP'un kökeni hakkında fikir vermenin yanı sıra gelişiminde de katkı sağlamaktadır.

Tablo 1 - Kategorilere Göre Haklı Savaş Kriterleri

<i>ius ad bellum</i> (savaş açma hakkı)	
Doğru Otorite	Sadece meşru bir otorite savaş ilan etme hakkına sahiptir.
Haklı Neden	Savaş nedeni haklıysa, öldürücü güç kullanmaya sadece izin verilmez, aynı zamanda gereklidir de
Doğru Niyet	Savaşta, sadece nedenin ve amacın doğru olması yetmez, niyetin de neden ve amaca yönelik olması gerekir.
Son Çare	Savaşa sadece başka bir alternatifi yoksa başvurulabilir
Orantılılık	Savaşın zarardan çok yarar getireceğinden emin olunmalıdır.
Mantıklı Beklenti	Beklentilerin gerçekleşebileceği makul şartların bulunması gerekir.

⁵⁵ Just war Theory,

https://ipfs.io/ipfs/QmXoypizjW3WknFiJnKLwHCnL72vedxjQkDDP1mXWo6uco/wiki/Just_war_theory.html#cite_note-1 (05.10.2017)

⁵⁶ Ereker, ss. 4-5

⁵⁷Stahn Carsten,” ‘Jus ad bellum’, ‘jus in bello’ . . . ‘jus post bellum’? –Rethinking the Conception of the Law of Armed Force” , **Oxford Academic, European Journal of International Law, Volume 17, Issue 5, 1 November 2006**, ss. 921–943, s.925

<https://academic.oup.com/ejil/article/17/5/921/2756298/Jus-ad-bellum-jus-in-bello-jus-post-bellum>

Karşılıklı Adalet	Hiçbir devlet, gücün tamamına sahip olamaz.
Açık Savaş İlanı	Savaşı başlatmadan önce resmi ve açık bir savaş ilanı yapılmalıdır.
<i>İus In Bello</i> (Savaşın Adil İdaresi)	
Ayrımcılık	Halkların savaştı olmayan kesiminin dokunulmazlığı ve koruması olmalıdır.
Orantılılık	Askeri hareketler zarardan çok yarar sağlamalıdır

Kaynak: Mona Fixdal ve Dan Smith, “Humanitarian Intervention and Just War”, **Mershon International Studies Review**, Vol. 42, No. 2, Nov., 1998, s. 286’ dan aktaran Zeynep Selin Acar, **NATO’nun Kosova’ya Müdahalesi ve “İnsani Müdahale” kavramında “Koruma Sorumluluğu”na Geçiş**, Yüksek Lisans Tezi, T.C. EGE ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2015 s.15

Haklı Savaş’ın tarihselliğine bağlı olarak bazı akademisyenler, savaşın varlığını insanın doğası ile ilgili olduğunu iddia etmektedir. Buna göre savaş rekabetin kaçınılmaz sonucu ve toplumda var olan bir olgudur.⁵⁸ Antik medeniyetlerde savaş için kurallar ya da kontrol mekanizmaları oluşturulmadıysa da, kontrolü sağlamak için birtakım teşebbüslerin yapıldığı görülmektedir. Bu dönemlerde gerekçelendirmeler aslen din ve felsefe üzerinden yapılmıştır.⁵⁹ Bu çerçevede savaş ilahi güçler tarafından yerleştirilen bir olgu olarak düşünülmüştür. İlahi olarak gerekçelendirilen bu olguya zamanla hukuki nitelik kazandırılmıştır.⁶⁰

Antik filozofların düşünceleri incelendiğinde, Aristoteles’in “hükmedilmesi gerekip de boyun eğmeyenlere karşı verilen savaş doğal olarak haklı” dediği görülür. Buna göre yönetilmesi gereken insanlar buna direniyorlarsa o zaman savaş haklıdır.⁶¹ Platon bu açıdan daha gerçekçi bakış acısı ile haklı savaşı şu şekilde açıklayarak:

⁵⁸ Joachim von Elbe, “The Evolution of the Concept of the Just War in International Law”, **The American Journal of International Law**, Vol. 33, No. 4 Oct., 1939, ss. 665-688, s. 665

⁵⁹ Coelman Philipson, **The International Law and Custom of Ancient Greece and Rome**, Vol. I, London 1911, s.167

⁶⁰ a.g.m. s.665

⁶¹ Elbe s.666

“Sınırlarımızı büyötmek gerekliliği, artık konumumuzun yeterli olmadığı ve geçmişte yeterli gelmiş olan ölkenin oradaki yerli halkı desteklemek için artık çok küçöök kaldığı”⁶² gerekçeleriyle bir savaşıın haklı olup olmadığını tartışıır.

Thucydides ise haklı savaşı; “düşman ve saldırgan tarafa karşı intikam alırken meşrulaşan bir eylem” olarak tanımlar.⁶³ Romalıılar “ius belli ac pacis” prensibiyle doğalcı veya doğal dünya düzeninin içerisinde olan savaş kurumları ve bireysel savaşların arasındaki ayrımı yapmaya çalışmıştır. Roma’da rahipler tarafından “Birlik” denilen bir heyet vasıtasıyla bir savaş için gerekçenin olup olmadığı tespit edilmiştir. Romalıılar savaşın meşruluğunu alınan zaferler ve tanrı iradesi üzerinden ölçmüşlerdir: “Savaşlar ilahi müdahalenin sonucudur. Zaferler tanrıların hediyesidir ve zaferle sonuçlanan fetihleri tanrıların onaylamışlardır.”⁶⁴ Bu bakış açısına göre bir savaş eğer haksız ise kabul edilmeyecektir, durum tam tersi ise o zaman olumlu sonuca ulaşılır.⁶⁵

İnsanlık tarihinde savaş kuramına dair bir sonraki aşama Hristiyanlığın yaygınlaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki anlayış ve tartışmalar aynı zamanda modern tartışmaların da temelini oluşturur. Erken Hristiyanlıkta savaş günah olarak mimmelenmiş, askerlik görevi Hristiyanlar için tamamen yasaklanmış olup, savaş ve askerlik sadece dine hizmet amacıyla kabul edilmiştir.⁶⁶ Üçüncü yüzyılda Devlet ve Kilise birleşmiş, Respublica Christiana oluşturmuş ve bu yeni oluşumun liderine pontifex maximus veya episcopus episcoporum (Antik Roma devletinin en yüksek unvanı taşıyan kişisi, günümüzde ise Papa denilmektedir) adı verilmiştir.⁶⁷ Bu unvan, rahiplerin konsey başkanı anlamına gelmektedir. Bu dönemde savaş Tanrı tarafından verilen bir ceza olarak görölmüşür. Bunun nedeni ise savaşın sadece günah işleyenlere gönderildiğine inanılmasıdır. Bu durumda hükümdarlar tarafından alınan kararlar kanunu ve düzeni yeniden inşa ederek⁶⁸ zafer kazanmak yerine “tranquilitas ordinis” (sıralı uyum) elde etmeyi amaçlamıştır.⁶⁹

⁶² Elbe s. 666

⁶³ Elbe s.666

⁶⁴ Elbe, s.666

⁶⁵ Elbe, s.666

⁶⁶ Elbe, s.667

⁶⁷ Hearnshaq, **Some Great Political Idealists of the Christian Era** (London, 1937) , s. 10

⁶⁸ Elbe, s.668

⁶⁹ Elbe, s.669

Erken Hristiyanlık döneminde haklı savaşın temelleri Augustine tarafından oluşturulmuştur:

1. *Bir savaş ancak otorite olan prens tarafından başlatılır, özel şahıs tarafından başlatılamaz.*
2. *Savaş için haklı sebep/ neden olmalıdır.*
3. *Savaşan taraflar doğru niyet ile hareket etmeli, iyiliğe şans tanınmalı ve kötülüğü engellemek için çabalamalıdır.*⁷⁰

Görüldüğü gibi IV ve V. yy'den itibaren ortaya koyulan bu prensipler aslında RtoP'un prensipleri ile benzerlik göstermektedir. Haklı Savaş ve RtoP arasındaki fark otorite ve sistemlerin farklı dönemlere ait olmasından kaynaklanır. İkinci prensip tamamen baraj prensibini (haklı sebep) hatırlatmaktadır. Üçüncüsü ise RtoP'un tedbir prensiplerine (doğru niyet, son çare, orantılılık ve makul beklentiler) benzemektedir. Bu durum da yine RtoP'un kökeni ile ilgili bilgi vermektedir.

Augustine'den sonra gelen ve onun takipçisi olan Thomas Aquinas'ın düşüncelerinde bazı farklılıklar vardır. Aquinas, moral çerçevesinin yanında ilk defa haklı savaşa siyasal bir boyut eklemektedir.⁷¹ Aquinas, savaşın esas amacının barış ve amme menfaati olması gerektiğini savunur.⁷² Aquinas, çalışmanın konusu olan RtoP için önem taşımaktadır. Çünkü jus ad bellum boyutuna önem vermiş ve özellikle masumların öldürülmesi konusunda jus in bello'da katkıda bulunmuştur. Ona göre; “bir masumu yalnızca öldürmek niyetiyle öldürmek her türlü hakkı ihlal anlamına gelir.”⁷³ Bu fikir RtoP ile insanları savunma noktasında örtüşmektedir.

Zamanla toplumun şekli değişmiş ve daha küçük topluluklar oluşmaya başlamıştır. Bu toplulukların imparatorluk ve imparatorlardan ayrılmaya başlamasıyla, hükümdarlar üstünlüğünü kaybetmiştir. Sorunların çözümünde hükümdarın üstünlüğü yerine “hukuk” yer almaya başlamıştır. Hukuk “ius commune”, uluslar üstü, dünyanın barış ve adaletini

⁷⁰ Elbe, s.669

⁷¹ Ereklr, s.11

⁷² Elbe, s.669

⁷³ Ereklr, ss.12-13

sürdürmek için gerekli bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Bu şekilde değişimlerin yaşanması yeni tartışmaları gündeme getirmiştir. Bartolus (1313-1357), “Aynı imparatorlar gibi, kendi dışındaki düşmanlarının nasıl savaş ilan etmeye hakkı varsa, bu küçük topluluklar da savaş ilan etmek için aynı haklara sahiptirler” demiştir.⁷⁴ Bartolus savaş ilan etme kararı almak için bir sistem oluşturmuş ve o zamana kadar ilk defa bugünkü iç savaş kavramının bir benzeri üzerinde durmuştur. Diğer yandan Legnano (1320-1383), “savaş bir meşru lider tarafından ilan edilmemişse o zaman savaş olamaz ve bir imparator başka hükümdarlara savaş ilan edebilir ama papaya edemez, çünkü o onun amiridir” demektedir. Legnano bunun yanında yönetsel kabiliyeti olmayan kişilerin “kendi bedenini savunmak için silahlanmasının” meşru bir hareket olduğunu düşünmektedir.⁷⁵ Francisco de Vitoria (1483-1546) çalışmalarında hem eski hem de yeni yüzyıldaki durumları değerlendirerek tartışmayı bir üst seviyeye taşımıştır. Amerika yerlilerinin eylemlerini ve Beşinci Charles’ın fetihlerini göz önüne alarak yeni bir sonuca varır.⁷⁶ “Devlet ya da topluluk bir bütün olarak var ise,⁷⁷ savaş ilan etmeye de hakkı vardır, bu hak egemenliğin temel unsurudur.”⁷⁸ Bunun yanında haklı savaş sebeplerini de şu şekilde tanımlamaktadır: “Bir savaş başlatmanın tek nedeni, haksızlık/kötülüğe uğramaktır”.⁷⁹ Vitoria, savaşı dini ve kişisel faktörlerin sonucu olarak değerlendirmez. O savaşın haklı sebebi ile ilgilenen karar alma ve doğa kanununa dayalı bir sistem oluşturmaktadır. Bunu yaparken doğa kanunlarına atıfta bulunmasının sebebi savaşın ülkelerin üstünde bir olgu olarak kabul edilmesi ve bu yolla objektif adaletin sağlanabileceğine inanmasıdır. Sonuç olarak sistemin içinde düşük ölçüde din ile de bir

⁷⁴ Elbe, s.670

⁷⁵ a.g.m. s.673

⁷⁶ Elbe, s.674

⁷⁷ Elbe’den s. 674, Victoria, op.cit., p.169: “A perfect State of community...is one which is complete in itself, that is, which is not a part of another community, but has its own laws, and its own council and its own magistrates.”

⁷⁸ Elbe, s.674

⁷⁹ a.g.m. (Bahsedilen durum BM Antlaşmasında bulunan 51’nci maddesiyle benzeşmektedir. (*İşbu Antlaşmanın hiçbir hükmü, BM Üyelerinden birinin silâhlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Meclisi nülletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için lüzumlu tedbirleri alıncaya kadar, tabu olan müferrit veya müşterek meşru müdafaa hakkına halel getirmez. Bu meşru müdafaa hakkını kullanarak Üyelerin aldığı tedbirler derhal Güvenlik Meclisine bildirilir ve Meclisin, işbu Antlaşmaya dayanarak milletlerarası barış ve güvenliğin muhafaza veya iadesi için lüzumlu göreceği şekilde heran hareket etmek yetki ve ödevine hiçbir veçhile tesir etmez.*)

bağlantı kurduğu anlaşılmaktadır. Bir savaş için haklı sebep yoksa o zaman tanrının ve her hükümdarın gereği olan haklı barış da olamayacak, çoğunluğun iyiliği gerçekleşmeyecektir.⁸⁰Bu tartışmalarda görüldüğü gibi savaş koşullarının değerlendirilmesinde artık sadece insan ve tanrı ya da hükümdar etkenleri değil, egemenlik ve hukuk da ortaya çıkmaktadır.

Savaşı ve onun meşruiyetini tartışan en önemli isimlerden biri Hugo Grotius 'dur. Grotius teolojiiyi bir kenarda bırakıp savaşı yeni modern uluslararası hukuk ile ilişkilendirir ve o hukuk içerisine hakları da ekler. Hugo Grotius haksız savaşın yaygınlığını şu şekilde açıklamıştır: "Hristiyan dünyasında savaşla ilgili olarak bir kontrolsüzlük gözlemledim ki bu durum barbar ırklara bile utanç verebilecek seviyededir. İnsanların sudan sebeplerden ötürü veya sebepsiz yere silahlarına sarıldıklarını gördüm."⁸¹ Hugo Grotius savaş konusunda tartışmaları çok daha ilkesel bir olgunun, yani hakların üzerinden kurmuştur: "Hak, kişinin bazı ayrıcalıklara sahip olmak veya bazı özel eylemleri gerçekleştirmesi için kendisine eklenen bir ahlaki niteliktir."⁸²

Grotius yazılarında insanın doğaya çok bağlı olduğunu belirtir ve tüm canlılar gibi kendisinin de iyi ve güçlü taraflarını bilmesi gerektiğini savunur. Bununla beraber bir hayvan bile kendi gücünü kullanarak olması gerektiği zamanlarda savaşıyorsa o zaman niye insanların bunu yapamadıklarını sorgular. Ona göre, insan hem savaş hem barış için yaratılmıştır, o zaman o savaş da barışı da korumalıdır. Grotius, insan hakları ve kapsamını düşünerek şu soruları sorar: Kendi güvenliğimizi hangi durumlarda savunuyoruz? Mesela bir tarafın hücum hakkı varsa o zaman hücum edilen tarafın da savunma hakkı vardır ve bu ikilem sonsuza kadar gider çünkü iki tarafın da bahsedilen durumlar için hakkı vardır.⁸³

Grotius'a göre savaş baştan beri yasak bir olgu olarak gösterilmiştir. Bunu kanıtlamak için Tanrı'nın Nuh'a söylediği sözleri kullanır: "Her insandan, kardeşinin canına kıyan herkesten hakkınızı arayacağım. Kim insan kanı dökerse, kendi kanı da insan tarafından dökülecek."⁸⁴ Grotius'un çalışmalarındaki en önemli noktalardan biri

⁸⁰ Elbe, ss.675-67

⁸¹ Elbe, s.678

⁸² Grotius, s.19

⁸³ Grotius, s.291

⁸⁴ Grotius, s. 37

savaşı başlatma kararıdır. Groitius bir savaş başlatmak için adil ve haklı sebeplerin mevcudiyetini sorgulamaktadır. Buna göre; böyle bir adım atmak için adil koşullar varsa o zaman savaş başlatılabilir ve sebepleri tespit edildikten sonra savaş manevi açıdan kabul edilebilir.⁸⁵ Herhangi bir kişisel kararla ilgili kimse suçlanamaz ama savaş ile ilgili kararlar konusunda insanların hayatları söz konusu olduğu için tam tersini söylemektedir. Karar alırken “daha güvenli taraf seçilmelidir, suçlu olanları beraat ettirmek masumları mahkûm etmekten daha iyidir”⁸⁶ düşüncesini savunur. Savaşın çok ağır sonuçları olduğu için barış tercih edilmelidir. Bu barışa ulaşmak için ve ulusların kendi aralarında iddia ettikleri hakları tartışmak için üç yöntem vardır: “1.Konferans; 2. Anlaşmaya varma; 3. Tek tek çarpışma, çünkü bir konu iki kişinin hayatını tehlikeye atarak çözülebilirse o zaman binlerce insanın hayatı kurtulabilir.”⁸⁷ Bu iddialar yine RtoP’un önleme kriterleri ve ilk önleme sorumluluğu sütununa benzemektedir.

İlerleyen zamanlarda Bynkershoek ve Heineccius haklı savaşa dair yeni bir görüş ortaya koymuşlardır. Grotius’un ancak devletlerin eşit olması halinde savaşa zemin bulunması kuralını eleştirerek “ceza uygulamak ya da yaptırım hakkı/gücü sadece güç sahibinin onun altındakilere uygulaya bileyeceği bir durumdur, bu nedenle eşit güçler arasında böyle bir durum olamaz” demişlerdir.⁸⁸ Diğer düşünürler ise savaşı bir tepki olarak kabul etmişlerdir: “Kanunu uygulamak için uluslararası organın gıyabında savaş bir kişisel yardım ve hukukun bir dalı olarak gerçekleşmektedir.”⁸⁹ Bu tanımlarda savaş ya da çatışmalar sadece savaşan taraflar arasında vuku bulan bir olay gibi görülmektedir, üçüncü taraflardan ya da çatışmada dışarıda kalan aktörlerden hiç bahsedilmemektedir. Savaş iki egemen taraf arasında bir olgu ya da sorun olarak algılanmaktadır.

⁸⁵ Jhon Stupart, “JUS AD BELLUM and Intervention In Somalia: Why a Military Response can Still Work”, *Scientia Militaria South African Journal of Military Studies*, vol.39, Nr 2, 2011, s. 53

⁸⁶ Grotius, s.275

⁸⁷ Grotius, s.276

⁸⁸ Elbe, s.681

⁸⁹ Elbe, s.684

1.3. İnsani Müdahale Kavramı

Müdahale kavramının tanımı, gerçekleştiği bağlamlara ve hangi amaçlarla yapıldığına göre değişebilir.⁹⁰ Bu bağlamda “devletin başkasının işlerine karışması”⁹¹ ve “zor bir duruma, onun iyileşmesine sağlamak veya kötüye gitmesini engellemek amacı ile isteyerek dâhil olmak”⁹² gibi değişik tanımlar mevcuttur. R. J. Vincent’e göre, müdahale “bir devlet, devletin içindeki bir grup, bir devletler grubu veya uluslararası örgütün, bir başka devletin iç işlerine zorla karıştığı eylem” olarak tanımlanmaktadır.⁹³ Bir başka tanıma göre ise müdahale; “bir devletin ya da devletler topluluğunun diğer bir devlete karşı güç kullanması ya da güç kullanma tehdidinde bulunmasıdır”.⁹⁴

İnsani müdahalenin sadece askeri müdahaleyi kapsayıp kapsamadığı konusunda uzlaşma yoktur. Bir argümana göre, insani müdahale mağdur olan insanları kurtarmaya yönelik askeri operasyonları kasteder. Diğer argümana göre ise, içinde askeri olmayan yaptırımlar, ceza kovuşturması ve ambargo gibi müdahaleleri de kapsayabilir. Ancak her iki şekilde de, devlet egemenliğinin, insan hakları ihlallerine müdahale edilmesini engellemek için bir zırh olarak kullanılmasının reddi esastır. İnsani müdahaleye şüphe ile yaklaşanlar ise, kavramın hukuki bir alt yapıya sahip olmadığını ve oldukça soyut olduğunu iddia etmektedirler. Bu görüş insani müdahaleyi “bir dış aktörün, bir devletin toprak bütünlüğünü öyle veya böyle ihlal etmesi için bir yöntem”⁹⁵ olarak değerlendirir ve “bir bombanın hiç bir insancıl tarafı olmadığını” savunur.⁹⁶ Bu açıklamaların ardından insani müdahale ve RtoP arasında benzerlik olduğunu söyleyebiliriz. İnsani Müdahale

⁹⁰ Thomas G. Weiss and Don Hubert, “**The Responsibility To Protect: Research, Bibliography, Background, Supplementary Volume to the Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty**”, IDRC January 2001, s.16

⁹¹ Def. of intervention, Oxford Dic. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/intervention> (22.12.2016)

⁹² Def. of intervention Cambridge Dic. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/intervene> (22.12.2016)

⁹³ Adam Roberts, Humanitarian War: military intervention and human rights, edited text of the first John Vincent Memorial **Lecture** delivered by Adam Roberts at Keele University on 26 February 1993, s.431

⁹⁴ Yasemin Özdek, “**Uluslararası Politika ve İnsan Hakları**”, Ankara: Öteki Yayınları, 2000, s.11

⁹⁵ Bhikhu, Parekh, “Rethinking Humanitarian Intervention”, **International Political Science Review / Revue internationale de science politique**, Vol.18, No. 1, The Dilemmas of Humanitarian Intervention. Les dilemmes de l'intervention humanitaire, Jan, 1997, s. 54

⁹⁶ Shashi Tharoor and Sam Daws, "Humanitarian Intervention: Getting Past the Reefs," **World Policy Journal** XVIII, no. 2 Summer 2001, s. 21.

zamansal olarak RtoP öncesinde ortaya çıktığından RtoP'un gelişmesinde önemli bir temel oluşturmaktadır. Bununla beraber insanı müdahale ağır insan hakları ihlallerini engellemek adına ortaya çıkan bir kavramdır. Dolayısıyla bu çerçevede önce insan haklarını tartışmak faydalı olacaktır.

İnsan haklarından ne anlaşılması gerektiği aslen 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile ortaya konmuştur. İnsan haklarının önemini vurgulamak için İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde aşağıdaki ilkeler yer almaktadır:

*İnsanlık topluluğunun bütün fertleriyle uzuvlarının bu beyannameyi daima göz önünde tutarak öğretim ve eğitim yoluyla bu haklar ve hürriyetlere saygıyı geliştirmeye, gittikçe artan milli ve milletlerarası tedbirlerle gerek bizzat üye devletler ahalisi gerekse bu devletlerin idaresi altındaki ülkeler ahalisi arasında bu hakların dünyaca fiilen tanınmasını ve tatbik edilmesini sağlamaya gayret etmeleri amacıyla bütün halklar ve milletler için ulaşılabilecek ortak ideal olarak işbu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ni ilan eder.*⁹⁷

Bahsedilen ilkeler daha detaylı bir şekilde otuz maddede incelenmektedir. İlk 5 maddeyi incelemek özellikle önemlidir.

Madde 1- Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler, birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar.

Madde 2- Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayrım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet veya 203 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayrım gözetilmeyecektir.

Madde 3 -Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.

⁹⁷ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde, Giriş

Madde 4- Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü biçimde yasaktır.

Madde 5- Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.⁹⁸

İnsan haklarının anlam ve önemi insani krizlerle karşılaşıldığında daha iyi anlaşılmaktadır. Birleşmiş Milletlerin kurulması ve bu tür bildirgelerin çıkartılmasının asıl sebebi, İkinci Dünya Savaşı ve Nazi ideolojisinin getirdiği facialarla bir daha asla karşılaşmamaktır. BM Antlaşmasının girişinde şunlar yazmaktadır:

Biz Birleşmiş Milletler halkları:

Bir insan yaşamı içinde iki kez insanlığa tarif olunmaz acılar getiren savaş felaketinden gelecek kuşakları korumaya, temel insan haklarına, insan kişiliğinin onur ve değerine, erkeklerle kadınların ve büyük uluslarla küçük ulusların hak eşitliğine olan inancımızı yeniden ilan etmeye, adaletin korunması ve antlaşmadan doğan yükümlülüklerle saygı gösterilmesi için gerekli koşulları yaratmaya ve daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşama koşulları sağlamaya, sosyal bakımdan ilerlemeyi kolaylaştırmaya ve bu ereklere ulaşmak için: Hoşgörüyle davranmaya ve iyi komşuluk anlayışı içinde birbirimizle barışık yaşamaya, uluslararası barış ve güvenliği korumak için güçlerimizi birleştirmeye(...)⁹⁹

Sonuç olarak bu anlaşmalar insanların güvenliği için büyük taahhütler vermektedir ve bu amacı ulaşmak için yeni bir sistem ve yeni yöntemler üretmektedir.

İnsani Müdahale 1998 ve 1999 yılında Kofi Annan tarafından yapılan birkaç konuşma sonrasında dikkat çekmeye başlamıştır. Annan 1998 yılında yaptığı bir konuşmasında “bizim görevimiz müdahale etmek... Devlet sınırları artık savaş suçluları veya toplu cinayetler için su geçirmez koruma olarak görünmemeli” sözlerine yer vermiştir.¹⁰⁰

⁹⁸ İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1-5 maddeler

⁹⁹ BM Antlaşması, Giriş

¹⁰⁰ Shashi Tharoor and Sam Daws, "Humanitarian Intervention: Getting Past the Reefs," **World Policy Journal** XVIII, no. 2 Summer 2001, s. 21.

1860 yılında Fransa tarafından Suriye'deki Maruni Hristiyanlarını korumak için yapılan müdahale insani müdahalenin ilk örneklerindendir.¹⁰¹ Bununla birlikte konu üzerine asıl tartışmaların 1970'li yıllarda başladığı görülür.¹⁰² Kongo'daki çatışmayı durdurmak için 1960 yılında yapılan askeri müdahale, BM'nin insani müdahale pratiği olarak tanımlanmıştır.¹⁰³ Özetle insani müdahale, farklı durumlar için farklı kademelerde aranacak cevap olabilir. Asıl önem taşıyan nokta ise insani müdahalenin; gerekirse gücü kullanarak, insani ihtiyaç, insan haklarının korunması ve insan onuruna yakışır bir hayat sağlamayı hedefliyor olmasıdır. Bununla beraber RtoP için de önemli bir temel oluşturur.

1.4. Koruma Sorumluluğu

Haklı savaş ve insani müdahalenin ardından insan haklarının korumasına yönelik bir diğer tartışma RtoP üzerinedir. RtoP, insan haklarını koruma adına daha önce yapılan girişimlerin yetersiz veya başarısız olması nedeniyle ortaya çıkmıştır. Terimin uluslararası topluluğun sözlüğüne girişi ise 2001 yılına tekabül eder. Bu kavramı ortaya çıkaran rapor, Kanada hükümeti tarafından desteklenerek kurulmuş olan Uluslararası Müdahale ve Devlet Egemenliği Komisyonu (ICISS) tarafından hazırlanmıştır.¹⁰⁴ Raporda RtoP çok detaylı bir şekilde açıklanmıştır.¹⁰⁵ RtoP'un önem kazanmasında büyük bir rol oynayan da Kofi Annan'dır, hatta RtoP üzerinde farkındalık yaratmak adına çok çaba göstermiştir. Ancak ICISS'ten önce RtoP'un fikir olarak ortaya çıkışına dair

¹⁰¹ Suriye'de, bir ay gibi kısa bir zaman diliminde 11.000'den fazla Maronit Hristiyan öldürülmüş ve 100.000 insan da evsiz kalmıştır. Thomas G. Weiss and Don Hubert, "**The Responsibility To Protect: Research, Bibliography, Background Supplementary Volume to the Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty**", IDRC January 2001, s.16-17.

¹⁰² a.g.m.

¹⁰³ Nihan Çetin, **Does R2p Represent A Meaningful Shift From The Doctrine Of Humanitarian Intervention?**, Academia.edu, s.1

¹⁰⁴ International Commission on Intervention and State Sovereignty, **The Responsibility to Protect** 2001, (ICISS report)

¹⁰⁵ Çetin, s.2

2000 yılında kabul edilen Afrika Birliği Örgütü'nün¹⁰⁶ tüzüğüne de bakılabilir. Bu tüzüğün 4. maddesinin h bendi altında bulunan ilkede RtoP'a benzer bir atıf bulunmaktadır: "Ağır suçlar, soykırım ve insanlığa karşı işlenen ağır suçlar altında Birliğin kararına istinaden, Meclis'in üye bir devlete müdahaleye etme hakkı vardır." ¹⁰⁷

1994 yılındaki Ruanda soykırımına uluslararası toplumun tepki vermekte gecikmesi, RtoP'un ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamıştır.¹⁰⁸ BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 2000 yılındaki "Biz İnsanlar: 21. Yüzyılda Birleşmiş Milletler" raporunda da bu meseleye değindiğini belirtmek gerekir. Anan: "insani müdahale gerçekten egemenlik üzerinde kabul edilemez bir saldırı ise, ortak bir insanlığımızın her kuralına ters düşen ağır ve sistematik bir insan hakları ihlali için bir Ruanda'ya, bir Srebrenica'ya nasıl cevap vereceğiz?"¹⁰⁹ sözlerine yer verir. Bu anlamada Kofi Annan RtoP'un en büyük destekçilerinden biri olmuştur. Akabinde Annan ve BM 2003 yılında "Yeni Fikirler Üretmek İçin Tehdit, Zorluklar ve Değişim Hakkında Yüksek Panel" organize etmiştir. Panel ile hedeflenen, BM'nin 21. yüzyılda etkili olabilmesi için gerekli politika ve kurumların türleri hakkında fikir üretmektir. Burada tartışılan konu herhangi bir devletin "müdahale hakkı" olup olmaması değil, felaketlerden mustarip insanlara karşı her devletin koruma sorumluluğu olduğudur. Amaç, kitlesel cinayet ve tecavüz, etnik köken sebepli zorla sınırdaşı etme ve etnik temizlik gibi suçlar, kasıtlı açlık ve hastalıklara maruz bırakma gibi insanlık dışı durumları durdurmak adına faaliyete geçmektir.¹¹⁰

RtoP'a verilen ciddiyet ve önem, 2005 yılında daha da artmıştır. O yıl, Annan'ın, "Daha Fazla Özgürlük İçinde" (In Larger Freedom) olarak adlandırdığı raporda bahsedilen sorunlar üzerine yürüttüğü Dünya Zirvesine 170 devlet başkanı katılmıştır. Toplantıda RtoP kavramı, tırpanlanmış bir şekilde de olsa katılan liderler tarafından kabul

¹⁰⁶ Afrika Birliği Örgütü 2002 yılında lans edilmiş ancak onun tüzüğünü 11 Temmuz 2000 yılında kabul edilmiştir. Daha fazlası için <https://au.int/en/overview>

¹⁰⁷ Constitutive Act Of The African Union, https://au.int/sites/default/files/pages/34873-file-constitutivact_en.pdf

¹⁰⁸ a.g.m.

¹⁰⁹ BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın "21. Yüzyılda Birleşmiş Milletler" Raporu 3 Nisan 2000, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/milen_raporu.pdf

¹¹⁰ Report of the High-Level Panel on Threats, Challenges and Change, **A more secure world: our shared responsibility**, UN Doc. A/59/565, 2 December 2004, <http://www.un.org/secureworld/report.pdf>

edilmiş ve sonuç bildirgesinde yer almıştır.¹¹¹ 2005 BM Dünya Zirvesi ile birlikte RtoP kavramı daha da somutlaşmıştır. RtoP zirveden çıkan sonuç belgesinin 138 ve 139 sayılı maddelerinde yer almıştır. Buna göre BM üye devletleri, “kendi halklarını soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlık suçlarından korumakla yükümlü” olduklarını kabul etmektedir. Bunun başarılabilmesi durumunda ise BM tarafından uluslararası ve bölgesel örgütler işbirliğiyle, ilk başta diplomatik yöntemlerle başlayıp askeri müdahaleye kadar varan girişimlerde bulunulması sorumluluk olarak belirtilmiştir.¹¹²

28 Nisan 2006'da, Güvenlik Konseyi, Silahlı Çatışmada Sivillerin Korunması Hakkında 1674 Sayılı Karar'ı oybirliğiyle kabul etmiştir. Böylece RtoP ilk kez bir Güvenlik Konseyi kararında kendine yer bulmuştur. BM Genel Sekreteri, Şubat 2008'de, RtoP'a odaklanmak için özel danışman atamıştır. Ocak 2009'da ise Genel Sekreter Ban Ki Moon, “Koruma Sorumluluğu'nun Uygulanması” başlıklı bir rapor yayınlamıştır.¹¹³ Böylece RtoP, sadece bir rapor olmaktan daha fazla anlam kazanmıştır.

1.4.1 Koruma Sorumluluğu Üzerine Tartışmalar

RtoP'nun asıl ortaya çıktığı 2001 yılı, ABD'de İkiz Kulelere yapılan terör saldırıları nedeniyle de önem taşır. Kulelerin kalıntıları hala yanarken, ne Amerikalı ne de Avrupalı karar vericiler kendi halklarını korumak dışında başka halkları korumak için en ufak bir çaba göstermemişlerdir.¹¹⁴ Bu durum RtoP'u baştan itibaren şüpheye ve tartışmalara maruz bırakmıştır. RtoP üzerine çok sayıda tartışma mevcuttur. Bu tartışmalardan en çok öne çıkan üçü ise şu şekildedir: RtoP'un yeni bir olgu olup olmadığı, gerekli olup olmadığı ve insani müdahaleden farklı olup olmadığıdır.

¹¹¹ The 2005 World Summit, High-Level Plenary Meeting of the 60th session of the UN General Assembly (14-16 September 2005, UN Headquarters, New York)
http://www.un.org/en/events/pastevents/worldsummit_2005.shtml (03.05.2017)

¹¹² Daha fazla bilgi için oku, 2005 World Summit Outcome, UN A/60/L.1

¹¹³ Eve Massingham, “Military intervention for humanitarian purposes: does the Responsibility to Protect doctrine advance the legality of the use of force for humanitarian ends?”, **International Review of the Red Cross**, Volume 91 Number 876 December 2009 ss.7-8

¹¹⁴ Michael Ignatieff, ‘Whatever happened to “responsibility to protect”’, National Post, 10 December 2008, <http://www.nationalpost.com/story.html?id=1054758> (12.12.2008)

Aşağıda RtoP'un kökeninin 2001'den önceye dayandığını gösteren uluslararası sözleşmeler yer almaktadır.

Tablo 2 – RtoP'un Kökeniyle İlişkili Uluslararası Sözleşmeler

• 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.
• Çatışmada Uluslararası İnsancıl Hukuk Hakkındaki Dört Cenevre Sözleşmesi ve İki Ek Protokol.
• 1948 Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme. (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide)
• 1966 Sivil ve Siyasi ve Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Haklar Sözleşmeleri. (Covenants on Civil and Political, and Social, Economic and Cultural Rights)
• 1998 Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni kuran Roma Statüsü. (Rome Statute establishing the International Criminal Court (ICC))
• Kara Mayınlarına İlişkin Ottawa Sözleşmesi. (Ottawa Convention on Landmines)

Kaynak: Nihan Çetin, Does R2p Represent A Meaningful Shift From The Doctrine of Humanitarian Intervention? ss.8-9

RtoP'un, aslında yıllardır var olan yasal normların bir yansıması¹¹⁵ olduğu savunabilir. 1945'te yazılan ve hem egemenlik hem de güç kullanımının yer bulduğu BM Antlaşması da bunun önemli aşamalarından biridir. Antlaşmanın 2(1), 2(4), ve 2(7) maddelerinde devletlerin egemenliği, eşitliği, güç kullanmama ve iç işlerine karışmama ilkeleri arasında bir denge oluşturmak' ve bunun yanında sözleşmenin yedinci bölümü ile "Uluslararası barış ve güvenliğin korunması için kolektif uluslararası sorumluluk" amaçlanmıştır.¹¹⁶

İkinci tartışma RtoP gerekliliği ve onun uygulamasını yaparken uluslararası sisteme yapılacak olan değişimler üzerindedir.

¹¹⁵ Çetin, s.8

¹¹⁶ Çetin, ss. 9-10

RtoP konu olunca büyük bir ikilem oluşmaktadır. Bu ikilem, realistlerin savunduğu Hobbs'un anarşisi ve liberallerin savunduğu Kant'ın ebedi barışı arasındadır. Thucydides'in eseriyle başlayıp, realizmin temel varsayımının, uluslararası politikanın güç ve çıkar mücadelesi olduğu söylenebilir. Realistlere göre devletlerin sahip oldukları kapasiteler, uluslararası çatışmaların sonuçları ve devletlerin davranışlarını belirlenme konusunda büyük bir etki ve önem taşımaktadır.¹¹⁷ Liberaller birey ve devletlerin siyasi davranışları ve uluslararası politikanın anarşik yapısının nasıl düzenli bir yapıya dönüşebileceğini tartışmışlardır. Bu yeni düzen içerisinde self determinasyon, güvenlik, ortak demokratik hukuk kuralları ve bireyin anlamını açıklamaya çalışmışlardır.¹¹⁸

Liberalizmin ilk çıkış noktası İngiliz İç Savaşı (1642-1651) kabul edilir. Ancak uluslararası hukuk ve uluslararası mahkeme gibi kurumları kullanarak devletlerarasında çıkan anlaşmazlıkları güç kullanmadan çözülebilmek fikrini ilk uygulayan Jeremy Bentham(1748-1832) ve İmmanuel Kant'dır. (1724-1804) Bu kişiler devletlerin kendi aralarında uyum ve sistem kurabileceklerini ve böylece ebedi barışa ulaşabileceklerini savunur.¹¹⁹ Bu iki ana teoriye göre RtoP, ya yeni bir güç politikası olabilir ve devletlerin çıkarları ile beraber hareket edebilir ya da demokratik devletlerin uluslararası hukukunu benimseyerek kabul görebilir.

21'nci yüzyılda uluslararası ilişkiler daha kapsamlı, zengin ve karmaşık bir disipline dönüşmüştür. Kapsadığı konular sadece devletler olmaktan çıkmıştır.¹²⁰ Ancak, devlet endişeleri yerine insanlığa daha fazla odaklanmaya yönelik çabalar bile, çoğu zaman yeni doktrinler uygulamak için yeniden temel olarak devletlere dayanmıştır.¹²¹ Çağdaş uluslararası ilişkilerin daha doğru bir değerlendirmesini kuramsallaştırmaya çalışan okullardan birisi İngiliz Okulu'dur.

¹¹⁷ Realizm, <http://www.tuicakademi.org/realizm/> (15.09.2019)

¹¹⁸ Aydın, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", Uluslararası İlişkiler, Cilt 1, Sayı 1 (Bahar2004), ss. 33-60, s.34

¹¹⁹ Yanık, Lerna K., "Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi", Uluslararası İlişkiler, Cilt 12, Sayı 46,s. 35-55, ss. 36-37

¹²⁰ Adrian Gallagher, "Look inside International Relations: she's alright she's alright" An overview of the English School's engagement with human rights", **System, Society & the World:Exploring the English School of International Relations** Ed. by: Robert W. Murray, s. 34

¹²¹ Robert W. Murray, "Introduction", **System, Society & the World:Exploring the English School of International Relations** Ed. by: Robert W. Murray, s. 8

Bununla birlikte İngiliz Okulu tarafından ortaya konan üç katman ile bahsedilen hem iki ana zıt teoriyi birleştirmek¹²² hem de yeni uluslararası durumu içeren bir tartışma ortaya koymaktadır. Bu üç katman şu şekildedir:

1. **Uluslararası sistem**, (Hoşbeş) devletlerarasında güç politikası ve realizm, uluslararası anarşinin yapısını ve sürecini uluslararası ilişkiler teorisinin merkezine yerleştirmektedir;
2. **Uluslararası toplum**, (Groitus) devletlerarasında ortak çıkarların ve kimliğin kurumsallığı ile ilgilenmektedir. Aynı zamanda Rasyonalizm, ortak normların, yaradılışını ve sürdürülmesini Uluslararası İlişkilerin teorisinin merkezine koyar. Uluslararası Toplum, İngiliz Okulunun düşüncesinin ana odak noktasıdır.
3. **Dünya toplumu**, (Kant) bireyleri, devlet dışı örgütleri ve nihayetinde küresel nüfusu bir bütün olarak, küresel toplumsal kimliklerin ve düzenlemelerin odak noktası olarak algılamaktadır. Bununla beraber, Devrimcilik, devlet sisteminin üstünlüğünü Uluslararası İlişkiler teorisinin merkezine koymaktadır. Dünya Toplumu, İngiliz Okulunun en az geliştirilen ve tartışılan konseptidir, dolayısıyla henüz sistematik olarak ifade edilmemiştir.¹²³

İngiliz Okulu anarşik bir sistemde etkileşim halinde olan devletlerin varsayımını içermenin yanı sıra bunu insan unsuru ile de birleştirmeye çalışmaktadır.¹²⁴ İnsan haklarına İngiliz okulundaki dünya toplumu katmanında önemle yer verilir. İngiliz Okulu içerisinde devlet ve egemenliğine önem verilse de devletler ve vatandaşlar arasındaki karmaşık ilişki önemli bir araştırma konusu olarak durumunu korumaktadır.¹²⁵ Dolayısıyla uluslararası ilişkilerde artık sadece devlet egemenliğinin önemli olmadığı ön plana çıkmaktadır. Bu duruma paralel olarak R.J. Vincent da, “temel insan hakları bir

¹²² Robert W. Murray, “Introduction”, **System, Society & the World: Exploring the English School of International Relations** Ed. by: Robert W. Murray, s. 8

¹²³ a.g.e. ss. 9-10

¹²⁴ a.g.e. s.10

¹²⁵ Adrian Gallagher, “Look inside International Relations: she’s alright she’s alright” An overview of the English School’s engagement with human rights”, **System, Society & the World: Exploring the English School of International Relations** Ed. by: Robert W. Murray, s. 34

devletin tavanı olarak görünmektense devletin altında zemin olarak görünmelidir” fikrini sunmaktadır.¹²⁶

Bu okulun solidarist dalında, devlet teorisini sürdürmek isteyen ancak kritik, küresel veya insani kaygıları içeren konulara da değinmek isteyen teorisyenler mevcuttur. Garry Buza gibi Dünya Topluluğu şunları ileri sürer: “sistemde bulunan tüm aktörler kendi karşılıklı bağlılığı ve bazı önemli değerler paylaştıklarını farkında olan devletler, devlet dışı aktörler ve bireyler arasındaki bütünsel etkileşimi yakalamayı amaçlamaktadır.”¹²⁷ Okulun solidarist dalı, solidarist bir sistemin içinde bireylerin, ayırım gözetmeden öldürülmeme veya zarar görmeme gibi temel haklara sahip olduklarını savunmaktadır.¹²⁸ Diğer yandan okulun plüralist dalı da bulunmaktadır. Plüralistler devletlerin anarşi içinde etkileşimi yürüttüklerini savunmaktadırlar ancak onların çıkarlarına rağmen işbirliği yapılmaktadırlar.¹²⁹ Bu iki dal arasında solidarizm insanları büyük insan toplumuna bağlayan bağıdır. Bu aslında solidarizmi, uluslararası kuralların kolektif uygulaması ve insan haklarının muhafızlığı olarak tanımlamaktadır.¹³⁰ İnsanlığa karşı işlenen suçları durdurmayı çalışan bu norm, plüralistlerin savunduğu sistemi bir adım geride bırakıp, egemen devletlerin hakları yerine insanların güvenliğine öncelik vermektedir. RtoP çerçevesinde koruma referansı, devletlere değil insanlara yapılmaktadır. RtoP her zaman korunmanın, tedaviden daha iyi olduğunu savunmaktadır.¹³¹ Bununla beraber insani suçların (etnik temizlik, savaş suçları vb.) mevcut olduğu

¹²⁶ Adrian Gallagher, “An Overview of the English School’s Engagement with Human Rights”, , **“System, Society and the World Exploring the English School of International Relations”**, Second Edition, Bristol 2015, s.50

¹²⁷ Ed. Robert W Murray, **“System, Society and the World Exploring the English School of International Relations”**, Second Edition, Bristol 2015, s.3

¹²⁸ Tim Dunne, “The English School and Humanitarian Intervention”, **“System, Society and the World Exploring the English School of International Relations”**, Second Edition, Bristol, Ed. R.W. Murray 2015, s. 62

¹²⁹ Robert W. Murray, “Introduction”, **System, Society & the World:Exploring the English School of International Relations** Ed. by: Robert W. Murray, s.9

¹³⁰ Tim Dunne, “The English School and Humanitarian Intervention”, **“System, Society and the World Exploring the English School of International Relations”**, Second Edition, Bristol, Ed. R.W. Murray 2015, ss. 61-62

¹³¹ Dunne, s.63

durumlarda devletler topluma yardım etmek ya da belirleyici önemler almak zorundadır. Fakat bu kriterler belirlenirken güç kullanma son çare olmalıdır.¹³²

Çağdaş insan hakları anlayışının şekillenmesinde önemli rol oynayan İngiliz Okulu günümüzde de bu rolünü sürdürmektedir.¹³³ Bununla beraber 21'nci yüzyılda çağdaş uluslararası ilişkilerde önemli olguların dizilişinin farklı olduğunu ortaya koyar. Devletlerarasında etkileşim, sorumluluk ve işbirliği olduğunu plüralistler savunmaktadır. Sorumluluklar içerisinde insan refahının unutulmaması gerektiğine vurgu yapanlar ise solidaristlerdir. RtoP, 21'nci yüzyılda uluslararası sistemden gelen sözleşmeler ve devletin egemenliği ile sağlanması gereken refah unutulduğunda hatırlatmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak İngiliz Okulu çağdaş ve kompleks uluslararası ilişkileri anlamaya ve açıklamaya çalışmaktadır. Kompleks uluslararası sistemin içinde hem haklar hem de sorumluluklar bulunmaktadır ve onların arasında insanların güvenliği büyük bir önem taşımaktadır.

Üçüncü tartışma RtoP ve insani müdahale arasındaki benzerlik üzerinedir. ICISS raporuna göre RtoP, insani müdahaleden üç bakımdan ayrılmaktadır:

-İlk olarak, RtoP askeri müdahaleye, insani müdahale doktrininden farklı bir pencereden bakmaktadır. RtoP, askeri müdahaleyi gerçekleştirecek olan tarafın çıkarları ve perspektifleri çerçevesinden değil, destek isteyenler ve ihtiyacı olanların tarafından bakmaktadır.¹³⁴

-İkinci olarak, ev sahibi devletin RtoP'un ana muhatabı olduğunu kabul ederek müdahale ve egemenlik arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. RtoP, sadece ve sadece ev sahibi ülke kendi görevini yerine getirmekte başarısız olursa uluslararası topluluğa aktarılır.¹³⁵

¹³² A.g..e

¹³³ Adrian Gallagher, "An Overview of the English School's Engagement with Human Rights", , **"System, Society and the World Exploring the English School of International Relations"**, Second Edition, Bristol, Ed. R.W. Murray 2015, s.51

¹³⁴Carsten Stahn, "Responsibility to Protect: Political Rhetoric or Emerging Legal Norm?", **The American Journal of International Law** Vol. 101, No. 1 (Jan., 2007), s.103

¹³⁵ **ICISS report** paragraphs 2.29 and 2.30

-RtoP'u insani müdahaleden ayıran üçüncü etmen ise; RtoP'un *önleme, tepki ve yeniden inşa* olmak üzere üç sütununun bulunmasıdır.¹³⁶ Koruma Sorumluluğuna göre yapılacak olan askeri müdahale önceki insani yardım faaliyetlerden aşağıda belirtilen durumlar bakımından ayrılmaktadır:

1. *İnsani müdahale karar alma kriterlerini açıkça ifade eder;*
2. *Bir duruma müdahale edilememesi başka bir durumda müdahale etmemek için bir gerekçe olarak kullanılmamalıdır;*
3. *İnsani müdahale yoluyla büyük ölçekli yaşam kaybına yol açan güç kullanımını sınırlar, bundan dolayı bir insan hakları savunuculuğu aracı değil en ciddi uluslararası insancıl hukuk ihlallerini engelleyen bir unsurdur.*
4. *BM tarafından kabul edilme durumu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK), soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ya da insanlığa karşı işlenen suçlara ilişkin kararları belirli bir durumun barışa bir tehdit oluşturması kararına emsal olması üzerinden verilmektedir.*¹³⁷

Sonuç olarak hem RtoP hem de insani müdahale zorunlu askeri müdahalede birleşirler, bu da RtoP'nun ikinci aşamasıdır.¹³⁸ Bu anlamda RtoP'nun, insani müdahaleden daha kapsamlı olduğu söylenebilir çünkü askeri müdahale dışında iki tane daha boyuta sahiptir. Bununla birlikte iki sebepten RtoP, insani müdahaleden daha kısıtlı bir hareket alanına sahiptir. İlk olarak RtoP kapsamında harekete geçilmesi için bir karar gerekmektedir. Bu karar duruma göre BMGK, Genel Kurulu, bölgesel, alt bölgesel, bireysel devletlerin ya da koalisyonlar tarafından alınabilir. İkinci olarak ise işlenen suçlara müdahale ancak kitlesel zulüm olduğunda meşrulaşabilir. Yine de bu iki olgu konusunda farklı görüşler

¹³⁶ **ICISS report** para. 5.1 (general provision and sections 3, 4 and 5 specifically on prevention, reaction and rebuilding, respectively.) Aslında bu üç sütun ilk defa 1995 yılında BM'in o dönemki Genel Sekreteri olan Boutros Boutros Ghali tarafından dile getirilmiştir. UN Secretary-General, "An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping", 1992
<www.unrol.org/doc.aspx?n=A_47_277.pdf>

¹³⁷ Eve Massingham, "Military intervention for humanitarian purposes: does the Responsibility to Protect doctrine advance the legality of the use of force for humanitarian ends?", **International Review of the Red Cross**, vol.91 no.876 December 2009, s.830

¹³⁸ Sheri P Rosenberg, "Responsibility to Protect: A Framework for Prevention", **Global Responsibility to Protect 1 2009**, Martinus Nijhoff Publisjhers , ss. 442-443

vardır. Örneğin Pattison, insani müdahalenin ve RtoP'nun birbiriyle ilişkili ve bağlantılı olduğu konusunda bir anlaşmaya ulaşılabileceğini iddia etmektedir.¹³⁹

Neticede, RtoP'un özel ve yeni hukuki hükmünün bulunmadığı dikkate alınacak olursa, bahsedilen ve var olan yasal çerçevenin bu iki olgu için de kullanılabileceği söylenebilir. Diğer yandan RtoP'nun ağırlıklı olarak ICISS raporuyla tanımlanmasından dolayı içeriği ve işleyişi o rapora göre düzenlenmektedir. Doksanlı yıllarda yaşanan insani felaketler, Ruanda ve Srebrenitsa'daki soykırım, Kosova'daki etnik temizlik ve benzerlerinin tekrar yaşanmaması için RtoP ortaya çıkmıştır. İnsani felaketlere engel olabilmek amacıyla önceden bir takım çalışmalar yapılmış olsa da en yeni ve en bütünsel çalışmanın RtoP olduğu söylenebilir.

1.4.2. Koruma Sorumluluğu'nun İşlevi

Bahsedildiği gibi, 2001 ICISS raporu, egemenliğin sorumluluk gerektirdiği fikrine dayanmaktadır.¹⁴⁰ Bu raporda anlatılan egemenlik sadece içe dönük değil, kendi halkına karşı sorumlu olmanın yanında uluslararası toplum tarafından verilen sorumlulukları da sahiplenmek ve taşımak anlamına gelmektedir.

1. Haklı sebep
2. Doğru niyet
3. Son çare
4. Orantılılık
5. Makul Beklentiler
6. Doğru otorite ¹⁴¹

¹³⁹James Pattison, “**Humanitarian Intervention & The Responsibility to Protect**”, Oxford University Press 2010, s.251

¹⁴⁰ Çetin, s.4

¹⁴¹ ICISS report para. 4.16.

RtoP'nun müdahale boyutunun harekete geçirilmesi için bu altı prensibe göre değerlendirme yapılmalıdır. Her prensibin tek tek ele alınarak objektif bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir. Soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçların tespit edilmesi durumunda doğru otorite tarafından verilen kararlar müdahale gerçekleştirilir. Müdahalenin başarılı olacağı açık ise ve ancak bütün barışçıl yollar tükendiğinde orantılı bir askeri müdahaleye son çare seçeneği olarak sunulur.

Maalesef, RtoP içerisinde ve onun altında yapılabilecek olan askeri müdahale konusunda çok büyük sorunlar ve anlaşmazlıklarla karşı karşıya kalınmaktadır. Ek olarak da MacFarlane, Thielking ve Weiss, insani müdahale tartışmalarını iki ayrı kümeye bölmektedir. Bu ayrıma göre agnostikler ve kuşkucular, RtoP'u sorun çözücü olarak değerlendirmemektedir ve yetersiz siyasi irade gibi sorunlara atıflarda bulunmaktadırlar. İyimserler ise RtoP'u, uygulanabilir bir uzlaşmaya yönelik gerçekçi ve önemli bir adım olarak değerlendirmektedirler. Bu durumu Kofi Annan "Biz İnsanlar: 21. Yüzyılda Birleşmiş Milletler" raporunda net bir şekilde açıklamaktadır:

İnsanı müdahale, politik zorluklarla dolu ve kolay cevaplara duyarlı olmayan hassas bir konudur. Ancak hiçbir hukuki ilke - egemenlik dâhil- insanlığa karşı işlenen suçları örtemez. Bu tür suçlar oluştuğunda ve onları durdurmaya yönelik barışçıl girişimlerin tükendiği anlarda, Güvenlik Konseyi, uluslararası toplum adına hareket etmek gibi ahlaki bir göreve sahiptir. Her yerde insanları koruyamayacağımız gerçeği bir şey yapabileceğimiz anda hiçbir şey yapmamak anlamına gelmez. Silahlı müdahale daima son seçenek olmaya devam etmelidir, ancak kitlesel cinayet karşısında, vazgeçilemez bir seçenektir.¹⁴²

RtoP'nun yeni bir fikir olmadığı ve müdahale hakkında var olan antipatiyi ortadan kaldırmayı ve cazip kılmayı amaçlayan bir kavram olduğu da savunulmaktadır.¹⁴³ Aynı zamanda BM Antlaşması'nın mevcut olan toplu güvenlik düzenlemelerindeki ilkeleri yenilemek için yeterli olduğu düşünülmektedir.¹⁴⁴ ICISS raporu çıktıktan sonra RtoP

¹⁴² Kofi Anna "We the Peoples" Millennium Report 2000, s.48

¹⁴³ Çetin, s.6 (However, Stahn is of the opinion that R2P has the potential to replace humanitarian intervention in the future)

¹⁴⁴ a.g.m.

kavramında çeşitli değişiklikler yapılmıştır. 2009 yılında, Ban Ki-Moon kendi raporunda, RtoP'nun ICISS raporuyla belirlenmiş üç sütundan oluşan yeni düzenlemelerle değiştirmiştir.¹⁴⁵ Birinci aşamada ev sahibi ülkeye yönelik kendi halklarını korumak için verilen sorumluluk vurgulamaktadır. İkinci aşamada uluslararası topluluğun ev sahibi ülkeye, birinci aşamada belirtilen sorumlulukları gerçekleştirmesinde yardımcı olması gereğini ele almıştır. Son aşamada uluslararası topluluğa yönelik, barışçıl ve barışçıl olmayan yaptırımlarla zamanında ve kararlı tepki verme sorumluluğunu ifade ederek, askeri müdahaleyi tekrardan son çare olarak kabul etmektedir. Ban Ki-Moon'un askeri olmayan yöntemler başarısız olduğunda nasıl tepki verileceği konusunda yönerge üretmede isteksiz olduğu, yapılan eleştirilerden biridir.¹⁴⁶ Değişik şekillerde de olsa bu raporla birlikte RtoP konusunda BM'nin kurumsal kapasite oluşturmaya için ahlaki bir zorunluluğa sahip olduğu açıkça görülebilir.¹⁴⁷ Bütün tartışmalarla beraber RtoP'nun hırslı ve büyük bir amaç için üretilmiş bir olgu olduğu söylenilebilir. Bu harekete ve son çare olarak gelen askeri müdahaleye ciddi şüphe duyanlar bile insani bir felaket ortaya çıktığında, RtoP'nun başarılı olabileceğini kabul etmektedirler.¹⁴⁸ Tam olarak bu durum ve iddia tezimizin konusunu oluşturmaktadır. Annan'ın Milenyum Raporu'nda atıfta bulunduğu gibi insani yardım ve kalkınma “çatışmanın önlenmesi lensi” (conflict prevention lens) bakışıyla üzerinde çalışılırsa o zaman kalkınmaya ve barışa daha bütünsel yaklaşılabilir.¹⁴⁹ Suriye krizi özelinde RtoP'un uygulanması konusunda daha detaylı olarak dördüncü bölümde bilgi verilecektir. Suriye krizinin dünyada görülmemiş cinsten insani kriz olduğu reddedilemez bir gerçektir. Tam da bu durumda insanlık tarihi boyunca bu tür durumları engellemek adına geliştirilen prensipleri ve mekanizmaları uygulamaya koymak için tartışmanın başlatılması ve sürdürülmesi faydalı olacaktır.

¹⁴⁵ UN Secretary-General, Implementing the Responsibility to Protect (2009)

<www.responsibilitytoprotect.org/index.php?module=uploads&func=download&fileId=655SGRtoPEng.pdf> (18 April 2013)

¹⁴⁶ Serena K Sharma, 'Toward a Global Responsibility to Protect: Setbacks on the Path to Implementation' **Global Governance** Vol.16 No.1,2010 ss.121-131

¹⁴⁷ Sharma, s.163

¹⁴⁸ James Pattison, “**Humanitarian Intervention & The Responsibility to Protect**”, Oxford University Press 2010, ss.1-2

¹⁴⁹ ICISS Report, **The Responsibility to Protect, Supplementary Volume to the Report of the ICISS**, Canada, December 2001, s.31

1.4.3. Koruma Sorumluluğu’nun Altı Prensiplerin Teorik Tartışması

ICISS tarafından hazırlanan rapor; RtoP kavramını eksiksiz tanımlamakla birlikte 2001 yılına hatta şimdiye kadarki insani müdahaleye ilişkin tüm tartışma ve düşünceleri bir araya getirmeye çalışmış bir kaynaktır. Raporda insani müdahale ile bağlantılı diğer konular dışında bahsedildiği gibi altı tane prensip bulunmaktadır.¹⁵⁰ Bu altı prensip (haklı sebep, doğru niyet, son çare, orantılılık, makul beklentiler, doğru otorite) RtoP’nun son noktası olan askeri müdahale seçeneğini değerlendirme sürecinde kullanılacak olan değişkenlerdir. 2005’te BM’nin kabul ettiği RtoP versiyonunda altı prensip yer almasa da, askeri müdahale kararı vermek adına inceleme yöntemleri sunmaktadır.

Belirtilen altı prensip, “Baraj Prensipleri” (haklı sebep), “Tedbir Prensipleri” (doğru niyet, son çare, orantılılık ve makul beklentiler) ve “Doğru Otorite”, olarak üç bölümle sınıflandırılmıştır.¹⁵¹ Bunların tam sistematik prensip olup olmadıklarına ilişkin tartışmalar mevcuttur. İlk bakış açısı kuşkucudur. Kuşkucu perspektife göre; bir askeri müdahalenin yapılabilmesi için resmi ölçütler ve prensipler geliştirmek pek mümkün değildir. Aynı zamanda yeni oluşturulacak prensiplerin sorun çözme odaklı olmayacağına inan grup, bu konuda harcanacak siyasi sermayenin başka bir kanala aktarılmasını tercih etmektedir. Kuşkucuların arasında RtoP’nun büyük önem taşıyan araştırmacılardan bir tanesi olan Alex Bellamy de bulunmaktadır.¹⁵²

Diğer yandan iyimser bakış açısını temsil edenler arasında ise belki de RtoP’nun en önemli savunucularından ve aynı zamanda raporun yazarlarından olan Gareth Evans bulunmaktadır. Optimistler, RtoP’nu ileri götürmek için askeri müdahale ile ilgili klavuzların işe yarayacağını ileri sürmektedir. Optimist bakış açısı ışığında Libya ve Suriye’de yaşananlar sonrasında RtoP’nu çevreleyen çıkmazlara karşı mücadele etmek, güç kullanımı için karar verme mekanizmaları geliştirmek, gerekli olduğunda hareketsiz kalmamak ve müdahale gerçekleştirebilmek için sunulabilecek önerilerin olabileceğini

¹⁵⁰ ICISS Raporunda 4.16 paragrafında belirtildiği gibi prensipler şu şekildedir: Doğru niyet, Son çare, Orantılılık, Makul Beklentiler ve Doğru otorite.

¹⁵¹ ICISS Report, 4. The Responsibility to React, ss.29-37

¹⁵² James Pattison, “The Case for Criteria: Moving R2P Forward after the Arab Spring”, **E-international relations**, 29.01.2014 (04.07.2017)

savunmaktadır. Bu iki tasarı bir müdahalenin haklılığını geliştirmek için yönlendirici ilkeler olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁵³ Bu noktada Pattison'un yaptığı değerlendirmelere bakmakta fayda vardır:

1. 2005 yılında yapılan BM Zirvesi'nde haklı sebep kavramı tanımlanmıştır. Bir devlet kendi halkına soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlık suçları gibi durumlar bulunduğu halde koruma sağlamıyorsa o zaman uluslararası toplum müdahaleye başvurabilir. Bu madde ile haklı sebep ve haklı savaş kavramı birbirine benzerdir.

2. RtoP doğru otorite prensibi, BMGK tarafından yapılan görevlendirme ile askeri müdahalenin yapılabileceğini söylemektir.

3. 2005 yılındaki zirvede askeri gücün sadece "barışçıl araçlar yetersiz kaldığında" ve başka bir seçeneğin kalmaması durumunda kullanılması belirtilerek son çare prensibi tanımlanmıştır. Bu prensip haklı savaşın son çare olduğu prensibiyle neredeyse aynıdır.

4. Doğru Niyet prensibi sorumluluk verilen aktörün onu doğru amaca yönelik (insani koruma ve yardım) kullanıp kullanmadığını sorgulamaktadır. Aynı zamanda yetkilendirenlerin niyeti, tutarlı olup olmadığı, verilen görev süresine bağlılığı ve talep edildiği takdirde BMGK'ye rapor vermek gibi eylemler gerektirdiği belirtilmektedir.

5. Savaş içerisinde ya da jus in bello'nun sadakatiyle ilgili olarak herhangi bir müdahale durumunda taraflar, uluslararası insani hukuka bağlı olduğunu açıklamalıdır.

6. Askeri güç, jus ad bellum'un uluslararası hukukun merkezi bir ilkesi olduğunu ve bunun RtoP adı altında yapılacak olan müdahale için de geçerli olduğunu tanımlamaktadır. Bu prensip Haklı Savaşın talebi ile benzerlik gösterir. Kabul edilen hareket politikasının yapılan tahrik ile orantılı olması ve müdahalenin olumlu sonuç vermesi beklenmektedir.¹⁵⁴

¹⁵³ Ruan Zongze, "Responsible Protection: Building a Safer World", China Institute of International Studies, http://www.ciiis.org.cn/english/2012-06/15/content_5090912.htm (20.07.2017)

¹⁵⁴ James Pattison, "The Case for Criteria: Moving R2P Forward after the Arab Spring", **E-international relations**, 29.01.2014 (04.07.2017)

Sonuç olarak sunulan prensiplerinden bazıları hukuki bakımından bağlayıcı iken bazılarının hukuki zorunluluğu yoktur. Norm oldukları için, genel beklenen davranış standartlarını dikte ederler ve yaygın olarak onaylanmışlardır.¹⁵⁵ 1946'da imzalanan devlet merkezli BM Antlaşması'nda ifade edilen uluslararası davranış ile o günden bu yana değişen devlet uygulamaları arasında büyük ve giderek artan bir boşluk gelişmektedir. Aynı zamanda da egemenlik kavramının sınırları değişmektedir.¹⁵⁶ Altı prensibin, özellikle son çare, orantılılık ve makul beklentilerin yorumlamasının zor ve kafa karıştırıcı olduğu açıktır. Ancak sonuç olarak RtoP'nun prensipleri vardır. Prensiplerin ve RtoP'nun olgu olarak 2011'de Afganistan ve Irak'ta yapılan müdahale sonrasında şüpheyle karşılandığı ve egemen ülkelerin kararlarının da şüpheli bir duruma düştüğü unutulmamalıdır. Buna ek olarak 2011 yılında Libya'da NATO tarafından yapılan müdahalenin hem kabul hem de başarı problemi RtoP için olumsuz bir örnek oluşturmaktadır. Günümüzde yaşanan trajediler, uluslararası topluluğun RtoP'a duyduğu ihtiyacın göstergesidir. Bu nedenle RtoP tamamen yadsınamazdır. Bu normlar üzerinden uluslararası sistemde yaşanan tüm gerçekler ve değişkenler değerlendirilerek daha ciddi çalışmaların yapılması gerekmektedir. Ayrıca bu prensiplerin Suriye krizi özelinde incelenmesi RtoP'un ciddiyetini ve gerekçesini ortaya çıkarabilecektir. Bu bağlamda yapmış olduğumuz çalışmada Suriye'nin tarihçesi ve 2011'de başlayan krizi ele aldıktan sonra, dördüncü bölümünde belirli sonuçlar ve önem taşıyan olgular ele alınacaktır.

¹⁵⁵ The Case for Criteria: Moving R2P Forward after the Arab Spring James Pattison, Jan 29 2014, e-international relations, <http://www.e-ir.info/2014/01/29/the-case-for-criteria-moving-r2p-forward-after-the-arab-spring/> (15.06.2017)

¹⁵⁶ Gareth Evans and Mohamed Sahnoun, "Revisiting Humanitarian Intervention", **The Responsibility to Protect Essay** November/December 2002 Issue, Foreign Affairs

2. MODERN SURİYE ARAP CUMHURİYETİNİN TARİHİ

Bu bölümde Suriye Arap Cumhuriyeti'nin son yüz yılı, Suriye toplumunun yapısı ve siyasal gelişmeleri ele alınacaktır. Kalkınmakta olan her ülkeyi etkileyen olgular ve Suriye krizini anlamak için kritik öneme sahip olan gerçeklikler bu çalışmanın başlıca konusudur.

2.1 Suriye Arap Cumhuriyeti'ne Genel Bakış

Genel olarak *Suriye* olarak bilinen ülkenin resmi adı *Suriye Arap Cumhuriyeti*'dir. Ülke köklü bir tarihi geçmişe ve ilk medeniyetler tarafından mesken tutulmuş bir coğrafyaya sahiptir. Bir Ortadoğu ülkesi olan Suriye Arap Cumhuriyeti; kuzeyde Türkiye, batıda Akdeniz, doğuda Irak, güneyde Ürdün'le çevrelenmiştir ve güneydoğuda İsrail'le küçük bir sınıra sahiptir.¹⁵⁷ Toplam yüzölçümü 185.180 kilometrekaredir.¹⁵⁸ 2016 Dünya Bankası verilerine göre nüfusu 18.430.453¹⁵⁹ olan ülkede genç nüfus ağırlıktadır. Ayrıca Suriye Merkezi İstatistik Bürosu'nun 2004 yılı verilerine göre nüfus sayısı 17.920.844'tür¹⁶⁰ ve Temmuz 2018 ABD Merkezi Haber Alma Teşkilatı 'ne göre 19.454.263'tür.¹⁶¹

Şekil 1- Suriye Siyasi Haritası

Kaynak: Maps of Syria <http://www.mapsopensource.com/syria> (10.07.2016)

¹⁵⁷ (Yazarın notu) Durum böyle olsa da Suriye vatandaşları güneydoğu komşularının İsrail değil Filistin olduğu konusunda hemfikirdirler.

¹⁵⁸ Syria's Economy ; An Overview, II Chapter, s. 32

http://www.kas.de/upload/Publikationen/2014/The_Socio-Economic_Implications_of_Syrian_Refugees_on_Jordan/The_Socio-Economic_Implications_of_Syrian_Refugees_on_Jordan-Chapter2.pdf (12.10.2016)

¹⁵⁹ Suriye Nüfus Sayısı <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=SY> (24.06.2018)

¹⁶⁰ Suriye Nüfus Sayısı <http://www.cbssyr.sy/General%20census-EN.htm> (24.06.2018)

¹⁶¹ The World Fact Book, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> (02.09.2019)

Köklü bir tarih; savaşlar, işgaller, çatışmalar gibi birçok problemi barındırmanın yanı sıra büyük bir mirası da beraberinde getirir. Bilad'üş-Şam, yani Şam Diyarı, “soldaki topraklar” anlamına gelmektedir.¹⁶² Şam şu anda ülkenin başkenti olan şehir olarak bilindiğinden bu durum biraz kafa karıştırıcı olabilir. Fakat o zamanlar Şam, günümüzdeki Lübnan, İsrail, Filistin ve Ürdün topraklarının bulunduğu Büyük Suriye bölgesinin tamamını tanımlamak için kullanılmıştır. Buna göre, Arap Yarımadası'nın ortasından kuzeye bakan bir kişi için Suriye bölgesi “soldaki topraklar” olarak kalmıştır. Şam bölgesi ve Şam şehri, literatürde dünyadaki en eski yerleşim yerlerinden ve ilk başkentlerden biri olarak geçmektedir.¹⁶³ Bunun yanında büyüleyici güzelliği ve özgünlüğü ile ünlüdür. Hz. Muhammed'in hadislerinde Şam'ı ziyaretinde söylediği rivayet edilen “Kimse cennete iki kere giremez”¹⁶⁴ sözü, Şam'ı anlatan sözlerden biridir. John Mc Hugo'ya göre; “Şam Diyarında yaşayan Şamlılar tarihlerini, atalarını ve dinlerini iyi bilen ve güçlü aidiyeti olan kişilerdir”.¹⁶⁵

Asurlular ve Büyük İskender zamanlarından Roma ve Osmanlı İmparatorluklarına kadar geçen sürede söz konusu coğrafya birçok hükümdar görmüştür. Kısa veya uzun süre de olsa burada bulunmuş olan her millet, bölge üzerinde bir şekilde izlerini bırakmıştır. 20. yüzyılda, Büyük Suriye'nin sınırları İngiltere ve Fransa başta olmak üzere batı ülkeleri tarafından çizilmiştir. Çizilen bu sınırlar orada yaşayan kişilerin güçlü aidiyetlerini sarsıp kafalarda şüphe ve sorulara neden olmuştur.

Suriye'nin karmaşık durumunu ve kozmopolit etnik ve dini yapısını anlamak oldukça zordur. Etnik açıdan ele alacak olursak, nüfusun %50'ı Araplardan oluşmaktadır. Geri kalan %50'de; %10 Kürtler, %15 Alevi, %25'i Dürziler, İsmaili, İmami, Nusairi, Süryani, Türkmenler ve Ermenilerden oluşmaktadır.¹⁶⁶

Dini olarak ülkenin %87'i Müslümandır. (%74 Sünni, %13 Şii, Alevi ve İsmaili). Geri kalan %10'luk dilimde Ortodoks, Doğu Katolik ve Nasturi Hristiyanları yer

¹⁶² John McHugo, **Syria A Recent History**, London: Saqi Books, 2014, s. 29

¹⁶³ Ancient city of Damascus, <http://whc.unesco.org/en/list/20> (06.06.2016)

¹⁶⁴ McHugo, s.29

¹⁶⁵ McHugo, s. 30

¹⁶⁶ The World Fact Book, Syria <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> Eylül 2019 (15.09.2019)

almaktadır. %3'lük dilimde bulunan Dürzi ve Şam, Halep'te yaşayan sayıları çok az kalmış olan Yahudilerden oluşmaktadır.¹⁶⁷

2.2 Modern Suriye Tarihi

“Suriyeliler olmasa bile bir Suriye sorunu olacaktı.”¹⁶⁸

Albert Hourani (1946)

Bu bölüm, Suriye’de bugün karşılaştığımız tabloyu büyük ölçüde biçimlendiren son yüzyıldaki olayları konu edinmektedir. Bu son yüzyıl literatürde Suriye’nin Modern Tarihi olarak tanımlanır. Daha erken dönemlerden kısaca bahsedilecek olsa da, bölümün odağı ülkenin etnik, dini, politik yapısı ve gelişimi üzerine olacaktır.

2.2.1 İlk Uygarlıklardan Uygarlaştırma Görevine

Tarihi, insanlığın doğuşu ile başlamış bir ülkenin tarihini ele almak elbette ki zordur. Yine de Suriye üzerine çalışma yapan araştırmacılar son yüzyılı, özellikle de Birinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemi ülkenin modern tarihi olarak belirlemişlerdir. Bu dönem, bu tezin tarihsel arka planını oluşturacaktır. Şunu belirtmek gerekir ki Suriye’deki siyasi gelişmeler bölgedeki ülkelere benzer şekilde Osmanlı İmparatorluğu döneminden gelen etkiler, yerel Arap gelenekleri ve Avrupa’dan gelen düşünce ve maddi akımlarla yakından ilişkilidir.¹⁶⁹

Şam Diyarı, Birinci Dünya Savaşı’ndan önce de birçok işgal ve savaşa sahne olmuştur. Bunun başlıca nedenlerinden biri bölgenin Afrika, Asya ve Avrupa arasındaki

¹⁶⁷ The World Fact Book, Syria <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> Eylül 2019 (15.09.2019)

¹⁶⁸ Albert Hourani, Syria and Lebanon: A Political Essay (London: Oxford University Press, 1946), 6.

¹⁶⁹ Yay.Haz. Richard T. Antoun and Donald Quataert, “Syria Society, Culture and Polity”, State University of New York Press, 1991 s. 1

bir geçiş noktasında bulunmasıdır.¹⁷⁰ Bu topraklarda bir şekilde iz bırakan medeniyetlerden bazıları sırasıyla Firavunlar, Hititler, Asurlular, Ahamenişler, Persler, Helenler, Romalılar (M.Ö. 64-63), Partlar, Sasaniler, Araplar, Emeviler, Haçlı orduları, Timur orduları ve Osmanlılardır. Bunları sayarken, şu noktanın altını çizmek gerekir. “Araplar” olarak geçen Müslüman fatihlerin bölgeyi kontrol altına almaları 635-638 yılları arasındadır. Araplar, Bizans orduları ve fillerle desteklenmiş Mezopotamya ordularıyla karşı karşıya kalmıştır. Üç yıl gibi bir süre içerisinde tüm Suriye Araplar tarafından ele geçirilmiştir. Bu fetihler Halife Ömer bin Hattab döneminde gerçekleşmiştir.¹⁷¹ Fethin önemi ise bölgedeki bin yıllık Yunan kültürünün sona erip İslam dininin yayılmasıdır. Takip eden dönemlerde Haçlılar bölgeye gelmişlerdir. Haçlı ordusu, 12. yüzyılda Papa Urban ve Bizans İmparatoru tarafından bir araya getirilmiştir. Amaç Müslümanlarca fetih edilen kutsal toprakları ele geçirmektir. Kutsal topraklar olarak adlandırılan bölge Kudüs ve Hristiyanlığın ilk ortaya çıktığı yerleri kapsamaktadır. Haçlı ordusu ile hedeflenen asıl amaç ise Roma ve Doğu Kiliseleri arasında bağlantı kurmak, zengin ve etki sahibi olan Avrupalı toprak sahiplerinin emellerini gerçekleştirmektir. Planlanan bütün hedefler; Haçlı ordusunun organizasyon eksikliği ve değişik sosyal yapılardan gelen, farklı amaçlara sahip askerlerden oluşan kozmopolit yapısı sebebiyle bir intikam alma ve kâfirleri¹⁷² ortadan kaldırma hareketine dönüşmüştür. Bu nedenle Haçlı ordusunun hareketi iş kurma ve ticaret yapma fikri olan herkes için faydalı hale gelmiştir.¹⁷³ Suriye tarihini etkileyen bir diğer önemli devlet ise Osmanlı İmparatorluğu’dur. Sultan Selim’in 1516 yılında Memluk Devleti’ne karşı kazandığı zaferle Osmanlı İmparatorluğu Suriye’yi elde etmiştir. Osmanlı, bölgede yaklaşık dört yüz yıl hüküm sürmüştür. Sünniliğin tek İslam mezhebi olarak kabulü ve diğer mezheplerin reddi gibi politikalarla Osmanlı İmparatorluğu bölgede etkili olarak

¹⁷⁰ McHugo, s. 30

¹⁷¹ Frank E. Smith, “Arab Conquers, Mesopotamia, Syria and Palestine”, Macrohistory and World Timeline, <http://www.fsmitha.com/h3/islam08.htm> (06.06.2016)

¹⁷² *Kafirler* burada “inançsızlar” anlamında, Hristiyan olmayan halklar (bu örnek özelinde Müslümanlar) için kullanılmıştır.

¹⁷³ Michael A. Köhler, “Alliances and Treaties between Frankish and Muslim Rulers in the Middle East, Cross-Cultural Diplomacy in the Period of the Crusades”, **The Muslim World in the Age of the Crusades**, Volume 1, 2013, ss. 21-23

dinamikleri değiştirmiştir.¹⁷⁴ Bahsi geçen politika Suriye’deki şii ve Alevi mezhebine mensup topluluklar için yaşanacak sorunları da beraberinde getirmiştir. Suriye toplumu söz konusu olunca Alevi veya Maruni gibi bir mezhepten veya gruptan bahsetmek sadece bir kültürden ve dini aidiyetten bahsetmek anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda coğrafi bir bölge, politik ve ekonomik sistem ile birlikte tarihselliğe de işaret eder.¹⁷⁵

Osmanlı döneminde ortaya çıkan ve Suriye’nin durumunu etkileyen bir diğer etmen ise *seçkinler* sınıfıdır. Osmanlı yönetimi ve Suriye halkı arasında aracı konumunda bulunan seçkinler sınıfı Suriye’yi egemenlikleri altına almışlardır. Bu sınıf, Suriyelilerin Osmanlı İmparatorluğu’nu tanımasını ve desteklemesini, yönetimin işlemesini sağlayan kural koyucu iktidar sahiplerinden oluşmaktadır. Seçkinler, Suriye’deki tüccar, dini ve toplum önderleri gibi liderler arasında g ve otorite kazanmak amacındaydılar. Bunu yaparak aynı zamanda Osmanlı yöneticilerinin gözündeki nüfuzlarını srdrmektelerdi.¹⁷⁶ Seçkinler sınıfı zamanla değişime uğramıştır. Diğer yönetici sınıflarla birleşerek Türkçe konuşan ve hatta Türk giyim tarzını benimsemiş modern bir idari ve ekonomik sınıfın oluşmasına zemin hazırlamışlardır. Türk giyim tarzı olarak ise st sınıfların kullandığı redingot ve fes kabul edilmiştir.¹⁷⁷ Bu st sınıf Suriye’nin siyasi ortamında önemli bir rol oynasa da 1. Dünya Savaşı’nda Türkler ve Osmanlılarla beraber iktidar alanını yitirmiştir. Savaş sonrası ise Fransız mandasının güdümünde bir sınıf haline gelmiştir. Tarihin hiçbir döneminde Suriye aristokrat sınıfının yönetimine girmemiştir. Osmanlıların gelişine kadar Suriye’de siyasi bir sistem oluşmamıştır. Daha sonra Osmanlı’da gerçekleşen meşrutiyetin ilanı ile devam edilen demokratikleşme süreci de bu anlamda Suriye’de bir ilktir. Bu tam anlamıyla demokratikleşmeyi hedefleyen bir süreç olmasa da, 1876’da ilk parlamentonun kurulması Suriyelilerin demokrasinin araç ve yöntemleriyle tanışmasını sağlamıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁴ McHugo, s. 35

¹⁷⁵ Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert, “**Syria Society, Culture and Polity**”, State University of New York Press 1991, s.xxxvi

¹⁷⁶ Philip S. Khoury, “Syrian Political Culture: A Historical Perspective”, **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert) , State University of New York Press 1991 s. 14

¹⁷⁷ Philip S. Khoury, “Syrian Political Culture: A Historical Perspective”, **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert) , State University of New York Press 1991 s. 18

¹⁷⁸ McHugo, s. 37

Osmanlı'nın bölgedeki yönetimi iyi ve kötü taraflarıyla beraber Suriye'nin 20. yüzyılda Fransa ve Milletler Cemiyeti'nin eline düşmesiyle sona ermiştir. Bu durum Batılı güçler tarafından bir “uygarlaştırma görevi” olarak nitelendirilmiştir. Bu “görevin” gerçek hikâyesi ve başarılı olup olmadığı bu bölümün ilerleyen kısımlarında tartışılacaktır.

2.2.2 Bağımsızlığın İlanından Önce Batılı Güçler ve Suriye

“Her ne kadar Büyük Suriye hakkında doğru bilgilere sahip Batılı araştırmacılar, tüccarlar, diplomatlar, askerler, din adamları ve gezginler bulunsun da; Batılı zihnindeki Suriye tahayyülü geçmişin yeniden kurgulanmış hatıralarından oluşmaktadır.”¹⁷⁹

Batılıların Suriye tahayyülü ile Büyük Suriye olarak adlandırılan bölge arasında önemli çelişkiler bulunmaktadır. Yetersiz bilgi ve bu toprakların gerçekliğini algılayamama hali Suriye hakkında birbiriyle çelişen Suriye tahayyüllerini de beraberinde getirmiştir. Bunların ilki oldukça negatiftir; kültürsüz, cahil, vahşi kâfirlerin yaşadığı ve rehberlik edilmesi gereken bir coğrafya olarak düşünülür.¹⁸⁰ Diğerinde ise Batılılar için sihirli şeylerle dolu bir yer olarak hayal edilir. Hristiyanlığın ortaya çıktığı, İncil’de adı geçen topraklar olması ve Roma İmparatorluğu ile kurulan bağlantılar bu coğrafyayı ilgi çekici hale getirmiştir.¹⁸¹ Batılı güçlerin Suriye’yle ilk teması Büyük İskender zamanına dayanmaktadır. Bunu Bizans İmparatorluğu dönemindeki Yunan işgalinin ardından 12. ve 13. yüzyıldaki Haçlı akınları izlemiştir. Müslümanların bölgeyi ele geçirmesiyle 1. Dünya Savaşı’na kadar geçen dönemde bölgeyle iletişim kaybedilmiştir.

Liberalizm, demokrasi, sekülerizm ve milliyetçilik gibi kavramlar, birçok Suriyelinin Avrupa’da eğitim almaya başlamasıyla beraber Suriye’ye giriş yapmıştır. Bu durum Suriye toplumunda değişikliklere neden olmuştur. Suriye toplumunda milliyetçilik akımının etkisi görülmeye başlandığında, Suriye milliyetçisi olmak birinci olarak Arap ve ikinci olarak Müslüman olmakla ilişkilendirilmiştir. Sonuç olarak, milliyetçilik

¹⁷⁹ McHugo, s. 34

¹⁸⁰ Köhler ss. 29-30

¹⁸¹ McHugo, s. 31

Suriyeli siyasetçilerin çabalarına rağmen Panislamizm’le ilişkilendirilmiş ve bu dönem boyunca da özelliğini korumuştur. İslamiyet’in yükselişi ve farklı dinlere mensup gruplara yönelik korkunun bir emaresi olarak 1856 yılında Şam’da binlerce Hristiyan katledilmiştir. Yönetim ise Hristiyanları korumak adına hiçbir harekette bulunmamıştır. Bu olay, Suriye’deki Müslüman çoğunluğun Suriyeli Hristiyanların destekleyeceği ve kucak açacağını düşündükleri Avrupa etkisine duyulan korkunun bir sonucu olarak da yorumlanmaya açıktır.¹⁸²

Osmanlı İmparatorluğu 1914’te başlayan I. Dünya Savaşı’nda Almanya’nın yanında yer almıştır. Osmanlı’nın almış olduğu bu kararın sonuçları Suriyeliler için oldukça ağırdır. Limanlar kapanmış, yiyecek kıtlığı başlamış, köylüler mecburi olarak çalıştırılmış ve demiryolu yapımı için ormanlar kesilmiştir. General Edmund Allenby’nin komutasındaki İngiliz orduları Büyük Suriye olarak anılan bölgeye çıkarma yaparak 1918 yılında Şam’ı kontrollerine almayı başarmışlardır. Bu adım sömürgeci güçler için bir zafere dönüşmemiştir. Fransa ve İngiltere, 1918 yılında Amerika Birleşik Devletleri başkanı Woodrow Wilson tarafından dünyanın gelecekteki yapısı ve işleyişi için ilan edilen on dört madde (Wilson ilkeleri) içinden ulusların kendi kaderini tayin hakkı olarak geçen maddeyi benimsemek zorunda kalmışlardır.¹⁸³ İki yıl sonra, 1920’de Milletler Cemiyeti, Avrupa’ya barış getirmek, anlaşmazlıkları çözmek için yeni uluslararası anlayış ve mekanizmalar geliştirmek amacıyla gene Woodrow Wilson’un öncülüğünde kurulmuştur. Amerika Birleşik Devletleri hiçbir zaman bu organizasyonun parçası haline gelmemekle beraber, İngiltere ve Fransa’yı Ortadoğu’daki politikalarını değiştirmeye zorlamıştır. Milletler Cemiyeti Sözleşmesi, insanlık değerlerini temel almış bir dünya için iyi niyet ve işbirliği vadeden maddelerden oluşmaktadır. Fransa ve İngiltere’nin bölgedeki ve Suriye özelindeki politikalarını değiştirmelerinde etkili olan 22. madde şu şekildedir:

Savaştan sonra, daha önce kendilerini yöneten Devletlerin egemenliğine bağlı olmaktan çıkmış ve çağdaş dünyanın özellikle güç koşulları altında kendi kendilerini

¹⁸² McHugo, s. 39

¹⁸³ Woodrow Wilson, The White House <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/woodrow-wilson/> (04.02.2017)

*yönetme yeteneğinden henüz yoksun halkların oturduğu sömürgelere ve ülkelere şu ilkeler uygulanır: Bu halkların esenliği ve gelişmeleri kutsal bir uygarlık görevidir ve bu görevin yerine getirilmesi için işbu sözleşmeye güvenceler konulması gerekir. Bu ilkenin uygulamada gerçekleştirilmesi için en iyi yöntem, bu halkların himayesini kaynakları, görgüleri ya da coğrafya durumları bakımından, bu sorumluluğu yüklenmeğe en elverişli bulunan ve bunu kabule razı olan uluslara emanet etmektir. Bu uluslar himaye darlığı mandalık sıfatıyla ve Cemiyet adına yapacaklardır. Mandalığın niteliği, halkın gelişme derecesine, ülkenin coğrafya durumuna, ekonomik koşullarına ve buna benzer bütün öteki durumlara göre değişik olmasını gerektirmektedir.*¹⁸⁴

Mandater yönetimin amacının ülkelerin kendi ayakları üzerinde durabilmesi olarak sunulduğu görülmektedir. Milletler Cemiyeti'ne göre manda sahibi olan ülkenin (bu örnekte Fransa) asla imtiyaz sahibi olmayacaktır. Uygulamada ise bu ilkenin geçersiz olduğu görülmektedir. Örneğin Suriye para biriminin Fransız Frank'ına bağlı olması sabit gelire sahip birçok Suriyelinin büyük sorunlar yaşamasına yol açmıştır.¹⁸⁵ Bu göreve ve bir ulusun kurtarıcılığına soyunan devlet rolünün öne sürülmesiyle, Milletler Cemiyeti'nin 22. maddesinin arkasındaki kurgunun ortadan kalktığını söylemek mümkün değildir. Avrupa tarihi değerlendirildiğinde batılı güçlerin bu bölge için tasarladığı yeni politikaların öncekilerin farklı bir versiyonu olduğu açıkça görülmektedir. Güçler Dengesi olarak anılan bu yeni sistemde Avrupa devletleri; toprakları, iktidarı ve halkları yeniden dağıtılmıştır. Yapılan sözleşmelere rağmen, güç ilişkileri halen sistemi ayakta tutan hegemonik bir güç dağılımına dayanmıştır.¹⁸⁶ Suriye'nin özel durumu ve Batılı güçlerin Suriye üzerindeki etkilerine geçmeden önce, bu güçlerin hangileri olduğundan ve o dönemdeki hedeflerinden biraz bahsetmek gerekir. Bu ülkeler İngiltere, Fransa, Almanya (Prusya) ve Rusya'dır.¹⁸⁷ Bu ülkelerin hepsi aynı bölgede farklı hedeflere ve

¹⁸⁴ Müttefik Ve Ortak Devletlerle Türkiye Arasında 10 Ağustos 1920'de Sevres'de İmzalanan Barış Andlaşması http://sam.baskent.edu.tr/belge/Sevr_TR.pdf (03.01.2017)

¹⁸⁵ Philip S. Khoury, "Syrian Political Culture: A Historical Perspective", **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert), State University of New York Press 1991 s. 20

¹⁸⁶ Paul W. Schroeder, "Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power", **The American Historical Review**, Vol. 97, no.3, jun. 1992 (683-706), ss. 683-684

¹⁸⁷ F.R. Bridge and Roger Bullen, **The Great Powers and the European State System 1815-1914**, Logman, London and New York, s.1

çıklarına sahiptir. Almanya, Büyük Suriye olarak anılan bölgeyle ilgili herhangi bir toprak talebi olmayan tek ülkedir. Bu durum aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun 1. Dünya Savaşı'nda Almanya'nın tarafını seçmesinin başlıca sebepleri arasındadır. Rusya kendisini Büyük Suriye bölgesindeki Ortodoks Hristiyanların koruyucusu olarak konumlandırdı ve Bolşevik dönemine kadar bu bölgedeki toprak taleplerini sürdürdü.¹⁸⁸ Bölgedeki büyük emelleri sebebiyle İngiltere ve Fransa'yı ayrıca ele almak gerekir. İngiltere Avrupa'daki başlıca sömürgeci güçtü, var olan sömürge topraklarından vazgeçmek ve yeni sisteme uyum sağlamak konusunda isteksizdir. Dahası İngiltere en önemli sömürgesi Hindistan'ı kaybetmemek için etki alanını genişletmek amacıyla Mısır ve Kıbrıs'ın kontrolünü ele geçirmiştir. Böylelikle çıkacak savaşta dağılma ihtimali olan Osmanlı İmparatorluğu'nun güney Suriye ve Irak'taki topraklarını kolayca kontrolüne alarak Hindistan yolunu açık tutabilecekti.

Şekil 2 –İngiltere'nin Gücü Tutma Planı¹⁸⁹

Kaynak: Harita Genel Müdürlüğü, <https://www.harita.gov.tr/tematik-haritalar>

Fransa'nın Suriye üzerindeki planları iki farklı grupta incelenebilir. Birincisi hammadde piyasası, ticaret ve bölgedeki altyapının (demiryolları vb.) geliştirilmesiyle ilgilidir. Diğer ise Fransa'nın kendisini bölgedeki Hristiyanların hamisi olarak konumlandırmasına dayanır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde en önemli etkiye sahip olan grup Maruni Hristiyanlarıdır.¹⁹⁰ Fransa'nın bu gruba sağladığı büyük desteğin

¹⁸⁸ McHugo, s. 33

¹⁸⁹ Kıbrıs'ı Hindistan'a bağlayan yol çizgisi yazar tarafından eklenmiştir

¹⁹⁰ McHugo, s.33

anlaşılması için kısa bir açıklama yapmak gerekir. Maruni Kilisesi, Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı olan en büyük doğu kiliselerinden biridir. Kökleri 4. ila 5. yüzyılda yaşamış olan Aziz Marun'a ve 685-707 yılları arasında Antakya patriği olan Joannes (John) Maro'ya dayanmaktadır. Maruni Kilisesi, aslen Roma Kilisesiyle birlikte hareket eden bir Ortodoks kilisesidir. Sergius Doktrini'ni takip etmeleri sebebiyle sapkın olarak suçlanmış olsalar da,¹⁹¹ bu durum Fransa'nın kendisini Marunilerin koruyucusu ilan etmesini, özerklik ve özel haklar tanımmasını engellememiştir. Maruniler, Osmanlı İmparatorluğu dönemi de dâhil olmak üzere Müslüman halifelikleri süresince özerkliklerini korumuşlardır. Dürziler gibi diğer dini topluluklarla birlikte hareket ettikleri de görülmüştür. Dağlardaki korunaklı konumları sayesinde Dürzi topluluğunun tarihte yenilgiye uğrayarak zarar gördüğü tek olay 1860 katliamıdır. Bu yenilgi Osmanlı İmparatorluğu içinde Hristiyan bir liderlik altında otonomi kazanmaları ve Fransız mandası altında kendi kendini yöneten bir topluluk haline gelerek bağımsız Lübnan'ın yönetici sınıfı olmalarıyla sonuçlanmıştır.¹⁹² Başından beri batı yanlısı olarak nitelendirilebilecek Maruni topluluğu, şimdi politik olarak Fransa'yı izlemekte ve Lübnan'ın bağımsızlığı için Suriye etkisine karşı mücadele etmektedir.¹⁹³ 20. yüzyıldan beri Fransa'nın koruması altında oldukları dikkate alınırsa bu durum şaşırtıcı değildir. Ayrıca literatürde Fransa'nın, 1860 yılında Marunilerin katılımı ile tarihin ilk insani müdahalesini gerçekleştirdiği de iddia edilir. Ancak ne yazık ki günümüzde bu insani müdahalenin doğru niyeti hala tartışma konusudur. Aynı zamanda bugünkü insani müdahalelerin doğru olup olmadığı tartışmalarının da başlangıcıdır.

2.2.2.1 Sykes - Picot Antlaşması

Batılı güçlerin bölgede gerçekleştirdiği son ve en önemli hamlelerden biri de daha sonraki gelişmeleri derinden etkilemiş olan Sykes-Picot Antlaşması'dır. Sykes-Picot

¹⁹¹ The Editors of the Encyclopedia Britannica, Maronite church, Christianity, <https://www.britannica.com/topic/Maronite-church> (30.06.2016)

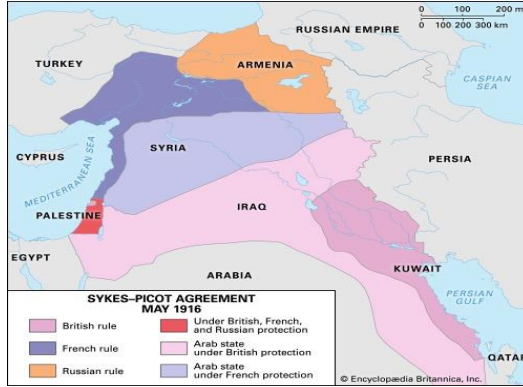
¹⁹² a.g.e.

¹⁹³ Who are the Maronites? http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6932786.stm 06.08.2007 (30.06.2016)

Antlaşması'nın önemi, Büyük Suriye olarak adlandırılan bölgeyi tek seferde tamamen değiştirerek bugün bildiğimiz şekilde dört ayrı ülkeye bölmesinde yatmaktadır. Sykes-Picot, ilk başta Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransa ve İngiltere arasında ve Rusya'nın rızasıyla gerçekleşmiş gizli bir antlaşmadır. İsmi anlaşmanın taraflarının temsilcileri olan İngiliz Mark Sykes ve Fransız François Georges-Picot'tan gelmektedir.¹⁹⁴ Anlaşmada yeni sınırlar çizilmiş ve bölge taraf güçlerin isteklerine göre yeniden düzenlenmiştir. Buna göre:

- Rusya; Ermenistan içinde kalacak olan Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis'i ve güneydoğuda Kürtlerin yoğun yaşadığı bazı bölgeleri almıştır.
- Fransa; Lübnan, Suriye'nin Akdeniz kıyıları, Adana, Kilikya, Antep, Urfa, Mardin, Diyarbakır ve Musul'u almıştır.
- İngiltere; Haifa ve Akka'nın Akdeniz limanlarıyla beraber Bağdat dâhil güney Mezopotamya'yı almıştır.

Şekil 3 - Sykes-Picot Anlaşması

Kaynak: Encyclopedia Britannica¹⁹⁵

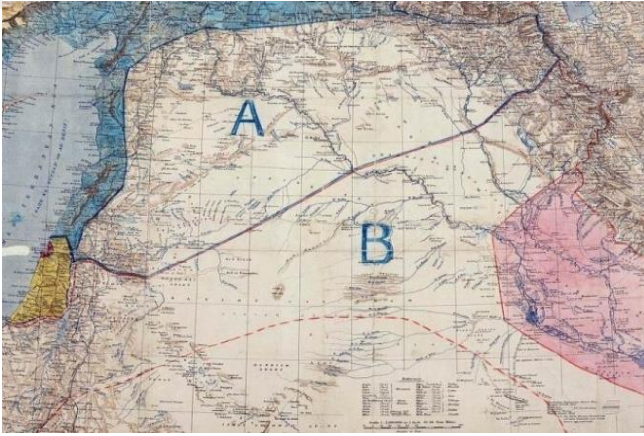
Bölgenin paylaşılmasından sonra Fransa ve İngiltere başka anlaşmalar da imzalamışlardır. Bunlardan ilki bölgede Arap ülkelerinden oluşan bir konfederasyon kurularak bu konfederasyon içinde Fransa ve İngiltere için nüfuz alanları bırakılması hedefini taşımaktadır:

¹⁹⁴ Sykes-Picot Agreement, Editors of Britannica <https://www.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement> (01.07.2016)

¹⁹⁵ Harita, <https://www.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement> (01.07.2016)

*Fransa ve İngiltere bir Arap liderliği altında bulunmaları şartıyla haritada (a) ve (b) harfiyle gösterilen bölgelerde kurulacak olan bağımsız Arap devletleri veya Arap devletleri konfederasyonunu tanımaya ve korumaya hazırdırlar. (A) bölgesinde Fransa, (B) bölgesinde ise İngiltere'nin ticari teşebbüste bulunma ve borç verme önceliği bulunacaktır. (A) bölgesinde yalnızca Fransa, (B) bölgesinde ise yalnızca İngiltere, Arap devletleri veya Arap devletleri konfederasyonunun talebi üzerine danışman veya görevli tayin etmekle yetkilidir.*¹⁹⁶

Şekil 4- Skyes-Picot Anlaşmasının Nüfuz Alanları

Kaynak: Haber 7 <http://www.haber7.com/tarih-ve-fikir/haber/1443545-sykes-picotun-gercek-yuzu-ortaya-cikti> (03.07.2015 tarihli)

Yapılan bu gizli anlaşmada üzerinde fikir birliğine varılan diğer iki nokta ise İskenderun'un (Alexandretta) serbest liman olması ve Filistin'in kutsal topraklar olması sebebiyle uluslararası bir yönetim altında bulunmasıdır. Sykes-Picot Anlaşması'nın etkileri ve bıraktığı izler 100 yıl sonra bile bütün bölgede açıkça görülebilmektedir.

2.2.3 Fransız Mandası 1920-1946

Önceden kısaca değinildiği üzere, Batılı güçlerin bölge üzerinde birbirinden farklı amaçları bulunmaktadır. Sykes-Picot Antlaşması'ndan sonra sınırlar çizilerek nüfuz

¹⁹⁶ The Sykes-Picot Agreement : 1916, Yale Law School, Lillian Goldman Law Library http://avalon.law.yale.edu/20th_century/sykes.asp 2008 (01.07.2016)

alanları paylaşılmıştır. Böylece belirtilen amaçlar daha net ve ülkelere özel hale gelmiştir. Fransa ilk başta bölgedeki iştirakleri ve geçmişi sebebiyle Suriye'ye hakim olmak istemiştir. Fransa'nın bu tavrının nedeni ticari ağlarını güçlendirmek ve doğuya geçişi kolaylaştırmaktır. Bu politika Fransa'daki iki lobi grubu tarafından desteklenmiştir. İlk lobi grubu sömürgeci ve Suriye'yi yukarıda belirtilen nedenler sebebiyle istemiştir. İkinci grup olan Katolik lobisi, bu durumu Suriye'deki Katolik grupların hamisi olmak için bir fırsat olarak görmüştür. 1921 yılında Türkiye ve Suriye arasında çizilen yeni sınır, ülkenin yapısını tekrar değiştirmiştir. Aileler, gruplar ve mal varlıkları kimsenin seçim şansı olmadan birbirinden ayrılmıştır. Sınır, Arapları Türklerden ayırmak amacıyla çizilse de birçok Arap, Türkiye tarafında birçok Türk de Suriye tarafında kalmıştır. Çizilen sınır ise yerleşim yerlerinin yapısını ve işleyişini bozmuş, bir arada olan grupları dağıtmıştır. Bu karmaşık durumla birlikte Fransa ve Suriye arasındaki ilişkinin en önemli unsuru gözden kaçırılmamalıdır. Milletler Cemiyeti tarafından alınan kararlar neticesinde Fransa, Suriye'yi mandası ve himayesi altına almıştır. Bunun için de Milletler Cemiyeti Sözleşmesinde bulunan 22'nci madde 4'üncü fıkra gerekçe gösterilmiştir: "Mandator'un seçilmesinde, her şeyden önce, bu toplulukların dilekleri göz önünde tutulmalıdır".¹⁹⁷ Bu hususa nereye kadar icabet edildiği önümüzdeki kısımda anlatılacaktır.

Açıklamaya somut olgularla başlanılabilir. Bunlardan ilki mandalık için ayrılan bütçedir. 5 milyon Fransız Frank'ından oluşan toplam bütçenin 4 milyonu savunmaya, geri kalanı ise uygarlaştırma misyonuna ayrılmıştır.¹⁹⁸ Bir diğer olgu ise Fransa'nın yarı otonom bölgelerin oluşmasına izin vermesidir. Bu Fransa'nın Katoliklerin ve diğer azınlıkların hamisi olarak üstlendiği rolle yakından alakalıdır. Dini aidiyetler kullanılarak Maronların yönetimindeki Cebel-i Lübnan Sancağı, Trablus, Baalbek, Sayda ve Sur'un dâhil edildiği bölgede "Büyük Lübnan Devleti" kurulmak istenmiştir. Lazkiye merkezinde bulunan Aleviler ve Havran'da yaşayan Dürziler 1922 yılında Suriye'den ayrılmaları için desteklenmişlerdir. Bölgelerin birleştirildiği ve ayrıldığı bu oyun 1942 yılına kadar sürmüştür. Bölgedeki bu kargaşa ortamının yanı sıra Türkiye-Fransa arasındaki savaşın bitmesiyle İskenderun Sancağı'nın durumu ise ayrı bir önem arz etmiştir. Bu bölgeye 1921 Ankara Antlaşmasıyla beraber özel idari statü verilmiştir. Bu

¹⁹⁷ Milletler Cemiyeti Sözleşmesi , madde 22

¹⁹⁸ McHugo, s.63

statü o bölgedeki Türkçe konuşan grupları tanır ve orada kalmalarına izin vermiştir. 1930’larda Fransa İskenderun Sancak’ını vermek için Türkiye’nin baskısına maruz kalmıştır. 1939 yılında, İkinci Dünya Savaşı tehdidi altında Fransa, Sancak’ı Türkiye’ye teslim etmiştir.¹⁹⁹

Son olarak Fransa’nın yarı bağımsız bölgelerde yaşayan Hristiyan ve Katolik azınlıklara yönelik pozitif ayrımcılık politikası yürüttüğü de göz önüne alınmalıdır. Bu durum ticaret ve işletmelerin azınlıkların elinde olmasına ve halkın geri kalanında hoşnutsuzluklar yaratmasına yol açılmıştır. Suriyeliler bir süre sonra oyun oynar gibi sınırları yeniden çizen ve kendisine verilen yetkilerin üzerine çıkan Fransız Manda Yönetimi’nin meşruiyetini, amaçlarını ve niyetini sorgulamaya başlamışlardır. John McHugo’nun açıkladığı üzere, “Suriyeliler Fransızların Suriye’de ne yaptığını ve hangi hakla oraya geldiklerini birbirlerine sormaya başladılar.”²⁰⁰ Halk sesini yükseltmeye başlamıştır. Bunlardan biri ulusal bir kahraman olarak kabul edilen İbrahim Hananu’dur. Suriye’deki Fransız varlığının meşru olmadığını söylediği için 1922 yılında İngilizler tarafından tutuklanıp, yargılanmıştır.²⁰¹

Fransa, Suriye’yi idare etme konusunda ciddi sorunlar yaşamıştır. Fransızlarla beraber hareket eden Suriyeliler ise ileri gelen ailelerden oluşan küçük bir kesimden meydana gelmekteydi. Ne imtiyazlı aileler, ne de Fransa ülkeyi idare ederken Suriye halkı için çalışmıştır. 1924 yılında Fransa’da solcu bir hükümetin başa gelmesi ile manda yönetiminde bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Ruhban sınıfı karşıtı olan yeni hükümet, dini azınlıkların korunması konusunda desteğini çekmiştir. Suriye’ye atanan yeni manda yönetimi, sıkıyönetimi kaldırmanın yanı sıra milli bir partinin kurulmasını da desteklemiştir. Kurulan Halk Partisi’nin lideri Dr. Abdurrahman Şehbender bir önceki Fransız manda yönetimi tarafından tutuklanmış bir siyasetidir. Parti oluşum aşamasında üst sınıfa mensup gruplardan oluşsa da, zaman içerisinde tabanda da yayılmıştır. Partinin amacı “Suriye’ye bağımsızlık sağlayacak, dini ve sınıfsal ayrımları ve dış güçlerin ekonomi üzerindeki egemenliğini sonlandıracak bir Suriye anayasası” oluşturmaktır.²⁰²

¹⁹⁹ McHugo, s.65

²⁰⁰ a.g.e. s.66

²⁰¹ McHugo, ss.65 - 67

²⁰² McHugo, ss.67 - 69

Partinin mücadelesi kısa sürede yaygınlık kazanmıştır. Bir süre sonra pozitif ayrımcılığa uğrayan gruplar bile kullanıldıkları ve hayatlarına karışıldığı hissiyle Fransız yönetimine karşı ayaklanmaya başlamışlardır. Dürzi liderler isyan planları yaparken aslında Suriye'nin bağımsızlığı için mücadele etmişlerdir. Aralarından bazıları yeni Fransız kumandanı Sarraile'in davetiyle taleplerini iletmek üzere Şam'a gitmişlerdir. Fakat Sarraile, Dürzilere gözdağı vermek üzere kendisiyle görüşmeye gelen liderleri esir almış ve Palmyra'da hapse atmıştır.²⁰³ Bu gelişme tam tersi bir etki yaratarak Havran²⁰⁴ bölgesindeki en önemli Dürzi lideri Sultan El Atrâş'ın öncülüğünde Fransızlara karşı isyan başlamasına neden olmuştur. Bu isyanda binlerce Fransız askeri öldürülmüştür.²⁰⁵

İsyana katılan Suriyeliler iddialarını şu şekilde dile getirilir, “Sömürgeciler sizin olanı çaldılar. Kaynaklarınıza el atıp setler çekerek anavatanınızı böldüler. Ulusu dini cemaatlere ayırdılar. Din, düşünce, vicdan, ifade ve hareket özgürlüğünü bastırdılar. Artık kendi ülkemizde özgürce dolaşmamıza izin yok.”

Talepleri aşağıdaki gibidir:

1. Kıydan iç bölgelere kadar, tek ve bölünmez olan Arap Suriye'nin tam bağımsızlığı;
2. Temsili bir hükümetin tesis edilmesi ve teşkilat kanunlarının oluşturulması için kurucu meclisin serbest seçimlerce belirlenmesi;
3. Yabancı işgal ordusunun tahliyesi ve güvenliğin sağlanması için milli bir ordunun oluşturulması;
4. Fransız Devrimi ve insan hakları prensiplerinin uygulamaya konması.²⁰⁶

Fransızlar bu gelişmeler karşısında hemen harekete geçerek Halk Partisi'nin birçok üyesini öldürmüş ve kırsalda belirli bölgelerin kontrolünü ele geçirmişlerdir. Çok iyi bir zamanlamayla başlayan bir diğer isyan ise Hama isyanıdır. Fevzi El Kavukçu

²⁰³Dürzi liderleri ayrıca Şam'ın 200 kilometre doğusunda, doğu Suriye çölleri içinde bulunan Tadmur şehrindeki Tadmur hapishanesinde tutuldular. Tadmur hapishanesi insani olmayan şartları, işkenceler ve keyfi infazlarla biliniyordu.

²⁰⁴Burası bugün Suriye'nin güneyinde kalan, bir parçası da Ürdün sınırları içindeki Dera bölgesi olarak biliniyor.

²⁰⁵McHugo, ss.69 - 70

²⁰⁶Michael Provence, **The Great Syrian Revolution and The Rise of Arab Nationalism**, University of Texas Press, USA 2005, ss.82-83

liderliğindeki devrim güçleri başkente yaklaşmayı başarmışlardır. Buna cevaben Fransız yönetimi Guta köyünden 100 kişiyi katletmiş ve infaz edilen 16 genç erkeğin bedenlerini gözdağı vermek için Şam merkezinin meydanına bırakmıştır. Devrim güçleri karşı saldırıya geçerek Fransızlara yardım ettikleri gerekçesiyle onlarca Çerkez'i öldürmüş ve bedenlerini şehrin kapılarına bırakmıştır. Kısa bir süre sonra isyancılar Şam'ın çoğunu ele geçirmeyi başarsalar da Şam'ın yoğun bir şekilde bombalanması isyancıları şehirden geri çekilmeye zorlamıştır. İsyân, Suriye'nin önde gelen birçok ailesi tarafından desteklenmiştir; bu aileler dini aidiyetlerinden bağımsız olarak halkın sempatisini kazanmayı başarmışlardır.²⁰⁷ Bu durum Suriye halkı arasında dinler arası ayrımcılığın ve nefretin pek yaygınlık kazanmadığının göstergesidir. Aynı zamanda Suriye'nin bağımsızlığına olan desteğin ve Fransız mandasına olan tepkinin ortak olduğunu bu amaçlar çevresinde birlikte hareket edildiğini de göstermektedir. Avrupa tarihine bakıldığında, bu gibi milli bağımsızlık mücadelelerinin genellikle entelektüeller tarafından başlatıldığı görülmektedir. Sırbistan'da Osmanlı İmparatorluğu'na karşı ayaklanan Prens Obrenoviç, Fransız Devrimi'nde ise kitlelere ilham veren filozof Voltaire gibi isimler vardır. Fakat 1925 yılında Suriye'deki harekete öncülük yapanlar entelektüeller ve yüksek tahsil yapmış kişiler değildir. Farklı geçmişlerden ve sınıflardan gelen insanları birleştiren manda yönetiminin sözlerini tutmamasıdır. İsyân sonunda Suriye çapında güçlü bir milli hissiyat oluşmuştur.²⁰⁸ İsyancı liderlerin çoğu 1920'lerin ortalarında Ürdün'e sığınmış olsa da yeni siyasi liderler ortaya çıkmıştır. Bu yeni siyasi liderler 1930'ların başlarında Milli Cephe ismiyle organize olmuşlardır. Grubun çoğunluğunu Sünni Müslümanlar ve toprak sahipleri oluşturmaktadır. Genellikle Osmanlı veya Avrupa eğitimi almış kişilerdir. Fransa ile müzakere ederek 'onurlu işbirliği' statüsünü almayı ve bağımsızlığa giden yolda ülkelerinin önünü açmayı başarmışlardır. Kurucu meclis için ilk seçimler 1928 yılında yapılmıştır. Bu seçimde Milli Cephe, toplam delege sayısının üçte birinden daha az sayıda delege çıkarabilmiştir. Meclisin geri kalanını daha kolay kontrol edilebildiklerinden Fransa'nın tercih ettiği şekilde bağımsız delegelerden oluşmuştur. Meclisin ilk görevlerinden biri yeni Suriye için bir anayasanın hazırlanmasıdır. Anayasa taslağında ülke başkanının Sünni Müslüman

²⁰⁷ McHugo, ss.72 - 74

²⁰⁸ McHugo, ss.75 - 76

olarak belirtilmesine rağmen çoğulcu bir taslaktır. Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün'ü tek bir millet olarak kabul eder. Fransa bu koşulları kabul etmemiştir. Suriye mandası yüksek komiseri, Paris'te yaptığı görüşmelerden sonra anayasanın Fransa'nın mandalık şartlarını ihlal ettiğini ilan etmiştir.²⁰⁹

İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken Suriye'nin bağımsızlığı için birkaç girişim daha yapılmıştır. Yüksek Komiser Henry Ponsot, teklif edilen anayasayı birkaç ek madde koyarak kabul etmiştir. Bu maddeler mandalığı ilgilendiren konularda 'Fransa'nın otoritesinin çiğnenmesi' ile ilgilidir. Ayrıca Alevi ve Dürzi çoğunluğunun olduğu bölgelerin idaresi ve İskenderun Sancağının yarı yarıya Suriye'den ayrılmasıyla ilgili maddeler eklenmiştir. İkinci seçim 1932'de yapılmıştır. Seçimlerden önce Milli Cephe, Humus'ta toplanarak yeni bir örgüt yapısı oluşturmuştur. Seçimler 69 sandalyeden 17'sinin milliyetçiler tarafından kazanılmasıyla sonuçlanmıştır. Yeniden düzenlenen Cephe, Fransa'yla anlaşma niyetindeydi fakat iki tarafın istekleri birbirinden oldukça farklıydı. İkinci Dünya Savaşı'ndan önce Fransız kamuoyunda Suriye mandasının Fransa bütçesine yük olduğu konusunda görüşler oluşmaya başlamıştır. Bir yandan da Suriye'yi Fransız modeli bir monarşi haline getirmenin yolları tartışılmıştır. Bu yöntem uygun bulunsa da hiçbir zaman gerçeklik kazanmamıştır.²¹⁰ 1936 yılında Filistin'de İngiltere ve Siyonizm karşıtı ayaklanmaların başlamasıyla durum giderek karmaşık hale gelmiştir. Milli Cephe kendini güç bir durumda bulmuştur. Fransızlarla müzakere halinde olduklarından seslerini yükseltmiyorlar, diğer taraftan Filistin'de olup bitene karşı öfkeli olan kendi tabanlarından desteklerini çekmek istemiyorlardı. Bu durum yeni milliyetçilik tarzlarını doğurmuştur. Şükrü El Kuvvetli gibi sürgünde olan kimi siyasi figürler tekrar harekete geçmeye başlamışlardır. Olaylar 1936 Ocak ayında dört protestocunun Emevi Camii'nin önünde öldürülmesiyle doruğa ulaşmıştır. Olayın ertesi günü binlerce kişinin cenaze törenine katılmasıyla ülkeye yayılacak bir grev ve isyan dalgası başlamıştır. Yaşanan bu olayları anayasanın oluşturulması için yeni bir süreç izlemiştir. Suriye birliğini tanıyan ve Fransa'nın 1920'de Lübnan'a verdiği dört şehrin (Trablus, Baalbek, Sayda ve Sur) Suriye'ye dâhil edildiği, Lübnan'ın ayrı bir devlet olarak tanındığı ve Suriye'de bir Fransız hava üssüne izin veren anayasa Fransa'daki hükümetin düşmesi

²⁰⁹ McHugo, s.77

²¹⁰ McHugo, s.79

nedeniyle uygulamaya konamamıştır. 1939’da Fransızlar ülkenin doğusunu kontrol etmek amacıyla Alevi ve Dürzi bölgelerinin otonomluğunu arttıran ve İskenderun Sancağını Türkiye’ye veren bir anayasa hazırlamışlardır. Artık problem yalnızca Fransa’da ve değişkenlik gösteren Fransız politikalarında değildir. İleri gelen Arap aileleri arasında rekabetin ortaya çıkması Suriye içinde de birliğin bozulmasına neden olmuştur.²¹¹

Suriye’deki Fransız mandası bölgede politik ortamın yanı sıra başka değişimlere de sahne olmuştur. Nüfus artışı, halk tarafından yeni keşfedilen modern ve Avrupa hayat tarzı özentiliği kırsaldan kentte göçü başlatmıştır. Ortaöğretimdeki öğrenci sayısı 1924 ve 1934 arasında iki katına çıksa da, eğitim halen seçkin sınıfa mensup kişilerin ulaşabildiği bir ayrıcalıktı. Kız çocuklarının eğitime erişimi erkek çocuklarının çok gerisindedir. Bütün bunlarla birlikte Şam’da şebeke suyunun kullanılmaya başlanması, yerli çimento üretimi, meyve konservesi, deri ürünleri, tekstil ve sabun fabrikalarının açılması gibi olumlu ekonomik gelişmeler de yaşanmıştır. Bu gibi gelişmeler yeni bir orta sınıfın oluşmasına neden olurken daha fazla insanın da siyasi alanda kendine yer bulmasına izin vermiştir. Halk çeşitliliğe ve yeni yaşam tarzına karşı daha hoşgörülü olmaya başlamıştır. Fakat bu gelişmeler bazı Sünni âlimler tarafından hoş karşılanmamıştır. Avrupa’dan gelen her etkiyi ateist veya Suriye ve İslam kültürünü yok etmeye yönelik olarak yaftalamışlardır. Algıladıkları tehditle mücadele etmek için dernekler kurulmuştur. İslam kültürüne ihanet olarak nitelendirdikleri şeylerin arasında yo-yo oyuncağı da bile vardır. 1933 yılında yo-yo oyuncaklarının İslam’a karşı olması sebebiyle ortadan kaldırılması ve yasaklanması gerektiği iddia edilmiştir.²¹² Kadınların batılı tarzda giyim kuşamı, tiyatro ve sinema gibi etkinliklere katılımı infial yaratmıştır. Bütün bu gelişmeler “İslam kimliğine, dolayısıyla Suriyeli kimliğine saldırı” olarak görülmüştür.²¹³

Suriye’deki mandater yönetim anlayışı 1940 yılında Fransa’nın Almanlar tarafından işgal edilmesinden sonra değişmiştir. İngiltere Filistin’e bağımsızlık sözü vermiştir. Fransa ise ordu güçlerinin, polisin, kamu hizmetlerinin, haberleşmenin ve

²¹¹ McHugo, ss.81 - 83

²¹² Philip Shukry Khoury, **Syria and the French Mandate: The politics of Arab Nationalism, 1920-1945**, Princeton University Press, New Jersey 1987, s.389

²¹³ McHugo, ss.85 - 88

ekonominin kontrolünü elinde tutmakla beraber Suriye'nin bağımsızlığını tanıdığını belirten bir deklarasyonda bulunmuştur. İngiltere'nin baskısıyla 1943 yılının Temmuz ayında seçimler yapılmış ve Şükrü El Kuvvetli devlet başkanı olarak seçilmiştir. Aynı dönemde Lübnan Devleti kurulmuştur. Ekim 1943'te Suriye ve Lübnan hükümetleri Fransız temsilci Jean Helleu'ya bir bildiri göndererek anayasalarını uygulamaya koyma ve tam bağımsızlık elde etme niyetlerini açıklamışlardır. Fransa bunun üzerine Lübnan devlet başkanı ve başbakanını tutuklamıştır. Bu tutuklamalar iki ülkede de büyük protestolarla karşılanarak tam bağımsızlık mücadelelerini perçinlemiştir. İngilizler, 1943-1944 arasında baskıyla Fransa'nın idari gücünün büyük kısmını devretmesini sağlamışlardır. Suriye ve Lübnan, Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek BM'de kurucu üye ülke statüsü kazanmışlardır.²¹⁴ Fransa'nın vazgeçmeye pek niyetli görünmemiştir. İngiltere ise kendi manda yönetimi altında olan Irak ve Mısır'ı da desteklemek zorunda kalacağından bu iki ülkenin tam bağımsızlığını desteklemek konusunda çekimser kalmıştır.

Kuvvetli, açıklamasında İngiltere'ye; “Şu denizin suları kızıla dönse bile biz Fransa'yla anlaşma imzalamayacağız! Suları kızıla boyayacak kadar kan dökmeyi göze alıyoruz, Bay Churchill!” diyerek seslenmiştir. Churchill buna cevaben; “Ben müttefik kuvvetlerin başkumandanıyım. Bu dünyada kimsenin beni korkutmasına veya yıldırmasına izin vermem,”²¹⁵ diyerek 1945 yılının Mayıs ayında Fransız güçleriyle beraber Şam'ın bombalanması emrini vermiştir. Bombalama esnasında 400 kişi hayatını kaybederken hükümet 1946 itibarıyla Fransızları, Şam ve Beyrut'tan çekilmeye zorlamıştır. Nihayetinde yıllardır istenilen amaca 17 Nisan 1946'da ulaşılmıştır ve Suriye Arap Cumhuriyeti bağımsız bir devlet olmuştur.

2.2.4 Fransız Mandası Sonrasında Suriye'de Siyasi Gelişmeler

Manda yönetiminin son bulmasından sonra Suriye, kendi yeni istikrarını inşa etmeye çalışmıştır. Bu mücadele kolay olmamıştır çünkü Batılı güçler ülkelerin siyasi

²¹⁴ McHugo, ss.89 - 90

²¹⁵ McHugo, s.91

sistemini, yönetici sınıfını, bölgenin siyasetini, etnografi yapısını ve bununla beraber geleneklerini değiştirmişlerdir. Bırakılan değişikliklerle beraber bu dönem Suriye için çok istikrarsız ve çekişmeli bir dönem olmuştur.

2.2.4.1. Suriye’de Yeni Oluşan Siyasi Partiler

Batıda her ne kadar Suriye’nin geri kalmış ve cahil bir ülke olduğuna yönelik genel bir algı oluşmuşsa da, artık Suriye’de bir değişim başlamıştır. Eğitim seviyesinin ve siyasi faaliyetlere katılımın artması bu değişimin göstergeleri arasında sayılabilir. Bağımsızlığın kazanılmasından sonraki ilk seçimlerden sonra seçkin sınıf yatışırken siyasi yaşam eskisi gibi devam etmiştir.²¹⁶ Yaşanan köklü değişimler Suriyeli gençlerde değişim istediği uyandırmıştır. Bu değişim hareketinin öncülerinden biri Antun Saada’nın Suriye Sosyalist Milliyetçi Partisi’ydi. Ortodoks Hristiyan olan Saada, 1932’de partiyi kurarken hareketi Suriye halklarının antik uygarlıklarının devamı ve toprağın bir parçası olmaları savunusuna dayandırmıştır. Panarabizm hareketleriyle hiçbir bağlantısı yoktu, fakat Faşist hareketten ciddi manada etkilenmişti. Parti, din ve siyaseti birbirinden net çizgilerle ayırmıştır.²¹⁷ Antun Saada Büyük Suriye’nin sınırlarını Toroslar’dan başlatıp Sina Çölü boyunca Süveyş Kanalı ve Kızıldeniz’e, doğuda Zagros Dağları’ndan Basra Körfezi’ne kadar olan bölgeye kadar uzatıyordu.²¹⁸

Bir diğer parti olan Suriye Komünist Partisi, Kürt avukat Halid Bekdaş tarafından yönetilmekteydi. Halid Bekdaş’ın destek bulduğu proleter gruplar pek kalabalık olmasa da esas destek ailesinin ismi sayesinde gelmiştir. Bu da partinin komünist ideolojisiyle çelişmiştir. Seçkinlerin desteğini alan parti, kadın hakları için platform sağlayan tek parti olduğundan kadınlar tarafından da desteklenmiştir.²¹⁹

Üçüncü parti İslamcılar tarafından kurulmuştur. Bu partinin temel amacı İslam’ın değerleri ve anlamı konusunda insanların hafızalarını tazelemek ve bunu batılılaşma

²¹⁶ McHugo, Syria A Recent History, London: Saqi Books, 2014 pg. 102

²¹⁷ McHugo, s. 97

²¹⁸ McHugo, s. 96

²¹⁹ McHugo, s. 97

tehdidine karşı bir silah olarak kullanmaktı. 1928 yılında Mısır’da başlayan Müslüman Kardeşlerin Suriye şubesi 1945-1946 yıllarında Mustafa El Sibai tarafından kurulmuştur. Mustafa El Sibai İslam’ın tek bir idare yönteminden ibaret olmadığını, “farklı zaman ve yerlere uyarlanabilen genel prensipler bütünü” olduğunu söylemiştir.²²⁰ Bu yorum Müslümanların İslam’ın şartlarını uygulayan seçili bir lider altında demokratik katılımının mümkün olabileceği anlamına gelmiştir.²²¹ İslamcılık ideolojisi ülkeden ülkeye farklılaştığı gibi Suriye içinde şehirden şehre bile farklılaşmıştır. 1947 ve 1949 seçimlerinde İslamcı adaylar mecliste üç sandalye kazanabilmiştir.²²² Fakat mücadeleleri bununla sınırlı kalmamıştır. İslam’ı devlet dini olarak kabul ettirmeleri mümkün olmasa da, 1950 anayasasında devlet başkanının zorunlu olarak Sünni Müslüman olması ve Şeriat kanunlarının yasamanın temel kaynağı olması konusunda anlaşmaya varmışlardır.²²³ Büyük mücadelelere rağmen, İslamcılar dışında bu hareketlerin hiçbiri uzun vadede etkili olmayı başaramamıştır. Bu tezde genişçe ele alınacak bir diğer hareket olan Baasçılık ise Suriye’yi şüphe götürmez şekilde değiştirmiştir.

2.2.4.2. Baasçılığın Ortaya Çıkışı ve Etkileri

Suriye’deki son gelişmelerle beraber, Baasçılık olumsuz bir ideoloji olarak algılanmaktadır. Bunun arkasında yatan sebep ideolojinin 2003 yılında diktatör ilan edilen Saddam Hüseyin ve 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı ile ilişkilendiriliyor olmasıdır. Baasçılığın ilginç olan tarafı, bugün hakkında düşünülenlerle hiçbir alakasının olmamasıdır. Baasçılık bugün anarşizm, diktatörlük, terör ve insan hakları ihlalleriyle eşanlamlı olarak görülmektedir. Hâlbuki Suriye’deki Baasçılık sosyalizm fikirleri üzerine kurulmuş ve Paris’teki eğitimleri sırasında sosyalizmden etkilenmiş iki genç adamın girişimiyle başlamıştır. Sosyalizmin basit bir tanımıyla başlamak faydalı olacaktır. “Üretim, dağıtım ve takas araçlarının toplumun tamamı tarafından kontrol edildiği veya

²²⁰ a.g.e.

²²¹ a.g.e.

²²² 1947 yılında meclisteki sandalye sayısı 114, 1949’da ise 82’ydi.

²²³ McHugo, s.98

bu araçlara toplumun tamamının sahip olduğu bir sosyal örgütlenme biçimini savunan siyasi ve ekonomik teori.”²²⁴

Başlangıçta; Suriye’deki Baasçılığın teorisye Mişel Eflak, 1959 yılında The Times tarafından ‘Arap milliyetçiliğinin Gandhi’si’ olarak adlandırılmıştı.²²⁵ Mişel Eflak, ‘baas’ kelimesinin anlamı olan yeniden doğuştan yola çıkarak Araplığın yeniden uyandırılması gerektiğini savunmuştur. Daha ufak gruplara olan aidiyetlerin bitirilmesi ve hizipçilikle mücadele edilmiştir. Toplumu birleştirmek için yaptıkları çalışmalar arasında Baasçı doktorların kırsal bölgelere giderek küçük hastaneler kurması ve gelecek vadeden çiftçi çocuklarının eğitiminin karşılanması gibi faaliyetler bulunmaktadır. Mişel Eflak Hristiyan olmasına rağmen İslam ve milliyetçilik ideolojilerinin ana bileşenleri olarak görülmektedir. Selahaddin Bitar ise hareketin örgütleyicisidir. İkisi de Meyranlı mısır tüccarlarının oğulları olan bu liderler, Suriye toplumunda siyasetçilerin kendi aile ve sosyal sınıflarının çıkarlarından daha ötesini görememeleri ve toplumun cehalet ve gaflet içinde kalmasından dolayı oluşan büyük ve tehlikeli boşlukları fark etmişlerdir.²²⁶ İdeolojileri için üç hedef belirlemişlerdir: birlik, özgürlük ve sosyalizm. Birlik ilkesi Arap ülkeleri arasındaki sınırların yapay olduğunu ve yabancılar tarafından dayatıldığını savunmaktadır ve Arapları buna başkaldırmaya çağırmaktadır. Özgürlük ilkesi uyarınca Baasçılık ideolojisi kişisel özgürlükleri, ifade özgürlüğünü, toplantı, inanç ve kendini sanat yoluyla ifade edebilme özgürlüklerini savunmaktadır. Bu özgürlük alanları içinde en az diğerleri kadar önem verilen bir diğer alan ise yabancı güçlerin hegemonyası altında olmama özgürlüğü kazanmaktır.²²⁷ Üçüncü ilke olarak geçen sosyalizm ise tipik Avrupa sosyalizminden farklı olarak sosyalizm ve milliyetçiliğin bir karışımından oluşturmaktadır. Baasçılık ideolojisi teoride kulağa hoş gelse de uygulamada bir takım sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlardan biri, 1947 Anayasası’nda geçtiği şekilde “Arap anavatanı bölünmez ekonomik ve siyasi bir bütündür, hiçbir ülkesi diğerlerinden izole bir şekilde gelişimini sağlayamaz”²²⁸ maddesiyle kendini Arap olarak görmeyen gruplar,

²²⁴ Definition of Sosyalizm, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/socialism> (24.04.2016)

²²⁵ McHugo, s.99

²²⁶ McHugo, ss.98-99

²²⁷ a.g.e.

²²⁸ The Constitution of Arab Socialist Ba'ath Party, basic principles <http://www.syrianhistory.com/en/photos/1903> (24.04.2016)

azınlıklar ve Baasçı ideolojinin bir parçası olmak istemeyen kişiler için alan bırakmamasıdır.

Baasçılığın doğuşuyla yeni bir milliyetçilik tanımı da ortaya çıkmıştır. Buna göre milliyetçilik; yaygın eğitim, toplumsal refah ve toprak reformu gibi devleti, halkı için var eden uygulamalarla eş anlam taşımaktadır.²²⁹ Sonuç olarak Baas Partisi'nin yükselişinin iki önemli sebebi vardır. Bunlardan ilki toprak sahipleriyle köylüler arasında süregelen mücadele ve köylüler arasındaki sorundur. İkincisi ise sistemin tamamına meydan okuyan yeni bir orta sınıfın yükselişidir.²³⁰ Bu dönemdeki ilginç bir diğer figür ise köylü hakları için bir hareket başlatmış olan Ekrem Hurani'dir. Mütevazı bir aileden gelen meclisin en genç üyesi şu sloganı kullanmıştır: "Ağaları ve beyleri gömmek için sepetlerinizi ve küreklerinizi getirin!"²³¹ Amacı köylülerin toprak sahiplerine olan sonu gelmez bağımlılığını bitirmektir. Bu amaçla ülkeyi dolaşıp, halkla konuşup, onları kanun önünde savunsa da yozlaşmış sistem sebebiyle asla başarılı olamamıştır. Ayrı bir örgütü olmasına karşın çalışmaları Suriye'deki ilk Baas ideolojisinin çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir.

Sonuç olarak Suriye'deki Fransız mandası toplumun alt kesimlerine kadar eğitim fırsatı sunmuştur. Eğitime erişimin yaygınlaşması sayesinde Suriye toplumunda siyasi etkisi uzun soluklu olacak değişimler yaşanmıştır. Alevi ve Dürzi gibi azınlıklar bu fırsatı kullanarak toplumun ordu gibi önemli mevkilerini elde etmişlerdir. Baas Partisi'nin bütün bu değişimin temel aktörü olduğu unutulmamalıdır.²³²

2.2.4.3 Filistin Sorununun Suriye Üzerindeki Etkisi

Bölgede Filistin sorununun oluşması ve İsrail Devleti'nin kurulması Suriye'yi de etkilenmiştir. Suriyeli politikacılar yakın çevredeki tehdit ve soruna yakın hassasiyet

²²⁹Philip S. Khoury, "Syrian Political Culture: A Historical Perspective", **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert), State University of New York Press 1991 s.26

²³⁰Philip S. Khoury, "Syrian Political Culture: A Historical Perspective", **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert), State University of New York Press 1991 s.30

²³¹ McHugo, s.101

²³² Philip S. Khoury, "Syrian Political Culture: A Historical Perspective", **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert), State University of New York Press 1991 ss.31 - 32

göstermişlerdir. Ayrıca halkın da bu soruna hassasiyet göstermiş olması Suriyeli yöneticileri harekete geçirmiştir. Bu hassasiyete yönelik geliştirilen siyasi hamleler ve sürdürülen politikalar ise Suriye'nin kaderini bugün bile etkilemektedir. Filistin'in zemini her ne kadar 14 Mayıs 1948 yılında resmi temellere dayandırılmış olsa da geçmişi uzun solukludur. Durum aslında Balfour Bildirgesi ve Siyonist Hareketi ile beraber başlamaktadır. Balfour Bildirisi, Sykes-Picot Anlaşması tarafından hazırlanan ve başlatılan politikaları sağlamlaştırmaya yaramış siyasi bir hamledir. Balfour Bildirisi esasında Filistinli bir Yahudi'ye yazılmış bir mektup şeklinde düzenlenmiş ve daha sonra bir bildirge haline getirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında sömürgeci ve serbest piyasayla ilgili amaçlarının dışında, Batılı ülkeler bölgeyle ilgilenmek için bir sebebe daha sahip olmuşlardır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Filistin'deki Yahudi nüfusu %3 civarındadır.²³³ Balfour Bildirisi'nden sonra Filistin'in Yahudilere ait olduğuna ilişkin düşünceler yaygınlaşmaya başlamıştır.²³⁴ Bu düşüncenin ortaya çıkmasında en büyük pay Siyonist harekete aittir. Siyonist hareketin temeli 1800'lerde Avrupa'da atılmıştır. 1881 yılında Çar Alexander öldürüldüğünde suikastle ilgili olarak Yahudi toplumu suçlanmıştır. Aynı dönemde seküler bir Yahudi olan Viyanalı Theodor Herzl, Paris'te Siyonizm akımıyla tanışmıştır ve Yahudiler için bir ülke yaratmak adına çalışmalara başlamıştır.²³⁵ 1897 yılında Basel'de Birinci Siyonizm Kongresi'ni organize edilmiştir. Bu kongrede ülkesiz insanlar için insansız bir ülke ²³⁶ arayışı ortaya atılmış ve Filistin toprakları bu amaç için uygun bulunmuştur. Filistin topraklarının tercih edilmesinin nedeni ise burada yaşayan insanlar yani Araplar Filistinli değillerdi. Bu insanlar başka Arap ülkelerinde yaşayabilirlerdi. Bu düşünceden yola çıkarak toplanan Kongre “onları nazikçe göçmeye ikna etmeye”²³⁷ karar vermiştir. Kongrenin bu kararının siyasi bir yaptırımı yoktu. Ancak İngiltere'nin 2 Kasım 1917 tarihli Balfour Bildirisi'yle Filistin'de bir Yahudi vatanına desteğini açıklaması ile Siyonist hareket kendine meşru bir zemin

²³³ McHugo, s.43

²³⁴ McHugo, s.205

²³⁵ Prof.Gareth Lloyd Jones, “The Zionist Movement”, **Challenging Religious Issues Supporting Religious Studies at A-level and beyond**, Issue 6 Autumn 2014 ss. 7-10

²³⁶ Goldman, Shalom, **Zeal for Zion : Christians, Jews, & the Idea of the Promised Land**, Chapel Hill, North Carolina: University of North Carolina Press, 2009 p.23

²³⁷ Morris, Benny, **The birth of the Palestinian refugee problem revisited**, Cambridge: Cambridge University Press 2004, p.41

oluşturdu. İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour'un, İngiltere Yahudi cemaatinin önde gelen isimlerinden Baron Lionel Walter Rothschild'a yazdığı mektup, daha sonra Balfour Bildirisi olarak anılacaktır:

*Majestelerinin Hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için milli bir yurt kurulmasına olumlu gözle bakmaktadır ve bu amaca ulaşılmasına yardımcı olmak için elinden geldiğince çaba gösterecektir; Filistin'de hâlen mevcut Yahudi-olmayan halkların toplumsal ve dini haklarına ya da Yahudilerin diğer ülkelerdeki hak veya politik statülerine zarar verecek hiçbir şeyin yapılmayacağı net bir şekilde anlaşılmalıdır.*²³⁸

Bazı analistler devlet kelimesinin kullanılmadığını ve bu durumun kastedilmediğini söylerken, diğerleri de bunun tam aksini iddia etmişlerdir. Sonuç olarak bu bildiri Batı'da kutlamalara, Doğu'da ise isyanlara sebep olmuştur.

Bu yeni devlet Doğu'nun en büyük savaş sebeplerden bir tanesidir. Çatışma Mekke Şerifi Hüseyin'in oğlu Emir Faysal 'ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı' için başlatan kampanyaya kadar dayanmaktadır.²³⁹ Fakat İngiliz vesayeti ve etkisi altında bulunan Faysal'ın, onlarla yüzleşecek güce sahip olmadığı bir gerçektir. Kendisine yardım etmek ve çeviri yapmak üzere yanında bulunan ünlü tarihçi T.E. Lawrence'nin yaptığı çevirilerin eksik ve çarpıtılmış olduğu, bu durumun da Faysal'ın yanılmasında etkili olduğu düşünülmektedir.²⁴⁰ Emir Faysal, Siyonist hareketin varlığını tanınması gerektiğinin bilincine vararak, Filistin'deki Yahudilerin azınlık olarak haklarını koruyacak temsili bir hükümet için çağrıda bulunmuştur. Faysal, Halep'te yaptığı 11 Kasım 1918 tarihli konuşmada, kurulacak Arap devleti için dini farklılıklara saygılı federal bir yapı veya bir konfederasyon yapısı önererek Arapların arasında dini kullanarak fikir ayrılığı yaratmaya çalışanları affetmeyeceğini belirtmiştir.²⁴¹ Bu bildirge ile başlayan hareketlilik ve karmaşa bugüne kadarki süreçte Suriye'nin siyasi gelişimi ve

²³⁸ Seda Özakalan, Ortadoğu'nun Kaderini Değiştiren Mektup: Balfour Deklarasyonu, İNSAMER, http://insamer.com/tr/ortadogunun-kaderini-degistiren-mektup-balfour-deklarasyonu_965.html (10.08.2018)

²³⁹ McHugo, s.44

²⁴⁰ McHugo, s.47

²⁴¹ McHugo, s.50

durumu üzerinde etkili olmuştur. Faysal tarafından gösterilen çabalar olumsuz sonuçlanmıştır. Onun gücü ve etkisi batılı güçlerin bölgedeki etkisinin yanına bile yaklaşamamıştır. Bu durum herkesin kendi kampanyasını yürütmesine neden olmuştur. Faysal yürüttüğü politikanın Batı'nın nazarında hiçbir önemi olmadığını fark etmiştir. 1920 yılının Mart ayında Büyük Suriye'nin kralı ilan edilmiş olsa da, bu durum ancak Kasım ayında Fransızların Şam'a yürütmesine ile son bulmuştur.

İngiltere'nin bölgedeki imtiyazlarını BM'ye devretmesinden sonra 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti resmi olarak kurulmuştur. Bu durumu bildiren tasarının ilan edilmesinden kısa bir süre sonra da bölgede iç savaş başlamıştır. Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü el-Kuvvetli, yaptığı reformlar gereği asker sayısını 30.000'den 6.000-7.000 arasına düşürdüğünden; Suriye ordusunun savaşa katılabilecek bir gücü yoktur.²⁴² Ancak böyle bir durum karşısında sessiz kalınamayacağı için gönüllülerden oluşan Arap Kurtuluş Ordusu'nun kurulmasına destek verilmiştir. Ordu iki amaç için kurulmuştu. İlki Ürdün'ün Filistin'in kuzey topraklarını işgalini engel olmak diğeri de Suriye ve Irak'la birleşmek isteyen Ürdün Kralı Abdullah'ı Suriye'den uzak tutmaktır.²⁴³ Bu gönüllü hareketin kazanımı yalnızca 66,5 metrekairelik Filistin toprağının işgali ile sonuçlanmıştır.²⁴⁴ Krizin tırmanması büyük etki yaratacak sonuçlar doğurmuştur. Bu sorunlardan biri de mülteci akınlarıydı. Suriye halkı ise mültecileri sempati ile karşılamıştır.²⁴⁵ Mülteci meselesinin yanında savaşa hazırlıksız yakalandığını düşünen ordu, hükümete karşı tepkili bir tutum geliştirmiştir. Bu durum ordunun başındaki Hüsnü Zalim ile devlet başkanı Kuvvetli arasında gerilim yaşanmasına neden olmuştur. Nihayetinde ordu önce Şam'daki stratejik mevkileri ele geçirmiş sonra da Kuvvetli'yi sürgüne göndermiştir. Hüsnü Zalim ise 1949 yılında devletin yeni başkanı olmuştur. İkinci etkileşim 1967 yılında altı gün savaş esnasında yaşanmıştır. Suriye son gününe kadar direnip bu savaşta Golan Tepelerini savunsa da, İsrail tarafından yapılan ağır saldırılar sonrasında tepeler kaybedilmiştir.²⁴⁶ Golan Tepeleri bugüne kadar Suriye'nin siyasetinden büyük bir etkileşim noktasıdır.

²⁴² McHugo, s.103

²⁴³ McHugo, s.104

²⁴⁴ a.g.e.

²⁴⁵ McHugo, s.105

²⁴⁶ Six-Day War, <https://www.britannica.com/event/Six-Day-War> (06.09.2019)

1973 yılında Suriye ve Mısır birlikte hareket ederek İsrail'e saldırmış olsa da savaşın sonunda Suriye istenilen zafere ulaşamamıştır.²⁴⁷ Sonuç olarak Filistin meselesi Suriye'nin uluslararası politikasını, müttefiklerini belirlemesinde ciddi bir şekilde etkili olmuştur.

2.2.4.4. Önemli İç Siyasi Krizlerin Yaşandığı 1949 Yılı

Suriye siyaseti için 1949 yılı oldukça sarsıntılı bir yıl olmuştur. Bu yıl içerisinde ülkede üç tane darbe gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki “güç delisi”²⁴⁸ olarak nitelendirilen Kürt kökenli Albay Zaim tarafından yapılmıştır. Zaim'in Suriye siyasetinde yeni bir dönem başlattığına inanılmaktadır. Zaim'in amacı ülkesini hem ABD tarafına çekmek hem de Suriye için kendi ülkülerini gerçekleştirmektir. Amerika Birleşik Devletleri'nin o dönem için Suriye ile ilgili tutumu Suriye'yi müdahale edebilmek adına şekillenmiştir. Suriye hala Filistin ile ilgili bir ateşkes imzalamamıştır. ABD aynı zamanda Suriye topraklarından Suudi Arabistan petrolünü taşıyacak bir boru hattının geçmesi konusunda da oldukça istekli görünmektedir.²⁴⁹ Bunu başarabilmesi için kendi güdümünde bir lidere ihtiyacı vardı. Bu nedenle Suriye adına “popüler olmayan kararlar” verebilecek iradede bir lider olarak gördüğü Albay Zaim'i desteklemiştir. ABD ile müttefikliğin sağlanmasından sonra Zaim, kendini mareşal ilan etti ve bu dönemde İsrail ile gizli anlaşmalar imzaladı. Dört aylık iktidarı boyunca imzalanamayan bir ateşkes ve Suriye'deki komünistlerin listesinin Amerikalılara verilmesi sonrası Zaim tutuklandı ve idam edilmiştir.²⁵⁰

İkinci darbe Zaim'i idam ettiren Suriye Sosyalist Milliyetçi Partisi ve lideri Albay Sami El Hinnavi tarafından yapılmıştır. Yeni liderin amacı ilk meclisin feshedilmesiyle ortadan kalkın anayasal düzeni tekrar tesis etmektir. Kendisi de dört ay süren iktidarından

²⁴⁷ Yom Kippur War, <https://www.britannica.com/event/Yom-Kippur-War> (06.09.2019)

²⁴⁸ Sami M. Moubayed, *Steel & Silk: Men and Women who Shaped Syria 1900-2000*, Seattle 2006 s.

77

²⁴⁹ McHugo, s.105

²⁵⁰ a.g.e.

sonra Edip Çiçekli liderliğinde yapılan darbeyle yerinden edilmiştir.²⁵¹ Çiçekli, Suriyelilere “ilk uzun süreli askeri yönetim deneyimini”²⁵² yaşatmıştır. Çevreden ve içeriden gelecek her türlü tehdide cevap verebilecek güçlü ve modern bir ordu kurmuştur. Çiçekli’nin amacı Amerikan yardımı da dâhil hiçbir yabancı gücün müdahalesi olmadan bir Suriye birliği kurmaktır. Baasçılar bunu bir fırsat olarak görmüşlerdir. Mişel Eflak eğitim bakanı, Ekrem Hurani ise tarım bakanı olmuştur. Çiçekli otoriter bir lider olana kadar her şey iki taraf için de iyi gitmiştir. Bu iktidar deneyimi sonucunda Ekrem Hurani ve köylülerden oluşan taban Baas Partisi’ne yaklaşmış ve 1952 yılında Arap Sosyalist Baas Partisi kurulmuştur. Bu birleşme ile tüm Arap toplumsal düzeninin yeniden kurulması hedeflenmiştir. Fakat Çiçekli’nin ülkeyi tek partili sisteme geçirmesiyle bu fikirler bastırılmış ve liderler ülkeden kaçmak zorunda kalmışlardır. 1954’te Halep’te Çiçekli karşıtı olarak ortaya çıkan isyan kısa sürede yayılmıştır. Bu durum üzerine isyancıları durdurmak isteyen Çiçekli, şehirleri bombalama kararı alsa da isyan halkın kazanımıyla sonuçlanmıştır. Ülkeyi terk etmek zorunda kalan Çiçekli, 1964 yılında Brezilya’da Dürziler tarafından öldürülmüştür. Bütün bu yaşanan gelişmeler Arap Sosyalist Baas Partisi’nin öne sürdüğü reformların hızını kesmiştir.

Bölgede yabancı güçlerin müdahalesi hiçbir zaman son bulmamıştır. Suudi Arabistan, eski Cumhurbaşkanı Kuvveti’yi geri getirmek için birçok yol denerken Irak Haşimileri Suriyeli politikacılarla anlaşarak ülkenin iç işlerine karışmaya çalışmıştır. Soğuk Savaş’ın sürdüğü bu zamanlarda batı ve doğu arasındaki rekabet Ortadoğu’da da kendini göstermiştir. Batılı güçlerin sahneden çekilmesiyle Arap dünyasının kendi şartlarıyla yeni bir düzen kuracağı öngörülmüştür. Ne yazık ki bu gerçek olmaktan oldukça uzaktı. Delegeler ve diplomatlar sürekli Suriye’ye ziyaretlerde bulunarak Sovyet Rusya ve komünizm korkusunu aşılarmaya çalışmışlardır. Fakat Suriye kamuoyu “baskının çölündeki özgürlük vahası”²⁵³ olarak nitelendirilen İsrail’e yapılan 250 milyon dolarlık yardımın farkındaydı. İsrail’e yardım etmekle meşgul olan ABD ve Batı bu yardımı yaparak diğer ülkeleri kendinden uzaklaştırmıştı.

²⁵¹ McHugo, s.107

²⁵² a.g.e.

²⁵³ Moubayed, p. 92

2.2.4.5. Suriye - Mısır Birliği ve Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin Ortaya Çıkışı

1954'de Abdül Nasır Hüseyn'in iktidara geçmesiyle Mısır'ın yükselişini başlamıştır.²⁵⁴ 1955 yılında oluşturulan Bağdat Paktı, Batılı güçlerin etki yaratmak için gösterdiği son çabalardan biri olarak düşünülebilir. ABD ve İngiltere Pakt ile Ortadoğu'nun güvenliğini sağlamak ve bu bölgeyi Sovyet etkisinden korumayı amaçlamıştır. Paktın Araplar için önemi ise kendilerini yabancı güçlerin hâkimiyetinden kurtarmak, İsrail'e karşı kendilerini savunmak ve Filistinlilerin haklarını geri almalarını sağlamaktır.²⁵⁵ Politika konusunda deneyimsiz olan Arap ülkeleri eylemlerinin sonuçlarını düşünmeden özgürleşebilmek adına ne gerekiyorsa yapmışlardır. Nasır bu durumun farkında olarak Arap ülkelerine, Doğu ve Batı arasında tarafsız kalmalarına ilişkin çağrıda bulunmuştur. Fakat ABD'nin İsrail'in finansörü haline gelmesinin de etkisiyle, 1956 yılında Suriye, Sovyet Rusya ile diplomatik ilişkiler kurmuştur. İki devlet arasında kurulan ilişki kamuoyu tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Bu gelişme üzerine Suriye hükümetini devirmek için planlar ve komplolar yapılsa da başarılı olunamamıştır. Suriye, Sovyet Rusya ile diplomatik ilişkileri geliştirirken bir yandan da Mısır ile birleşme fikri taşımıştır. Bunun nedeni öncelikle Arap kimliği ve ideallerinin eşitlenmesi arzusudur. Bir diğer neden de çok sayıda çatışma ile karşı karşıya olan Suriye'yi korumaktır. Bu dönemde ordu ve hükümetin arasındaki gerilim yeniden ortaya çıkmıştır. Ordu lideri ve komuta ekibi Kahire'ye giderek hükümet izni olmaksızın Mısır'la birleşme konusunu görüşmüşlerdir. Nasır'ın birleşme konusundaki düşüncesi daha çok iş birliği ve dayanışma temelindeydi ancak Suriyeli liderler bu durumu farklı yorumlamıştır. Nasır Suriyelilerin seçimlere katılmasını isterken, Mısır'daki işlerine karışmasını istememiştir. Böylece Nasır, kendi şartlarını ileri sürerek Baasçı ve ideolojik olmayan bir birliğin temelini atmıştır. Baas liderleri bu durumdan çok hoşnut olmasalar da kendilerine bir parti örgütlenmesi içinde olmadan da ideallerini gerçekleştirebilecekleri konusunda garanti

²⁵⁴ Selma Göktürk Çetinkaya, "Bağdat Pakti'nin Kuruluş Sürecinde Türkiye'nin Ortadoğu Ve Batı İle İlişkileri, Vakanüvis", **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches**, Yıl/Vol. 1, Ortadoğu Özel Sayısı/ Special Issue on the Middle East ISSN: 2149-9535, s.19

²⁵⁵ McHugo, s.113

verilmiştir. Böylece 1 Şubat 1958 tarihinde Birleşik Arap Cumhuriyeti kuruldu ve diğer Arap ülkelerine katılım için açık davet gönderilmiştir. Bu adım Suriye için demokrasinin ve eski Baas Partisi'nin sonu olmuştur.²⁵⁶

Birliğin oluşumundan kısa bir süre sonra Suriyeliler, birlik içinde Nasır liderliğindeki güçlü bir Mısır tarafından kısırıldıklarını düşünmeye başlamışlardır. Birliğin yapısına göre, Nasır yeni cumhuriyetin cumhurbaşkanıdır. Suriye Cumhurbaşkanı Kuvvetli ise kendi cumhurbaşkanlığından istifa etmiştir. Bu hamlesine karşılık Nasır tarafından 'Baş Arap Vatandaşı' unvanı verilmiştir.²⁵⁷ Verilen unvan heybetli olmasına rağmen bir anlam ifade etmiyordu. Birliğin dört başkan yardımcısının ikisi Suriyeliydi. Meclisin 400'ü Mısırlı 200'ü Suriyeli delegeden oluşmaktaydı. Fakat bir süre sonra bu yapının bir efendiyle hizmetkârı arasında yapılan türden bir anlaşmayı andırdığı fark edilmiştir. Bu durum Suriyelilerin birlik coşkusunu söndürdü. Selahaddin Bitar ve Ekrem Hurani gibi liderler makamlarından istifa etmiştir. Aslında bağımsızlığını kazandıktan sonra Suriye'nin durumu iyiye gidiyordu fakat Mısır yasaları ve yeni sistemlerin uygulanmaya başlamasıyla tekrar kötüye gidiş başlamıştır. Bu birliğin tek somut sonucu Mısır tarafından uygulan kamulaştırma politikası ile beraber Suriye'nin ekonomisine ve Suriye'nin yüksek sınıfına olumsuz etki yaratması olmuştur. 1961 yılında Suriye'de gerçekleşen darbe ve Mısır'ın Suriye'den gelen önerileri dikkate almaması sonucunda birlik sona ermiştir.²⁵⁸

2.2.5 Hafız Esad'ın Yönetimi Ele Geçirmesi

1961 darbesinin liderleri, Nasır'ın ve Mısır'ın bölgedeki liderliğinden dolayı kendilerini tehdit altında hisseden Ürdün ve Suudi Arabistan ve muhafazakâr düşünceleri sahip olan Şamlılar tarafından desteklenmiştir.²⁵⁹ Sonraki iki yıl içerisinde de karşılıklı

²⁵⁶ McHugo, s.116

²⁵⁷ Sami M. Moubayed, **Steel & Silk: Men and Women who Shaped Syria 1900-2000**, Seattle 2006, s.312

²⁵⁸ McHugo, ss,118-119

²⁵⁹ Muhittin Ataman, "Suriye'de İktidar Mücadelesi, Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum", **SETA Raporu**, Nisan 2012, p.9

darbeler devam etmiştir. 8 Mart 1963 tarihini taşıyan son darbe ise subaylar ve partinin kurucuları ile ilişkisi olmayan bir grup Baasçı tarafından yapılmıştır. Bu darbenin özelliği yoğun olarak köyden kente göç etmekte olan halka yeni ve önemli devlet kademelerine yerleşmenin önünü açmasıydı. Partinin kurucularından olan ve o dönemde enformasyon bakanlığı yapan Sami El Cundi tarafından durum şöyle aktarılmıştır:

Bir bakanın başarısı yaptığı görevden uzaklaştırma listeleriyle ölçülüydü; zira parti üyeleri, üyelerin akrabaları ve mensup oldukları aşiretlerin üyeleri geliyor ve akrabalarından doğan haklarını istiyorlardı. Partinin sahneye çıktığı andan itibaren köylü kabileleri köylerini terk edip Şam'a doğru yola koyuldular. Sokaklarda, kahvehanelerde, bakanlıkların bekleme odalarında taşra aksanı baskın çıkmaya başlarken, görevden uzaklaştırmalar yeni gelenlerin yerleştirilmesi için bir görev haline geldi.²⁶⁰

Köyden kente gelenlerin arasında Sünniler, Aleviler, Hristiyanlar, Dürzi ve İsmaililer vardı. Şehirlerdeki çoğunluğu Sünni olan yapı, köylerden gelen farklı dini yapı nedeni ile değişmeye başlamıştır. Yeni gelenlerin çoğu kan bağı sayesinde devletin önemli kademelerinde görev aldılar ve terfi ettirilmişlerdir. Bu durum Alevilerin idari kademelerde orantısız bir biçimde temsiline neden olmuştur.²⁶¹ Ayrıca bu dönemin içinde barındırdığı bir diğer gelişme ise Müslüman Kardeşlerin ve İslamcılarının tekrar siyasi çevrede aktif olmasıdır. Grup, Baasçıları “İslam düşmanı” olarak görmüş ve bu nedenle de protestolar düzenlemişlerdir. Protestolardan en şiddetlisi ise 1964 yılında Humus ’ta yapılmıştır. Yeni Baas rejimi 1963 yılında Nasırcılar tarafından düzenlenen bir darbeye karşı kendisini korumayı başarsa da, 1966 yılında kendi partilileri tarafından yapılan darbeye direnememiştir. Bu darbe Eflak’ın Mısır’la birlik kurmak uğruna partiyi feshetmesi kararına tepkili subaylar tarafından düzenlenmiştir. 1966 darbesiyle iktidara gelen Alevi subay Selah Cedit, Suriye’nin o zamana kadar gördüğü en radikal hükümetin yaratıcısıydı.²⁶² Onunla birlikte hareket eden Hafız Esad hükümetin savunma bakanı olmuştur. Cumhurbaşkanı unvanı, çok güçlü ve tehlikeli görüldüğü için ortadan

²⁶⁰ McHugo, s.120

²⁶¹ McHugo, s.120

²⁶² McHugo, s.123

kaldırılmıştır. Bununla beraber Devlet Başkanı, Başbakan ve Dışişleri Bakanı makamına aşırı sol görüşleri olan üç doktor getirilmiştir.²⁶³ Bu dönemde devlet kademelerinde imtiyazlara sahip olan kişiler tasfiye edilmiştir. Ayrıca dönemle ilgili gözden kaçırılmaması gereken bir diğer nokta da sosyalizme ve devrimciliğe dayanan yeni bir Suriyeli vatandaş kimliğinin inşasına yönelik propagandaydı. Yayınlanan bir dergide aşağıdaki çağrı yapılmıştır: “Şimdiye kadar Arap halkları yüzlerini Allah’a dönmüşlerdi(...) fakat başarısız oldular, çünkü (dini) değerler Arap insanını zavallı, mütevekkil, kaderci ve bağımlı kılmıştı(...)Yeni Arap bir sosyalist, bir devrimcidir(...)”²⁶⁴

Yeni Baas dönemi başladıktan sonraki süreç, azınlıkların devletin makamlarına gelmesi ve liderlik pozisyonlarına askeri eğitimi bulunan fakat yüksek eğitim almamış kişilerin gelmesiyle özetlenebilir. Bu yönetim dört sene, Hafız Esad tarafında yapılan darbeye kadar iktidarda kalmıştır. 1970 yılında 13 Kasım’da Hafız Esad iktidarı ele geçirdiğinde bağımsızlık sonrası yaşanan Suriye’deki kaos ortamına son vermek umuduyla darbe gerçekleştirmiştir.

2.2.5.1 Hafız Esad’ın İktidar Dönemi

Hafız Esad, 13 Kasım 1970’de darbe yoluyla ülkenin yönetimini ele geçirmiştir. Amacını gerçekleştirebilmek için suikast ve terör dâhil olmak üzere her şeyi yapmayı göze almıştır.²⁶⁵ Mart 1971 yılında tek aday olarak girdiği devlet başkanlığı seçimini, oyların %99,2’sini alarak kazanmıştır ve Haziran 2000 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür.²⁶⁶ Onun ve ondan sonra gelen liderin iktidar dönemini anlatmadan önce seçimlere değinmek gerekir. Suriye’de 1971 yılından 2014 yılına kadar fiili olarak cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmamıştır, tek adaylı referandumda seçmen evet ya da hayır

²⁶³ a.g.e.

²⁶⁴ Lefevre, *Ashes of Hama: The muslim Brotherhood in Syria*, Husrt & Company, London 2013

²⁶⁵ McHugo, s.128

²⁶⁶ Fikriyat, <https://www.fikriyat.com/galeri/dunya/suriyeyi-kana-bulayan-surecin-baslangic-noktasi-Hafiz-esad> (05.09.2019)

oyunu kullanarak Suriye'nin cumhurbaşkanını seçmiştir. 2014 yılında ilk defa üç adaylı bir seçim gerçekleşmiştir.²⁶⁷

Hafız Esad, 1930 yılında Lazkiye yakınlarındaki Kardaha köyünde Alevi bir ailede dünyaya gelmiştir. Lazkiye'deki bir devlet okulunda ortaöğretimini tamamlamıştır. Ailesinin ekonomik durumunun kötü olması onun tıpta kariyerini sürdürmesine engel olmuştur. Esad, hava kuvvetlerinde pilot olarak eğitimine devam ederken bir taraftan da Baas Partisi'nde aktif rol almıştır. Suriye ve Mısır Birliği sırasında Kahire'deki gizli askeri komitenin bir parçası olarak da görev yapmıştır. Birliğin çökmesinden sonra hükümetin çeşitli pozisyonlarında kendine yer bulmuştur. İlk başta Salah Jadid hükümetinde Savunma Bakanlığı'na getirilmiştir. Daha sonra ise kendi düzenlediği darbe ile Suriye'nin yeni lideri olmuştur.²⁶⁸ Hafız Esad, Baas Partisi'ni "her hırslı kişinin ilerlemek için katılması gereken bir araç ve ülkeyi kontrol etmek için bir araca dönüştürmüştür".²⁶⁹ Bu durum ise Suriye siyaseti için derin sonuçlar yaratmıştır. Hafız modern faks ya da internet gibi araçlara güvenmemiştir çünkü bunların devlete zarar verebileceği düşünmüştür.²⁷⁰ Çocukluğundan itibaren eğitime, disipline ve saygı duyulmaya hevesli olan Hafız Esad'ın askeri kariyeri onu katı bir lidere dönüştürmüştür. Dört bir tarafı sadece sıkı çalışan insanlarla çevrilmiştir. Her zaman her şeyin kontrolünde olmasını isteyen Esad, bu nedenle de herkesin kendisine doğrudan rapor vermesini emretmiştir. Bu durum kendisinin iktidara ulaşmak için kullandığı basamakların önünü başkaları için kapatmak istemesi ile açıklanabilir. Fransa'dan bağımsızlığın kazanılmasından sonra Suriye'de yapılan tüm darbelerin temelinde açgözlü ve gizli örgütlenmelerin olduğu görülür. Böyle bir olası tehditten kendini ve kurduğu rejimi korumak isteyen Esad, sadece kendine rapor veren güvenlik kurumları kurmuştur.

²⁶⁷ Bashar al-Assad wins re-election in Syria as uprising against him rages on, <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/04/bashar-al-assad-winds-reelection-in-landslide-victory> (06.09.2019)

²⁶⁸ McHugo, s.151

²⁶⁹ McHugo, s.152

²⁷⁰ Neil MacFarquhar, Hafez al-Assad, Who Turned Syria Into a Power in the Middle East, Dies at 69, The New York Times, 11 June 2000, <https://www.nytimes.com/2000/06/11/world/hafez-al-assad-who-turned-syria-into-a-power-in-the-middle-east-dies-at-69.html> (04.09.2019)

Mukhabarat olarak bilen bu kuruluşlar, 1963 yılında çıkarılan olağanüstü hal yasası²⁷¹ ile adli denetimden muaf tutulmuştur. ²⁷² Esad, Sovyetlerin tek parti polis devletinin modelini takip ederek Suriye’yi yeniden düzenlemiştir ve bu esnada 15 rekabetçi istihbarat teşkilatı ağı da kurmuştur.²⁷³

Hafız Esad ülkesinde sadece askeri alanda düzenlemelerde bulunmamıştır. İnsanlarla etkin bir şekilde iletişimde olabilmek adına ülke çapında ziyaretler düzenlemiştir. O; “lider, insanların takip etmesini sağlamalı, ancak bunun nasıl başarılabacağına tek başına kendisi karar vermeli” diye düşünmüştür.²⁷⁴ Kısacası Esad, kendi pozisyonunu korumak için her şeyi yapmaya hazır bir lider olmuştur. 1971 yılında yapılan ve bir tek kendisinin aday olduğu cumhurbaşkanlığı süresinin 4 yıldan 7 yıla uzatılması için yapılan referandum da bunun kanıtıdır.²⁷⁵ Daha önce de belirtildiği gibi Hafız Esad, ülke yönetimi ve kritik karar verme konusunda kendi stratejik dehasını etkili bir biçimde kullanabilen bir lider olmuştur. Elit gruplar arasındaki benzersiz rolü ve kişiliği ile faydacılık ile acımasızlığı nasıl birleştireceğini iyi bilmiştir. Suriye toplumu için yeni bir imaj düşünmüştür. Bu nedenle bir taraftan birçok Sünni subayla ittifak kurmuş, bir taraftan da Şam’ın orta sınıfını partisine dâhil edebilmek için yöntemler denemiştir. Bütün bu faaliyetlerin finansal desteği ise yabancı yardım fonları olmuştur. Bu sistemle birçok orta ve köylü sınıftan yeni elit sınıf oluşturmuştur. Yeni elit sınıfın oluşması devlette yeni zorlukların ve sıkıntıların yaşanmasını tetiklemiştir.²⁷⁶ Onun gelişi

²⁷¹ 1962 yılından 2011 yılına kadar süren bir durum. Bu süreç Suriye bakanlar kurulunun, ordunun ihtiyaç duyduğu hallerde bireysel özgürlükleri kısıtlaması konusunda orduya tam yetki vermesi ile başlamıştı ve Esad’ın 2011 yılında yasayı kaldırmasıyla son bulmuştur.

²⁷² McHugo, s.154

²⁷³ Neil MacFarquhar, Hafez al-Assad, Who Turned Syria Into a Power in the Middle East, Dies at 69, The New York Times, 11 June 2000, <https://www.nytimes.com/2000/06/11/world/hafez-al-assad-who-turned-syria-into-a-power-in-the-middle-east-dies-at-69.html> (04.09.2019)

²⁷⁴ McHugo, s.153

²⁷⁵ Esad ailesi: Demir yumruklu hanedan | Al Jazeera Turk - Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Türkiye ve çevresindeki bölgeden son dakika haberleri ve analizler, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/esad-ailesi-demir-yumruklu-hanedan> (15.05.2016)

²⁷⁶ Raymond A. Hinnebusch, “Class and State in Ba’thist Syria”, **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert), State University of New York Press 1991, ss.28-29

Suriye’ye uzun zamandan sonra istikrar getirmiştir bununla beraber ilk defa yeni yollar, okullar ve hastaneler inşa edilmiştir.²⁷⁷

Kendi iktidarını sağlamlaştırmak isteyen Hafız Esad’ın yaptığı ilk şey Cedit taraftarlarını yerlerinden ederek kilit makamlara kendi kurmaylarını getirmek olmuştur. Bu dönemde Golan Tepeleri, İsrail ve Lübnan sorunu gibi birçok dış sorun da yaşanmıştır. 1967 yılında meydana gelen Arap-İsrail savaşında İsrail’in Golan Tepelerini ele geçirmesi üzerine Suriye’nin dış politikası bu olay üzerinden şekillenmeye başlamıştır. Bu durum sadece siyasi bir sorun değil, ulusal onur ve rejimin meşruiyeti kadar önemli bir konumdadır.²⁷⁸ Esad, iktidarının sonuna kadar orduyu güçlendirerek ülkeyi sıkıyönetim ve olağanüstü hal altında tutmuştur. Suriye 1963 - 2011 yılları arasında olağanüstü hal ile yönetilmiştir.²⁷⁹

Ocak 1973’te Esad’ın yeni anayasayı uygulamaya koyması ulusal bir krize yol açmıştır. Önceki anayasaların aksine devlet başkanının Sünni Müslüman olmasını şart koymayan bu anayasa, Hama, Humus ve Halep’te Müslüman Kardeşler ve ulema tarafından düzenlenen büyük çapta gösterilerle protesto edilmiştir. “Allah düşmanı” olarak nitelendirilen Esad rejimine karşı cihat çağrısı yapılmıştır. Robert D. Kaplan, Esad’ın iktidara gelişini; “Bir ‘dokunulmaz’ın Hindistan’da mihrace veya bir Yahudi’nin Rusya’da çar olması” olarak tanımlayıp, yüzyıllarca iktidarı tekelinde tutmuş Sünni çoğunluk için emsali görülmemiş, beklenmemiş bir gelişme olarak nitelendirir. Alevi meselesinin bir başka boyutu da dini çatışmadır. Hafız Esad Müslüman olduğunu söylemiş hatta umre yapmış ve Kur’an’ı bildiğini söylemiştir. Fakat Sünni Müslümanlar onu hiçbir zaman İslam’ın bir parçası olarak kabul etmemiştir. Bu gelişmeler mezhep çatışmasını beraberinde getirmiştir. 1979 yılında Müslüman Kardeşler tarafından yönetilen birçok şehirde büyük protestolar başlamıştır. Halep’te her iki taraftan yüzlerce

²⁷⁷ Neil MacFarquhar, Hafez al-Assad, Who Turned Syria Into a Power in the Middle East, Dies at 69, The New York Times, 11 June 2000, <https://www.nytimes.com/2000/06/11/world/hafez-al-assad-who-turned-syria-into-a-power-in-the-middle-east-dies-at-69.html> (04.09.2019)

²⁷⁸ Hinnebusch Raymond, “Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad”, **Ortadoğu Etütleri**, July 2009, Volume 1, No 1, s.8

²⁷⁹ Olağanüstü hali kısaca; hükümete neredeyse sınırsız yetkiler vererek kişisel özgürlükleri kısıtlayan ve ulusal güvenliğin risk altında olduğuna karar verilen durumlarda şüphelileri sorgulama ve alıkoyma yetkisi sağlayan bir kanun olarak tanımlanabilir. Encyclopedia, Britannica Blog, <http://blogs.britannica.com/2011/04/syrias-emergency-law-lifted-48-years-editor/19.04.2011> (03.09.2016)

kişi öldürölmüştür. Hafız Esad’a karşı neredeyse başarılı olan bir suikast saldırısı yapılmıştır. Mezhep çatışmasının doruk noktası 1982’de Hama kentinde yaşanmıştır. Kentte alevi subaylar katledilmiştir.²⁸⁰ Rejimin bu konudaki intikamı oldukça büyük olmuştur. Ancak Esad rejimi, Sünni İşlamlarlar özellikle de Müşlüman Kardeşler tarafından 1976 - 1982 arasında düzenlenen bir dizi darbe girişiminden zarar görmeden çıkmıştır.²⁸¹

Esad’ın başa gelişi ile ölkenin sadece işişlerinde değil dış işişlerinde de değişimler yaşanmıştır. Arap - İşrail sorunu ve Golan Tepeleri konusunda Suriye işi sular durulmuş değildir. Suriye ve Mısır, Sovyet Rusya’dan gelen büyük bir askeri destek sonrasında 1973 yılında hiçbir uyarıda bulunmadan İşrail’e savaş açmıştır. Savaş sonucunda Suriye Golan Tepelerine kadar gelebilmiş, Mısır da Süveyş Kanalı yakınlarındaki toprakları ele geçirmiştir. Ancak İşrail’e sağlanan destek, ölkenin askeri gücü ve Mısır’ın Batı Bloğu’na yaslanması gibi nedenlerden dolayı bu askeri zafer uzun sürmemiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü,²⁸² kendi ölkelerini temsil etme istediği ile ve Suriye Filistin probleminin çözümlenmesi işi ABD ve BM’ye baskı uygulamasalar da Batı’nın fikri bu konuda olumsuz olmuştur. Dolayısıyla Hafız Esad’ın “Filistin Kurtuluş Örgütü”nden ne istediği sorulmalıdır. Bu sorunun cevabını verecek olan Filistin Kurtuluş Örgütü’dür ve biz de onun cevabını destekleyeceğiz,”²⁸³ sözü Arap ulusları arasında iyi niyetli bir liderlik girişimi olarak kalmıştır. Yine büyük bir problem olan Lübnan sorunu ise, Hafız Esad’ın İşrail’e yaptırım uygulayabilmek işi Lübnan, Filistin ve Ürdün’e ihtiyaçı olmasından kaynaklanmıştır. Fakat Lübnan’ın seküler yapısı bir işi savaşa yol açmıştır. Hafız Esad, savaşı durdurmak işi çaba gösterse de bu mümkün olmamıştır. Savaş işi de durumların daha da kötüleşmesine sebep olurken, dışarıda da Suriye’nin siyasetini keskinleştirmesine yol açmıştır. Kissinger ve Reagan Suriye ile anlaşmaya çalışmışlardır. 1979 yılında

²⁸⁰ McHugo, s.160

²⁸¹ Islamic Uprising in Syria,

http://broom02.revolvy.com/main/index.php?s=Islamic%20uprising%20in%20Syria&item_type=topic (15.09.2016)

²⁸² Filistin Kurtuluş Örgütü: Filistin’in İşrail’den geri alınması ve mültecilerin anavatanlarına geri dönebilmesi amacıyla bir araya gelmiş, bu amaçla diplomasi, terör, ve militer yöntemleri kullanan Arap gruplarının şemsiye örgütüdür. <http://www.dictionary.com/browse/palestine-liberation-organization> (12.10.2016)

²⁸³ McHugo, s.132

Mısır'ı İsrail'le bir anlaşma imzalamaya zorlamaları bir zamanlar bölgedeki lider Arap devletinin izole olmasına yol açmıştır. Suriye bu gelişme üzerine BM tarafından garantörlüğü yapılan bir tampon bölge olan ve 1981 yılında tamamen kanunsuz bir biçimde İsrail tarafından işgal edilen Golan Tepeleri sorunuyla yüzleşmede yalnız kalmıştır.²⁸⁴ Hafız Esad Güney Lübnan'dan İsrail'e yapılan saldırıların sorumluluğunu üstlenmek istememişse de İsrail hükümeti bununla ilgili Ürdün'ü yeni anavatan haline getirmek ve Esad'ı küçük düşürmeye yönelik bir plan yapmıştır. Bu plan Lübnan ve Filistin'deki Filistinlilerin sistematik biçimde öldürülmelerine neden olmuştur. Masum insanlar İsrail, Suriye ve büyük güçlerin emelleri arasında sıkışıp kalarak zulme uğramışlardır. Sonuç olarak bu dönemde yaşanan sıkıntılar ileriki zamanlarda da sona ermemiştir. ABD ve Batı Bloğu'na karşı var olan güvensizlik Bush'un gelişi ile beraber 2000-2008 yıllar arasında da kendini hissettirmiştir. Suriye tarafından, Batı emperyalizmi olarak adlandırılan bu durum 2000'li yılların başında, İsrail'in nükleer silahı kabul edilirken, Suriye'nin kimyasal caydırıcı gücünün hedef alınmasıyla beraber yeniden gündeme gelmiştir.²⁸⁵ Uzun yıllar süren Batı ile gelişen güvensizlik, Suriye'nin dış politikasını derinden etkilemiştir. Geçmişte ve bugün Suriye'nin Rusya ile iyi ilişkiler geliştirmiş olmasının nedenlerinden bir tanesi de budur.

Hafız Esad'ın yönetimi ile beraber bahsedildiği gibi uzun zamandan sonra ülkeye istikrar gelmiştir ve onunla beraber olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. İlk olumlu değişiklik eğitim alanındadır. 1960 yılında kızların %84,2'si erkeklerin de %49,1'i okuma yazma bilmiyordu. 1993 yılına gelindiğinde erkek çocukların tümü okula devam etmekteydi. Diğer bir olumlu gelişme ise elektrik ile ilgilidir. 1970'li yıllarda Fırat Nehri üzerine bir baraj inşa edilerek köylerin %95'inin elektrik problemi çözülmüştür. Sağlık alanında yapılan çalışmalarla yeni doğan bebek ölümleri ciddi oranda azaltılmıştır. Köylünün durumu da göz ardı edilmeyen bir değişim alanıdır. Toprak sahipleri tarafından köylüye yapılan istismar çok sayıda işin kamulaştırılması ve kamu sektöründe çalışan sayısının artırılması ile son bulmuştur.

²⁸⁴ McHugo, s.138

²⁸⁵ Hinnebusch Raymond, "Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad", **Ortadoğu Etütleri**, July 2009, Volume 1, No 1, pp. 7-26 , s.9

Aralık 1991'de, devlet başkanlığı görevindeki dördüncü yedi yıllık dönemdeki referandum sırasında Esad, oyların %99,9'unu alarak kendi son mandasını kazanmıştır.²⁸⁶ Hafız Esad 30 senelik iktidarından sonra sağlık sorunları yüzünden yönetimi devretmesi gerektiğinin farkında varmıştır. Onun yerini alacak kişinin büyük oğlu Basil olacağı tahmin edilse de Basil 1994 yılında trafik kazasında hayatını kaybedince planlar değişmiştir. Neticede koltuğun Beşar Esad'a kalmasına karar verilmiştir.²⁸⁷ 10 Haziran 2000'de Hafız Esad'ın ölümünün birkaç saat sonrasında Suriye anayasası referandum ile değiştirilmiştir²⁸⁸. Değişiklik ile cumhurbaşkanı olma yaşı Esad'a uyacak şekilde 40'dan 34'e indirilmiştir. Bu yeni lider 10 Temmuz 2000 yılında ilk defa cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir ve 19 yıldır iktidarını sürdürmektedir.

2.2.5.2. Beşar Esad'ın İktidar Dönemi

Beşar Esad, 10 Temmuz 2000 yılında gerçekleştiren tek adaylı referandumda oyların %97'sini kazanarak ilk defa cumhurbaşkanlığı için seçilmiştir.²⁸⁹ Ardından 27 Mayıs 2007 ve 3 Haziran 2014 tarihli seçimlerle beraber arka arkaya üç kez cumhurbaşkanı olmuştur.²⁹⁰

Esad 1982 yılında liseden mezun olup, Şam'da tıp eğitimine devam etmiştir. 1994 yılında Londra'da göz doktoru olmak için eğitim gören Beşar Esad beklenmeyen durumların ardından acilen Suriye'ye geri dönmüştür.²⁹¹ Eğitimine Homs'ta bulunan askeri akademide devam etmiş ve birkaç sene içerisinde devletin yönetimi için

²⁸⁶ Neil MacFarquhar, Hafez al-Assad, Who Turned Syria Into a Power in the Middle East, Dies at 69, The New York Times, 11 June 2000, <https://www.nytimes.com/2000/06/11/world/hafez-al-assad-who-turned-syria-into-a-power-in-the-middle-east-dies-at-69.html> (04.09.2019)

²⁸⁷ Neil MacFarquhar, Hafez al-Assad, Who Turned Syria Into a Power in the Middle East, Dies at 69, The New York Times, 11 June 2000, <https://www.nytimes.com/2000/06/11/world/hafez-al-assad-who-turned-syria-into-a-power-in-the-middle-east-dies-at-69.html> (04.09.2019)

²⁸⁸ John Kifner, Syrians Vote To Confirm Assad's Son As President, nytimes.com/2000/07/11/world/syrians-vote-to-confirm-assad-s-son-as-president.html July 2000 (04.09.2019)

²⁸⁹ Bashar al-Assad Biography, <https://www.biography.com/dictator/bashar-al-assad> (04.09.2019)

²⁹⁰ Suriye'nin Siyasi Görünümü, Turkish, MFA, <http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (17.09.2016)

²⁹¹ Bashar al-Assad Biography, <https://www.biography.com/dictator/bashar-al-assad> (04.09.2019)

yetiştirilmiştir.²⁹² Beş sene içerisinde hem rütbe olarak ilerlemiş hem de babasının danışmanlığını yapmıştır.²⁹³ Bu süreç içerisinde Beşar, popüler bir yolsuzlukla mücadele kampanyasının başına yerleştirilerek hakkında pozitif bir imaj çizilmeye çalışılmıştır.²⁹⁴

Cumhurbaşkanlığı makamına geldiğinde demokrasi ve insan hakları gibi planlarla dolu hedeflerini öne sürerek göreve başlamıştır. Bu yönüyle babasından daha iyi bir lider imajı çizerek Suriye halkına umut vaat etmiştir. Beşar ekonomik ve siyasi reformlar yapacağı sözünü vermişse de demokrasinin “daha iyi yaşam için bir araç” olduğunu öne sürerek Suriye’de demokrasinin aceleyle getirilecek bir konu olmadığını dile getirmiştir.²⁹⁵ Londra’da okurken Esad, Suriyeli Sünni olan ve finans okuyan eşi Esmâ ile tanışmıştır.²⁹⁶ Kişisel tercihlerinden yola çıkılarak, eğitim alan ve geniş ufuklu bu genç liderin Suriye’ye yeni genç ve dinamik bir bakış açısı ile yönetebileceği fikri yaygınlık kazanmıştır.²⁹⁷ Suriye’deki Bilgisayar topluluğu başkanı olarak da atanan Esad, Suriye’ye yenilik getireceğini vaat etmiştir.²⁹⁸ Ancak bu vaatlerini yerine getirmekte başarılı olamamıştır.

Şubat 2001 yılında bağımsız milletvekilleri Mumin Homsî ve Riad Seif’in siyasi değişiklik taleplerini anayasal çerçeveler dışında ve sistem değiştirme girişimi olarak algılayıp onları tutuklatmıştır. Bu vaka, Esad’ın otokrattık rejime doğru attığı ilk hareket olarak değerlendirilmektedir.²⁹⁹ 2006 yılında Suriye hükümeti, giriş ve çıkış yasağı listelerini oldukça genişletmiştir. 2007 yılında Suriye parlamentosu, internet üzerindeki forumlarda bulunan konuşmaların kamuya açık olması zorunluluğunu getiren bir yasa çıkarmıştır. Gelecek olan yıllarında sosyal medya siteleri de yasaklanmıştır.³⁰⁰

²⁹² Bashar al-Assad, PRESIDENT OF SYRIA, <https://www.britannica.com/biography/Bashar-al-Assad> (04.09.2019)

²⁹³ Bashar al-Assad Biography, <https://www.biography.com/dictator/bashar-al-assad> (04.09.2019)

²⁹⁴ Bashar al-Assad, PRESIDENT OF SYRIA, <https://www.britannica.com/biography/Bashar-al-Assad> (04.09.2019)

²⁹⁵ Bashar al-Assad Biography, <https://www.biography.com/dictator/bashar-al-assad> (04.09.2019)

²⁹⁶ McHugo, s.168

²⁹⁷ Hinnebusch Raymond, “Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad”, *Ortadoğu Etütleri*, July 2009, Volume 1, No 1, s.12

²⁹⁸ Bashar al-Assad, PRESIDENT OF SYRIA, <https://www.britannica.com/biography/Bashar-al-Assad> (04.09.2019)

²⁹⁹ Suriye'nin Siyasi Görünümü, Turkish, MFA, <http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (17.09.2016)

³⁰⁰ Bashar al-Assad Biography, <https://www.biography.com/dictator/bashar-al-assad> (04.09.2019)

Siyasi hamlelerde bazı konularda babasının siyasetine sadık kalırken, bazı konularda ise farklı politikalar izlemiştir. Ona miras olarak kalan yönetimde kendine göre değişiklikler yapmıştır.³⁰¹ Yapılan ekonomik reformlar banka, sigorta, ithalat, ihracat ve telekomünikasyon gibi sektörlere aittir, ama ne yazık ki onlardan gelen faydalar doğrudan Esad'ın ailesine gitmiştir.³⁰²

Beşar Esad, 2003 yılında ABD'nin Irak işgalini kınamasıyla iki ülke arasındaki ilişkiler iyice kötüleşmiştir³⁰³ ve bununla beraber babasından kalan Batı'ya karşı güvensizliği devam ettirmiştir. 2005 yılında Lübnan'ın eski başbakanı Refik el-Hariri'nin suikastından sonra, Batı ve Arap milletlerinin baskısı altında olan Esad, 1976 yılından itibaren Lübnan'da bulunan Suriye birliklerini ve istihbarat ajanslarını geri çekmek zorunda kalmıştır.³⁰⁴ Hafız Esad'ın İran ile olan ilişkisi stratejik olarak değerlendirilse de derin bir boyuta sahiptir.³⁰⁵ Bahsedilen yakınlık 2011'de başlayan krizin içinde yaşanan durumlarda da açık bir şekilde görülmektedir.

2007 yılında Beşar Esad cumhurbaşkanlığını devam ettirmek adına rakip partiler olmadan yeni bir referandum düzenlemiştir. Seçmenin referandumda “Dr. Beşar Esad'ın cumhurbaşkanlık adaylığını onaylıyor musunuz?” sorusuna %97 ile evet cevabını vermesi ile Beşar Esad'ın ikinci mandası başlatılmıştır.³⁰⁶ 2011 yılından sonra Suriye krizi ile beraber Beşar'ın siyasetinde değişiklikler yaşanmıştır. Baştan itibaren BM ile bölgesel ve uluslararası güçlerle bir çözüm üretmek istese de görüşmelerin bitmesinden sonra çözüm odaklı hareket etmemiştir. 2011 yılında Arap Devletleri Birliği'nin

³⁰¹ Bashar al-Assad, PRESIDENT OF SYRIA, <https://www.britannica.com/biography/Bashar-al-Assad> (04.09.2019)

³⁰² Michel Duclos, Portrait of Bashar al-Assad - President of the Syrian Arab Republic, Institut Montaigne, <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/portrait-bashar-al-assad-president-syrian-arab-republic> (04.09.2019)

³⁰³ Bashar al-Assad, PRESIDENT OF SYRIA, <https://www.britannica.com/biography/Bashar-al-Assad> (04.09.2019)

³⁰⁴ a.g.e.

³⁰⁵ Michel Duclos, Portrait of Bashar al-Assad - President of the Syrian Arab Republic, Institut Montaigne, <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/portrait-bashar-al-assad-president-syrian-arab-republic> (04.09.2019)

³⁰⁶ Profile: Bashar al-Assad, <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2007/07/200852518514154964.html> (04.09.2019)

arabuluculuk çabaları esnasında ünlü Mısırlı bir avukat ile uzun görüşmeler yapılmışsa da çözüm bulunamamıştır.³⁰⁷

2014 yılında krizin üçüncü senesinde ve uluslararası müzakereler esnasında Esad'ın yeni cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası başlamıştır. Kampanya “sawa” – Arapça’da beraber anlamına gelen slogan üzerine kurulmuştur. O süreçte Esad'ın adaylığını açıklaması haricinde başka bir kamusal faaliyet gerçekleştirilmemiştir.³⁰⁸ Bu seçime Beşar Esad ile beraber ilk defa Esad ailesinin dışında olan Hassan al-Nouri ve Maher Hajjar da katılmıştır. Seçimde Beşar Esad oyların %88,7’sini alırken Hassan al-Nouri %4,3’te ve Maher Hajjar %3,2’de kalmıştır. Böylece Esad üçüncü dönemini kazanmıştır.³⁰⁹ Bu seçim karışık tepkiler almıştır. Seçim sadece hükümetin kontrolü altında bulunan bölgelerde gerçekleşmiştir dolayısıyla³¹⁰ muhalefet ve uluslararası güçler bu seçimin bir anlam taşımadığını savunmuştur. Suriye halkının önemli bir kısmı Suriye dışındadır ve seçime katılamamıştır.³¹¹

³⁰⁷ Michel Duclos, Portrait of Bashar al-Assad - President of the Syrian Arab Republic, Institut Montaigne, <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/portrait-bashar-al-assad-president-syrian-arab-republic> (04.09.2019)

³⁰⁸ Profile: Bashar al-Assad, <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2007/07/200852518514154964.html> (04.09.2019)

³⁰⁹ Bashar al-Assad wins re-election in Syria as uprising against him rages on, <https://www.theguardian.com/world/2014/jun/04/bashar-al-assad-winds-reelection-in-landslide-victory> (06.09.2019)

³¹⁰ a.g.e.

³¹¹ Syrian President Bashar al-Assad wins third term, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-27706471> (06.09.2019)

3. 2011 SURIYE KRİZİ

Suriye'nin uzun tarihinde 2011 yılı büyük bir önem taşımaktadır. 2011 yılı Arap Baharı'nın başladığı yıl olarak kabul edilirken, aynı zamanda Suriye krizinin de başlangıcıdır. Kriz boyunca Suriye Politika Araştırma Merkezi'nin 2016 yılında yayınlanan istatistiklerine göre, 470 bin kişi, BM'nin 2015 yılı raporlarına göre ise 250 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Bu rakamın, BM'ye göre, 2016 yılında 400 bine yükseldiği³¹² ve sonrasında, rakamların ve verilerin güvenilir olmaması nedeniyle takip etmenin mümkün olmadığı yazılmaktadır.³¹³ Ancak 2018 yılında Suriye Politika Araştırma Merkezi'nin çıkan bilgilere göre ölü sayısı yaklaşık 511 bine ulaşmıştır.³¹⁴ Bunlara ilaveten 5.650.497³¹⁵ mülteci ve 6.500.000³¹⁶ yerinden edilmiş kişinin varlığından da bahsetmek gerekir.

15 Mart 2011 yılında, Suriye'nin güneyinde bulunan Dara şehrinde 13 yaşlarında bir grup gencin “ halk rejimi devirmek istiyor ” cümlesini grafiti olarak bir okulun duvarına çizmesi sekiz sene süren Suriye krizinin tetikleyicisi olmuştur. Çalışmanın devamında ilk başta krizin arka planı ve sonrasında krizin detayları ele alınacaktır.

³¹² Note to Correspondents: Transcript of press stakeout by United Nations Special Envoy for Syria, Mr. Staffan de Mistura, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2016-04-22/note-correspondents-transcript-press-stakeout-united>, 22.04.2016 (07.03.2019)

³¹³ Anne Barnard, “Death Toll From War in Syria Now 470,000, Group Finds”, http://www.nytimes.com/2016/02/12/world/middleeast/death-toll-from-war-in-syria-now-470000-group-finds.html?_r=1 11.02.2016 (01.10.2016)

³¹⁴ Death toll from Syrian conflict passes half a million, <http://www.syriahr.com/en/?p=94610> 08.06.2018 (07.03.2019)

³¹⁵ UNHCR, Operational Portal Refugee Situations, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (10.12.2018)

³¹⁶ Internally Displaced People, <http://www.unhcr.org/sy/29-internally-displaced-people.html> (24.06.2018)

3.1. 2011’de Başlayan Krizin Arka Planı

Krizin öncesinde 2011 yılında “Suriye krizi” ni tetikleyen başka bir olay daha meydana gelmiştir. Bahsedilen olay, tüm bölgeyi farklı yollarla ve seviyelerde etkileyerek yayılan Arap Baharı’dır. Arap Baharı, 2010 yılının Aralık ayında Tunus’ta başlayıp Mısır’a ve Libya’ya yayılmıştır. Hareket, bölgedeki totaliter ve otokratik rejimlere karşı yanıt niteliği taşımaktadır.

Ayaklanmanın ilk hareketi, Tunus’un ortasında, valiliğin merkezi olan Sidi Bouzid’de Mohamed Bouazizi isimli genç tarafından yapılan eylemdi. Yetkililer onun, sebze satmasını yasakladıktan sonra Mohamed kendisini yakmıştır.³¹⁷ Tunus "Aile" olarak isimlendiren, Cumhurbaşkanı ve eşinin bütün çocukları, kuzenleri ve akrabalarından oluşan grup tarafından yönetilen bir ülkedir.³¹⁸ Bir kıvılcımı başlatacak olan bu hareket ile Tunus halkı ayaklandı ve neticede Cumhurbaşkanı Bin Ali devrildi. Dalga halinde büyüyen Arap Baharı fırtınası Tunus’tan sonra Mısır’a geçti. Ülke kötü ekonomik koşullar altındayken Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek ve oğlu Gamal ülkedeki iş dünyasının seçkinlerine daha fazla imtiyazlar sunmaktaydı.³¹⁹ Halkın Cumhurbaşkanı’na karşı başlattığı protesto ve ayaklanma 18 gün devam etmiştir. Neticede Mübarek, Şubat 2011 yılında istifa etmek zorunda kaldı. İstifanın ardından ülkede birden fazla askeri müdahale ve seçim yapılmıştır.³²⁰ Arap Baharının yarattığı dalga etkisi Libya’ya da sıçramıştır. Ayaklanmanın hedefi Muammer Kaddafi’yi devirmektir. Protestolar başlangıçta barışçıl bir şekilde başlamıştır. Ancak hükümetin protestoculara karşı takındığı sert tutum isyanına Tripoli’ye kadar yayılmasına neden olmuştur. Bu ayaklanma sadece iktidara karşı yapılan bir ayaklanma olmayıp; Kaddafi’yi destekleyen

³¹⁷ Tunuslu Genç Kendini yaktı, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tunuslu-genc-kendini-yakti-1> (19.07.2016)

³¹⁸ Lisa Anderson, “Demystifying the Arab Spring: Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt, and Libya”, *Foreign Affairs*, Vol.90, No.3 (MAY/JUNE 2011), s.3

³¹⁹ Lisa Anderson, “Demystifying the Arab Spring: Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt, and Libya”, *Foreign Affairs*, Vol.90, No.3 (MAY/JUNE 2011), s.4

³²⁰ Arab uprising: country by country-Egypt, BBC NEWS, <http://www.bbc.com/news/world-12482291> (19.07.2016)

ve desteklemeyenler arasında iç savaşa dönüşmüştür.³²¹ Ülke içi denetimin yetersiz kalması nedeniyle uluslararası toplum 17 Mart 2011 yılında BMGK 1973 sayılı kararı kabul edilmiştir. Bu kararda; BM, ani ateşkes başlatmayı ve sivillere karşı tüm saldırı ve istismarın sona erdirilmesine karar vermiştir; uçuşa yasak bölge kurulmuştur; aynı zamanda silah ambargosu, varlık dondurma ve bazı kişilerin ülkeden çıkışına yasak getirilmiştir; süreci sürekli takip etmek ve destek olmak için de “Uzmanlar Paneli” oluşturulmuştur.³²² Bütün bu gelişmelerle NATO önderliğinde Batı ve diğer Arap ülkelerinin de desteği ile müdahale başlamıştır. Müdahalenin sonucu Kaddafi, Ağustos 2011’de Sirte’nin dışında halk tarafından yakalanarak öldürülmüştür. Sonrasında Libya’da, tutarlı bir ulusal kimlik ve demokratik bir devlet kurmak zor olmuştur.³²³ Libya’nın durumu halen tamamen düzeltilememiştir. Yemen halkı, kırk yıldan fazla liderlik yapan Ali Abdullah Saleh’in yönetimine son vermek istemişlerdir. Yaklaşık on ay devam eden karışıklıkların neticesinde Yemen lideri devrilmiştir. Bu durumun ardından BM desteği ile ülkede demokratik bir sistemin kurulması için çaba gösterilmiştir. Ancak Ortadoğu’nun en yoksul ülkesi olan Yemen’de zayıf yönetim, kaynaklarının olmaması, siyasi altyapının bulunmaması ve işsizlik gibi ciddi problemlerle karşılaşmıştır. Bütün bu sorunlar istikrarsızlığa yol açmakla birlikte 10 milyondan fazla olan Yemen halkını da zor durumda bırakmıştır. Problemlerin çözülmesi için El Husi grubu var olan hükümetin değiştirilerek ülkeyi temsil edecek daha uygun bir hükümet formu talebinde bulunmuştur.³²⁴ Bugünde Yemen’in durumu sadece kötüye gitmekle birlikte binlerce çocuk kötü ve yetersiz beslenmeden dolayı hayatını kaybetmektedir.

Suriye bu hikâyelerin gerisinde kalmamıştır. Suriye Arap Cumhuriyeti yaklaşık elli senedir Esad ailesinin rejimi altında bulunmaktadır. Mevcut Cumhurbaşkanı Beşar Esad, Esad rejiminin kurucusu Hafız Esad’ın oğludur. Beşar Esad, 2000 yılında babası

³²¹ Lisa Anderson, “Demystifying the Arab Spring: Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt, and Libya”, **Foreign Affairs**, Vol.90, No.3 (MAY/JUNE 2011), s.6

³²² UNSC S/res/1973 (2011) http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110927_110311-UNSCR-1973.pdf (20.07.2016)

³²³ Anderson, “Demystifying the Arab Spring: Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt, and Libya”, **Foreign Affairs**, Vol.90, No.3 (MAY/JUNE 2011), s.7

³²⁴ 5 Soruda Yemen’de neler oluyor?,

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150121_yemende_neler_oluyor (20.07.2016)

Hafız'ın vefatından sonra yönetime geçmiştir. Bu rejim kanuna göre bir mezhep ayrıcalığı değil liderin kendi ömrünü uzatmak adına birçok hamle yaptığı bir rejimdir.³²⁵

Yukarıda belirtilen örneklerin ardından bir analiz yapılırsa; her huzursuzluğun ve protesto gösterilerinin temelinde uzun yıllar bir ailenin iktidarda olması yatmaktadır. Bahsedilen yönetim, yolsuzluk, bireysel çıkarlar kovalamak ve yasaya saygı göstermemek gibi durumlarla dolu bir yönetim biçimidir. İnsanların, konuşma özgürlüğü, seçim özgürlüğü ve hükümetlerinden saydamlık gibi isteklerini farklı yollarla talep ettikleri bir gerçektir. Bazı ülkeler taleplerini kolay bir şekilde elde ederken bazı ülkelerde büyük sıkıntılarla karşılaşmışlardır.

Suriye krizinin sebebi sadece Arap Baharı olmadığı onun kendi karmaşık arka planı ile ispatlanmaktadır. 1973 yılından sonraki dönemde Batı'dan gelen birçok yatırım ve ticari faaliyet, bölgede olumlu olarak karşılanmıştır. Bu para girişi ülkede gelişme sağlamıştır. Ancak fayda sadece yüksek gelirli sınıfa ve hükümete göre ayarlanmıştır. Yüksek ordu generalleri, hükümet yetkilileri, polis memurları ve iş adamları da dâhil olmak üzere mallardan mümkün olduğunca faydalanmıştır. Suriye ordusunun kontrolü altında karaborsalar gelişme göstermiştir. Neticede iki kazançlı grup ortaya çıkmıştır. Birinci grup ordu ve polistir çünkü her şey onların kontrolü altında olmuştur; ikinci grup ise ihtiyaç duydukları anda her şeyi elde edebilen iktisadi varlıklı sınıftır. Bu durum toplumsal sosyal gruplar seviyesinde düşünüldüğünde, ordu ve polis ile eşleşen Alevi grubu ve zengin burjuvazi Şamlı grubu karşımıza çıkar.³²⁶

Bu iki gruptan daha önemli olan Alevi grubuna biraz daha yakından bakmakta fayda vardır. Alevi grubu, krizin arka planını ve Suriye'nin sosyal yapısında önemli rol oynayan bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumun birkaç tane nedeni vardır. İyi bilinen nedenlerden biri 40 yıldan fazla hüküm süren Esad Hanedanlığının tam da bu azınlık gruptan olmasıdır. Bu etken Alevilerin Suriye hükümetinde yüksek mevki ve makamlara gelmesini sağlamıştır. Ayrıca Alevi grubunun diğer büyük gruplarla arasında büyük tarihi anlaşmazlıklar da yatmaktadır. Bu durum Suriye'nin toplumsal yapısını şekillendirmekte ve krizin arka planında büyük etki oluşturmaktadır. İlk başta Alevi

³²⁵ McHugo, s.156

³²⁶ Raymond A. Hinnebusch, "Class and State in Ba'thist Syria", **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert), State University of New York Press 1991, ss.42-44

grubu ile ilgili olarak, Müslüman olması ya da Suriye toplumunun alt katmanlarında gizli bir grubun olmasını içeren tartışma bulunmaktadır.³²⁷ Bu tartışmanın sebebi de grubun, diğer Müslüman grupların iddiasına göre uygun olmayan eylemler yapmalarıdır. Örneğin Takıyye'yi³²⁸ kullanarak gerçek inançlarını saklamaktırlar. Bu tür iddialar Sünni Müslümanların gruba karşı şüphe duymalarına neden olmuştur. Alevi gruplarında çok sayıda mezhep, hiyerarşi ve örgüt mevcuttur. Ancak bir şeyin dikkate alınması gerekir; herhangi rütbe ya da kadrodan birinin, Alevi grubunun haklarını savunma ve fikir birliği sağlaması durumunda, o kişi lider ve kahraman olarak bütün gruptan destek alır.³²⁹ Bu durum Esad ailesinin durumu ile çok bağlantılıdır.

Fransa mandası ile beraber meydana gelen sosyal yapıdaki bu değişim sorundan daha çok rejim ve İslamcı gruplar arasında yaşanacak çatışma için yeni bir sebep haline dönüşmüştür. Bir devlet, sağlam bir sınıf sistemi temelinde olmadığında, uzun vadede "istikrarsız" olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte er ya da geç baskın sosyal güçler tarafından ele geçirilmesi kaçınılmaz olur. Suriye vakasında iki eğilim, bazen çelişkili olarak bazen de birbirlerini destekleyerek, devleti ustalıkla dönüştürmektedir. Bunlar, rejimin patrimonyalleştirilmesine çaba gösterenler ve kapitalist sosyal güçlerin neslidir. Patrimonyalizm, otoritenin esasen doğrudan veya dolaylı olarak kişisel güce dayandığı yönetici tarafından kullanılan siyasi bir örgütlenme biçimidir. Bu tür bir lider ya tek başına ya da elit bir grup ile beraber hareket etmektedir. Yönetimin her yönü ya lideri ya da o elit gruptan seçilmiş birkaç üye tarafından kontrol altında tutulur. Bu yönetim şekli neredeyse hiçbir kontrol mekanizması altında bulunmamaktadır ve onun yasal otoritesi tartışılmaz.³³⁰ Patrimonyal sistemler diğer sistemlere göre çok daha az istikrarlıdır ve devrime daha yatkındır. Max Weber bu tür sistemlerin ekonomik veya sosyal kalkınmayı sürdürebileceklerinin pek mümkün olmadığını tartışmıştır.³³¹ Bu tür devlet, kendi

³²⁷ McHugo, s.149

³²⁸ "Concealing or disguising one's beliefs, convictions, ideas, feelings, opinions, and/or strategies at a time of eminent danger, whether now or later in time, to save oneself from physical and/or mental injury." A one-word translation would be "Dissimulation." <http://www.al-islam.org/shiite-encyclopedia-ahlul-bayt-dilp-team/al-taqiyya-dissimulation-part-1> (14.05.2016)

³²⁹ Fuad I. Khuri, "The Alawis of Syria, Religious Ideology and Organization", **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert), State University of New York Press 1991, s.61

³³⁰ Johannes Iemke Bakker, Patrimonialism, Political Organization, <https://www.britannica.com/topic/patrimonialism> (09.09.2019)

³³¹ Ashley Crossman, Patrimonialism, <https://www.thoughtco.com/patrimonialism-3026446> (09.09.2019)

iktidarının kişiselleştirilmesi ve bir elit sınıfa hesap verme zorunluluğu, eksikliği ile beraber seçkin yolsuzluk ve güç istismarına karşı son derecede korunmasızdır. Bu eğilim, kurumların giderek azalan kuvveti ve başkanın kendi kontrolünün zayıflamasıyla denge bulmuştur.³³² Suriye’de görülen yönetim biçimi de tam da bu şekildedir. Hafız Esad Alevilerin, Suriye toplumunda olan pozisyonu yükseltmek yerine, onları toplumun geri kalanına tercih ederek para ve güç verip nefret edilen bir grup haline dönüşmesine yardımcı olmuştur. Bu konuda dikkat edilmesi gereken nokta, Arap ülkelerindeki etnik kökenlerin dini farklılaşmaların ve ulusal kökenlerin birleşimi anlamına gelmektedir ve mevcut olan durumda bu büyük bir rol oynamaktadır.³³³ Neticede Fransa’nın bölgedeki manda yönetimi Suriye’nin sosyal ve siyasi gelişimini etkilemiştir.

Krizi etkileyen son ama asla unutulmaması gereken bir diğer unsur ise, o dönemde ülkenin ekonomik durumudur. Asırlar boyunca, bu topraklar ticaret aracılığıyla çok farklı insanlara ve gruplara ev sahipliği yapmıştır.³³⁴ Ekonominin % 22’sini kaplayan tarım, ülkenin en önemli sektörlerinden biri olarak kabul edilebilir ancak Suriye uzun süre kuraklık ile yüzleşmiştir.³³⁵ 1970 yıllarına kadar geçen süreye bakıldığında, çalışan nüfusun yüzde 50’si tarımla ilgilenmiştir ve Suriye ihracatının %70’ni tarım oluşturmaktadır.³³⁶ 90’lı yıllara gelindiğinde ise ülkenin kötü ekonomik durumuna ve artan nüfusa bağlı olarak işsizlik oranı %20’ye ulaşmıştır. Bu durum petrol ihracatından elde edilen geliri de etkileyince durum iyice kötüleşmiştir.³³⁷ Sosyal, siyasi ve ekonomik açıdan kötü deneyimler yaşamış olan Suriye bütün bu olaylar sonucunda bugünkü halini

³³² Raymond A. Hinnebusch, “Class and State in Ba’thist Syria”, **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert), State University of New York Press 1991, ss.44-45

³³³ Fuad I. Khuri, “The Alawis of Syria, Religious Ideology and Organization”, **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert), State University of New York Press 1991, s.51

³³⁴ Richard T. Antoun, “Introduction, Ethnicity, Client ship and Class: Their changing meaning”, **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert), State University of New York Press 1991, s.1

³³⁵ Jamal Mahamid, “Syria’s frail economy, before and after the revolution”, **Al Arabia Institute fo Studies**, <http://english.alarabiya.net/en/perspective/alarabiya-studies/2013/04/01/Syria-s-frail-economy-before-and-after-the-revolution.html>, Nisan 2013 (22.07.2016)

³³⁶ **Syria Society, Culture and Polity** (Ed. Richard T. Antoun and Donald Quataert), State University of New York Press 1991, s. xxviii

³³⁷ Hinnebusch Raymond, “Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad”, **Ortadoğu Etütleri**, July 2009, Volume 1, No 1, s.10

almıştır. Suriye krizinin analizi yapılırken, ülkenin geçmişte yaşamış olduğu kötü deneyimler göz önünde bulundurulmalıdır.

3.2 Krizin Gelişimi

Suriye’de yaşanan gelişmeler ilk başlarda Arap Baharının bir parçası olarak görüldüğünden devrim olarak nitelenmiştir.³³⁸ Fakat olayların boyutu ilerleyen süreçte iç savaşa dönüşmüştür. İç savaş tanımı ile ilgili de belirsizlikler yaşanmış olsa da BM, Suriye hükümetinin isyan eden kesime tepki uygulanması sonucunda bu durumu iç savaş olarak isimlendirmiştir.³³⁹ Bununla birlikte yaşanan gelişmeler sadece bir iç savaş değildir. Aynı zamanda Suriye’deki durum vekâlet savaşlarını da bünyesinde barındırmakla birlikte büyük bir insani ve mülteci krizi yarattığı için kriz olarak da adlandırılabilir. Oxford Sözlük’e göre kriz kelimesi “Aşırı zorluk ve tehlike zamanı”³⁴⁰ anlamına gelmektedir. Suriye’de yaşanan gelişmelerin sadece mezhepsel veya etnik bir çatışma olmadığı açıktır. İçeride yaşanan gelişmelere dış güçlerin de dâhil olması krizi çıkmaza sokmuştur.

Krizin diğer nedenleri de ele alındığında aslında sürecin Arap Baharı’ndan önce başladığı görülecektir. Krizi tetikleyici bir rolü olan yazılı grafitinin, bütün bölgede olup bitenlerin bir yansıması olarak meydana geldiği söylenebilir. Suriyeli gençler muhtemel odur ki komşu ülkelerdeki değişim sürecinden etkilenmişlerdir. Aslında grafiti eylemi, çocukların evlerinde, toplumda ve medyada sürekli duydukları sözcüklerin basit bir yansıması olarak görülebilir. İkinci gerçek ise; hükümet ve yeni Cumhurbaşkanı’nın, daha serbest ve demokratik yaşam şekli sağlamak yerine, söz verdiğinin aksine çok fazla kısıtlama getiren otoriter bir devlet kurmasıdır. Hükümetin baskısı devam etmekle birlikte vaat edilen değişiklikler asla gerçekleşmemiştir. Üçüncü gerçek ise, ekonominin kötü

³³⁸The Editors of Encyclopædia Britannica, Syrian Civil War, <https://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War> (10.09.2019)

³³⁹ The Editors of Encyclopædia Britannica, Syrian Civil War, Encyclopædia Britannica, inc., Date Published: January 15, 2018, <https://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War/Uprising-in-Syria-2011> (22.01. 2018)

³⁴⁰ Oxford Dictionaries, crises definition, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/crisis?q=crises> (21.07.2016)

durumu ve halkın karşı karşıya kaldığı kuraklıktır. Sonuç olarak, Suriye'nin uzun soluklu sosyal ve siyasal istikrarsızlığı ve baskılara ilaveten Dara hadisesi halk için son damla olmuştur. Bunun cevabı da ülke çapında protestolarla verilmiştir.

Dara şehir olarak aslında Baas Partisi'nin destekçisiydi ancak grafiti ile meydana gelen olay bir dönüm noktası olmuştur. 10 ile 15 yaşları arasında 15 erkek çocuğu tutuklanarak sorguya çekilmiş ve cezaevinde işkence görmüştür. Aileler çocuklarının durumunun farkında oldukları için yetkililerden serbest bırakılmalarını talep etmişlerdir. İnsanların taleplerine karşılık hükümetten gelen yanıt şu şekildedir: "Çocuklarınızı unutun. Çocuklarınızı gerçekten istiyorsanız, daha fazla çocuk yapmalısınız. Daha fazla çocuk nasıl yapacağınızı bilmiyorsanız, size bunu nasıl yapacağımızı göstereceğiz."³⁴¹

Dara halkı tepki olarak, hükümetin davranışlarını protesto etmek üzere 18 Mart'ta sokaklara çıkmıştır. Protestolar günlerce devam etmiş ve her geçen gün protestocuların sayısı artmıştır. Hükümet güçlerinin bu tutum karşısındaki tepkisi ise sert olmuştur. İnsanlar, Youtube videolarıyla ve sosyal medya aracılığıyla çocuklarını istediklerini belirtirken, Suriye'de yaşanan olayın dünya çapında duyulması sağlanmıştır.

Cumhurbaşkanı Beşar Esad, olayların ardından 30 Mart'ta yaptığı konuşmada şunları belirtmiştir;

*(...)Olaylar ve gelişmeler birliğimiz ve öz inkârım için mükemmel bir test oluşturduğumuz istisnai anda sizinle konuşuyorum. Bu, bu ülkeye karşı devam eden komplo nedeniyle, her seferinde tekrarlanan bir testtir(...) Düşmanlarımız Suriye'nin istikrarını zayıflatmak için her gün düzenli, sistematik ve bilimsel bir şekilde çalışıyor. Yaptıklarında çok gelişmiş araçları seçerken akıllı olduklarını kabul ediyoruz...*³⁴²

Esad, tüm konuşması boyunca Amerika'yı Irak'tan sonra bir domino etkisiyle siyasetini ve işgallerine devam ettirebileceğini sanmakla suçlayarak, kendisini iyi ve

³⁴¹ Joe Sterling, "Daraa: the spark that lit the Syrian flame", <http://edition.cnn.com/2012/03/01/world/meast/syria-crisis-beginnings/> 11.03.2012 (22.07.2016)

³⁴² Speech by President Bashar al-Assad to the Syrian parliament on 30 March 2011 in response to a wave of protests around the country, http://albab.com/albaborig/albab/arab/docs/syria/bashar_assad_speech_110330.htm 30.03.2011 (22.07.2016)

güvenilir bir lider olarak göstermeye çalışmıştır. Ancak konuşması halk tabakasına etki yaratmamış aksine protestocuların sayısı artmaya devam etmiştir. Protestoların o kadar yüksek seviyede yayılmasının temel nedeni ise, hareketin kalbi olan Omari Cami'ndeki protestoculara karşı güvenlik güçlerinin ateş açmasıdır. Bu saldırı sırasında 15 sivil öldürülmüştür. Ateşi açanlar, Beşar Esad'ın kardeşi Mahir'in seçkin 4 Zırhlı Birliği olarak bilinmektedir.³⁴³

Cumhurbaşkanı Esad'ın bugün, krizin nasıl başladığı sorusuna cevabı;

*(...)çok şey karışımıdır, bazı insanlar reforma ihtiyaç duydukları için protestolar yaptı, bunu inkâr edemeyiz, herkesin terörist ya da satılık olduğunu söyleyemeyiz. Ancak göstericilerin çoğunluğuna, gerçek göstericilerden bahsetmiyorum, Katar tarafından para ödenmiştir. İlk başta protesto etmeleri için ardından da silahlanmaları için Katar para ödemiştir, her şey böyle başladı (...)*³⁴⁴ şeklindedir.

2015 yılında yapılan bir mülakatta Cumhurbaşkanı; krizin siyasi bir çözümle son bulacağını belirtmiştir. Bir koalisyon veya anlaşmanın olup olamayacağına ilişkin soruya ise; karşı tarafın bir muhalefet değil terörist olduğu bu nedenle de anlaşma yapılacak bir durum olmadığı şeklinde cevap vermiştir.³⁴⁵

Yaklaşık sekiz yıldır devam eden krizin uzunluğu yurtdışından gelen desteklere dayanırken, Dara'daki ateş krizin ilk kıvılcımı olmuştur. 25 Mart 2011 yılında ilk protesto gerçekleşmiş ve Nisan ayına kadar protestolar ondan fazla kente yayılmıştır. Hükümet yaşananlara hazırlıksız yakalansa da bu tepki göstermediği anlamına gelmez. 25 Nisan'da hükümet Omari Cami'ni ele geçirmiştir. Şehirdeki noktaları izole etmiştir. Bazı iddialara göre hükümet güçleri krizin ilk beş haftasında yaklaşık 400 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur.³⁴⁶ Sonraki birkaç ay içinde şehirlerin kuşatılması için bir model

³⁴³ Joseph Holliday, "The Struggle for Syria in 2011", **Middle East Security Report 2**, December 2011, p.13

³⁴⁴ Presiden Bashaar interview with SBS news, Australia on the 1th of July 2016
<https://www.youtube.com/watch?v=VynWkRJPoeY>

³⁴⁵ Tepperman Jonathan, **Foreign Affairs** managing editor, "Syria's President Speaks", January 20, interview March/April 2015 Issue

³⁴⁶ Syrian military assault against protesters must end, Amnesty International News,
<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2011/04/syrian-military-assault-against-protesters-must-end/>
(25.07.2016)

oluşturulmuştur. Bu kez Lazkiye'ye operasyon gerçekleştirilmiştir. Hükümet güçleri ve "Şabiha" denilen askeri grupları, çoğunlukla Filistinli Sünni Müslümanları şehirden temizlemiştir. Şabiha milisleri, 1970'lerde kurulan ve çoğunlukla Alevi mezhebinin bir parçası olarak tanınan ve kaçakçılık faaliyetlerinin baş aktörü olarak bilinen bir gruptur.³⁴⁷ O günlerde hükümet güçleri protestocularla çatışmış ve böylece Sünni Müslümanlar komşu illere kaçmak zorunda kalmıştır. Hükümet, şiddet suçundan dolayı, aşırı dinci ve Filistinli mültecileri suçlarken; yerel halk da hükümet yanlısı militanları suçlamıştır.³⁴⁸ Hükümet güçlerinin Lazkiye'den sonraki güzergâhı Banias olmuştur. İlerleyen zaman diliminde Homs, Hama, İdlib Eyaleti, Cezaleddin El-Shughur ve Şam'ın huzursuzluğu devam etmiştir. Bahsedilen şehirler ve eyaletlerin durumuna bakılması gerekir. Çünkü bu kentler krizin en yoğun ve şiddetli yaşandığı yerlerdir.

İlk olarak Homs, Nisan 2011 yılından başlayarak Mayıs 2014 yılına kadar, üç sene süren bir kuşatma altında kalmıştır. O esnada şehir tamamen hükümetin kontrolü altındadır. Bu durumun temel nedeni ise Homs'un coğrafi konumudur. Çünkü hükümet, krizin en başından beri ülkedeki ana iletişim hatlarını kendi kontrolü altında tutmaya çalışmıştır. Hepsinden önemlisi, Ürdün sınırından Şam'a ve Halep'e doğru, kuzeye kadar uzanan iç kuzey-güney karayoludur. Homs bu hat üzerinde önemli bir noktada yer almakla birlikte Suriye'nin iç bölümünün ve kıyı kesiminin bağlantı noktasıdır.³⁴⁹ Homs öncelikle Nisan 2017'de hükümet güçlerince kuşatma altına alınmıştır. Buradaki protestoların bastırılmasından sonra güvenlik güçleri Dara'ya gitmek durumunda kalmıştır. Eylül 2011'e kadar hükümet güçleri ile muhalefet güçleri arasındaki çatışmalar, Suriye'de yaşanan en üst düzeydeki çatışma olarak görülmektedir.³⁵⁰ Çatışmalar Mayıs 2012'ye kadar devam etmiştir. BM o esnada ateşkes kurmaya çalışırken, şehrin yaklaşık %80'i hükümetin elinde, iken %20'si ise muhalefetin elindedir. O an yaşanan olaylarda,

³⁴⁷ Arapça 'da "shab" kelimesi hayalet anlamıyla geliyor, Suriye'nin kıyı bölgelerinde hükümet tarafından yapılan temizlemelerde bu hayaletlerin şiddeti kullanılmada tereddüt etmediğini bildirildi. Syria unrest:who are the Shabiha, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14482968> 29 May 2012 (25.07.2016)

³⁴⁸ Joseph Holliday, "The Struggle for Syria in 2011", **Middle East Security Report 2**, December 2011, s.19

³⁴⁹ Joseph Holliday, "The Struggle for Syria in 2011", **Middle East Security Report 2**, December 2011, s.13

³⁵⁰ a.g.m. s.17

muhaliflerin başkenti olarak görülen Baba Amr mahallesinde bulunan BBC muhabiri, “Burada ateşkes yoktur ve olmayacak(...)” sözleriyle, çatışmanın ciddiyetini anlatmaya çalışmaktadır.³⁵¹ 2013’teki bahar döneminde, Hizbullah militan kuvvetlerinin de resmen sahneye dâhil olmasıyla ülkenin iç durumu daha da karışık ve ciddi bir hal almıştır. Hizbullah kuvvetleri, aslında Lübnan’a bağlı bir gruptur. Bu bağ, Homs'un 35 kilometre güneyindeki El-Qusayr şehrinin ve Lübnan sınırında bulunan yerleşimin büyük bir bölümünün Lübnan pasaportuna sahip olmasıyla ve dolayısıyla bu güçlerin, ülkeye girişlerinin daha kolay olduğu gerçeğiyle doğru orantılıdır. Başlarda bu güçlerin bağımsız oldukları ve herhangi bir tarafla mücadele etmedikleri iddia edilmiştir. Ancak Ekim 2012 yılının sonunda, El-Qusayr'deki ana komutanlardan birinin vefat etmesiyle, bu militan grubun Suriye hükümetinin yanında olduğu belli olmuştur. Hükümet bu dönemde zayıflığını Hizbullah güçlerini kullanarak gidermiş, Hizbullah Homs’u geri getiren güç olarak görülmüştür.³⁵²

İkinci şehir, Homs'la birlikte çatışmanın ağırlık merkezini oluşturan ve ülkeyi sadece coğrafi olarak değil, aynı zamanda etnik açıdan da ikiye bölen Hama’dır. Hama, Suriye'deki en büyük ve en önemli iki kent olan Halep ve Şam arasındaki iletişimi sona erdirmek için bir araçtı. Hükümete karşı protestolar ciddi bir şekilde 2011 Temmuz ayının başında başlamıştır. Bu, Suriye’de o ana kadar yapılan en büyük muhalif protesto olarak bilinmektedir. Neredeyse yarım milyon insan Hama'daki protestolara katılmıştır. “Yüzbinlerce kişi tekrarlayarak söylüyor: Gidin, bırakın, halk, rejimin düşmesini istiyor” protestocuların sıklıkla kullandığı söylevlerden olmuştur.³⁵³ Temmuz ayının sonunda hükümet güçleri, kentte başka bir kuşatma ve temizleme stratejisi uygulamıştır. Bu faaliyet 200 ölüme neden olmuştur.³⁵⁴ Kuşatmanın, Ramazan’ın ilk gününde, Müslümanlar için kutsal bir ayda gerçekleşmesi ve bunun yanı sıra olayların 1982’deki Hama katliamını yeniden yapılandırması ve hatırlatması nedeniyle, durum daha ciddi bir

³⁵¹ Lyse Douce, Homs: A scarred and divided city <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-180079459.05.2012>. (25.07.2016)

³⁵² Elizabeth O’Bagy, “The fall of al-Qusayr”, **Institute of the study of War**, 06.06.2013, s.3

³⁵³ Syria: Hundreds of thousands joined anti Assad protests, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13988701> (28.07.2016)

³⁵⁴ Joseph Holliday, “The Struggle for Syria in 2011”, **Middle East Security Report 2**, December 2011, s.15

seviyeye taşınmıştır.³⁵⁵ Bu nedenle BM, Şam ve hükümet tarafından yapılan "ciddi ve sistematik insan hakları ihlallerini" kınamak için bir karar çıkarmaya çalışmıştır. Ancak Rusya ve Çin'in veto etmesi ile bu deneme başarısız olmuştur.³⁵⁶ Takip eden yıllarda, muhalefet, kenti ya da bir bölümünü kendi kontrolü altına almaya çalışmıştır ancak her defasında yenilmiştir.

Başkent Şam'ın, protesto ve protestocular tarafından ele geçirilmesi daha zordur. Başkenti ele geçirmek için, krizin başlangıcından itibaren denemeler olmuştur. Ancak hükümetin Şam'da olması ve buradaki insanların Cumhurbaşkanı'nı, belki de diğer şehirlerden daha fazla desteklemesi deneyimlerin başarısız olmasının nedeni olarak açıklanabilir. Ayrıca muhaliflerin kırsal ve uzak mahallelerde yaşamaları da bir diğer etkidir. Sonunda şehir protestolara Homs saldırısı sonrasında, Nisan 2011'de katılmıştır. Hükümet güçleri, şehrin belirli bölümlerini kapatarak saldırıları engellemeye çalışmıştır. Ancak 22 Nisan'da, "Büyük Cuma" olarak bilinen gün, kontrol hükümetin elinden çıkmıştır. O gün hükümet güçleri, Şam'daki Makadama, Zamalka, Düoma mahallelerine ve diğer şehirlere aynı anda ateş açmıştır.³⁵⁷ Tıpkı Al Jazera Şam'ın, banliyöde bulunan bir protestocu ile iletişim kurup rapor ettiği gibi: "Protestocular zeytin dallarıyla gidiyordu, her şey barışçıldı. Bazı güvenlik güçleri tarafından apartmanlardan birinden, hiç beklenmeyen anda ateş açılmasına kadar sürdü."³⁵⁸ Hükümet güçleri Şam'ın elden çıkması nedeniyle birçok yerde aynı anda ateş açma emri verdiği gün içinde Suriye genelinde en az 75 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu hamle ile asıl verilmek istenen mesaj ise hükümetin başkenti devretmeye izin vermeyeceğiydi. Mayıs ayının başında, şehrin bazı kesimleri kuşatılmış ve temizlenmeye başlanmıştır. Temizlenme işlemi; ailelerin erkek üyelerini orduya almak ve muhalefet gruplarında liderler olarak kabul edilen

³⁵⁵ 1982'deki Hama Katliamı, Suriye Ordusu tarafından, o sırada cumhurbaşkanı Hafız El-Esad'ın komutasındaki, hükümete karşı Müslüman kardeşliği ayaklanmasını bastırmak için işlenen bir katliamdı. Ne yazık ki belirsiz ölü kişi sayısıyla sonuçlanan bir durum, bazı taraflara göre 10000'e bazıları göre ise 1000'e ölü sayısı sunmaktadır. Fakat 27 gün içinde bu şehirde insani olmayan çeşitli şeylerin yaşandığı bir gerçektir.

³⁵⁶ Security Council fails to addop draft resolution on Syria,
<http://www.un.org/press/en/2011/sc10403.doc.htm> 04.10.2011 (29.07.2016)

³⁵⁷ Joseph Holliday, "The Struggle for Syria in 2011", **Middle East Security Report 2**, December 2011, s.17

³⁵⁸ Deadliest day in Syria uprising,
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/04/201142212452973755.html> 23.04.2011 (28.07.2016)

kişileri tutuklamak anlamına gelmiştir.³⁵⁹ 26 Ekim 2011 yılında, on binden fazla hükümet taraftarları protesto için Şam sokaklarına çıkmıştır. Bazı kaynaklar insanların zorla çıkartıldıklarını, bazıları da bunun tam tersini iddia ediyor olsa da asıl gerçek Şam nüfusunun büyük bir kesiminin hükümet tarafında olduğudur. Aynı zamanda Şam'ın bir fanus içerisinde, bu gerçek kriz ve iç savaştan uzak yaşadığı düşünülmektedir.³⁶⁰ Şam'da yaşayan bir kişi durumu şöyle açıklamıştır:

*Şam'da kriz olduğunu söyleyen birisi size yalan söylememiş olur. "Her nasılsa" her şey normaldi, günlük yaşam, gece hayatı, konserler, barlar, kafeler(...) bb. Ama genel olarak, Şam, Esad rejimi ve milisleri tarafından işgal edilen bir şehirdir. Kimse yüksek sesle "hayır" demeye cesaret edemez. Tüm insanlar, hatta Esad'ın destekçileri bile korku içinde yaşıyorlar.*³⁶¹

16 Kasım'da, bünyesinde birçok asker kaçağı bulunduran Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), Şam'ın banliyölerinde bulunan hava kuvvetlerinin istihbarat üssüne saldırı düzenlemiştir.³⁶² Güvenlik analisti Joseph Holiday'ın, "bu boyutta ve örgütlemeye gelen bir saldırının, istihbarat ve silahlar için dış desteğe sahip olduğu düşünülmektedir." şeklindeki açıklaması dikkate değerdir. Ancak bu savaş Temmuz 2012'de "Şam'ın Volkanı ve Suriye'nin Depremi" olarak bilinen çatışma ile devam etmiştir. Bu olay krizin başlangıcından beri ilk kez, Şam'ı savaş bölgesine benzeten bir çatışmadır. Ayrıca 16 Ay süren çatışmanın ardından Esad'ı devirmeye en yakın operasyon olmuştur. Muhalefet veya ÖSO başkenti devralmaya çalışmıştır. Beşar Esad kendi kalesini, yani Şam ve onun halkını, o ana kadar bütün zararlardan korumaya çalışmış ancak güven ortamı tanklar kullanılmaya başlandığı anda bozulmuştur. Cumhurbaşkanlığı sarayında bulunan Esad'ın eniştesi Assef Shawkat, Savunma Bakanı ve diğer üst düzey generaller patlamada

³⁵⁹ Joseph Holliday, "The Struggle for Syria in 2011", **Middle East Security Report 2**, December 2011, s.18

³⁶⁰ Robert Fisk, "Syria slips towards sectarian war", <http://www.independent.co.uk/voices/commentators/fisk/robert-fisk-syria-slips-towards-sectarian-war-2376408.html> 27.10.2016 (31.07.2016)

³⁶¹ Görüşme, EK A

³⁶² Basma Atassi, "Free Syrian Army grows in influence", <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/11/20111116154829885782.html> 16.11.2010 (31.07.2016)

hayatını kaybetmiştir. ÖSO, başkentin merkez bölgelerine ulaşmayı başarmış ancak sistematik bombardıman gelince çekilmek zorunda kalmıştır. Hükümet ise, devlet televizyonunda, ÖSO'dan 20 naaş arka planda göstererek yayın yaparak başkentin hala kontrolleri altında olduğunu göstermek istemiştir.³⁶³

Krizin gelişmesinde, önemli yeri olan şehirlerden biri de Halep'tir. Suriye'nin önemli ticaret merkezlerinden biri olan kent krizden en çok hasar gören şehirdir. Ticari sermaye ve UNESCO Dünya Mirası Listesinde bulunan Halep, 16 ay boyunca protestolardan ve çatışmalardan uzak durabilmiştir. Ancak 22 Temmuz 2012 yılında muhalefet savaşçıları şehrin içine giriş yaptıkları andan itibaren bu şehir de krizin bir parçası haline gelmiştir. Bahsedilen çatışmanın ismi "Tüm Savaşların Anası"³⁶⁴ olan ve muhalif grupların iki haftalık döneminde, 4 milyondan fazla³⁶⁵ nüfuslu olan kentin, neredeyse tamamen ellerinde olduğunu iddia ettikleri şehirdir.³⁶⁶ Muhalefetin sayısının 6000 olduğu ve hükümetin yanında bulunan savaşçıların sayısının muhaliflerden iki kat daha büyük olduğu, aynı zamanda Şabiha gibi militan grupların da eşlik ettiği söylenmektedir. 2012'de muhalefet güçleri, Anadan'da stratejik bir kontrol noktası kurmayı başarmış ve bu nokta Türkiye'ye ulaşım kolaylığı sağlamıştır. Bununla birlikte Al-Bab ordu üssünü kontrol altına almışlardır. Sonra da birçok polis karakolunu ele geçirip Halep'in kuzeybatıdaki topraklarına geçiş yapmışlardır. 2013 yılının başında, İslam'ın kendi dinleri olduğunu belirtilen muhalefet, en önemli camilerden biri olan Emevi Camii'sini ele geçirse de ateş sonucu caminin tavanı çökmüştür. 2013'de Hükümet, Haziran ve Aralık ayında iki saldırı düzenlemiştir. Bu saldırı muhalefetin kazandığı bazı yerleri düşürmeyi başarmıştır. 2014 yılında şehirlere geçme yılı olmuş, hükümet BM ile anlaşma

³⁶³ Andrew Osborn, "How Damascus Volcano erupted in Assad's stronghold", <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-damascus-idUSBRE86J17E20120720> 20.07.2011 (31.07.2016)

³⁶⁴ Badly armed rebels face tanks as Syria's mother of all battles begins, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9435261/Badly-armed-rebels-face-tanks-as-Syrias-mother-of-all-battles-begins.html> 28.07.2012 (03.08.2016)

³⁶⁵ Savaş Halep'in nüfusunu eritti, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2014/08/20/savas-halepin-nufusunu-eritti> (05.02.2018)

³⁶⁶ War for Aleppo: battle rages in city that will determine fate of Syria, <https://www.theguardian.com/world/2012/aug/04/aleppo-syria-civil-war> 04.08.2012 (03.08.2016)

yapıp muhalefet güçlerinin şehirden şiddet kullanmadan geçmelerine izin vermiştir.³⁶⁷ 2015 yılının başında muhalifler, kentin kuzey kesimlerin ile birlikte yakında bulunan köyleri ele geçirmiştir. Fakat bu bölge hükümet tarafından, bahara kadar tekrar geri alınmıştır. Yaz aylarında IŞİD terör örgütü, Hizbullah ve El Nusra cephesi bir hücum yaratıp komşu köylerin dörtte üçünü ele geçirmiştir.³⁶⁸ 2016'da sakin bir yıl olmamıştır. Gündemde sürekli Halep ve varil bombaları ile alakalı haberler mevcuttur. Çok sayıda militan grubun katılımı, durumun daha da kötüye gitmesine neden olmuştur. Katılanların hangi tarafla ve neden savaştıkları belirsizdir. Bu nedenle şehirdeki antik ve önemli şehir kalıntılarının büyük kısmı toza dönmüştür.

Şekil 5 - Halep'in Uydu Görüntüsü Mart 2015

Kaynak: BBC News, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-31871568>

Bugün Halep savaşı devam etmektedir. Bu kentin geri kalan vatandaşları için de adeta bir katliam yapılmıştır. Ekim 2016'nın başında, sadece bir hafta içinde 300'den fazla çocuk ölmüştür.³⁶⁹ Bu gelişme, teröre karşı savaştıklarını iddia eden Şam ve Rusya tarafından yapılan ciddi bombardımanın sonucudur.³⁷⁰ Halep'teki insanlar, sosyal medya aracılığıyla olayları dünyaya duyurmuş ve yardım istemiştir.

³⁶⁷ Leith Fadel, “Exclusive: Aleppo Ceasefire Proposal Details Revealed”, <http://www.almasdarnews.com/article/exclusive-aleppo-ceasefire-proposal-details-revealed/11.11.2014> (03.08.2016)

³⁶⁸ Hezbollah, Syrian Army control 3/4 of southern Aleppo after completing phase 2 of the offensive , <http://www.almasdarnews.com/article/israeli-army-high-alert-hezbollah-promises-retaliate/> (03.08.2016)

³⁶⁹ NBC News, <http://www.nbcnews.com/video/seven-year-old-uses-twitter-to-tell-horrors-of-aleppo-778846787999> (17.10.2016)

³⁷⁰ Syria war: Russia announces Aleppo humanitarian pause, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-37683244> 17.10.2016 (18.10.2016)

Gündemde ve haberlerde sürekli yer alan İdlib şehri ise, krizin başından beri lojistik, cephane ve insan kaynağı bakımından kritik ve önemli güzergâhlarından biri olmuştur. Coğrafi konum olarak İdlib Halep-Hama-Şam anayolunu keserken, Lazkiye'ye yönelik saldırıların da buradan yapılmasını kolaylaştırmıştır. Bu şehirden, belki de krize katılan bütün gruplar geçmişlerdir. Hatta yabancı savaşçıların en fazla geçiş yaptığı hat olarak da bilinmektedir. Bundan dolayı Astana müzakereler sürecinden çıkan tampon bölgelerden bir tanesi olarak belirtilmiştir. Rakka'dan sonra İdlib, Mart 2015'te tamamen Suriye ordusunun kontrolünden çıkan ikinci kent olmuştur.³⁷¹ Neticede İdlib, hala çok aktüel ve değişen bir kenttir.

3.3. Suriye Krizinde Yer Alan Gruplar

Suriye'deki kriz büyüdükçe içinde yer alan grupların sayısı da doğrusal olarak artmıştır. Sadece arama motoruna "Suriye krizine dâhil olanlar" olarak yazıldığında bile grupların, cephelerin ve koalisyonların uzun ve karmaşık bir listesi bulunabilmektedir. Belki de dikkate alınması gereken en önemli nokta, hâlihazırda devam eden krizde yer alan gruplardan hangisinin hâlâ faal olduğu, hangilerinin etkisini yitirdiği kesin olarak bilinmemektedir. Aynı zamanda, herhangi yeni bir müdahilin var olup olmadığı ve onların hangi tarafta oldukları konusunda da kesin bir fikir belirtmek yanlış olur. Bu nedenle bu bölümde mümkün oldukça basit ve anlaşılır olması için krizde yer alan en büyük ve aktif gruplar ele alınacaktır.

Öncelikle Suriye'de gelişen olaylarda üç büyük cephenin varlığından söz edilebilir. İlk cephe Suriye hükümeti ve müttefikleri, Suriye Arap Cumhuriyeti ya da medyada rejim hükümeti olarak adlandırılmaktadır. Bu cephe hükümetin söylemiyle "teröristlere", yani muhaliflere karşı ve Suriye'nin var olan hükümetini ve düzenini korumak için savaşmaktadır. İkinci cephe, Suriye hükümetine karşı savaşan, sayısız küçük gruptan oluşan ve Suriye'de yeni bir rejim görmek isteyen muhalefettir. Üçüncü cephe ise iki gruptan oluşmaktadır. Bu gruplardan birincisi, Irak'ta ve Suriye'de İslam

³⁷¹ 7 soruda İdlib: Türkiye ne yapıyor, neyi amaçlıyor?, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41542725> (25.03.2018)

Devleti ya da Irak ve Levent İslam Devleti (İŞİD terör örgütü) olarak bilinen gruptur. Savaşma amacı Irak ve Suriye'nin belirli bir kısmını kapsayacak bir İslam devleti oluşturmaktır. İkinci grup olan Halk Koruma Birlikleri'nin (YPG) amacı ise Suriye topraklarında bağımsız bir Kürt devleti kurmaktır. Devamında bütün bahsedilen gruplar ele alınacaktır.

3.3.1. Suriye Arap Cumhuriyeti Hükümeti ve Müttefikleri

Yaklaşık 50 yıldır Esad ailesinin yönetiminde olan Suriye'de Baasçı ve laik bir rejim mevcuttur. Resmi hükümet tarafında, rejimi muhafaza etmek için muhalefete karşı savaşan çok sayıda grup bulunmaktadır. Militan grupların sayısı muazzam derecede büyüktür ve kolaylıkla amaç ya da taraf değiştirebilen ögelere sahiptir. Bu bölümde aralarından sadece büyük ve en etkili gruplara yer verilmiştir.

İlk ve en belirgin grup, 1 Ocak 2018'de göreve başlayan Savunma Bakanı Ali Abdullah Ayoub³⁷² komutasında bulunan Suriye Silahlı Kuvvetleri'dir. Anayasa göre 18 yaş ve üstünde olan her erkeğin askerlik görevinin zorunlu olduğu göz önünde bulundurulduğunda, kriz öncesi asker sayısının yaklaşık 304.000 olduğu tahmin edilmektedir.³⁷³ Ancak krizin yedinci senesinde tahminen 50.000 ile 70.000 arasında bir asker mevcudiyetindedir.³⁷⁴ Rusya'nın MİG uçakları ve ³⁷⁵ İran'dan gelen destek orduya büyük avantaj sağlamaktadır. Ancak savaşın bir türlü sonuca bağlanmaması ordudaki asker sayısını olumsuz etkilemektedir. Yaşanan krizin belirsizliği nedeniyle aleviler de dâhil olmak üzere her etnik gruptan askerlik görevi yaklaşan erkekler ülkeyi terk etmektedir ve askeri personelin sayısı 50 000 ile 70 000 arasına kadar düşüş

³⁷² Syria's Assad replaces defence minister, <http://www.dailymail.co.uk/wires/afp/article-5226605/Syrias-Assad-replaces-defence-minister.html> (25.05.2018)

³⁷³ 2018 Syria Military Strength, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=syria (10.03.2018)

³⁷⁴ Foreign Troops Make Up Just 20% of Syria's Pro-Government Forces, <https://sputniknews.com/analysis/201711091058947330-foreign-troops-syria-government/> (10.03.2018)

³⁷⁵ Elliot Friedland, ass. Aymenn Jawad al-Tamimi and Dr. Joshua Landis, "Fact Sheet, Who is Who in the Syrian Civil War", **Clarion Project Research Fellow**, s.5

yaşanmaktadır.³⁷⁶ Bu insanlar riskli ve illegal yolları kullanarak ya Ürdün ya da başka bir komşu ülkeye kaçmaktadırlar. Kaçış nedenleri ise bu savaşta ölümü göze alacak bir sebep bulamamalarıdır.³⁷⁷ Bu durumun ülkeyi ne derece çaresiz hale soktuğu Esmâ Esad (Beşar Esad'ın eşi) ile birlikte yapılan reklam videosunda meydana çıkmaktadır. Bu videoda Esmâ Esad, krize katılan ve Suriye hükümeti için mücadele eden gönüllü kadınları örnek vererek, “ölümde ayırım yok ama daha doğrusu hayatta da ayırım olmaması lazım” diyerek, ordu için cinsiyet ayırt etmeden herkese çağrıda bulunmaktadır.³⁷⁸ Durumun başka bir ironik yanı ise 400.000'in üstünde olan can kaybının büyük bir kısmının kadınlardan oluşmasıdır.

Hükümete bağlı ikinci grup ise, Al Kudüs Gücü ve Besic Milisidir. Besic Milisi aslında oldukça seçkin sayılan ve hükümetin yasadışı savaşı gerçekleştirmek için kullandığı İranlı militan gruptur. Bu seçkin birim çok önemlidir çünkü grubun asli amacı Suriye'de İran etkisini yaymak, ülke içinde ve dışında İran ile planlar yaparak etki yaratmaktır.³⁷⁹ Besic 1979'da Humeyni'nin talebi üzerine kurulmuştur. Amaç İslami kurallara göre bir ordu oluşturmak ve tüm vatandaşlara eğitim sağlamaktır. Ayrıca İran İslam Cumhuriyeti'nin, sürekli korunmasını da sağlamıştır. Besic'in rolü ve karar verme yolları, yıllar içinde değişmiştir. Değişiklik sonrasında amaç şu şekilde belirlenmiştir: “Anayasa'yı ve İslam Cumhuriyeti'nin amaçlarını savunmak, İslam Cumhuriyeti rejimine, afetler ve beklenmedik olaylarda halka yardım etme imkânlarına sahip olan tüm bireylerde gerekli yetenekleri yaratmak.”³⁸⁰ Birimin, uluslararası ve komşu ülkelerin durumları ile ilgilenen ve 2011'den beri Suriye'de faaliyet gösteren bir kolu bulunmaktadır ve onun ismi Al Kudüs'tür. Bu grup Şii ve İran milliyetçisidir, Suriye'de

³⁷⁶ Foreign Troops Make Up Just 20% of Syria's Pro-Government Forces, <https://sputniknews.com/analysis/201711091058947330-foreign-troops-syria-government/> (10.03.2018)

³⁷⁷ Assad Is Desperate for Soldiers, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/05/syria-assad-conscription-refugees-lebanon/560282/> (18.04.2018)

³⁷⁸ Asma Al Assad Ateş Örgülerine sesleniyor, https://arabic.rt.com/middle_east/933726-%D8%A3%D8%B3%D9%85%D8%A7%D8%A1-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B3%D8%AF-%D8%AA%D8%AE%D8%A7%D8%B7%D8%A8-%D8%B6%D9%81%D8%A7%D8%A6%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%A7%D8%B1/# (18.04.2018)

³⁷⁹ Greg Bruno, Jayshree Bajoria, and Jonathan Masters, Deputy Editor, CFR Backgrounders, <http://www.cfr.org/iran/irans-revolutionary-guards/p14324> 14.06.2013 (16.08.2016)

³⁸⁰ Ali Alfoneh, The Basij Resistance Force, <http://iranprimer.usip.org/resource/basij-resistance-force> (16.08.2016)

faaliyet gösteren Al Kudüsü'nün savaşçı sayısı tahminen 15.000'dir. Askerleri sıradan değildir; aksine stratejik düşünebilen, istihbarat yapabilen ve harekâtlarda destekçi olabilecek niteliktedirler.³⁸¹

Üçüncü grup, bir çeşit koalisyon ya da şemsiye örgütü olan, Milli Savunma Kuvvetleri ve müttefikleridir. Bu koalisyon, etnik ve yerel bağlara dayalı küçük piramitlerden oluşmaktadır. Motivasyonları ile ilgili kuşku olsa da rejimin devamı için çalışmaktadırlar. Hafız Esad tarafından yaratılan ve daha önce bahsedilen militan grup "Şabiha", bu koalisyonda önde gelen gruplardan biridir. Merkezi Lazkiye'de olan bu şemsiye örgütünün ideolojisi, komünist direnişçi Che Guevara'yla bağlantılı olarak, Marksist-Leninist olarak kabul edilmektedir.³⁸² Bu grubun asıl hedefi, hükümetin başaramadığı durumlarda otorite kurmaktır. Bununla birlikte savaşın başında bu grupların rolü bugünkünden farklı olmuştur. Onların görevi öncelikle, hükümet tarafından yapılan operasyonlar sonrasında tamamlanamamış işleri tamamlamaktır. Ancak Suriye'deki koşulların değişmesi görevlerine karmaşık ve ciddi bir boyut kazandırmıştır. Kendilerine yeni savaş ağırları ve zor görevler verilmiştir. Çoğunlukla kendi topluluklarına bağlı olan bu grup, 2011'den 2014 yılına kadar var olan sürede düzenlerini ve taktiklerini değiştirmişlerdir. Bununla beraber hükümet onlara eğitim ve silah desteği vermiştir. Hükümet desteği grubun örgütlü ve yarı-resmi bir orduya dönüşmesine neden olurken bu durum onların görevlerine de etki etmiştir. Artık bölgesel faaliyetlerden ziyade, gereken her yerde ulusal düzeyde görev almaya başlamışlardır. Bu değişim 2013 yılında, savaşın artan yoğunluğu ve ulusal düzeyde ihtiyaçlar ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu grubun faaliyetleri ve varlığı, Şam, Halep, Homs, Hama, Lazkiye, Tartus ve Sveida'da, çoğunlukla Alevi ve azınlık lider topluluklarında tespit edilmiştir.³⁸³ Bu grubun üyeleri çoğunlukla Suriye'nin azınlık gruplardan oluşturmaktadır, ancak özellikle Halep'te bulunan birimlerde Sünni üyeleri de bulunmaktadır.³⁸⁴

³⁸¹ Elliot Friedland, ass. Aymenn Jawad al-Tamimi and Dr. Joshua Landis,” Fact Sheet, Who is Who in the Syrian Civil War”, **Clarion Project Research Fellow**, s.6

³⁸² Aymenn Jawad Al-Tamimi, A Case Study of “ The Syrian Resistance” , a Pro-Assad Militia Force, <http://www.aymennjawad.org/13866/syrian-resistance-pro-assad-militia> 22.09.2013 (18.08.2016)

³⁸³ Syria, Apro-Government Paramilitary Force, **The Carter Center**, 05.11.2013 ss.3-9

³⁸⁴ Foreign Troops Make Up Just 20% of Syria's Pro-Government Forces, <https://sputniknews.com/analysis/201711091058947330-foreign-troops-syria-government/> (10.03.2018)

Hizbullah Terör Örgütü, hükümet yanlısı koalisyona katılan bir başka gruptur. Hizbullah'ın kelime karşılığı Arapça 'da, "Allah'ın Partisi" veya "Allah'ın bir parçası" anlamına gelmektedir.³⁸⁵ Grup Şii-İslamcı fikirler tarafından yönlendirilmektedir. İran tarafından desteklenen Hizbullah militan grupları, başlangıçta Suriye'deki Şii kutsal yerleri ve köyleri koruma iddiası ile savaşmıştır. Haziran 2012'de Lübnan'da, Hizbullah da dâhil, birçok grup tarafından "Baabda Deklarasyonu" adı altında bir sözleşme imzalanmıştır. Bildirgenin amacı, Suriye'nin krizine müdahalede bulunmamaktır. Fakat 2012 yılının başında Hizbullah grubu, yerel Şii köylerini ve gruplarını korumak için savaşıma başlamıştır. Aynı zamanda rejim yanlısı gruplara eğitim vermiştir. 2013 yılının başında grubun savaştaki rolünde değişim görülmüştür.³⁸⁶ Bekaa Vadisi'nin batısı ve Qusayr kasabasında hükümete destek sağlamıştır. Tahmin edilen savaşçı sayısı yaklaşık 20.000-30.000 kadardır.³⁸⁷ Bu grubun Sünni muhaliflere karşı savaşmadığı takdirde, Esad rejiminin düşmesi sonucunda Lübnan'la savaşmak zorunda kalabileceği yapılan değerlendirmeler arasındadır.³⁸⁸

3.3.2. Muhalefetler

Muhalif grupların kompozisyonu da en az hükümet yanlısı gruplar kadar karmaşıktır. Tüm grupların amacı Esad'ı devirmekse de, grupların her birinin ayrı çıkar ve amaçları vardır. Ulusal Konsey ve Koalisyon, uzun zamandır kendi bütünlüğünü koruyamayan muhalefetin, yapısal bir organı olarak varlık göstermekte ancak etkin olamamaktadır. Bu bölümün devamında, muhalefet tarafında bulunan en büyük grupların isimleri, hedefleri ve tahmini sayıları özetle sunulacaktır.

³⁸⁵ Definition of Hezbollah, The Free Dictionary, <http://www.dictionary.com/browse/hezbollah> (19.08.2016)

³⁸⁶ Aram Nerguzian, "Assessing the Consequences of Hezbollah's Necessary War of Choice in Syria", CSIS <https://www.csis.org/analysis/assessing-consequences-hezbollah%E2%80%99s-necessary-war-choice-syria> 17.06.2013, (19.08.2016)

³⁸⁷ Elliot Friedland, ass. Aymenn Jawad al-Tamimi and Dr. Joshua Landis, "Fact Sheet, Who is Who in the Syrian Civil War", **Clarion Project Research Fellow**, s.7

³⁸⁸ Aram Nerguzian, "Assessing the Consequences of Hezbollah's Necessary War of Choice in Syria", CSIS <https://www.csis.org/analysis/assessing-consequences-hezbollah%E2%80%99s-necessary-war-choice-syria> 17.06.2013, (19.08.2016)

Muhalefet tarafındaki çok sayıda grubu bir çatı altında toplayabilmek adına bazı çalışmalar yapılmıştır. 2011 yılında Türkiye’de, ilk başta Suriye Ulusal Konseyi kurulmuştur. Amaç sürgünde bir hükümet kurmaktır. İstanbul’da kurulan Suriye Ulusal Konseyi, rejimi devirmek isteyen muhalefet güçleri için koordinatör rolü üstlenmektedir. Konseyin amacı, insan haklarına saygı duyacak, objektif bir yargı sistemini kuracak, basın özgürlüğü ve çoğulculuk sağlayacak demokratik bir hükümet kurmaktır.³⁸⁹ Ardından 2011 yılında kurulan Konsey pek etkili olmadığından dolayı ve bazı grupların iddialarına göre muhalefet oluşumu eksik olduğundan dolayı³⁹⁰ Ekim 2012’de Doha Katar’da, Ulusal Suriye Devrimi Koalisyonu ve Muhalefet Güçleri kurulmuştur. Bu yeni kurulan koalisyon, içerde ve dışarda olumlu tepkiler almıştır. Birçok devlet koalisyonu, gerçek hükümet ve Suriye halkının temsilcileri olarak tanımıştır. Bu ülkelerden bazıları; Türkiye, ABD, Fransa, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri’dir. ABD’de dâhil olmak üzere bazı ülkeler mevcut hükümeti protesto etmek üzere, Suriye’den diplomatik misyonlarını geri çekmişlerdir.³⁹¹ Koalisyon üye sayısı 2012’de 60’ın üzerindedir ve bunların 20’den fazlası zaten önceden kurulmuş olan Ulusal Konsey üyesidir. Ancak zaman geçtikçe üyelerden birçoğu üyelikten çekilmeye başlamıştır. Sebeplerin çeşitli olduğu söylenebilir. Bazıları, "Ülkeye dönmeden yurtdışında kurulan tüm gruplar bizi temsil etmez"³⁹² düşüncesini taşımıştır. Önceden kurulan ve bu yeni koalisyonun büyük bir üyesi olan Ulusal Konsey, BM tarafından organize edilen Cenevre görüşmelerine yeni koalisyonun katılım göstermesi nedeniyle, 20 üyesiyle beraber protesto amacıyla 2014’te bu yeni kurumdan geri çekilmiştir.³⁹³

³⁸⁹ Syrian Opposition Coalition Office gains Foreign Mission Status in Washington http://www.etilaf.us/mission_recognition (19.08.2016)

³⁹⁰ Ulutaş Ufuk, Hoca Halid, , “Suriye devrim Mi, Bölünme Mi?”, **SETA Analiz**, Mayıs 2015, Sayı:95, s.16

³⁹¹ Syrian Opposition Coalition Office gains Foreign Mission Status in Washington, http://www.etilaf.us/mission_recognition (19.08.2016)

³⁹² Islamist rebels in Syria rejects the National Coalition, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24239779> 25.09.2013 (19.08.2016)

³⁹³ Main bloc quits Syrian National Coalition over Geneva, <http://www.timesofisrael.com/main-bloc-quits-syrian-national-coalition-over-geneva/> 21.01.2014 (19.08.2016)

Aralık 2013'te Suriye Devrimci Cephesi (SFR) gibi yeni gruplar oluşmuş ve koalisyonu heyecanla karşılamışlardır.³⁹⁴ Hatta 2015 yılında sürekli düzenlenen uluslararası zirvelerde, ihtiyaç duyulduğu için Suriye'deki bütün muhalif gruplar, ortak bir vizyonda birleşerek siyasi bir çözüm bulabilmek adına Suudi Arabistan Riyad'da bir toplantı düzenlenmişlerdir. Toplantıda farklı arka planlardan gelen muhalefet grupları, uluslararası zirvelerden çıkan karar ve belgeleri inceleyip kabul ettiklerini ve yeni bir demokratik Suriye arzuladıklarını açıklamışlardır.³⁹⁵ Riyad'da gerçekleşen toplantıda aynı zamanda yeni Yüksek Müzakere Komitesi de kurulmuştur. Toplantının bir sonraki randevusu Kasım 2017'de aynı yerde gerçekleşmiştir. Burada yine daha önce alınan kararların altı çizilmiştir.³⁹⁶

Krizin başlamasından sonra muhalefetin sayısı yıllar içinde artış göstermiştir. Sayının artmasına paralel olarak krizin düzensizliği ve kaosu da büyümüştür. Muhalefet tarafında, çatışmayı ve bölümlerini analiz etmeye başlarken, ilk önce toplam 1.000'den fazla silahlı grubun var olduğundan ve bununla birlikte, tahminen 100.000 sayıda savaşçının bulunduğu bahsetmek gerekir.³⁹⁷ Bütün bu grupları analiz etmek mümkün değildir dolayısıyla bu bölümde en büyük olanlar yahut akademik eserlerde ve medyada en çok bahsedilenler ele alınacaktır.

İlk grup Özgür Suriye Ordusu (ÖSO)'dur. Öncelikle bu grubun da, başka bir şemsiye örgüt olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Çoğunlukla milli asker kaçaklarından oluşan ve aynı zamanda diğer küçük grupları da bir araya getiren bir grup olduğunu söylemek gerekir. ÖSO olarak bilinen grup, en eski oluşumdur. Krizin ilk günlerinde oluşturulmuş olan grubun tahmini sayısı bilinmemekle birlikte, on binlerce insanın ÖSO'da savaştığı konusunda varsayımlar bulunur. Batılı devletler tarafından desteklenmekle birlikte hem hükümete hem de IŞİD Terör Örgütü'ne karşı savaşabilecek konumdadır. Çünkü ÖSO

³⁹⁴ Aron Lund, "The Syrian Revolutionaries Front", <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=53910> 13.12.2013 (19.08.2016)

³⁹⁵ Final Statement of the Conference of Syrian Revolution and Opposition Forces Riyadh (December 10, 2015), <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/syria/events/article/final-statement-of-the-conference-of-syrian-revolution-and-opposition-forces> (16.02.2018)

³⁹⁶ Syrian opposition in Riyadh: Assad has to go, <http://www.aljazeera.com/news/2017/11/syrian-opposition-riyadh-assad-171122190540923.html> (16.02.2018)

³⁹⁷ Guide to the Syrian Rebels, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003> 13.12.2013 (19.08.2016)

seküler ve bazı İslam elementler içeren bir grup olarak tanınmaktadır.³⁹⁸ Bu örgüt Suriye muhaliflerinin ana askeri grubu olarak kabul edilir.³⁹⁹ Grup 2012'de, Yüksek Askeri Konseyi (YAK) ile beraber, başka bir boyut kazanmıştır. YAK, ÖSO'nun daha organize bir biçimde çalışması umuduyla kurulmuştur. Ancak 30 üyenin bulunduğu bu grup kendi içerisinde uyumsuzluğu çözememiştir. Bu durumda kendi operasyonunu ve şöhretini sorgulamasına neden olmuştur.⁴⁰⁰

İslam Cephesi, belki de Suriye krizinin en isyancı grubu olarak bilinmektedir. 40.000 ile 70.000 arasında askeri gücü olduğu tahmin edilen İslam Cephesi, birden fazla gruptan oluşan başka bir şemsiye grubudur. Amaç, Esad'ın hükümetine ve IŞİD'e karşı savaşım İslam Devleti'ni kurmaktır. Ancak bu grup çeşitli vesilelerle, ÖSO'yla birçok iş birliği yapmıştır. Aynı zamanda bu cephede olan bazı bölümler, diğer cihatçı gruplara karşı savaşmayı reddetmiştir. Hatta Suriye Devrimci Cephesi SRF esirleriyle savaşmayı reddetmiştir.⁴⁰¹ 2013'te kurulan İslam Cephesi'nin lideri Ahmet el şeyh'tir. Kendilerini, "bağımsız siyasi, askeri ve toplumsal bir oluşum" olarak ilan etmişlerdir. Bu cephe cihatçı gruptan olsa da, El-Kaide ile bağlantılı değildir. Onların davasına katılmak isteyen herhangi grup da kabul görmektedir.⁴⁰² İslami Cephe'yi yedi örgüt oluşturur. Bunlar; İslami Ahrar Sahte Hareketi, Suqour al-Sham Tugayları, Tawhid Tugayı, Hak Tugayı, Ansar el-Şam Taburları, İslam Ordusu ve Kürt İslam Cephesidir. Uluslararası desteğe bakılırsa, net bir destek asla teyit edilmez, ancak Suudi Arabistan ve Katar'ın bir bağlantısı olduğunu söylemek mümkündür.⁴⁰³

Temmuz 2016 yılına kadar El Nusra Cephesi bir El-Kaide üyesiydi. Irak'taki karargâh ile olan bağlantısını tamamen bitirdikten sonra adını Fetih El Şam Cephesi (Levant'ın

³⁹⁸ Elliot Friedland, ass. Aymenn Jawad al-Tamimi and Dr. Joshua Landis, "Fact Sheet, Who is Who in the Syrian Civil War", **Clarion Project Research Fellow**, s.12

³⁹⁹ Ayla Aybayrak, "Turkey is Adding to Pressure on Damascus", <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052970204524604576610781937462842> 05.10.2011 (19.08.2016)

⁴⁰⁰ Guide to the Syrian Rebels, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003> (22.08.2016)

⁴⁰¹ Elliot Friedland, ass. Aymenn Jawad al-Tamimi and Dr. Joshua Landis, "Fact Sheet, Who is Who in the Syrian Civil War", **Clarion Project Research Fellow**, s.9

⁴⁰² Guide to the Syrian Rebels <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003> (22.08.2016)

⁴⁰³ Aron Lund, Carnegie Endowment for International Peace, "The Politics of the Islamic Front Part1: Structure and Support", <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=54183> 14.01.2014 (22.08.2016)

Fethi İçin Cephe) olarak değiştirmiştir.⁴⁰⁴ El Nusra, aynı zamanda IŞİD'in ortağıydı. Fakat bu iki grup arasındaki gerginlikler zaman içerisinde artarak devam etmiştir. 2014 yılında amacından sapan IŞİD gibi olmadıklarını, hala bir İslam Devleti kurmak ve İslami bir hilafet oluşturmak amacıyla savaşmakta olduklarını belirten grup, IŞİD olan iş birliğine son vermiştir.⁴⁰⁵ El Nusra yaklaşık 20.000 kişiden oluşuyordu. Grubun yapısını Irak'tan gelen gerilla savaşçıları, tecrübeli Amerikan askerleri ve yerel cihatçıların oluşturduğu düşünülmektedir. Bu yapının zaman zaman ÖSO'nun bazı kısımları ile işbirliği yaptığı da görülür.⁴⁰⁶ Grup tarafından intihar saldırılarının da düzenlendiği bilinmektedir. 2013 yılında Al-Jazeera ile yapılan röportajda, liderleri Abu Muhammed el-Joulani; "Şeriat yasasına göre Suriye ayaklanmasının tüm taraftarlarıyla yeni bir Suriye oluşturmak için işbirliği" yapmaya istekli olduğunu belirtmiştir.⁴⁰⁷ Grup, 2011'de El Kaide'nin Irak liderlerinden Ebu Muhammed el-Julani'nin Suriye'ye gönderilmesi ile birlikte kurulmaya başlamıştır fakat tamamen kurulması 2012 yılına tekabül etmektedir.⁴⁰⁸ İlginç olan şu ki bu grup ABD ve diğer ülkeler tarafından 2012 yılında terörist grup olarak kabul edilmiştir. Ancak yapılan tanımlanmasına karşı protestolar düzenlenmiştir ve bu grubun kabul düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.⁴⁰⁹ EL Nusra'nın hedefinde hükümet güçleri ve destekçileri vardır. Ayrıca bazı siyasi veya askeri harekete finansman sağlamak ve farkındalık yaratmak için; kaçırma, intihar saldırıları yürütmektedirler. Örneğin 2014 yılının Eylül ayında BM Barış Güçleri'nde çalışan 45 Fijiliyi kaçırp para istemeden serbest bırakmışlardır. Bunun sebebini ise BM'nin yardım

⁴⁰⁴ Mapping Militant Organization, Jabhat al Nusra, Stanford University, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/493> (24.08.2016)

⁴⁰⁵ Al-Qaeda disavows ISIS militants in Syria, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26016318> (21.10.2016)

⁴⁰⁶ Elliot Friedland, ass. Aymenn Jawad al-Tamimi and Dr. Joshua Landis, "Fact Sheet, Who is Who in the Syrian Civil War", **Clarion Project Research Fellow**, s.10

⁴⁰⁷ Al-Qaeda Leader in Syria speaks to Al Jazeera, <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/12/al-qaeda-leader-syria-speaks-al-jazeera-20131218155917935989.html> dec. 2013 (22.08.2016)

⁴⁰⁸ Mapping Militant Organization, Jabhat al Nusra, Stanford University, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/493> (24.08.2016)

⁴⁰⁹ Gordon, Michael, and Anne Barnard. "U.S. Places Militant Syrian Rebel Group on List of Terrorist Organizations." New York Times. N.p. 10 Dec. 2012. Web. 3 July 2014, http://www.nytimes.com/2012/12/11/world/middleeast/us-designates-syrian-al-nusra-front-as-terrorist-group.html?_r=0 (24.08.2016)

etmemesi olarak açıklamışlardır.⁴¹⁰ Son olarak Ağustos 2016'da, El Nusra olan isimlerini Fetih El Şam Cephesi olarak değiştirmişlerdir. Bir ara İdlib bu güçlerin elinde kalmış olsa da daha sonra durum değişmiş ve şehir yeniden hükümet güçlerinin eline geçmiştir.

3.3.3. IŞİD Terör Örgütü ve YPG, Suriye'deki Yeni Bağımsız Antiteler İçin Savaşçılar

Son iki grubun içeriğini ve faaliyetlerini analiz etmeden önce, onların hedeflerinin sadece Suriye'deki rejimi değiştirmek olmadığını belirtmek gerekir. Bu grupların bağımsız gruplar olarak adlandırılmasının nedeni, hedeflerinin diğer gruplardan farklı olmasıdır. Bu iki grubun, Suriye topraklarında başka antiteleri empoze ederek, bağımsız devletler-antiteler kurmak amacının olduğunu açıkça belirtmek gerekir. Bunlardan ilki, IŞİD olarak bilinen, Irak ve Suriye'nin bir bölümünde İslami bir devlet kurmayı ve küresel bir İslami Halifelik yaratmayı amaçlayan terör örgütüdür. Tezin yazılmakta olduğu 2019 yılı itibarıyla örgüt eski gücünü kaybetmiştir. İkinci grup ise, Suriye'de bağımsız bir Kürt devleti kurmayı hedefleyen YPG isimli terör örgütü ve müttefiklerdir.

IŞİD, Suriye'nin batısında ve Kuzey Irak'ta bir İslam devletinin kurulması fikrinden yola çıkmışsa da eylemleri ile birlikte değerlendirildiğinde gerçek amaçlarını belirlemek güçtür. IŞİD, Suriye'deki karmaşık durum içerisinden hızlı bir şekilde çıkmış gibi görünse de kökleri 2000 yılının başlarına kadar uzanmaktadır. Örgüt, Ebu Musab el-Zerkavi adındaki, Ürdünlü Selefi radikal kişiyle bağlantılıdır. Bu kişi cezaevinden çıktıktan sonra gruplar kurup onları eğitmeye başlamıştır. 2001 yılına kadar o ve kendi grupları, Suriye, Irak, Lübnan ve Kürt bölgelerine gitmeye başlamıştır. Bu eğitimli gruplar, adı geçen bölgelerden gelen Selefi eğiliminden oluşmaktadır. Örgütün ilk adı, Jama'at al-Tawhid wa'al-Cihad'dır. 2003 yılında Irak'taki Amerikan işgali sırasında ve sonrasında acımasız bir şekilde aktifleşmiştir Ekim 2004'te Osama Bin Laden ile anlaşma yaparak bugün çok iyi bilinen El-Kaide'ye dönüştürülmüştür. Amerika'ya bağlı olan her şeye ve Irak'ta

⁴¹⁰ Mapping Militant Organization, Jabhat al Nusra, Stanford University, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/493> (24.08.2016)

Şiilerin karar verici pozisyonlarına karşı savaşımlardır. Örgütün kurucusu öldükten sonra yeni yüzler iktidara gelmiştir. Çok sayıda saldırı ve eylem gerçekleştirildi, fakat bu çalışma için önemli olan unsur, örgütün daha ileri seviyede gerçekleşen eylemleri ve 2013'te Suriye krizine yeni bir isim ile katılma fırsatıdır. Yeni ve önemli lider, 2013'te iktidara gelen Ebu Bekr el-Bağdadi'dir. Bağdadi, Bağdat Üniversitesi'nden İslam Araştırmaları alanında doktora sahip olan ve her türlü kentsel savaş ve operasyonlarda son derece deneyimli olduğu bilinen bir kişidir.⁴¹¹ Nusret Cephesi ile ortaklık kurduklarını ve Suriye gerekçesiyle operasyonlar ve eğitimler başlattıklarını ilan etmiştir. El Kaide'den ayrılmasına rağmen büyümeye devam etmişlerdir. 2014 yılında Musul ve Fallujah'ı ele geçiren örgütün ayrıca petrol gelirleri ile günde 1 ile 2 milyon dolar kazandıkları tahmin edilmektedir. Batılı gazetecilerin başlarını keserek ve Fransa, Belçika, ABD ve Türkiye'de yüzlerce insanın ölümüne yol açan, sayısız intihar bomba saldırısı suçlarını üstelenerek ve benzer eylemlerle seslerini uluslararası düzeyde yaymayı başarmışlardır.⁴¹² Örgütle ilgili dikkat çekilmesi gereken bir diğer nokta ise; insan kaynağının sadece bölgedeki insanlardan değil aynı zamanda dünyadaki birçok ülkeden sağlandığıdır. Sonuç olarak, Suriye ve Irak'ta halifelik oluşturmayı amaçladığını beyan eden IŞİD, birçok insanın hayatına ve uluslararası çapta bir maliyete neden olmuştur. Ayrıca Suriye'de, hâlihazırda zor olan durumu daha da çıkmaza sokmuştur.

Suriye Savaşı'ndaki Kürtlerin amacı Suriye'nin kuzeydoğusunda, Rojava adında bağımsız bir devlet kurmaktır. Bu durum aslında ilk defa ortaya çıkan bir mesele değildir. Türkiye ve Irak gibi komşu ülkelerde benzer hedeflere sahip gruplar mevcuttur. Esad rejiminden kurtularak bağımsızlığı hedefleyen grubun bir diğer amacı da El Nusra ve İslam Cephesi ile bağı olan ve onların elde ettikleri topraklarda, şerait yönetimini uygulamaya çalışan bütün gruplara karşı savaşımdır. Bu Kürt davasına liderlik eden grubun ismi, Halk Koruma Birlikleri (YPG) ve müttefikler'dir. Burada sadece YPG grubu değil, aynı zamanda Süryani Askeri Konseyi (SMC)⁴¹³ ve Suriyeli Hristiyanlardan oluşan

⁴¹¹ Abu Bakr al-Baghdadi a Short Biography of the ISIS Sheikh, <https://pietervanostaeyen.com/2013/07/15/abu-bakr-al-baghdadi-a-short-biography-of-the-isis-sheikh/> 15.07.2013 (25.08.2016)

⁴¹² The Islamic State, Stanfor University, Mapping Militant Organizations, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1> (25.08.2016)

⁴¹³ The Syriac Military Front is an organization formed by the Syriac or Assyrians living in Syria in 2013, it all begins with firstly forming the Syriac Union Party, Assyrian communitarian party in 2005. Together

gruplar da savaşmaktadır.⁴¹⁴ Ayrıca Kürdistan İşçi Partisi (PKK) tarafından da destek görmektelerdir. Türkiye Cumhuriyeti'nde bulunan bu örgüt Türk hükümeti, ABD⁴¹⁵, NATO, Avrupa Birliği ve diğer ölkeler tarafından terör örgütü olarak kabul edilmektedir. Ancak 2017'nin sonunda, Suriye Demokratik Güçleri'nin (SDG) Türkiye'ye kaçan sözcüsü Silo'nun yaptığı açıklamaların ardından, ABD'nin bu gruplara ağır silah yardımı yaptıęı⁴¹⁶ iddiaları ortaya çıkmıştır.

Bu grupların amacı bağımsız Kürt topraklar oluşturmaktadır. Bu konuda resmi bir belge ya da bildirge bulunmamakla beraber gruplar hedeflerini açıkça ilan etmektedirler. 2011 yılındaki Suriye krizi ve IŞİD'in ortaya çıkması ile bu gruplar; IŞİD'e savaş ilan eden Batı ölkeleri ve ABD müttefiklerinden büyük destek alma fırsatı elde etmiştir. Bu durum, Kürtlerin kendi bağımsız devlet kurma hedeflerini gerçekleştirebilmesi adına, hem fırsat hem de ek bir role neden olmuştur.⁴¹⁷ Faaliyetlerinin bir örneği olarak, Rakka kenti özgürleştirme saldırısı gösterilebilir. Aynı zamanda bu şehri fiili "başkent"i olarak da ilan etmişlerdir.⁴¹⁸ ABD desteğinde, iki buçuk yıl IŞİD elinde kalmış olan kentin kurtarılması için harekete geçmişlerdir.⁴¹⁹ Bir başka örnek, Suriye'nin güneyindeki Türk sınırına yerleştirilen Kobani kentidir. Bu şehir, IŞİD ve ÖSO'nun bazı kısımları arasında olan farklı gruplardan, farklı kuşatma seviyeleri altında bulunmuştur. Ancak 26 Ocak 2015'te yapılan Kobani Kuşatmasının ardından durum değişmiştir. ABD liderliğindeki koalisyon ve Kobani yönetiminin Dışışleri Bakan Yardımcısı tarafından 17 hava saldırısı gerçekleştirilmiştir. Ancak, hala şehrin bombalardan, mayınlardan ve IŞİD savaşçılarının

with the Syrian conflict it grows into this front whose goal is overthrowing Assad's regime and his tyrant deeds. (for more on the SMC - <http://www.syriacsnews.com/the-syriac-military-council-in-syria/>)

⁴¹⁴ Elliot Friedland, ass. Aymenn Jawad al-Tamimi and Dr. Joshua Landis," Fact Sheet, Who is Who in the Syrian Civil War", **Clarion Project Research Fellow**, s.13

⁴¹⁵ US State Department, Foreign Terrorist Organization, <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm> (29.08.2016)

⁴¹⁶ 'SDG'nin kaçan sözcüsü Silo, ABD-PYD/PKK ilişkilerini anlattı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sdgnin-kacan-sozcusu-silo-abd-pyd-pkk-iliskilerini-anlatti/987777> (08.02.2018)

⁴¹⁷ Namu Abdullah, "How ISIL Advanced Kurdi Nationalism", **Turkish Policu Quarteral**, winter 2016, vol.14, no.4 ss.89-97

⁴¹⁸ IŞİD'in 'fiili başkenti' Rakka, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41412870>(08.02.2018)

⁴¹⁹ Kurdish led SDF Launches offensive on Syria's Raqqa, <http://www.aljazeera.com/news/2016/05/syria-raqqa-sdf-160524134816769.html> 26.05.2016 (29.08.2016)

cesetlerinden temizlenmesi gerektiği belirtilmiştir.⁴²⁰ ABD hava kuvvetleri tarafından desteklenen Kürt savaşçıları, kenti kurtarmayı başarmış ve bu zafer tek Suriye'de değil; aynı zamanda Türkiye, Irak ve İran'daki Kürtler tarafından kutlanmıştır. Bu adım ile şehir Kürt devriminin simgesi haline gelmiştir.

Şu an bilinen YPG, 2004 yılında Kamışlı Kürt Demokratik Birliği Partisi liderliğinde, ayaklanmanın ardından kurulan bir partidir. ⁴²¹ Ancak durum yine de bu kadar basit değildir, çünkü Suriye'deki Kürt grupları iki büyük gruba bölünmektedir. Birincisi, Demokratik Birlik Partisi (PYD); ikinci grup ise, 15 küçük grubu kapsayan Kürt Ulusal Konseyi'dir (KNC). Buradaki sorun, PKK ve Irak'ın Kürdistan Bölgesel Yönetimi (KRG) arasındaki rekabettir. Suriye'de, PKK'ya bağlı grup PYD'dir ve Suriye KNC'sinin kurucusu Irak'tan gelen KRG'dir. Aslında, Suriye'deki lider organizasyon PYD'dir. ⁴²² Sonuç olarak Kürtlerin mücadelesi bir başka vekâlet savaşına dönüşmüş durumdadır.

3.4. Krize Müdahil Olan Uluslararası Aktörler

Ele alınması gereken bir diğer önemli mesele ise komşu ve uluslararası devletlerin Suriye krizine nasıl dâhil olduğu ve nasıl hareket ettiği. Bazı ülkeler en başından beri krizin içerisinde yer alırken bazıları da daha sonradan dâhil olmuştur. Önemli olan, hepsinin teker teker, az ya da çok miktarda, bu krizde etkililerinin bulunmasıdır. Ülkeler iki gruba bölünmektedir; ilk grup, uluslararası ülkeler ikincisi ise, bölgede bulunan ülkeler.

Coğrafi konum olarak bölgeden uzakta bulunan ülkelere olan ABD, Batı ülkeleri ve Rusya krizi etkilemektedir. 2015 yılında, krize aktif olarak katıldıkları ve hepsinin IŞİD ile olan mücadeleye farklı şekillerde destek verdikleri daha önce belirtilmiştir. Bu ülkelerin tümü, öncelikle siyasi bağlarla, daha sonra da çatışmada yer

⁴²⁰ Kobane: the beginning of the end for ISIL, <http://www.aljazeera.com/news/2015/01/kobane-beginning-isil-201512782724826681.html> 27.01.2015 (29.08.2016)

⁴²¹ YPG , People's Protection Units, <http://thekurdishproject.org/history-and-culture/kurdish-nationalism/peoples-protection-units-ypg/> (29.08.2016)

⁴²² John Caves, "Syrian Kurds and the Democratic Union Party", **Institute for the Study of War, Backgrounder**, December 2012, s.1

alan gruplar için finansal ve maddi yardımlarla krizde yer almaktadır. Fakat durum yine de sanıldığı kadar basit değildir. Çünkü hepsi aynı tarafta durmamaktadır. Batı Avrupa müttefikleri ve ABD, muhalefeti desteklerken, diğer tarafta 1960'lardan beri tarihsel olarak müttefiki olan Rusya, Suriye'nin yanında yer almaktadır.

Öncelikle Suriye krizin içerisindeyken Rusya'nın yaptığı faaliyetler üzerinde durulması gerekir. 2015 yılının yazından itibaren Rusya, Suriye krizinde daha aktif bir rol almaya başlamıştır. Bu bahsedilen rol, Lazkiye yakınlarındaki bir hava üssüne birlik ve askeri teçhizat dağıtımı ile başlamıştır. Eylül ayında Rusya, Suriye'deki hedeflerine yönelik ilk hava saldırılarını başlatmıştır. Rus yetkililer, başlangıçta hava saldırılarının IŞİD'i hedef aldığını iddia etmekteydi ancak bunun tam olarak doğru olmadığı, Esad'a karşı savaşı gruplara karşı saldırısı ile ortaya çıkmıştır. Eylül 2016'da, Rusya ve Suriye'de hükümet güçleri, şiddetli bir bombalama kampanyası başlatarak, ayaklanan Halep'in doğu kesimine odaklanmışlardır. Saldırı sırasında, isyancıların hedef alınmasına rağmen; sivillere, hastanelere, okullara zarar vermemek adına özen gösterilmemiştir.⁴²³ Bu durum ise, uluslararası toplum tarafından kınanmıştır. Rusya'nın Doğu Halep'te isyancılara karşı düzenlediği hava saldırıları sırasında bir hafta gibi kısa bir süre içinde yaklaşık 300 çocuk hayatını kaybetmiştir. Bu eylem, batılı güçleri harekete geçirmiş ve Rusya savaş suçlamasıyla tehdit edilmiştir.⁴²⁴ Bu suçlamalar ve uyarılar, BM İnsan Hakları Genel Sekreteri Zeid Rad al Hüseyin'in, BM Genel Kuruluna bile ulaştı ve durum: "Tarihi oranlarda suçlar" ve Halep'i "mezbaha" olarak nitelendirmiştir. BM üyelerinden, tüm farklılıkları bir kenara koyarak objektif düşünmeyi ve duruma yardım etmeyi taahhüt etmesini istemiştir; "Uluslararası toplumun sivilleri korumak ve bu kan dökülmesini durdurmak için toplu başarısızlığı her birimize uğramalı" sözleriyle belirtmiştir.⁴²⁵ 2017 yılında Rusya, IŞİD'e karşı mücadeleyi sürdürürken, krizin içindeki rolünü, Astana Müzakereleriyle beraber daha diplomatik bir seviyeye taşımıştır.

⁴²³ The Editors of Encyclopædia Britannica, Encyclopædia Britannica, Syrian Civil War, <https://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War/Civil-war> (12.02.2018)

⁴²⁴ Syria conflict: France wants Russia on war crimes charges, <http://www.bbc.com/news/world-europe-37611151> 10.10.2016 (21.10.2016)

⁴²⁵ UN rights chief denounces Aleppo raids as 'war crimes', <http://www.aljazeera.com/news/2016/10/rights-chief-denounces-aleppo-raids-war-crimes-161021091847078.html> 21.10.2016 (22.10.2016)

ABD, Cumhurbaşkanı Esad'ı yaygın zulümlerden sorumlu tutmaktadır ve gitmesi gerektiğini söylemektedir. Ancak savaşın sona ermesi ve geçici bir yönetimin kurulması içinde müzakere yoluyla çözüme ulaşılması gerekliliğini de kabul etmektedir. 2014 yılının Eylül ayından itibaren ABD, uluslararası koalisyonun bir parçası olarak cihatçı gruplara ve IŞİD'e karşı hava saldırısı düzenlemektedir.⁴²⁶ Bu çerçevede ABD, Suriye'de bazı Kürt ve Arap gruplarına destek vermiştir. Çünkü onlarla birlikte hareket ederek IŞİD'e karşı savaş sürdürdüğünü iddia etmektedir. 2017 yılının Ekim ayında, ABD'den desteklenen SDG, Raka'daki "İslam Devleti" ile savaşarak son kalan militanları şehirden çıkarttığını açıklamıştır. Raka, IŞİD başkenti olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu durum, büyük bir başarı olarak algılanmıştır.⁴²⁷ Ancak ABD tarafından gelen destekler, Ocak 2018'de Türkiye tarafından başlatılan "Zeytin Dalı Harekâtı"yla beraber sorgulanmaya başlanmıştır ve yeni bir tartışma konusu oluşturmuştur. Türkiye bu harekâtla birlikte, YPG ve unsurlarıyla savaşırken; ABD tarafından desteklenen gruplarla da savaşmak durumunda kalmıştır. ABD, Türkiye'nin rahatsızlığına karşın Kürtleri, IŞİD'le savaşta etkin bir müttefik olarak gördüğünü ve 30 bin kişilik bir güvenlik gücü kuracağını açıklamıştır. Türkiye'nin bu konudaki iddiası ise; "YPG'ye verilecek eğitim ve silah yardımının ülkeye karşı kullanılmak üzere PKK'nın eline geçeceğine" yöneliktir.⁴²⁸ Dolayısıyla bu durum iki güçlü ve önemli NATO müttefiki arasında bir sorun yaratmaktadır. ABD, son iki yılda soruna aktif olarak müdahil olmaya başlamıştır. Duma'da gerçekleşen saldırının, bir kimyasal saldırı olduğunu iddia eden ABD, bunun artık kırmızıçizgi olduğunu, 2012'de Obama'nın da aynı sebebi kullanarak, Suriye'ye bir saldırı düzenlediğini ve bunun yeniden yapılması gerektiğini⁴²⁹ düşünerek BMGK'ye öneri sunmuştur. 10 Nisan'da, BMGK'ye sunduğu üç tasarı,

⁴²⁶ BBC News, Syria crisis: Where key countries stand, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23849587> (12.02.2018)

⁴²⁷ DW, Syrian Democratic Forces liberate Raqqa from 'Islamic State', <http://www.dw.com/en/syrian-democratic-forces-liberate-raqqa-from-islamic-state/a-40986124> (12.02.2018)

⁴²⁸ BBC Türkçe, Zeytin Dalı Harekâtı: Türkiye'yi Afrin'de ne bekliyor?, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42702911> (12.02.2018)

⁴²⁹ A history of the Syria chemical weapons 'red line', <http://www.france24.com/en/20180414-syria-chemical-weapons-red-line-obama-macron-assad-russia-usa-france-idlib> (25.04.2018)

Çin'in oy kullanmaması ve Rusya'nın vetosu ile karşılaşmıştır.⁴³⁰ BMGK toplantılarında tartışmalar bitmeyince, ülkelerin birbirlerine karşı sert tepki vermesinin ardından; ABD, İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle, Suriye'nin başkentine saldırı düzenlenmiştir. Bu saldırı, Esad'ın kimyasal silah kullanmasına karşı uyarıdır. Saldırı esnasında 40 kişi hayatını kaybetmiştir.⁴³¹ Sonuç olarak, krizin karmaşıklığına bir yük daha eklenmiştir.

Batı Avrupa ülkelerinden, en çok çaba gösteren ülkenin Fransa olduğunu söylemek gerekir. Fransa'nın Suriye ile olan bağı, 1920 yıllarına dayanmaktadır. 2000 yılında Beşar Esad yeni Cumhurbaşkanı olarak seçildiğinde, Fransa çok olumlu bir tepki vererek ülkeye destek vermiştir. Bu destek, 2012 yılında Cumhurbaşkanı Sarkozy'nin, o döneme kadar herhangi bir Batılı devlet adamının kullanmadığı sertlikte, Esad'ın; "dünya çapında iğrenme ve tiksinti" ye sebep olan katliamlarından sonrası istifa etmesinin gerektiğini söylemesi üzerine sona ermiştir. Fransa 27 Eylül 2015 yılında, AB ülkelerinin yasal olarak yetki vermesini beklemeden Suriye'ye yönelik hava saldırıları başlatmıştır.⁴³² BM, Suriye konusunda pek çok kez karar ve öneri vermektedir. Bu taslak kararlar, varil bombalarına ve kimyasal saldırılara karşı olmak gibi konular üzerinedir. Örnek olarak, 19 Aralık 2016 yılında BMGK, Fransa tarafından teşvik edilen, 2328 sayılı kararı almıştır. Bu karar, Halep'teki insani durum üzerinde durmaktaydı. Ayrıca, kitlesel şiddet uygulandığında Güvenlik Konseyi'ni felç etmemek adına 2013 yılından beri Fransa veto kullanımının düzenlenmesini önermiştir. Fransa, veto etmenin bir ayrıcalık olmadığına ve olamayacağına inanmaktadır.⁴³³ Ayrıca Türkiye, İran ve Rusya'nın çabalarını desteklemektedir.⁴³⁴ Ancak Esad'ın Suriye'nin geçiş sürecinde rol alması fikrine karşı en

⁴³⁰ Following Three Draft Texts on Chemical Weapons Attack in Syria, Security Council Fails to Agree upon Independent Investigative Mechanism, <https://www.un.org/press/en/2018/sc13288.doc.htm> (11.04.2018)

⁴³¹ U.S., Britain and France Strike Syria Over Suspected Chemical Weapons Attack, <https://www.nytimes.com/2018/04/13/world/middleeast/trump-strikes-syria-attack.html> (19.04.2018)

⁴³² Samuel Ramani, The Washington Post, Why France is so deeply entangled in Syria, https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/11/19/why-france-is-so-deeply-entangled-in-syria/?utm_term=.c810f00605b0 (12.02.2018)

⁴³³ France Diplomatie, France and Syria, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/syria/france-and-syria/> (12.02.2018)

⁴³⁴ France Diplomatie, France and Syria, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/syria/france-and-syria/> (12.02.2018)

güçlü Batılı muhaliftir.⁴³⁵ Sonuç olarak Suriye'ye müdahalenin, Fransa'nın kendi tarihsel seviyesine rağmen, "büyük güç" statüsüne sahip olma arzusuyla bağlantılı⁴³⁶ olduğunu düşünler de bulunmaktadır. ABD liderliğinde kimyasal silah kullanımına karşı, uluslararası çapta yapılan çok büyük tartışmalara sebep olan müdahale, Fransa tarafından desteklenmiştir.

Sonuç olarak, Suriye'nin durumu oldukça karmaşıktır. Çünkü uluslararası tarafların bu krize dâhil olmasının nedeni, sadece Suriye'nin durumu ve halkı değildir. Kendi aralarındaki taşeron savaşlar milli çıkarların nihai sonucudur. Bu çekişmeler, BMGK'yi ve BM sürecini de etkilemektedir. Bunun en basit örneği, Rusya'nın ve Batılı ülkelerin farklı tarafları desteklemesidir. Astana'daki müzakereler sürecinde, Rusya'nın Suriye hükümetinin yanında olması ve Türkiye'nin muhalifleri desteklemesi kilit noktayı oluşturmaktadır. Dışardan gelen desteklerden ötürü, muhalefet grupları içinde oluşan anlaşmazlıklar, uluslararası toplumu istenen siyasi çözümü güçlü bir şekilde etkilemektedir. Maalesef kararlar ve sonuçlar, BM nezdindeki tesislerde sonsuz tartışmaların ardında kilitli kalırken; alanda 8 yıldır devam eden insani suçlar sürüp gitmektedir.

3.5. Krize Müdahil Olan Bölgesel Aktörler

Bölgedeki ülkeler grubunda, Katar, Suudi Arabistan, Türkiye, Irak ve İran bulunmaktadır. Katar ve Suudi Arabistan, Suriye'deki gelişmelerin içerisinde başından beri yer almaktadır. Bu iki devlet Cumhurbaşkanı Esad tarafından 2011'de Suriye protestolarının kurucuları olarak açıklanmıştır. Suudi Arabistan için, Suriye konusunda tek bir siyasi çözüm vardır ve bu çözüm içerisinde Esad bulunmamaktadır. Pek göz önünde bulunmayan bu ülke, daha sonra ABD'nin liderliğindeki koalisyonun IŞİD'e karşı

⁴³⁵ Samuel Ramani, The Washington Post, Why France is so deeply entangled in Syria, https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/11/19/why-france-is-so-deeply-entangled-in-syria/?utm_term=.c810f00605b0 (12.02.2018)

⁴³⁶ Samuel Ramani, The Washington Post, Why France is so deeply entangled in Syria, https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/11/19/why-france-is-so-deeply-entangled-in-syria/?utm_term=.c810f00605b0 (12.02.2018)

yürüttüğü hava kampanyasında yer almayı kabul etmiştir. Bu gelişmeler, grubun ilerlemesi ve Suudi azınlığın popülaritesine bağlıdır.⁴³⁷ Aslında, durum daha geniş bir bakış açısından ele alınırsa; o zaman bu iki ülke, az ya da çok, gizli ya da açık bir şekilde, baştan beri krizin içerisinde yer almışlardır. Ancak bazen hangi tarafı tuttukları ve ne için savaştıkları belirsiz olmuştur.

Bölgede ele alınması gereken bir ülke de Türkiye’dir. Başlangıçta Suriye’nin yanında yer almıştır, Esad ile görüşmeler yapmış ve durumun normale dönmesi konusunda kampanya yürütmüştür. Ancak insani krizin yükselişe geçmesi Türkiye’nin tutumunda değişikliğe neden olmuştur. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan mevkiidaşı olan Esad’ı terörist olarak nitelendirmeye başlamıştır.⁴³⁸ Yaşanan gelişmeler Türkiye’nin muhalif grupların yanında yer almasına ve ÖSO’ya destek vermesine neden olmuştur. Sınır komşusu olan iki devletin geçmişe dayanan uzun süreli ilişkileri bulunmaktadır. Diplomatik ilişkileri 1998 yılında iyileşmiştir ve 2011 yılına kadar olumlu bir şekilde devam etmiştir. Bu on yılda diplomatik, siyasi, ekonomik, ikili ve bölgesel faaliyetleri ifade eden düzeyde birçok olumlu gelişme ve işbirliği gerçekleştirilmiştir. Ancak 2011 yılında başlayan kriz sonrasında, Türk hükümetinden gelen çok sayıda uyarıdan sonra, iki ülke arasındaki ilişkiler tersine dönmüştür.⁴³⁹ Suriye’de yaşanan gelişmeler Türkiye ile de bağlantılıdır. Türkiye Suriye muhalefetini ve Özgür Suriye Ordusunu desteklemekle birlikte 3.603.088 Suriyeliyi, Geçici Koruma Programı adı altında kendi sınırları içinde sığınmacı olarak kabul etmiştir.⁴⁴⁰ Bu kriz 2015, 2016 ve 2017 yıllarında sadece mültecilerle değil; daha birçok boyutuyla Türkiye’yi etkilemiştir. Türkiye, İstanbul, Ankara, Gaziantep, Van ve diğer şehirlerde çok sayıda bomba saldırısına uğramıştır. İstanbul’da Türkiye’nin en büyük havalimanı olan Atatürk Havalimanında, başkent Ankara’nın merkezinde ve Gaziantep’teki bir düğün kutlaması esnasında büyük ve ciddi saldırılar ile karşılaşmıştır. Bahsedilen durumlar sadece birkaç

⁴³⁷ BBC News, Syria crisis: Where key countries stand, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23849587> (12.02.2018)

⁴³⁸ Erdoğan’dan Esad’a terörist suçlaması, <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fandan-esad-ter%C3%B6rist-su%C3%A7lamas%C4%B1/a-41944753> 27.12.2017 (17.05.2019)

⁴³⁹ Ministry of Foreign Affairs of Turkey, “Türkiye - Suriye Siyasi İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (16.09.2016)

⁴⁴⁰ Ministry Of Interior Directorate General Of Migration Management (DGMM) , http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (10.05.2019)

örnek ve maalesef yüzlerce Türk vatandaşının ölümüyle sonuçlanan durumlardır. Bu duruma tepki olarak Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından Beşar Esad'a "PYD ya da YPG'den bir teröristten daha gelişmiş bir terörist" ve "O IŞİD'ten daha gelişmiş bir teröristtir." benzetmesi yapmıştır.⁴⁴¹ Bütün müdahaleler, genellikle mali ve insani yardım kapsamında tutuldu, ancak Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) 22 Şubat 2015 yılında, “*Şah Fırat* ” ismiyle adlandıran operasyon ile beraber, Suriye sınırlarına askeri girişimde bulunmuştur. Suriye hükümeti tarafından bu saldırı, 1921 tarihli Ankara anlaşmasını ihlal olarak görülmüştür. Çünkü Suriye sınırı içinde kalan Süleyman Şah Türbesi'nin bulunduğu toprakların egemenlik hakkı, 1921'de Fransız işgal güçleri ile Türkiye arasında yapılan anlaşmayla Türkiye'ye ⁴⁴² verilmiştir. Bu faaliyetin eski düzeni tamamen değiştirdiği söylenemese de 10 Eylül 2016'da bazı değişiklikler yaşanmıştır. Bunların hepsi 24 Ağustosta "Fırat Kalkanı" adı verilen bir operasyon ile sonuçlanmıştır. Yapılan bu müdahalede hava saldırısı, askeri kuvvetler, roketataralar, tanklar, keskin nişancı gibi araçlardan faydalanılmıştır.⁴⁴³ Yetkililerin açıklamalarına göre, terörle mücadele kapsamında yapılan bu operasyonun amacı, aynı zamanda Suriye halkının devam etmekte olan acılarını dindirmek ve en önemlisi de IŞİD Terör Örgütü'nü, Türk sınırlarından mümkün olduğunca uzak tutmaktır. Bu operasyon bir başarı olarak değerlendirilmiştir.⁴⁴⁴ Çünkü Suriye'nin kuzey sınırında bulunan 20 köy temizlenmiş ve kurtarılmıştır. Operasyonun başlangıcından itibaren 300 IŞİD Terör Örgütü üyesinin hedeflendiği iddia edilmiştir.⁴⁴⁵ Ancak, gelecekte neler olacağı ve olayların nasıl gelişeceği, o esnada belli değildi. 2017 yılında, Türkiye, Rusya ve İran'ın, Suriye konusunda yaptığı işbirliğiyle

⁴⁴¹ Bashar al-Assad 'more advanced terrorist' than Islamic State, says Recep Tayyip Erdogan, <http://www.firstpost.com/world/bashar-al-assad-more-advanced-terrorist-than-islamic-state-says-recep-tayyip-erdogan-2870636.html> 03.07.2016 (19.08.2016)

⁴⁴² BBC Türkçe, Suriye: Şah Fırat operasyonu anlaşma ihlali, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150222_suriye_sahfirat_tepki (08.02.2018)

⁴⁴³ Turkish army-backed rebels advance inside Syria on ISIL, <http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-military-launches-operation-in-syrias-jarablus-to-sweep-isil.aspx?pageID=238&nID=103174&NewsCatID=352> 24.08.2016 (20.09.2016)

⁴⁴⁴ Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: “Fırat Kalkanı Operasyonu, DAİŞ ve Diğer Terör Örgütlerine Karşı Yürütülen Bir Operasyondur”, <http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/51152/cumhurbaskanligi-sozcusu-kalin-firat-kalkani-operasyonu-dais-ve-diger-teror-orgutlerine-karsi-yurutulen-bir-operasyondur.html> 31.08.2016 (20.09.2016)

⁴⁴⁵ Turkey says ISIS cleared from Turkish-Syrian border, <http://edition.cnn.com/2016/09/04/middleeast/turkey-syria-tanks-al-rai/index.html> 05.09.2019 (20.09.16)

dört tane tampon bölge oluşturma kararı ile ortaya çıkmıştır. Bu dört bölgeden bir tanesi İdlib vilayetidir. Bu bölgede Türkiye'nin TSK ile ÖSO'ya destek vermesi amacıyla top atışı başlatarak, kente 500 civarında asker göndermiştir. Bunun amacı, kentte bulunan cihatçı gruplara saldırmak ve aynı zamanda masum sivilleri koruma sağlanmaktadır. Türkiye bu faaliyetlerle, kentin güvenliğini sağlamakla görevlendirdi. Rusya ise, çevredeki güvenlik için sorumlu tutulacaktır.⁴⁴⁶ Türkiye'nin Suriye'ye üçüncü girişi ise, 20 Ocak 2018 saat 17.00'dan itibaren "Zeytin Dalı Harekâtı"⁴⁴⁷ olarak adlandırılan operasyonla gerçekleştirilmiştir. TSK'nın açıkladığı gibi, "BMGK'nin terörle mücadeleyle yönelik özellikle 1624 (2005), 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı kararları ve BM Antlaşmasının 51'inci maddesinde yer alan Meşru Müdafaa Hakkı çerçevesinde, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygılı olarak icra edilmektedir". Bu Harekâtın amacının, bölgede güvenlik ve istikrarı sağlamak ve aynı zamanda sivillerin mümkün oldukça en düşük seviyede zarar görmesi, PYD terör örgütünün tamamen ortadan kaldırılması⁴⁴⁸ olduğu yetkililer tarafından belirtilmektedir. Yaklaşık 20 günden sonra, Harekât kapsamında, bölgede elde edilen bilgilere göre 35 PKK/KCK/PYD-YPG ve DEAŞ⁴⁴⁹ terör örgütü mensubu etkisiz hale getirilmiştir. Harekâtın başlangıcından itibaren etkisiz hale getirilen terörist sayısı 1369 PKK/KCK/PYD-YPG ve DEAŞ olmuştur.⁴⁵⁰ Aynı zamanda TSK tarafında da 12 Şubata kadar 31 kayıp, 143 yaralanma yaşanmıştır.⁴⁵¹ Ancak bu sayılar ve ilerlemeler zamanla artmaktadır. TSK tarafından son yapılan açıklamaya göre 46 kayıp, 225 yaralı Türk askeri ve toplam 3603 terörist etkisiz hale getirilmiştir.⁴⁵² Operasyon, uluslararası toplumda farklı tepkiler almıştır, İngiltere ve Hollanda bu operasyonu desteklemektedir. Başbakan Teresa May'ın sözcüsü,

⁴⁴⁶ Türkiye'nin İdlib operasyonu, Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/trend/turkiye-idlib-suriye-oso-tsk-isis/> (07.02.2018)

⁴⁴⁷ TSK Genelkurmay Başkanlığı, Basın Açıklaması, 20 Ocak 2018, 17:35 (08.02.2018)

⁴⁴⁸ BBC Türkçe, Milli Savunma Bakanı Canikli'den Afrin açıklaması: Temel hedefimiz PYD terör örgütünün tamamen ortadan kaldırılması, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42745600> (08.02.2018)

⁴⁴⁹ DEAŞ aslında farklı bir isimle IŞİD Terör Örgütü anlama ile gelmektedir.

⁴⁵⁰ TSK Genelkurmay Başkanlığı, Basın Açıklaması, 12 Şubat 2018, http://www.tsk.tr/BasinFaaliyetleri/BN_33 (12.02.2018)

⁴⁵¹ İbid

⁴⁵² TSK, Zeytin Dalı Harekâtı, Basın Açıklaması, 18 Mart 2018, <http://www.tsk.tr/Home/Detay/596> (28.03.2018)

“Türkiye'nin sınırlarının güvenliğine meşru bir ilgisi olduğunu kabul ediyoruz”⁴⁵³ açıklamasını yapmıştır. Bunun yanı sıra Hollanda'nın Dışişleri Bakanı Halbe Zijlstra, “Türkiye, saldırıya uğradığından dolayı kendini savunma için yeterli zemine sahip”⁴⁵⁴ diye açıklamada bulunmuştur. Destekleyenlerin yanı sıra Almanya, Fransa ve ABD gibi devletler operasyona şüphe ile bakmaktadır. Fransa, Suriye konusunda BMGK'yi toplantıya çağırmıştır.⁴⁵⁵ Toplantıda Alman siyasetçiler, Türkiye'nin bazı aktörlere karşı silah kullanması durumunda silah ihracının durdurulacağını gündeme getirmişlerdir.⁴⁵⁶ En büyük olumsuz tepki ise ABD tarafından gelmiştir. ABD, Suriye krizinin çözümünü, ilk başta IŞİD'e karşı savaşmakta gördüğü için, bu savaşı bitirmek için içeriden bir müttefik olarak SDG'yle hareket etmektedir.⁴⁵⁷ Bu grubun ağırlığını Kürt güçler oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye'nin bu gruplara karşı mücadele etmesi ABD ile anlaşmazlığa ve çatışmaya düşmesine neden olmuştur. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Heather Nauert; “Türkiye'yi böyle bir adım atmamaya çağırıyoruz. Türkiye, DEAŞ⁴⁵⁸ ile mücadeleye odaklanmalı”⁴⁵⁹ açıklamalarını yaparken, SDG ile beraber 30 bin kişilik sınır gücü oluşturduklarını da bildirmiştir.⁴⁶⁰ Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın verdiği tepkiyse, bu gücü terör örgütü olarak adlandırmak ve “Bize düşen de bu terör ordusunu daha doğmadan boğmaktır”⁴⁶¹ olmuştur. İki NATO üyesi ülkenin çatışma yaşamış olması

⁴⁵³ Selcuk Aydın and Muhammed Alı Ucar, TRT World, Divisions in Europe over Turkey's operation in Syria, <https://www.trtworld.com/opinion/divisions-in-europe-over-turkey-s-operation-in-syria-14822> (08.02.2018)

⁴⁵⁴ Selcuk Aydın and Muhammed Alı Ucar, TRT World, Divisions in Europe over Turkey's operation in Syria, <https://www.trtworld.com/opinion/divisions-in-europe-over-turkey-s-operation-in-syria-14822> (08.02.2018)

⁴⁵⁵ Reuters, French calls for emergency Security Council meeting on Syria, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-france/french-calls-for-emergency-security-council-meeting-on-syria-idUSKBN1FA0K5> (08.02.2018)

⁴⁵⁶ Selcuk Aydın and Muhammed Alı Ucar, TRT World, Divisions in Europe over Turkey's operation in Syria, <https://www.trtworld.com/opinion/divisions-in-europe-over-turkey-s-operation-in-syria-14822> (08.02.2018)

⁴⁵⁷ CNN Politics, Deadly battle with Syrian regime forces complicates Trump's Syria strategy, <https://edition.cnn.com/2018/02/08/politics/us-syria-battle-trump-strategy/index.html> (12.02.2018)

⁴⁵⁸ DEAŞ aslında farklı bir isimle IŞİD Terör Örgütü anlama ile gelmektedir.

⁴⁵⁹ TRT Haber, ABD'den Afrin operasyonu açıklaması, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/abdden-afrin-operasyonu-aciklamasi-346945.html> (12.02.2018)

⁴⁶⁰ BBC Türkçe, ABD, SDG ile birlikte Türkiye ve Irak sınırında sınır koruma gücü oluşturuyor, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42682708> (12.02.2018)

⁴⁶¹ BBC Türkçe, Erdoğan: ABD sınırımızda terör ordusu kuruyor, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42692309> (12.02.2018)

istenilen bir durum değildir. Sonuç olarak Türkiye'nin müdahalesi Suriye'nin durumunu düzeltememiş ancak o bölgede Türkiye açısından bir rahatlama sağlamıştır.

Suriye'ye destek veren ülkelerden biri olan İran'a da değinmek gerekir. İran birden fazla militan örgütler vasıtasıyla krizde yer almaktadır. Bölgede İran menşeli olan Hizbullah, devletin kirli, yasadışı ve acımasız çalışmalarını yapmaktadır. Bölgesel Şii gücü İran'ın, Esad ve Alevi hâkimiyeti altındaki hükümete askeri danışmanlar ve sübvansiyonlu silahlar sağlamasının yanı sıra, kredi ve petrol nakil hatları oluşturmak için yılda milyarlarca dolar harcadığı düşünülmektedir.⁴⁶²

⁴⁶² BBC News, Syria crisis: Where key countries stand, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23849587> (12.02.2018)

4. KORUMA SORUMLULUĞU VE SURİYE KRİZİ

“Ortadoğu’da Mısır olmadan savaş, Suriye olmadan da barış yapamazsınız.”
Hennry Kissinger

Çalışmanın birinci ve teorik bölümünde açıklandığı gibi RtoP, askeri müdahale noktasına karar vermek adına altı tane prensip sunmaktadır. Belirtilen altı prensip “Baraj Prensibi” (haklı sebep), “Tedbir Prensipleri” (doğru niyet, son çare, orantılılık ve makul beklentiler) ve “Doğru Otorite”, olarak üç bölümde sınıflandırılmıştır.⁴⁶³ Bu bölümde altı prensip tek tek ele alınarak Suriye krizi üzerinde değerlendirme yapılacaktır.

4.1.Haklı Sebep

Bir müdahalenin gerçekleştirilebilmesi için ilk olarak haklı sebebin olması zorunludur ve bu tür bir müdahale iki durumda geçerli olabilir.

1. Soykırım amacıyla ya da başka bir amaçla mevcut ya da öngörülen büyük ölçekli can kaybı ile ve bu durum karşılığında kasıtlı devlet eylemi, devletin ihmali, harekete geçmek için yetersizliği veya başarısız bir devlet olması durumu,
2. Mevcut ya da öngörülen etnik temizlik, öldürme, zorla sınır dışı etme, terör eylemleri veya tecavüz gibi gerçekleştiren durumlar haklı sebep olarak değerlendirilir.⁴⁶⁴

ICISS’e göre haklı sebepler yukarıdaki bahsedilen durumlardır. Bununla birlikte farklı düşünenler de bulunmaktadır. Büyük oranda can kaybının bir soykırımla eş değer görülmemesi ve uluslararası toplumun olayları etnik temizlik düzeyine gelene kadar beklenmemesi gerektiğini düşünenler de vardır. Bunun dışında olayın sadece can kaybı boyutu değil devletin vatandaşlarını korumak için harekete geçip geçemediği de hesaba

⁴⁶³ICISS Report, 4. The Responsibility to React, ss.29-37

⁴⁶⁴ ICISS Report, Threshold Criteria: Just Cause, s.32

katılmalıdır. Suriye krizine bakıldığında 2011 yılında başlayan ve yarım milyon can kaybıyla sonuçlanan bir kriz olduğu görülse de, burada yaşanan olayı bir soykırım ya da etnik temizlik olarak sınıflandırmak mümkün değildir. Çünkü çatışmalarda sürekli hem taraflar hem de durumun şiddeti ve önemi değişmektedir. Üçüncü bölümde bahsedildiği gibi 8 sene süren krizde BM'nin 2016 raporlarına göre 400,000'in üstünde can kaybı olmuştur.⁴⁶⁵ Diğer yandan Suriye Politika Araştırmaları Merkezine göre bu rakamlar 2016 yılında 470,000 ⁴⁶⁶ ve 2018 yılında 511,000'e kadar çıkmaktadır.⁴⁶⁷ Verilen rakamlar krizin dinamik olmasından dolayı net ve güvenilir değildir. Suriye krizinden etkilenen nüfus sayısı ise yaklaşık 12 milyona ulaşmıştır. Bu sayının 5.638.154'ü mülteci, geri kalan 6.600.000 yerinde mülteci ya da Suriye'nin içerisinde yerinden edilme riski ile karşı karşıya olan insanlardır.⁴⁶⁸

Suriye'de yaşanan krizin ciddiyetini sadece can kaybı ile açıklamak doğru olmaz. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk defa uluslararası toplum bu büyüklükte bir mülteci krizi ile karşı karşıyadır. İnsan hakları ihlaline ilişkin durumların sayısı oldukça fazladır. Örnek olarak Genel Sekreter'in 2016 yılında yayınlanan "Çocuklar ve silahlı çatışma" raporunda 2016 yılında Suriye krizinin farklı taraflarında çatışan toplam 362 çocuk asker olduğu saptanmıştır.

Tablo 3- Suriye'de Çocuk Asker 2016

Çatışan grup	Sayı
İŞİD Terör Örgütü	274
Özgür Suriye Ordusu ve bağlı gruplar	62
Liwa el-Tevhid	11
Halk komiteleri	5

⁴⁶⁵ Anne Barnard, "Death Toll From War in Syria Now 470,000, Group Finds", http://www.nytimes.com/2016/02/12/world/middleeast/death-toll-from-war-in-syria-now-470000-group-finds.html?_r=11.02.2016 (01.10.2016)

⁴⁶⁶ Syrian Center for Policy Research, <http://scpr-syria.org/publications/policy-reports/scpr-alienation-and-violence-report-2014-2/> (14.10.2016)

⁴⁶⁷ Death toll from Syrian conflict passes half a million, <http://www.syriahr.com/en/?p=94610> 08.06.2018 (07.03.2019)

⁴⁶⁸ UNHCR, Operational Portal Refugee Situations, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (25.06.2018)

Kürt Halk Koruma Birimleri	4
Ahrar al-Şam	3
Nusra Cephesi	2
İslam Ordusu	1
	Toplam 362

Kaynak: BM Genel Sekreteri “Çocuklar ve silahlı çatışma” raporu, 20 Nisan 2016

Verilebilecek başka bir örnek ise Suriye krizi içinde bulunan cinsel şiddet sorunudur. Bu konuya 2011 yılında, Suriye Arap Cumhuriyeti için Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu’nun ilk raporlarından beri değinilmektedir, ancak durumun ciddiyeti son zamanlarda açık açık ele alınmıştır. Rutin olarak çıplak kalmaları zorunlu hale getirilen hapishanelerdeki erkeklerin cinsel şiddete maruz kaldığı belirtilmiştir. Ayrıca söz konusu şiddet küçük çocuklara da yapılmaktadır.⁴⁶⁹ Sekiz sene sonra bu durum sadece Suriye cezaevlerindeki mahkûmlarla sınırlı kalmayıp, mülteci kampları ve yurtdışında bulunan kamplarda ya da mültecilerin yaşadığı bölgelerde çok sık rastlanan bir duruma dönüşmüştür. Ürdün’de bulunan bir grupla konuşurken tüm yetişkin erkeklerin yüzde 30 ila 40’ının Suriye’de gözaltındayken cinsel şiddete uğradığı tespit edilmiştir.⁴⁷⁰ Belirtilen bu oranın hassasiyet sebebi ile gerçeği yansıtmadığı düşünülmektedir.

Ancak bu tezin amacı Suriye krizinin RtoP açısından haklı sebep prensibini karşıladığını tespit etmektir. Bu nedenle aşağıdaki olaylar seçilmiştir:

1. Kimyasal silah kullanımı;
2. Hapishanelerin ve tutuklananların durumu;
3. Aralık 2016 tarihli Halep saldırısı;
4. Mülteciler ve yerinden edilen nüfus;

⁴⁶⁹ Bir Adam 15 yaşında bir çocuğun babasının önünde tecavüze uğradığını tanık olduğunu belirtmiş, 40 yaşında başka bir Adam 11 yaşındaki oğlunun üç güvenlik görevlisi tarafından böyle bir şiddete uğradığını söylemiştir. - Human Rights Council Seventeenth special session, Report of the independent international commission of inquiry on the Syrian Arab Republic, A/HRC/S-17/2/Add.1, s.14

⁴⁷⁰ Dr. Sarah Chynoweth, “We Keep It In Our Heart”, **Sexual Violence Against Men And Boys in The Syria Crisis**, UNHCR, October 2017, p.24

4.1.1 Kimyasal Silah Kullanımı

Uluslararası toplumda büyük tepki uyandıran en son kimyasal saldırı 8 Nisan 2018’de meydana gelmiştir. Suriye’nin Doğu Guta bölgesinde gerçekleştirilen saldırıda 70⁴⁷¹ kişi hayatını kaybetmiştir. Saldırının hükümet güçlerince yapıldığı iddia edilmiştir.⁴⁷² Sahada çalışanların belirttiklerine göre saldırı insanların kendilerini güvende olacağını düşündükleri ve saklandıkları bölgelere yapılmıştır.⁴⁷³ İnsanlar hayatta kalabilmek için bodrumlarda saklanmışlardır. Sığınaklarda hayatını kaybedenlerin sayısı ise oldukça yüksektir.⁴⁷⁴ Rusya saldırının kimyasal bir saldırı olmadığını iddia ederken, ABD ve diğer ülkeler bu olayı ciddi şekilde kınamıştır. Asıl uluslararası dalaşma 11 Nisan sonrasında başlamıştır. O gün Dünya Sağlık Örgütü tarafından; Duma’da (Doğu Guta bölgesinde muhaliflerin elinde son kalan şehir) saldırı nedeniyle 500’den fazla kişinin etkilendiği açıklamasının yapılması ve bölgeye acil yardım erişimi talep edildiğinde⁴⁷⁵ uluslararası toplumun gerginliği artmıştır. Bu gerilim, BMGK’de kimyasal saldırıya tepki göstermek için ABD tarafından önerilen S/2018/321 sayılı, ancak Rusya tarafından veto edilen kararlar ile artmış ve BMGK kararı olmaksızın ABD ve müttefikleri Şam’a saldırı düzenlemiştir. Ancak saldırı sonucunda insani durumda önemli bir gelişme olmamıştır.

Ciddi sayılabilecek çok sayıda saldırı 2017 Nisan ayında, İdlib’in Khan Shaykhun şehrinde meydana gelmiştir. Muhalifler iktidarı ve Rusya’yı suçlarken, Rusya sorumluluğu kabullenmeyip muhaliflerin tutumunu eleştirmiştir. Bu sırada Suriye’nin Sağlık Bakanı Firas Jundi’nin açıklamasına göre 100 kişi hayatını kaybetmiş ve 500

⁴⁷¹ Saldırıda hayatını kaybedenlerin sayısı kaynaklara göre farklılık göstermektedir.

⁴⁷² Suriye'deki kimyasal saldırı iddialarına dünyadan tepkiler: Trump Esad'a 'hayvan' dedi, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43688517> (18.04.2018)

⁴⁷³ Dozens killed in suspected chemical attack on Syrian rebel enclave, <https://www.theguardian.com/world/2018/apr/08/syrian-government-accused-of-chemical-attacks-on-civilians-in-eastern-ghouta> (18.04.2018)

⁴⁷⁴ When No Place Is Safe: Sheltering Under Siege in Syria, <https://www.nytimes.com/2018/02/21/world/middleeast/syria-eastern-ghouta-bombing.html> (18.04.2018)

⁴⁷⁵ Suriye'de kimyasal saldırı iddiası: Dünya Sağlık Örgütü'nden Duma'ya 'engelsiz erişim' talebi, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43724739> (18.04.2018)

civarında kişi yaralanmıştır.⁴⁷⁶ Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'ne göre ise 20'si çocuk 72 kişi hayatını kaybetmiştir.⁴⁷⁷

Uluslararası güçlerin liderleri medya aracılığıyla tepki vermişlerdir. Almanya Başbakanı Angela Merkel Twitter hesabında baş sözcüsü Steffen Seibert'i alıntılıyarak "Bu tür savaş suçları cezalandırılmalı" beyanında bulunmuştur. ABD, İngiltere ve Fransa tarafından hemen BM'de Suriye rejimine karşı işbirliği yapmak için bir taslak karar hazırlanmıştır. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres ve sözcüsü Stephane Dujarric de bu olaydan "son derecede rahatsız" ve yaşananların "son derece endişe verici ve rahatsız edici" olduğunu belirten açıklamada bulunmuşlardır.⁴⁷⁸

Kimyasal silah kullanımı Suriye'de yeni başlayan bir insanlık dramı değildir. Gerçekleşen son birkaç saldırı uluslararası sert tepki ile karşılanmış olsa da aslında kimyasal silah kullanımı 2013 yılında başlamıştır. 2013 yılının Ağustos ayında Şam yakınlarındaki Ghouta kentinde kimyasal saldırı gerçekleştirilmiştir. Bu saldırı sonucunda 1400 kişi hayatını kaybetmiştir.⁴⁷⁹ Yaşanan trajedinin ardından 14 Eylül'de Şam, ABD'nin askeri müdahalesi ihtimalinden endişelenerek 2118 sayılı BMGK Kararı ile kimyasal silah cephanesinin imha edilmesi için belirlenen zaman çizelgesine uymayı kabul etmiştir. Zaman çizelgesi, Suriye'nin "öncelikli" kimyasallarının tümünü 3 Aralık'a kadar ve tüm "ikincil öncelikli" kimyasalların tümünü bir sonraki yılın 5 Şubat tarihine kadar ortadan kaldırmasını talep etmiştir. ABD yapmış olduğu açıklamada çizelgede anlaşılan miktarın yalnızca %4'ünün yok edildiğini belirlemiştir. Ancak o esnada BM ve Kimyasal Silahların Yasaklanması Teşkilatı (OPCW) ortak bir açıklama ile stokların elimine edildiğini ilan etmiştir. Sonuç olarak son dört sene içerisinde yapılan son saldırılar haricinde yaklaşık iki yüz kimyasal saldırı gerçekleşmiştir. Anadolu Ajansı'na göre 2015 ve 2017 yılları arasında yaklaşık 162 saldırı gerçekleşmiştir.⁴⁸⁰ Son gelişmeler

⁴⁷⁶ UN draft resolution urges regime co-op on Syria attack, <http://aa.com.tr/en/politics/un-draft-resolution-urges-regime-co-op-on-syria-attack/789165> (05.04.2017)

⁴⁷⁷ Syria chemical 'attack': Russia rebel weapons claim rejected, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-39500319> (05.04.2017)

⁴⁷⁸ International outrage over reports of Syrian attack, <http://aa.com.tr/en/middle-east/-international-outrage-over-reports-of-syrian-attack/789005> (05.04.2017)

⁴⁷⁹ Assad regime continues violating 2013 agreement, <http://aa.com.tr/en/middle-east/assad-regime-continues-violating-2013-agreement/789123> (07.04.2017)

⁴⁸⁰ AnadoluAjansı, <http://aa.com.tr/en/middle-east/-international-outrage-over-reports-of-syrian-attack/789005> (05.04.2017)

göstermektedir ki kimyasal silah ne yazık ki normal bir savaş tekniğine dönüşmektedir. Ayrıca Suriye'nin 2013 yılında verilen zaman çizelgesine uymadığı da tespit edilmiştir. Kimyasal silah kullanımını durdurmak adına yapılan son faaliyet, 4. Taraf Devletler Acil Konferansında, 82 ülkenin evet ve 24 ülkenin hayır oylarıyla Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü'ne, kimyasal silahların kim tarafından kullanıldığını tespit etme yetkisinin verilmesidir.⁴⁸¹ Suriye Arap Cumhuriyeti 22 Kasım 1968'da, 17 Haziran 1925 tarihinde yürürlüğe giren “Savaş İçerisinde Zehir veya Diğer Boğulma Gazların Ve Bakteriyolojik Savaş Yöntemleri ile İlgili Yasaklar Protokolü” ne katılmakla beraber uluslararası hukuka da aykırı şekilde hareket etmiş bulunmaktadır.⁴⁸²

4.1.2 Hapishanelerin ve Tutuklananların Durumu

Müdahale için haklı sebep prensipleri içinde Suriye'deki hapishaneler ve tutukluların durumu örnek gösterilebilir. Gözaltı veya hapis ile ilgili uluslararası hukukta “hürriyetinden yoksun bırakılan herkese, her zaman insanlık ve insanın onuruna saygı ile davranılacaktır”⁴⁸³ ibaresine yer verilmiştir. Ancak Suriye'deki kriz başladıktan sonra tutukluların sayısı oldukça artmış ve buradaki insanlar uluslararası kriterlere göre bir muameleyle karşı karşıya değillerdir.

Uluslararası kamuoyuna bu sorunu taşıyanlar uluslararası sivil toplum örgütleridir. Bu örgütler tarafından yayınlanan raporlara göre, yapılan muameleler sadece insanlık dışı olmakla kalmayıp savaş suçu kategorisine de girebilir. Çünkü yaygın olarak işlenen herhangi bir işkence eylemi veya sivil nüfusa yönelik herhangi bir sistematik saldırı, insanlığa karşı suç⁴⁸⁴ olarak algılanmaktadır. Uluslararası Af Örgütü'nün 2017 yılında yayınlanan raporunda “Toplu Katliam Yeri” başlığı altında Saydnaya Hapishanesi'ndeki mevcut durum anlatılmaktadır. Buna göre hapishanelerde 1987

⁴⁸¹ Kimyasal saldırıları artık onlar bulacak, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kimyasal-saldirilari-artik-onlar-bulacak/1189001> (28.06.2018)

⁴⁸² UNSC Resolution, S/RES/2118 27 Eylül 2013 (11.09.2017)

⁴⁸³ “A Pocketbook of International Human Rights Standards for Prison Officials”, United Nations Publication, Sales No. E.04.XIV.5 ISBN 92-1-154158-1 ISSN 1020-1688, s.2

⁴⁸⁴ “A Pocketbook of International Human Rights Standards for Prison Officials”, United Nations Publication, Sales No. E.04.XIV.5 ISBN 92-1-154158-1 ISSN 1020-1688, s.2

yılından beri 35 işkence tekniği belgelenmiş durumdadır ve bu sayı 2011 yılından beri artmaktadır. İnsan Hakları Analiz Grubu'na göre 2011 Mart ayından 2015 Aralık'a kadar 17,723 insan, yani aylık yaklaşık 300 insan öldürülmüştür.⁴⁸⁵ İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün 2015 yılında yayınladığı raporunda; Cesar kod adı ile Suriye ordusunda çalışan forensik fotoğrafçısı tarafından hapishanelerde çekilmiş fotoğraflar ve kaçırılan ceset torbalarından çıkan bilgiler avukatlar ve Suriyeli aktivistler tarafından incelenmektedir. Cesar, Suriye'nin birkaç hapishanesinden 50.000 fotoğraf kaçırmıştır. Yapılan incelemelerden sonra 28.707 insanın gözaltı sırasında öldürüldüğü iddiaları ortaya çıkmaktadır.⁴⁸⁶

Hapishanelerde bulunanların suçu ya hükümete karşı yapılan faaliyetler ya da muhalif kanatta yer almaktır. Saydnaya Hapishanesi'nde biri kırmızı biri beyaz iki bina bulunmaktadır. Rapora göre; kırmızı binada bulunan tutuklular çoğunlukla siviller, beyaz binada bulunanlar ise 2011 yılından sonra tutuklanan asker ve memurlardır.⁴⁸⁷ Tutukluların arasında öğrenciler, akademisyenler, mühendisler ve doktorlar gibi toplumun her kesiminden farklı profiller bulunmaktadır.

Şekil –6 Saydnaya Askeri Cezaevi Uydu Görüntüsü

Kaynak: Satellite image of Saydnaya Military Prison. Coordinates 33,6648°, 36,3288°, Google Earth ©2016DigitalGlobe, Af Örgütü Raaporu

⁴⁸⁵ Amnesty International, “Human Slautherhouse, Mass Hangings And Extermination At Saydnaya Prison”, Syria, London 2017, s.5

⁴⁸⁶ Human Rights Watch, “If dead could speak, Mass Deaths and Torture in Syria’s Detention Facilities”, December 2015, s.2

⁴⁸⁷ Amnesty International, HUMAN SLAUGHTERHOUSE, MASS HANGINGS AND EXTERMINATION AT SAYDNAYA PRISON, SYRIA, London 2017, s.6

Tutukluların tam sayısı, profilleri ve haklarında iddia edilen suçlar net değildir. Fakat yaşadıkları konusunda bilgi mevcuttur. Bunlar tutuklanan ve sonrasında serbest bırakılan kişiler ve tutuklananların aileleriyle yapılan mülakatlarla tespit edilmiştir. Kullanan işkence teknikleri arasında: Bir hücre içerisinde olması gereken sayıdan çok daha fazla tutuklu koyup oturmalarına izin vermemek; insan onurundan yoksun bırakmak, herhangi bir haysiyet veya umut duygusunu yok etmek, ağır şiddet; cinsel şiddet; psikolojik baskı bulunmaktadır.⁴⁸⁸

Gerçekleştirilen işkencelerin bir örneği eski tutuklu Sameer'in söyledikleri ile ortaya çıkmaktadır: “Dayak çok yoğundu, bir çiviye kayaya çakmak için defalarca vuruyor gibiydiler. Bir daha dövmek yerine bacaklarımı kesmelerini diliyordum.”⁴⁸⁹

Tutuklular hapishanelerde çok ağır şartlar altında bulunmaktadır. Aşırı kalabalık ortamda, yetersiz gıda, yetersiz havalandırma, çok zayıf sağlık hizmeti ile hijyenik olmayan şartlarda yaşamaktadırlar.⁴⁹⁰ Bundan dolayı tutukluların ölüm sebepleri olarak da: Şiddetli dehidrasyona sebep olan gastrointestinal enfeksiyonlar; Enfeksiyona yol açan deri hastalıkları; İşkence; Tutuklulara yemek ve içmeyi bırakmaları için uygulanan zihinsel baskı; Kronik hastalıklar (hipertansiyon, diyabet, astım veya böbrek hastalığı); Gerekli ilaç veya tedaviyi alamamak ⁴⁹¹ gibi sebepler tespit edilmiştir.

Sayılan durumların hepsi tek tek uluslararası hukuka aykırıdır, ancak Suriye hükümeti ise tutukluların ölüm belgesinde, ölüm sebebini sadece kalp yetmezliği ya da solunum yetmezliği olarak belirtmektedir.⁴⁹² Yine BM'ye göre tutukluların hakları içerisinde, gerekli herhangi bir tıbbi tedavinin tutuklulara ücretsiz sağlanması gerektiği belirtilirken⁴⁹³ raporlarda tutuklular bir parasetamol için yalvarmaları gerektiğini

⁴⁸⁸ Amnesty International, “Human Slaughtering, Mass Hangings And Extermination At Saydnaya Prison”, Syria, London 2017, s.7

⁴⁸⁹ Amnesty International, “Human Slaughtering, Mass Hangings And Extermination At Saydnaya Prison”, Syria, London 2017, s.7

⁴⁹⁰ Human Rights Watch, “If dead could speak, Mass Deaths and Torture in Syria's Detention Facilities”, December 2015, s.23

⁴⁹¹ Human Rights Watch, “If dead could speak, Mass Deaths and Torture in Syria's Detention Facilities”, December 2015, s.14

⁴⁹² Human Rights Watch, “If dead could speak, Mass Deaths and Torture in Syria's Detention Facilities”, December 2015, s.10 (Bu durum hem Cesar'ın kendi mülakatında hem de İnsan Hakları İzleme Örgütü (İHIÖ) tarafından incelenen ölüm belgelerinde tespit edilmiştir.)

⁴⁹³ “A Pocketbook of International Human Rights Standards for Prison Officials”, United Nations Publication, Sales No. E.04.XIV.5 ISBN 92-1-154158-1 ISSN 1020-1688, s.5

belirtmişlerdir. Doktor birisine üzülyorsa, o zaman parasetamol verirdi. Onun yanında sadece iki kutu vardı: biri iltihap için ilaç ve biri de parasetamol.”

Saydnaya Hapishanesi’nde toplu infazların yapıldığı söylenmekte ve 2011’den 2015 yılına kadar haftalık 20 ile 50 arasında insanın asıldığı iddia edilmektedir.⁴⁹⁴ İdam kararı verilmeden önce her tutuklu 2-3 dakikalık süreyle mahkeme önüne çıkarıldıktan sonra “eğlenceye”(toplu idam hükmü) kimin katılıp katılmayacağına karar verilmektedir.⁴⁹⁵ Hâkim, işkence altında alınan itirafla karara ulaşmaktadır.⁴⁹⁶ İdam kararıyla idamın gerçekleşmesi arasında genellikle 2 ay kadar bir zaman bulunmaktadır. Anlatılana göre idam için ayrı bir oda bulunmakta ve 2012 yılından sonra bu oda genişletilmiştir.⁴⁹⁷

İdamlardan sonra sabah 2 ve 6 arasında cesetlerin kamyonete konup ilk önce hastaneye sonra da toplu mezarlığa götürüldüğü iddia edilmektedir.⁴⁹⁸

Hapishanede bulunan tutuklunun dışardaki dünya ile bağlantısı kesilmiştir. Sadece nadir durumlarda rüşvet ödeyip bir bilgi almak mümkün olabilmektedir. Örnek olarak Dahi al-Musalmani 14 yaşındaki 5 aydır tutuklu olan ve haber alamadığı torununun bakılması için 2012 yılında 600,000 Suriye lirası (o zamanda 8,451 dolar) değerinde rüşvet ödemiştir. 2015 yılında Cesar’ın resimlerden torununu tanıyıp hayatını kaybettiğini öğrenmiştir.⁴⁹⁹

ABD Dışişleri Bakanlığına göre, uydu görüntüleri ve yerli aktivistlerden gelen bilgiye dayanarak, Saydnaya hapishanesinde bir krematoryum inşa edilmektedir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁴ Amnesty International, “Human Slautherhouse, Mass Hangings And Extermination At Saydnaya Prison”, Syria, London 2017, s.6

⁴⁹⁵ Amnesty International, “Human Slautherhouse, Mass Hangings And Extermination At Saydnaya Prison”, Syria, London 2017, s.16

⁴⁹⁶ Amnesty International, “Human Slautherhouse, Mass Hangings And Extermination At Saydnaya Prison”, Syria, London 2017,s.18

⁴⁹⁷ See the plan of the room in Amnesty International, Human Slautherhouse, Mass Hangings And Extermination At Saydnaya Prison, Syria, s.24

⁴⁹⁸ Amnesty International, “Human Slautherhouse, Mass Hangings And Extermination At Saydnaya Prison”, Syria, London 2017, s.28

⁴⁹⁹ Human Rights Watch, If dead could speak, Mass Deaths and Torture in Syria’s Detention Facilities,December 2015, ss.48-49

⁵⁰⁰ BBC news, Syria’s Saydnaya prison crematorium hid killings, says US, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-39926914> (16.08.2017)

Bunun nedeni ise, orada yürütülen kitlesel katliamları gizlemektir.⁵⁰¹ ABD'nin BM Büyükelçisi Nikki R. Haley; "Esad'ın krematoryumda toplu katliamı örtbas etme girişimi, 20. yüzyılın en kötü insanlık suçları anımsatılıyor"⁵⁰² diyerek bu durumun bir savaş suçu kadar ağır olduğunu ifade etmiştir. Bu konuda çalışan Uluslararası Örgütler BM ile beraber Suriye hükümetini çok kez uyardıklarına rağmen Beşar Esad bu suçlamalara cevabını şu şekilde vermiştir: "Herkes fotoğraf getirebilir ve bunun işkenceyi belgeleyen fotoğraflar olduğunu söyleyebilir. Bu kanıtlardan herhangi biri doğrulanmamıştır. Dolayısıyla kanıt olmadan geriye sadece iddialar kalıyor ." ⁵⁰³

Ancak bu tür bir rapor Kasım 2017 yılında UNHCR tarafından da hazırlanmıştır. Cinsel şiddet üzerine olan bu raporda vakaların %90'ı hapisanelerde yer almaktadır. Çünkü tutuklular en çok bu tarz şiddete maruz kalmaktadır.

Suriye'de gözaltındayken, mümkün olan her şekilde işkence gördüm. Tek bir hücrede 80 kişiydik, 30 gün boyunca ışık yoktu. Hepimiz çıplaktık, geceleri bizi elimizden tuttular - elektrikle işkence ettiler (...) Bize tecavüz etmek için hücreye gelirlerdi, ama karanlıktı – biz onları göremiyorduk. Tüm duyabileceğimiz insanların çığlıklarıydı, "Dur! Yapma! Benim [anüs] kanıyor. Öleceğimizi sanıyorduk.–Tarek, LGBTI FGD ⁵⁰⁴

Sonuç olarak bu durum gerçekten sadece iddialar üzerine kurulu olsa bile şimdiye kadar hapishaneye giden ya da tutuklanıp geri dönmeyen ve ortadan kaybolan insanların var olduğu bir gerçektir. Hapishanelerin durumu RtoP altında bir askeri müdahale yapılmasına kanıt ve haklı sebep olarak görülebilecek kadar kötüdür.

⁵⁰¹ CNN Politics, State Dept. Assad using crematorium to hide atrocities, <http://edition.cnn.com/2017/05/15/politics/assad-syria-crematorium/index.html> (16.08.2017)

⁵⁰² The New York Times, Syrian Crematory Is Hiding Mass Killings of Prisoners, U.S. Says, <https://www.nytimes.com/2017/05/15/world/middleeast/syria-assad-prison-crematory.html> (16.08.2017)

⁵⁰³ Tepperman Jonathan, **Foreign Affairs** managing editor, "Syria's President Speaks", January 20, interview March/April 2015 Issue

⁵⁰⁴ Dr. Sarah Chynoweth, "We Keep It In Our Heart", **Sexual Violence Against Men And Boys in The Syria Crisis**, UNHCR, October 2017, s.23

4.1.3 Aralık 2016 Halep Saldırısı

Halep kriz başlamadan önce Suriye'nin en yoğun nüfusuna sahip ve en büyük ticaret merkeziydi. Bu gibi nedenlerden dolayı krizin başlamasından sonra hem hükümet hem de muhalif güçleri bu şehri elde etmek için büyük mücadele göstermişlerdir. Halep, iki grup arasındaki mücadele nedeniyle krizden en çok zarar gören şehirlerden biri olmuştur. 2016 Aralık ayında hükümet güçleri buraya yönelik saldırı başlatmışlar ve doğu kesim haricinde kent hükümetin eline geçmişti. Hükümetin Halep güvenlik komitesinin başı Teğmen Zaid al-Saleh; "Doğu Halep'teki savaş hızlı bir şekilde sona ermelidir. Onların (muhalifetlerin) fazla vakti yok. Ya teslim olmalı ya da ölmeliler" şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁵⁰⁵ Hükümet güçleri tarafından kentin doğusu ele geçirilmeye çalışırken yaşananlar muhalifler ve sivil halk için tam bir kıyamet olmuştur. Sosyal medya aracılığıyla Halep'teki durumun çok ciddi olduğu ortaya çıkınca BM ve uluslararası toplum tepki göstermiştir. BM ve ABD şehirde yaşanan zulümlerden Suriye Hükümeti, Rusya ve İran'ı sorumlu tutarken, Cumhurbaşkanı Beşar Esad Batı'yı çifte standart uygulamakla itham etmiştir.⁵⁰⁶ Uluslararası baskı sonucunda Türkiye'nin işbirliği ile iki gün gecikmeli olarak sivillerin tahliyesine başlanmıştır.

ABD büyükelçisi Suriye'ye; "Gerçekten utanmaktan aciz misiniz?" sorusunu sorarken, Suriye'nin büyükelçisi ise bu durumu; "Halep'in teröristlerden kurtuluşu" olarak açıklamıştı. Neticede BM içerisindeki tartışmaların devam ettiği o hafta içerisinde, Halep'te 250,000 insan kuşatılmış,⁵⁰⁷ sadece bir günde 82 insan öldürülmüş,⁵⁰⁸ 70'i şehir enkazı altında sıkışmış,⁵⁰⁹ yüzlercesi yaralanmış, kaybolmuş ve evini terk etmek zorunda

⁵⁰⁵ Reuters, Syrian general says Aleppo offensive in final stages, https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-idUSKBN1410LA?utm_source=Sailthru&utm_medium=email&utm_campaign=Reuters%20Select%20Campaign%202016-12-12&utm_term=US%20Reuters%20Select (13.12.2016)

⁵⁰⁶ Aleppo battle: Rebel evacuation delayed, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38311175> (14.12.2017)

⁵⁰⁷ Aleppo evacuation delayed as rebels blame Iran, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-idUSKBN14300Y> (14.12.2017)

⁵⁰⁸ Russia: Syria establishes control over eastern Aleppo, <http://edition.cnn.com/2016/12/12/middleeast/aleppo-syria-government-gains/index.html> 14.12.2016

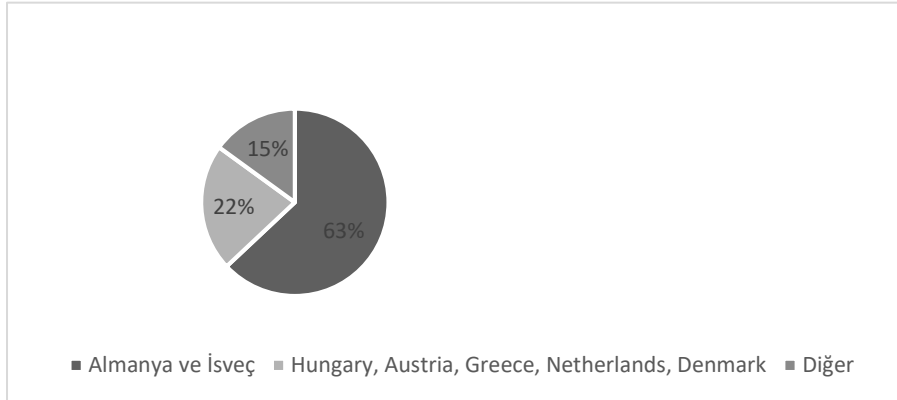
⁵⁰⁹ Aleppo Battle, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38311175> (14.02.2016)

kalmıştır. Bu anlatılan durum tek ya da istisnai bir durum değildir, uluslararası çapta büyük tepki gördüğü için örnek olarak seçilmiştir.

4.1.4 Mülteciler ve Yerinden Edilen Nüfus

Suriye krizinin uluslararası bir krize dönüşmesinde etkili olan en önemli faktör belki de mültecilerdir. Sorunun sadece Suriye sınırları içerisinde kalmadığı o sınırlardan taşan mültecilerle anlaşılmıştır. Bugün Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) göre toplam 5.684.148 mülteci bulunmaktadır. Mültecilerin 2 milyonu Mısır, Irak, Ürdün ve Lübnan'daki BMMYK tarafından kaydedilmiştir. Yaklaşık 3 buçuk milyonu da Türkiye Cumhuriyeti'ndedir. 33.000 ve daha fazla mülteci ise Kuzey Afrika'dadır.⁵¹⁰ Aynı zamanda Suriye içerisinde 2,8 milyonu çocuk 6,5 milyon kişi yerinden edilmiştir. Bu durum İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra en büyük mülteci topluluğu olmanın yanında dünyadaki en büyük yerinden edilmiş nüfusu oluşturmaktadır. 2011 yılından itibaren, gününün her saatinde 50 Suriyeli aile yerinden edilmektedir.⁵¹¹ Avrupa'da Suriye sığınma başvurularının toplamı 1.015.500'dür. En çok başvuru alan ülkeler ise Almanya ve İsveç'tir.

Tablo 4 – Avrupa'da Suriyelilerin Sığınma Başvuruları

Kaynak: BMMYK Avrupa'da Toplam Suriye Sığınma Başvuruları, Nisan 2011 ile Haziran 2017 arası⁵¹²

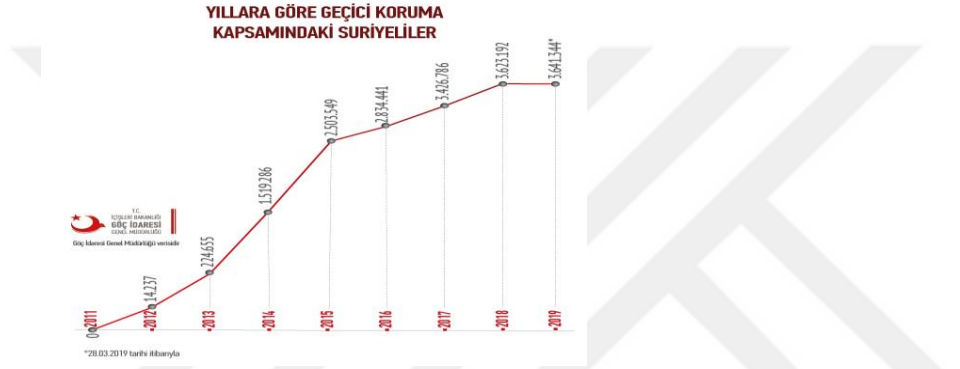
⁵¹⁰ Syria Regional Refugee Response, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (03.03.2019)

⁵¹¹ Internally Displaced People, <http://www.unhcr.org/sy/29-internally-displaced-people.html> (24.06.2018)

⁵¹² UNHCR, Syria Regional Refugee Response, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> (18.08.2017)

Türkiye’de bulunan üç milyondan fazla sığınmacının mülteci statüsü bulunmamaktadır. Burada yaşananlar Geçici Koruma Altında bulunan kişiler olarak adlandırılmaktadır. Yaklaşık altı yıl içerisinde 10 şehirde kurulan 26 geçici barınma merkezinde 140.078 Suriyeli yaşamaktadır ve geçici barınma merkezleri dışındaki 3.501.266 Suriyeli ’ye sağlık, eğitim ve gıda yardımı sağlanmaktadır.⁵¹³

Tablo 5 - Yıllara göre Türkiye’de Geçici Koruma Kapsamında Suriyeler

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı, GÖÇ İDARESİ, Genel Müdürlüğü, Geçici Koruma İstatistikiler son güncelleme 28.03.2019 (02.04.2019)

Mülteci, savaş, zulüm ya da doğal felaketlerden kaçmak için ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan bir kişi ⁵¹⁴olarak tanımlanmaktadır. Mültecilik deneyimindeki ortaklık, bu zorunlu hareketin genelliğinden ziyade, geride bırakıla(maya)n hayat, sınır rejimi ve gidilen ülkede deneyimlenen hukuki çerçeve ile ekonomik ve sosyal hayat gibi çeşitli yapısal faktörlerin birbiriyle kurduğu karşılıklı ilişkilere ve bu ilişkilerin niteliğine bağlıdır.⁵¹⁵ Dolayısıyla mültecilerin gittikleri topluluklarda kabul edilmesi önemlidir. Türkiye’deki misafir kavramı mültecilerin hakları ile çakışmaktadır ve bu durum Türkiye topluluğu içerisinde bir ayrıma neden olmaktadır. Bunlar nefret söylemiyle başlayıp büyük stereotipilere ve topluluk içerisinde kabul etmemeye kadar varmakta ve

⁵¹³ T.C. İçişleri Bakanlığı, GÖÇ İDARESİ, Genel Müdürlüğü, Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (03.04.2019)

⁵¹⁴ Oxford Dictionary, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/refugee> (20.08.2017)

⁵¹⁵ Özge Biner, Çavidan Soykan, “Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye’de Yaşam”, Mülteciler ve Sivil Düşün, (Jansen ve Löffing 2009: 8), s.1

büyümektedir. Mültecilerle yapılan bir araştırmada Geçici Koruma Altında bulunan bir Suriyeli durumu şu şekilde özetliyor:

*Bir yasa oluşturulsun Türkiye'deki Suriyelilerin hak ve statülerine dair. Şimdi biri kalkıp bana var zaten derse kabul edilemez çünkü olan her şey şu "misafirlik" söylemi üzerinden. Benim sorum şu: 'Bu ülke bana hak ve statü anlamında ne veriyor yaşamam için? Hukukun sunduğu hak nerede başlıyor?' Bugün Türkiye'de yerelde var olan Türkiye halkı ve Türkiye'de yaşayan Suriyeliler arasındaki çatışmanın sebebi budur.*⁵¹⁶

Türkiye'deki durum farklı ülkelerle kıyaslandığında en iyisi olarak karşımıza çıkar. 2015 ve 2016 yılında Akdeniz'i geçen göçmenler ve kazalar rekor seviyeye ulaşmıştı.⁵¹⁷ BMMYK, 2016 yılına kadar 3.740 can kaybının olduğunu bildirmekte ve bu rakam 2015 yılının tamamı için rapor edilen 3.771'in hemen altında bulunmaktadır.⁵¹⁸ Avrupa'ya gidilen yolda, denizin geçilmesinden sonra günlerce süren yürüyüşler, binlerce avroya satın alınan bisikletler ve her sınırdaki şiddet yaşamak gibi durumlarla karşılaşmaktadır. Macaristan sınırında, göç hareketini kontrol altında almak için sınırlar telle kapatılmıştır. Mülteciler şiddet ile de karşılaşmışlar; dövme, aynı zamanda dövülen mültecilerle öz çekim yapmak medyada yankı bulan muameleler arasındadır.⁵¹⁹ Makedonya ve Yunanistan sınırında ise durumlar pek farklı değildir. İnsan Hakları İzleme Örgütü raporunda mültecilerin "sırtlarına, omuzlarına ve başlarına" coplarla vuran subaylar arasından kaçmak zorunda kaldığı belirtilmiştir.⁵²⁰

⁵¹⁶ Özge Biner, Çavidan Soykan, "Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye'de Yaşam", Mülteciler ve Sivil Düşün, s.11

⁵¹⁷ Bu göçmenlerin arasında tabiki de sadece Suriye'den gelen göçmenler yok ama Suriye krizinin yüzünden bu rekor ulaşmak için sebep olduğunu denilebilir.

⁵¹⁸ UNHCR, Mediterranean Sea, <http://www.unhcr.org/afr/news/latest/2016/10/580f3e684/mediterranean-death-toll-soars-2016-deadliest-year.html> (21.08.2017)

⁵¹⁹ Independent, Hungarian border guards 'taking selfies with beaten migrants' as crackdown against refugees intensifies, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/refugee-crisis-hungary-border-police-guards-fence-beating-asylum-seekers-migrants-serbia-push-back-a7610411.html> (23.08.2017)

⁵²⁰ Refugees 'beaten and abused' in Macedonia, <http://www.aljazeera.com/news/2015/09/refugees-beaten-abused-macedonia-150921175049518.html> (23.08.2017)

Bu mülteci krizi Suriye'nin iç durumunu aşmış bir meseledir. Mültecinin durumu, kaçakçıların kullandığı ucuz botlarından başlayıp, ülkelerin politikaları ve tepki vermeyen uluslararası topluma kadar uzanan etkenlerden etkilemektedir. Ne yazık ki sonunda mülteciler arasında ve bu durumdan en çok zarar gören çocuklar olmaktadır. UNICEF 2016 yılını zarar gören çocuklar anlamında rekor bir sene olarak nitelendirdi. 2016 yılında yaklaşık altı milyon çocuk insani yardıma bağlıydı ve bu durum 2012 yılı rakamlarından on iki kat fazladır.⁵²¹

UNICEF'e göre 2016 yılında en az 652 çocuk hayatını kaybetmiş ve 2,3 milyonun üstünde çocuk şu anda Türkiye, Lübnan, Ürdün, Mısır ve Irak'ta mülteci olarak bulunmaktadır.⁵²² Yaklaşık iki milyon çocuk okula gidememekle birlikte hastanelerin kötü durumlardan dolayı sadece ağır durumdakiler tedavi görebilmektedir.⁵²³ Çok duyurulmasa da kaçırılan ve istismara uğrayan çocukların sayısı da oldukça fazladır. Suriye İnsan Hakları Ağı'na göre bu krizin başladığı andan Mart 2019'ye kadar 28,486 çocuk hayatını kaybetmiştir.⁵²⁴ Sayıların kaç olduğunun önemi yoktur. Çocuk ölümü bireysel bir kayıp değildir. Çocuklar hem kendi ailelerinin hem de toplumun merkezinde yer almaktadır. Bu merkez sarsıldığında toplum sarsılmış demektir. Saldırıya uğramış bir toplumun yeniden inşası kolay bir durum değildir. RtoP'nun ilkelerine göre bir toplumu yeniden inşa etme zorunluluğu vardır.

Mültecilere neden göç ettikleri sorulduğunda çok farklı cevaplarla karşılaşılır. Örneğin yaptığım görüşmede, 32 yaşındaki erkek görüşmeci; "birden fazla sebep vardı, ailemin yanına gitmek gibi, ailem 2015 yılında Deir-Ezoor şehrinden Urfa'ya göç etti. Aynı zamanda rejim ordusunda askerlik hizmetinden kaçmak istedim."⁵²⁵ şeklinde cevap verdi. Makedonya'daki sınırlarda geçici kamplarda çalışan sosyologlarla yapılan görüşmelerde şu cevaplar verilmiştir: "(...)Savaş(...) gündelik saldırılar ve cinayetler yıllar boyunca inşa ettikleri her şeyi bırakmak için yeterli bir sebeptir(...) Soykırıma uğrayan

⁵²¹ 2016 was 'rock bottom' for children in Syria, says UNICEF ,

<http://edition.cnn.com/2017/03/13/middleeast/syria-children-2016-unicef/index.html> (20.08.2017)

⁵²² UNICEF, "Hitting Rock Bottom How 2016 Became The Worst Year For Syria's Children", Mart 2017, s.2

⁵²³ UNICEF, "Hitting Rock Bottom How 2016 Became The Worst Year For Syria's Children", Mart 2017, ss.5-7

⁵²⁴ Civilian victims' toll, <http://sn4hr.org/blog/2018/09/24/child-death-toll/> (01.04.2019)

⁵²⁵ Görüşme, Ek A

gruplar da vardı. Kadınların ve genç kızların tecavüze uğradığını, zorlandıklarını, erkeklerin ve erkek çocukların acımasızca öldürüldüğünü söylediler aynı zamanda ailelerin çoğunlukla erkek üyeleri hapis cezasından kaçmak için bir sebep olduğunu söylediler”⁵²⁶ Aynı zamanda kaçma nedeni ailedeki erkek üyelerinin, Esad’ın ordusuna alınmaktan ve zorla savaştırılmaktan korkuydu.”⁵²⁷ Bu tür farklı farklı sebepler neden göç ettikleri sorusunun farklı cevaplarından yalnızca birkaçıdır.

Mülteciler arasında Suriye’nin durumunu kendi çıkarlarına yönelik kullananlar da bulunmaktadır. Ancak çoğunun insani bir krizden ve hayat tehdidinden kaçtığını unutmamak gerekir. Bu durum ise en çok çocukları etkilenmektedir ve iki milyondan fazla çocuk nefret, sürekli reddedilme durumları ve dışlanma ile büyürlerse bugünkü kriz sadece bir başlangıç olarak kalacaktır. ICISS raporunda belirtildiği üzere etnik temizlik farklı şekillerde açıkça kendini gösterebilir ve bunlardan bir tanesi de, belirli bir grubun kadınlarının politik amaçları için sistematik tecavüz (ya başka bir terörizm biçimi olarak ya da o grubun etnik bileşimini değiştirmenin bir yolu olarak)⁵²⁸ olarak kabul edilmektedir.

Etnik temizlik uluslararası toplum tarafından belirlenen ölçütler doğrultusunda uluslararası bir müdahale başlatmak için yeterli bir sebeptir. İnsan hakları sadece hayatta kalma hakkını kapsamaz. Suriye krizi insan onurunu korkunç duruma düşüren bir hadisedir. Bu gibi vakarın ciddiyeti göz önünde alındığında müdahale için haklı bir sebep daha ortaya çıkmaktadır.

4.2. Doğru Niyet

Doğru niyet, RtoP’nun en tartışılan en karmaşık prensibi olarak bilinmektedir. İngiltere’nin Fransa eski büyükelçisi İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Palmerston’un politikasını gözlemleyen François Guizot, 1840’lı yılların başında Avrupa kamuoyunda hâkim olan görüşü şu şekilde özetler:

⁵²⁶Görüşme,, Ek B

⁵²⁷Görüşme,, Ek C

⁵²⁸ ICISS Report, par.4.20, s.33

*Orada, bir vadinin dibinde, Lübnan Dağları'nın tepesinde, birbirini seven ve hayattan zevk alan kocalar, kadınlar, çocuklar var ve hemen yarın katledilebilirler, çünkü Lord Palmerston, Londra'dan Southampton'a trenle giderken kendi kendine şöyle buyurdu: "Suriye ayağa kalkmalı, Suriye'de ayaklanmaya ihtiyacım var, Suriye ayağa kalkmazsa ben bir aptal olarak bilineceğim."*⁵²⁹

ICISS raporuna göre bir müdahalenin ana amacı insanın acı çekmesini önlemektir. Bu gerekçe dışında yapılan herhangi bir müdahale halkı görülmez.⁵³⁰ Yaşadığımız uluslararası sistemde her ülkenin aynı haklara sahip ve eşit olduğu iddia ediliyorsa da ülkeler arasındaki güç seviyesi ve uluslararası sistemde sahip oldukları etki alanları birbirinden farklıdır. Bu nedenle ülkelerin hamleleri incelenirken arka pencerede yer alan hedef, plan ve amaç realist bir bakış açısı ile ele alınmalıdır. Bu açıdan bakıldığında ortaya çıkan tartışma iki yönde devam etmektedir. Tartışmalardan ilki Annan'ın idealizmini yansıtırken; ikinci görüş ise bu tür müdahale şeklinin bir "Truva Atı" olarak büyük güçler tarafından kötüye kullanılacağını savunur.⁵³¹ Truva atı korkusu aslında Demokratik Barış Teorisi ile açıklanabilir. Kant ve onun ebedi barışından ilham alan Demokratik Barış Teorisine göre; demokratik olan devletler aynı değerler üzerine kuruludur. Bu nedenle ekonomik ilişkiler kuran devletler birbirleri ile savaşmayacaklardır. Böylece dünyada ebedi barış da sağlanmış olacaktır. Dünya ebedi barışını sağlayan araçlar ise hem ekonomi hem de uluslararası örgütler olabilir. Ancak aynı barışçı tutum demokratik olmayan ülkelere karşı gösterilmeyebilir. Çünkü demokratlar, anti demokratları barbar olarak algılamaktadır. Bu gibi nedenlerden dolayı küçük ve az gelişmiş devletler, RtoP gibi kavram ve olguları güvenle değil korkuyla karşılamaktadır. Neticede ne yazık ki demokratik ve demokratik olmayan ülkeler arasında barışı inşa etmek 33% oranından daha düşük olasılık ile görülmektedir.⁵³² Bundan dolayı

⁵²⁹ Pascal Herren," A "humanitarian intervention" in Syria – 150 years ago", **Voltaire Network | Geneva (Switzerland)**, 13 December 2012, <http://www.voltairenet.org/article176928.html> (19.01.2018)

⁵³⁰ ICISS Report, par. 4.33, s.35

⁵³¹ Jarat Chopra and Thomas G. Weiss, "Sovereignty Is No Longer Sacrosanct: Codifying Humanitarian Intervention ", Humanitarianism and War Project , 2003, s.1

⁵³² Placek Kevin,"The Democratic Peace Theory", Feb. 18 2012, <https://www.e-ir.info/2012/02/18/the-democratic-peace-theory/>

demokratikleştirme ve bir ülkeye değişimde yardımcı olmak gibi girişimlerin gerçek niyeti sorgulanmaktadır.

Her devlet müdahalesinin bir nedeni vardır. Ancak insani müdahale yapıldığında haklı görülen tek niyet insan acısını önlemek olmalıdır. Bir devletin müdahale niyetini doğrulamak için bir kaç araç bulunmaktadır: Askeri müdahale kolektif veya çok taraflı olarak yapılmalıdır; Korunacak kişilerin müdahaleyi destekleyip desteklemediği değerlendirilmelidir; Bölgedeki diğer ülkelerin ne ölçüde destekleyici olduğunu ve görüşleri dikkate alınmalı ve tespit etmelidir.⁵³³

Karmaşık motifler ve tek taraflı çıkarlar uluslararası ilişkilerde bir gerçektir. RtoP çerçevesinde bir müdahale üzerinde düşünüldüğünde herhangi bir çıkarın bulunmaması ideal olacaktır.⁵³⁴

Devletlerin çıkarsız ve karşılıksız olarak insani müdahalede yer alması çok düşük bir ihtimaldir. Bu nedenle müdahale yapacak devlet içerden ve dışardan izin almak zorundadır. Ancak önemli olan müdahaleyi haklı gösteren niyetin yaşanan bir felaketi hafifletmek amacıyla yapılmasıdır.⁵³⁵

ABD tarafından 2011 yılında Afganistan’a, 2003 yılında da Irak’a yapılan sözde özgürleşme müdahalelerinin RtoP çerçevesinde doğru niyet prensibini karşılamadığı açıktır. Yaşanan bu örneklerde insani yardımın önüne ABD’nin siyasal çıkarları geçmiştir. Yıllar sonra o dönemin Amerikan başkanı olan George W. Bush, Irak savaşı için uluslararası toplum önünde açıkça özür dilemişti.⁵³⁶ Bu gibi yanlış politikalar RtoP’nun doğru, etkili ve gerekli bir olgu olup olmadığına yönelik tartışmaları doğurmuştu.

Suriye krizindeki doğru niyetin tespiti konusunda oldukça sorun ortaya çıkmaktadır. Koruma Sorumluluğu ve Uluslararası Hukuk’a göre olası bir müdahalede tamamen Suriye krizini çözmek ve halka yardım etmek adına hareket edilmelidir. Suriye’de en etkili olan güçlere bakıldığında Doğru Niyet prensibinin sorunlu olduğu görülmektedir. Örneğin

⁵³³ ICISS Rreport, par. 4.34, s.36

⁵³⁴ ICISS Rreport, par. 4.34, s.36

⁵³⁵ Center on Law and Globalization, “Six Principles Govern the Responsibility to Protect in Humanitarian Interventions”, https://clg.portalxm.com/library/keytext.cfm?keytext_id=176 (21.08.2017)

⁵³⁶ George W Bush says Iraq intelligence failure is his biggest regret, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/3540733/George-W-Bush-says-Iraq-intelligence-failure-is-his-biggest-regret.html> (31.10.2017)

İran, Suriye krizini çözmek için Astana ve BM müzakerelerinde çaba göstermektedir. Fakat bu ülkenin Suriye içerisindeki mücadelede çatışan grupları yer almaktadır. Bunların en büyüğü ve en iyi bilineni Hizbullah'tır (bazı taraflarca bir terör örgütü olarak kabul edilmektedir). Bu grubun amacı çok karmaşık olmakla birlikte sorgulanacak faaliyetleri de bulunmaktadır. Ayrıca İran'ın kendi ordusunda yaşanan kayıplar Suriye krizinin ilk yıllardan itibaren Suriye hükümetine karşı olan muhalif grupların bölgelerinde yaşanmıştır. Örnek olarak 2016 Mayıs ayında muhalifler ile Esad rejimine bağlı güçler arasında yaşanan çatışmalarda, İran Devrim Muhafızları üyesi 13 kişi öldü; 21 kişi de yaralanmıştı. Belirtilen sayılar ışığında bu çatışma İran'ın en yüksek sayıda asker kaybettiği çatışmadır.⁵³⁷ İran Yönetimi'nin Esad'a destek verdiği açıktır. Bundan dolayı İran'ın Suriye konusundaki niyeti şüphelidir.

Suriye krizi için yapılacak müdahale konusunda Suriye'nin niyeti sorgulandığında karşımıza büyük soru işaretleri çıkar. Şimdiye kadar Rusya tarafından yapılan müdahaleler Suriye hükümeti ve hükümet güçlerince desteklenmiştir. Aynı zamanda BM destekli barış sürecine paralel olarak Rusya tarafından desteklenen Astana görüşmelerinin, Suriye muhalefetini mevcut devlet sistemi altında yeniden bütünleştirmeyi hedeflediği 538 gibi iddialar da ortaya atılmıştır. Gösterilen ordu ve istihbarat desteği tek taraflı olduğundan insani felaketleri durdurmaya yönelik bir müdahale olarak kabul edilemez. Bu tutum Suriye ve Rusya'nın tarihi bağlantısından kaynaklanabileceği gibi, uluslararası çapta güç gösterisi olarak da yorumlanabilir. Aynı zamanda böylece Rusya'nın Akdeniz'e inme amacı gerçekleşmiştir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde 7 sene boyunca BMGK kararlarına veto veren Rusya'nın niyeti şüphe ile karşılanmaktadır. Buna ek olarak bir televizyon programında açıklamada bulunan Rusya Cumhurbaşkanı Putin; "Savaş meydanında silahlı güçlerimizi kullanmak eşsiz bir deneyim, silahlı güçlerimizi geliştirmek için eşsiz bir araçtı. Hiçbir tatbikat

⁵³⁷ 13 Devrim Muhafızı öldü, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/13-devrim-muhafizi-oldu> (26.06.2018)

⁵³⁸ Barbara Bibbo, New round of Syria talks opens in Geneva, <http://www.aljazeera.com/news/2017/11/expect-syria-talks-171127093905806.html>

çatışma koşullarında güç kullanımıyla kıyaslanamaz”⁵³⁹ diye itirafa bulunmuştur. Bütün bu bilgiler ışığında Rusya’nın doğru niyeti tartışmalıdır.

ABD’nin niyetleri sorgulandığında ise uluslararası müzakerelerde ve zirvelerde net tutum sergilerken sahadaki davranışları şüphe uyandırmaktadır. ABD, IŞİD Terör Örgütü’ne Karşı Küresel Koalisyon altında girişimlerde bulunmaktaydı. Ayrıca YPG ve SDG gruplarına IŞİD Terör Örgütü’ne karşı savaşmak adına desteklemişti. Ancak ABD’nin genel çözüm konusunda herhangi bir çözüm girişimi bulunmamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti ve doğru niyet kavramı yan yana koyulduğunda şimdiye kadar yapılan girişimlere göre değerlendirme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Krizin başladığı beş yıldan beri askeri müdahale konusunda olumsuz düşünce ve pozisyona sahip olan Türkiye, 2016 yılında bu tutumundan vazgeçmiştir. Bu durumun nedeni olarak bölgedeki dengenin sürekli değişmesi, ülkedeki istikrarın tehdit altında kalması ve krizin içinde var olan vekâlet savaşları gösterilebilir. Terör örgütleri olarak tanınan grupların Türk sınırına yaklaşması durumunda ülkenin toprak bütünlüğünün ve halkın güvenliğinin tehdit altında olduğu görülmektedir. Mülteci sayısının artışı da Türkiye’nin endişesini derinleştiren nedenler arasındadır. Ayrıca Türkiye ve Suriye arasındaki tarihsel bağ da önemlidir. Bütün bunlar göz önüne alındığında ve Türkiye’nin diplomatik alanında Suriye krizi konusunda çok çaba sarf ettiği unutulmazsa o zaman Türkiye’nin doğru niyeti kendi güvenliği, toprak bütünlüğü ve istikrarına yönelik kaygılardan yola çıkarak oluşturduğu ortaya çıkacaktır. Fakat bahsedilen bu sebeplerin bir ülke için uluslararası hukukta yer alan temel haklar olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Suriye ve doğru niyet prensibi yan yana getirildiğinde bununla ilgili tarihi bir örnek bulunmamaktadır. 1860 yılında Maruni Hristiyanlarını korumak amacıyla Fransa tarafından Suriye topraklarına bir müdahale gerçekleştirilmişti. Ancak bu müdahalenin arka planında bölgede etki yaratmak ve ekonomik çıkarlar elde etme fikri bulunmaktaydı. Bu örnekte, azınlık gruba yönelik şiddeti engellemenin yanı sıra ülke içinde patronaj ilişkisi kurmak için de müdahale edildiği görülmektedir.⁵⁴⁰

⁵³⁹ Putin'den dikkat çeken Suriye itirafı, <https://www.cnnturk.com/dunya/putinden-dikkat-cekken-suriye-itirafi> (20.06.2016)

⁵⁴⁰ Pascal Herren, “A “humanitarian intervention” in Syria – 150 years ago”, **Voltaire Network | Geneva (Switzerland)** 13 December 2012, <http://www.voltairenet.org/article176928.html> (19.01.2018)

Sonuç olarak Suriye krizi konusunda doğru niyet, uluslararası ittifak altında ve BMGK ya da NATO gibi örgütlerin gözetimi altında bir müdahale ile gerçekleştirilebilir. Tek bir ülke böyle bir müdahalede bulunacaksa bile Suriye özelinde objektif hareket edilmesi pek mümkün değildir. Ancak Suriye’de bulunan insanların durumuna bakıldığında karşımızda korkunç tablolar çıkmaktadır ve bunları durdurmak için gösterilen çabalar yetersiz kalmaktadır.

4.3. Son Çare

Son çare prensibi neredeyse her zaman askeri müdahale ile bağlantılıdır. Eğer barışçıl çözüm, önleme denemeleri ve önleme sorumluluğu ile hiçbir şekilde sonuca varılamıyorsa o zaman askeri bir girişim haklı bir karar olarak görülebilir.⁵⁴¹ Burada her seçenek tamamen denenmiş değildir. Bazı acil durumlarda bütün seçenekleri deneme zamanı bulunmayabilir. Ayrıca bu durumlarda daha düşük seviyedeki tedbirlerin hiçbirinin başarılı olmayacağına kanaat getirilirse o zaman askeri müdahaleye son çare olarak karar verilebilir.⁵⁴² Son çare prensibi diğer bütün önlemlerin tükenmesinden sonra gerçekleşir. Bu süre zarfında korunmaya muhtaç ölümlerin gerçekleşmesinden dolayı bu prensip zamanlama bakımından eleştiri almaktadır. Bu prensip BM antlaşmasında askeri güç kullanımına başvurmadan önce çözüm için tüm barışçıl yolların tüketilmesi şartına bağlıdır.⁵⁴³

ICISS raporuna göre, bir çatışmada insani krizi ya da durum bulunuyorsa askeri müdahale harici verilebilecek tepkilerin sıralaması şu şekildedir;

- Askeri alanda: Silah ambargosu, askeri iş birliği ve eğitim programlarının durdurulması;
- Ekonomi alanda: Devletin veya çatışan tarafların, hatta tarafların liderlerinin, yurt dışındaki finansal varlıklarının dondurulması; başlıca gelir kaynağı olan mallara

⁵⁴¹ ICISS, par.4.37, s.36

⁵⁴² ICISS, par.4.37, s.36

⁵⁴³ Eve Massingham, “Military intervention for humanitarian purposes: does the Responsibility to Protect doctrine advance the legality of the use of force for humanitarian ends? “, **International Review of the Red Cross**, Volume 91 Number 876 December 2009, s.19

ticari ambargo uygulanması; petrol ürünlerine ulaşımın engellenmesi; hava sahasının kapatılması

- Siyasi ve diplomatik alanda: Diplomatik temsil konusunda kısıtlamalar, çatışanların liderlerine ve ailelerine yurt dışında seyahat sınırlaması; devletin veya grupların üyesi olduğu uluslararası ve bölgesel örgütlerden çıkarılması; yeni bir örgüte üye olarak kabul edilmemesi ⁵⁴⁴

Bütün bu bahsedilen önlemler karşısında hala bir insani kriz durumu bulunuyorsa ancak o zaman son çare olarak uluslararası işbirliğiyle askeri müdahale yapılabilir.

Bahsedildiği gibi son çare olarak geçen askeri müdahale girişiminde bulunmak için önceden bütün diplomatik ve barışçıl çözüm yöntemlerinin denenmesi gerekmektedir. Suriye söz konusu olduğunda diplomatik denemeler açısından oldukça uzun bir liste bulunmaktadır. Bu aşağıda sunulacak listede BM kararları, uluslararası toplantılar, zirveler, Suriye'ye destek vermek için oluşturan uluslararası gruplar, uluslararası STK tarafından yapılan faaliyetler, çıkarılan belgeler ve kararlar yer almaktadır.

4.3.1 Suriye Krizi Konusunda BMGK'nin Çalışmaları

BMGK tarafından Suriye'de sekiz yıldır devam eden kriz için toplam 24 karar alınmıştır. Bu kararlardan ilki Nisan 2012 tarihindedir. Son karar 13 Aralık 2018 yılında verilmiştir. Alınan kararlar arasında birinci ve ikinci kararlar Suriye krizine siyasi çözüm şartı getirmeleri nedeniyle özel bir öneme sahiptir.

Tablo 6- BMGK Tarafından Suriye Konusunda Verilen Kararlar (tarihe göre)

Tarih	Karar Numarası	İlgili İçerik
1. 14 Nisan 2012	S/RES/2042	
2. 21 Nisan 2012	S/RES/2043	Ateşkes çağrısı ve BM Denetim Misyonu.
3. 20 Temmuz 2012	S/RES/2059	
4. 27 Eylül 2013	S/RES/2118	Eğer bu karar ile uyum sağlanmıyorsa o zaman BM'nin

⁵⁴⁴ ICISS, Report, s.30

		antlaşmasındaki VII bölüme uygun müdahalelerde bulunacaktır.
5. 22 Şubat 2014	S/RES/2139	Kimyasal silahların herhangi bir yerde uluslararası barış ve güvenliği tehdit eder ve bundan dolayı herkese yasaklanır ve kullanan olursa da sorumlu tutulacaktır.
6. 14 Temmuz 2014	S/RES/2165	
7. 15 Ağustos 2014	S/RES/2170	
8. 24 Eylül 2014	S/RES/2178	
9. 17 Aralık 2014	S/RES/2191	
10. 12 Şubat 2015	S/RES/2199	
11. 6 Mart 2015	S/RES/2209	2118 Numaralı kararında bir uyumsuzluk varsa o zaman VII bölüme göre hareket edeceğini hatırlatır.
12. 7 Ağustos 2015	S/RES/2235	
13. 20 Kasım 2015	S/RES/2249	Tunus, Türkiye, Rusya Federasyonu, Lübnan ve Fransa terörün yüzünden hükümetlerine kurbanlara ve ailelerine, en derin taziyelerini dile getirir.
14. 18 Aralık 2015	S/RES/2254	Ocak 2016'dan itibaren yeni bir sistem kurmak için 6 aylık bir tartışma ve 18 ay içerisinde yeni adlı hükümet seçim gerçekleşmek için plan.
15. 22 Aralık 2015	S/RES/2258	
16. 26 Şubat 2016	S/RES/2268	
17. 31 Ekim 2016	S/RES/2314	
18. 17 Kasım 2016	S/RES/2319	
19. 19 Aralık 2016	S/RES/2328	
20. 21 Aralık 2016	A/RES/2332	
21. 31 Aralık 2016	S/RES/2336	Rusya ve Türkiye şiddeti sona erdirmek ve siyasi bir süreci başlatmak için yapılan müdahaleleri destekler.
22. 19 Aralık 2017	S/RES/2393	Suriye Hükümetine şimdiye kadar verilen kararları saygı göstermesi ve uyması gerektiğine hatırlatılır ve uymadığı takdirde tepki göreceği belirtilir.

23. 24 Şubat 2018	S/RES/2401	Acil insani durumu vurgulanarak ve yapılan saldırılar kınanarak, Suriye'deki devam eden yıkıcı durumun bölgedeki güveni ve barışı tehdit ettiği söyleyerek bütün taraflardan ateşkes istendi.
24. 13 Aralık 2018	S/RES/2449	2019 yılında bütün uluslararası toplumdan, insani yardım için destek çağırısı yapılmıştır.

Kaynak: BM Suriye Belgeleri: Güvenlik Konseyi Kararları⁵⁴⁵

Görüldüğü gibi bütün çıkan kararlarda barışçı bir diplomatik çözüm, ateşkes, iş birliği ve uluslararası destek çağırısı yapılmaktadır. Tabloda belirtilenlerin yanı sıra veto edilen kararlar da vardır. 2011'den bu yana on iki karar veto edilmiştir. Vetoların hepsi Rusya ve çoğu da Çin tarafından yapılmıştır.⁵⁴⁶ Veto edilen kararlarda Suriye hükümetinden direkt sorumluk, iş birliği veya önemli hassas bilgiler istendiği görülmektedir. Mesela 12 Nisan 2017 tarihinde veto edilen S/2017/315 sayılı kararda BM, Suriye Arap Cumhuriyeti hükümeti tarafından yapılan kimyasal saldırının ardından uçakların ve bu olay ile ilgili olan askerlerin isimleri gibi⁵⁴⁷ bilgiler istemektedir. Rusya bu karara veto ederek Suriye'ye yaptırım uygulanmasını engellemiştir. Ardından 24 Ekim 2017 yılında veto edilen karar ise kimyasal silah kullanımını soruşturan BM komisyonunun görev süresinin uzatılmasını talep etmekteydi.⁵⁴⁸ Son veto edilen karar ise Nisan 2018 tarihindeki ABD tarafından getirilen öneri olmuştur.⁵⁴⁹ BM 2011 yılından beri Suriye hükümetine; “insan

⁵⁴⁵ BM Suriye Belgeleri: Güvenlik Konseyi Kararları, <http://www.securitycouncilreport.org/un-documents/search.php?IncludeBlogs=10&limit=15&tag=%22Security%20Council%20Resolutions%22+AND+%22Syria%22&ctype=Syria&rtype=Security%20Council%20Resolutions&cbtype=syria> (07.09.2017)

⁵⁴⁶ CNN, 8 times Russia blocked a UN Security Council resolution on Syria, <http://edition.cnn.com/2017/04/13/middleeast/russia-uns-c-syria-resolutions/index.html> (12.09.2017)

⁵⁴⁷ UNSC Resolution, S/2017/315, 12 April 2017

⁵⁴⁸ Rusya'dan Suriye hakkındaki BM tasarısına veto, <http://www.milliyet.com.tr/rusya-dan-suriye-hakkındaki-bm-dunya-2543063/> (31.10.2017)

⁵⁴⁹ Syria: Does Russia always use a veto at the UN Security Council?, <https://www.bbc.com/news/world-43781954> (05.02.2019)

hakları ihlallerini durdurmak” ve “sivilere karşı güç kullanımını durdurmak”⁵⁵⁰ gibi sert çağrılarda bulunsa da vetodan dolayı hiç bir sonuca ulaşamamıştır.⁵⁵¹

Sacide BM ve Güvenlik Konseyi tarafından alınan kararlar değil çok sayıda raporlar, anonslar ve farklı dokümanlar da bulunmaktadır. Ancak ne kadar çok karar çıkarılsa da sözlü davetler ve bilinçlendirmekten başka bir sonuç elde edilememektedir. Bunların bir örneği 2042 sayılı BMGK kararıdır. Bütün kararlar ve belgelerde sürekli bahsedilen BM ile Arap Ligi tarafından oluşturulan altı maddelik bu öneri aşağıdaki gibidir:

1. *Suriye 'yi kapsayan siyasi bir süreç taahhüt eder;*
2. *Sivilleri korumak ve ülkeyi istikrara kavuşturmak için savaşı durdurmayı ve acilen Birleşmiş Milletler gözetiminde silahlı şiddetin bütün biçimlerinin durdurulmasını taahhüt eder;*
3. *Savaştan etkilenen tüm bölgelere zamanında insani yardım sağlar;*
4. *Keyfi olarak gözaltına alınan kişilerin, özellikle savunmasız ve barışçıl siyasi faaliyetlerde bulunan kişiler de dâhil olmak üzere serbest kalmalarını hızlandırır, artırır ve uygun kanallar vasıtasıyla gecikmeksizin bu kişilerin gözaltına alındığı tüm yerlerin bir listesini teslim eder;*
5. *Gazeteciler için ülke genelinde serbest dolaşım ve ayrımcı olmayan bir vize politikası izler;*
6. *Dernek kurma özgürlüğüne saygılıdır ve yasal olarak sağladığı güvenceyle barış içinde gösteri hakkına saygı duyar.*⁵⁵²

Nasıl uygulamaya konulacağı noktasında eksik olan bu önerinin de bir başarı sağladığını söylemek mümkün değildir.

⁵⁵⁰ UNSC Resolution, S/2011/612, 4 October 2011

⁵⁵¹ Bütün veto edilen kararları detaylı görmek için, <http://research.un.org/en/docs/sc/quick>, bakabilirsiniz

⁵⁵² Altı Noktalı Önerisi, BM ve Arap Ligi (2042 sayılı BMGK kararının aneksi), 14 Nisan 2012

4.3.2. Suriye Krizi Konulu Uluslararası Toplantılar

Uluslararası çapta diplomatik barışçıl çözümler bulmak adına düzenlenen önemli müzakere süreçleri Cenevre, Astana ve Viyana olarak isimlendirilmiştir. Bunların dışında birden fazla Suriye krizi üzerine düzenlenen toplantılar da bulunmaktadır.

4.3.2.1. Cenevre Süreci

BM liderliğinde ve özel temsilcilerle başlatılan süreç, Cenevre’de gerçekleştiği için Cenevre Süreci olarak da adlandırılmaktadır. Bu süreç Arap Birliği ile işbirliği yaparak başlatılmıştı. Ayrıca süreci takip etmesi için 2012 yılında özel temsilci olarak Kofi Annan seçilmişti. Ancak sürecin karışıklığı ve zor ilerlemesi nedeniyle yerine Lakhdar Brahimi gelmişti. 2014’ten Kasım 2018’e kadar süreç Staffan de Mistura tarafından yürütülmüştür. En yeni temsilci olarak Norveçli diplomat Geir. O. Pedersen seçilmiştir.⁵⁵³ Şimdiye kadar ilki Nisan 2012’de sonuncusu ise Kasım 2017 yılında yapılan tam sekiz tane konferans düzenlenmiştir. Bir sonraki kısımda bu sekiz konferans kısaca anlatılmıştır.

Cenevre I, 2012- Suriye için ilk yapılan uluslararası konferans 2012 yılında Cenevre’de BMGK, Arap Birliği, Rusya, Fransa, Büyük Britanya, Çin, ABD, Türkiye, Irak (Arap ligi zirvesinin başkanı), Kuveyt (Arap ülkeleri liginin dışişleri bakanları konseyinin başkanı) ve Katar’ın (Arap Devletleri Birliği Suriye Arap Takip Komitesi Başkanı) katılımı ile gerçekleşen bir toplantıdır. Bu konferans Cenevre Tebliği ile sonuçlanmıştır. Tebliğde krizin kabul edilemez bir doğası olduğu belirtilerek ortak uluslararası bir eylem talep edildiği açıklanmaktadır. Cenevre’deki konferansa katılan ülkeler Suriye’nin egemenliğini, ulusal birlik ve toprak bütünlüğünü koruyarak acil bir şekilde insan hakları ihlallerini durdurma ve siyasi bir çözüm bulma konusunda fikir birliğine varmışlardır. Aynı zamanda altı maddeden oluşan plana göre; 2042 ve 2043 sayılı kararlar doğrultusunda şiddetin derhal durdurulması için adım atılacaktır.⁵⁵⁴ Sonuç

⁵⁵³ UN chief appoints Norwegian diplomat as his new envoy for Syria, <https://news.un.org/en/story/2018/10/1024562>

⁵⁵⁴ Action Group for Syria Final Communiqué, 30.06.2012, s.1

olarak tebliğ; Suriye krizi hakkında fikir birliğine varılacak anlaşmanın Suriye halkının isteklerine ve ortak bir geleceğe göre düzenlenmesini talep etmektedir.⁵⁵⁵ Tebliğ sonraki süreçler için önem taşır, alınan kararlar ve tavırlar sürekli tekrarlanarak dile getirilmektedir. Toplantının Suriye sorununun uluslararası arenada çözümü için bir başlangıç olduğu söylenebilir.

Cenevre II, 2014 – 2013 yılında meydana gelen kimyasal saldırıların ardından, AB ve Rusya yetkilileri ile Suriye hükümet ve muhalefeti arasında krizin diplomatik bir çözümünü bulmak üzere anlaşma sağlandı.⁵⁵⁶ Dört ay süren hazırlıklar sonrasında 22 Ocak 2014 konferans için tarihi olarak belirlenmiştir. İki taraf ilk defa yan yana oturacakları için umutlar yüksekti. Suriye hükümeti konferansa katılmış olmasına rağmen Esad'ın iktidardan çekilmesini destekleyenlerin "hayallerinden uyanması" gerektiğine yönelik bir açıklamada bulundu.⁵⁵⁷ Muhalefet ise bu konferansa katılım göstermek için; kadınlar başta olmak üzere siyasi mahkûmların serbest bırakılması ve Esad'ın öngörülen geçiş dönemi hükümetinden uzak duracağına söz verilmesi şeklinde şartlar koymuştur.⁵⁵⁸ Muhalefet içinde bulunan bütün gruplar bu konferansa katılma konusunda anlaşma sağlamış değildi. Yapılan oylamada “katılma” kararı çıkmasına rağmen muhalifler, Suriye'nin halkı doğru temsil edeceğine inanmamıştı. Konferans Ban Ki-moon'un sözleriyle “barışçıl bir dönüşüm için araç” olarak nitelendirilirken,⁵⁵⁹ konferansın başlamasından 30 dakika sonra müzakerelerin tıkanması üzerine BM'nin Suriye Özel Temsilcisi Lakhdar Brahimi “Çok üzgünüm, burada bir şey olacağı konusunda umudu olan Suriye halkından da özür diliyorum”⁵⁶⁰ sözleriyle basın açıklaması yaparak konferansın sona erdiğini bildirmiştir. Sonuç olarak hiç bir ilerleme sağlanamadan

⁵⁵⁵ Action Group for Syria Final Communiqué, 30.06.2012, ss.2-3

⁵⁵⁶ What is the Geneva II conference on Syria?, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24628442> (23.09.2017)

⁵⁵⁷ Explaining the Geneva II peace talks on Syria, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/01/explaining-geneva-ii-peace-talks-syria-2014118142853937726.html> (23.09.2017)

⁵⁵⁸ Explaining the Geneva II peace talks on Syria, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/01/explaining-geneva-ii-peace-talks-syria-2014118142853937726.html> (23.09.2017)

⁵⁵⁹ Geneva conference on Syria set for January, UN chief announces, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=46575#.WckWIrIjHIU> (23.09.2017)

⁵⁶⁰ Syria peace talks break up as UN envoy fails to end deadlock, <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/15/syria-peace-talks-break-up-geneva> (23.09.2017)

herkesle tek tek yeni bir tarih için konuşulacağını bildirilmesiyle⁵⁶¹ konferans kapanmıştır.

Cenevre III, 2016- 2016 yılında BM'nin Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura ile başlatılan ve son şans olarak görülen müzakereler için tarih Ocak ayının başı olarak belirlenmiştir. Ancak muhalefet grubunun temsilcisini seçme konusundaki belirsizlik⁵⁶² nedeniyle görüşmeler 1 Şubat 2016'ya ertelenmiştir. Ardından Suriye hükümetinin Kuzey Halep'e saldırılar düzenlemesi ile görüşmeler başlayamamıştı. Müzakerelerin bir türlü başlamaması üzerine Mistura konferansın 25 Şubat'ta başlayacağını belirterek; "bu müzakerelerin sonu değil ve müzakerelerin başarısızlığı da değil"⁵⁶³ş ekinde bir açıklamada bulunmuştur. Konferansta hükümet tarafını Suriye'nin BM Büyük Elçisi Beşar El Caferi, muhalefeti ise Yüksek Müzakere Komitesi'nin (High Negotiation Committee)⁵⁶⁴ sözcüsü Salim Muslet temsil etmiştir. Müzakerelerde ilk zorluğu çıkaran muhalefet grubu son dakika katılım göstererek; bu konferansa Suriye hükümeti ile değil BM ile müzakerede bulunmak, insani durumu düzeltmek ve siyasi sorunları konuşmak için katılım gösterdiğini açıklamıştır.⁵⁶⁵ Görüşmeler sırasında hükümetin Rusya yardımı ile güçlendiği, Beşar Esad'ın gücünü koruyacağı ve görevinden ayrılmayacağı açıklı. Muhalif kanat ise daha çok insani sorunlar üzerinde durmuştur. Müzakerenin tek konusu ise ateşkestir. 27 Şubat'ta başlayan müzakerelerden sonuç alınamayınca ikinci görüşmeler 14 Mart'ta yapılmıştı. 13 Nisan'daki üçüncü tur görüşmelerde siyasi geçiş için gerekli şartların belirtileceğine dair umut vardı. 18 Nisan'da muhalefetin Cenevre ve bütün uluslararası müzakerelere katılımı askıya

⁵⁶¹ Syria peace talks break up as UN envoy fails to end deadlock,

<https://www.theguardian.com/world/2014/feb/15/syria-peace-talks-break-up-geneva> (23.09.2017)

⁵⁶² Douglas de Quadros Rocha, Isabela Souza Julio ve Patricia Graeff Machry, The Peace Talks On The Syrian Conflict, **Boletim de Conjuntura Nerint**, v.1 n.1 Porto Alegre jul/2016, s.87

⁵⁶³ Syria conflict: UN suspends peace talks in Geneva, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35488073> (26.09.2017)

⁵⁶⁴ Toplam 34 grup temsil etmektedir, BM asla bu grup içinde terörist gruplar olarak kabul edilen gruplar IŞİD Terör Örgütü ve Al- Nusra kabul etmemektedir. Ayne zamanda bu 34 içerisinde Kürt gruplar da bulunmamaktadır çünkü Türkiye PYD grupları terör örgütler olarak kabul etmektedir ve bu son de değil maalesef içinde tam olarak hangi gruplar bulunup bulunmadığı tespit etmek çok zordur hem Suriye'nin durumundan dolayı hem de uluslararası güçleri tarafından kabul edip edilmediği gruplardan dolayı.

⁵⁶⁵ Syrian opposition to go to Geneva as peace talks open, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-statement/syrian-opposition-to-go-to-geneva-as-peace-talks-open-idUSKCN0V718I> (26.09.2017)

alınmıştır. Bu durum sonrasında ise her iki taraf birbirine ateşkes anlaşmasının ihlal edildiğine suçlamalarını sürdürdü ve Suriye’deki insanlık dışı durum devam etmiştir.

Cenevre IV, 2017- Önceki görüşmelerden bir sonuç alınamaması nedeniyle yeni bir müzakere denemesi olarak 23 Şubat 2017 tarihinde 4. Cenevre konferansı başlamıştır. Epey karışık ve bölünmüş durumda olan muhalefet kendi temsilcilerini seçmekte zorluk çekmiştir. Müzakereler 3 Mart’a kadar devam etti ve önceki müzakerenin aksine iki taraf da sonuna kadar katılım göstermiştir. Sonuç olarak iki taraf da yeni bir plan üzerinde hemfikir ve Mistura “önümüzde açık bir gündemimiz var ve tren hazır, istasyonda(...) Motorunu ısıtıyor(...) sadece bir ara gaza ihtiyaç duyuyor ve gaz pedalı burada olanların elindedir”⁵⁶⁶ şeklinde bir benzetme yaparak konferansın sonucunu açıklamıştır. Cenevre görüşmelerinde Rusya’nın baskısı ile ön planda olan siyasi çözümün yanında terörizm konusu da tartışılmıştır. Bu adım bazı siyasi analistler tarafından; “De Mistura, rejimi müzakerelerin konusunu değiştirme, zamanla oynama ve siyasal geçiş hakkında olmayan bir müzakere yapma fırsatı yarattı”⁵⁶⁷ şeklinde yorumlanmıştır. Konferans sırasında Suriye’de çatışmalar meydana gelmiştir. Bu durum Mistura tarafından boykot olarak değerlendirildi ve başarılı olarak kabul edilen müzakerenin beşinci bölümüne devam etmek üzere kapatılmıştır.

Cenevre V, 2017 – Cenevre Konferansı’nın beşinci bölümünde Staffan de Mistura dört konu üzerinde duracaklarını söylemiştir. Bu konular; yeni anayasa, yeni seçimler, yönetim reformları ve terörle mücadeledir.⁵⁶⁸ Müzakereler esnasında yeniden saldırı yapıldı ve medya tarafından aktırıldığı gibi bu müzakere bir çözüm çabası yerine terör tartışmasına dönüştürüldü.⁵⁶⁹ Suriye hükümetinin temsilcisi Beşar El Caferi, terör ve terör örgütlerinin ana konu olmasında ısrar ederken, De Mistura’nın “herkesin dört konunun tamamı hakkında konuşması lazım” ve “mucizeler beklemiyorum, atılım

⁵⁶⁶ De Mistura: Syria talks in Geneva end with clear agenda, <http://www.aljazeera.com/news/2017/03/de-mistura-syria-talks-geneva-clear-agenda-170303202045570.html> (27.09.2017)

⁵⁶⁷ Omar Kouch, siyasi analist Al Jazeera için, <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/03/geneva-4-shifting-shape-syria-diplomacy-170311081959353.html> (27.09.2017)

⁵⁶⁸ Syrian negotiator puts 'terrorism' at center of Geneva talks, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-jaafari/syrian-negotiator-puts-terrorism-at-center-of-geneva-talks-idUSKBN16V2HP> (27.09.2017)

⁵⁶⁹ İbid

beklemiyorum(...) ve çöküntü beklemiyorum”⁵⁷⁰ sözleri bu müzakerelerin sonucunu açıklar niteliktedir.

Cenevre VI, 2017- Konferansın bir sonraki adımı Mayıs ayında gerçekleşmiş olsa da bu görüşmelerden herhangi bir netice çıkmamıştır. Muhalefetin temsilcisi Nasr al-Hariri; “Bence her küçük başarının dikkate alınması lazım. Cenevre sürecini canlı tutmamızın bile bir başarı olduğunu düşünüyorum”⁵⁷¹ şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Diğer yandan Cumhurbaşkanı Esad ise bu zirvenin sadece “bir gösteriş” ve “medya için bir tören” olduğunu belirtmiştir.⁵⁷²

Cenevre VII, 2017- Bu müzakerelerin yedincisi BM’nin özel temsilci Staffan de Mistura’nın sözleriyle özetlenebilir: “Suriye hükümeti, Cenevre'deki görüşmelerde siyasi geçiş konusu üzerinde görüşmek istemediğini belirtti.”⁵⁷³ Temmuz ayında gerçekleşen konferansın yedinci turu bir kez daha sonuç alınamadan dağılmıştır.

Cenevre VIII, 2017- 2017 yılının Kasım ayında Cenevre görüşmelerinin devamı olarak yeniden toplantıya başlanmıştır. Suriye hükümetinin temsilcisi bir gün gecikmeli olarak katılım gösterirken muhalif kanattaki durum ise Yüksek Müzakereler Komitesi liderinin değişmesidir. Görüşmeler sırasında iki taraf aynı odada bulunmamıştır.⁵⁷⁴ De Mistura bu durumun ilerleme kaydedilmediği anlamına gelmediğini söyleyerek “Sadece normal bir görüşme turu değildi”⁵⁷⁵ açıklamasıyla müzakereleri bitirmiştir. Müzakereler sırasında 12 nokta üzerinde durulduğunu ve

⁵⁷⁰ 'No miracles' in Geneva talks as Syria fighting rages, <http://www.aljazeera.com/news/2017/03/miracles-geneva-talks-syria-fighting-rages-170324193931445.html> (27.09.2017)

⁵⁷¹ Syria talks in Geneva end in failure, <http://www.hurriyetdailynews.com/syria-talks-in-geneva-end-in-failure.aspx?pageID=238&nID=113326&NewsCatID=359> (27.09.2017)

⁵⁷² UN's Syria envoy rejects Assad claim that Geneva peace talks are irrelevant, <https://www.theguardian.com/world/2017/may/15/un-syria-envoy-rejects-assad-claim-that-geneva-peace-talks-are-irrelevant> (27.09.2017)

⁵⁷³ Syria talks conclude in Geneva with no breakthrough, <http://www.aljazeera.com/news/2017/07/ends-syria-breakthrough-170715133937590.html> (27.09.2017)

⁵⁷⁴ Reuters, Syrian government team to arrive in Geneva for peace talks on Wednesday, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-talks/syrian-government-team-to-arrive-in-geneva-for-peace-talks-on-wednesday-idUSKBN1DS0RE> (14.02.2018)

⁵⁷⁵ UN News, Syria: UN-supported talks in Geneva extended until mid-December, <https://news.un.org/en/story/2017/12/637931-syria-un-supported-talks-geneva-extended-until-mid-december> (14.02.2018)

bu defa Cumhurbaşkanlık konusunun açılmadığını da eklemiştir.⁵⁷⁶ Aralık ayının ortasına kadar devam eden bu turda da kriz ile ilgili bir sonuca ulaşılamamıştır.⁵⁷⁷

4.3.2.2. Astana Müzakereleri

Cenevre Müzakerelerinden farklı olarak Astana Müzakereleri, Avrupa ya da Amerika'da değil Kazakistan'ın başkentinde düzenlenmiştir. Görüşmelerin burada yapılmasında Astana'nın tarafsız bir bölge olması ve Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Kazakistan'a ilişkin hedefleri rol oynamıştır. Astana müzakerelerine ev sahipliği yapan Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Suriye krizini çözmek için yaptığı barışçıl görüşmeler ve çabaları diplomat Nurlan Onzhanov tarafından kaleme alınarak bir kitap haline getirilmiştir. Kitabın ismi ise "Barış Yapıcı: Suriye Düğümü".⁵⁷⁸

2015 yılındaki Astana görüşmeleri; Suriye'deki muhalif grupların toplantısı, uzlaşma çabaları, yabancı tarafların bölgeden çekilmesi ve krizin çözümünün çoğulcu demokrasi ile olacağını belirterek başlamaktadır. 2016 yılının sonunda Rusya ve Türkiye ateşkesi devam ettirmek ve siyasi bir çözüm bulmak için daha çok bölgesel girişimlerde bulunmak üzere karar vermişlerdir. Bu kararın BM tarafından tamamen reddedildiğini söylemek hata olacaktır. BM üç sene içerisinde en az üç kez ateşkes kurmak adına girişimlerde bulunmuş olsa da bu çaba sonuçsuz kalmıştır.⁵⁷⁹ Aynı zamanda bu durum Rusya'nın kendi bölgesinde ittifaklarla BM ve ABD'nin çözemediği sorunu çözme fırsatı

⁵⁷⁶ UN News, Syria: UN-supported talks in Geneva extended until mid-December, <https://news.un.org/en/story/2017/12/637931-syria-un-supported-talks-geneva-extended-until-mid-december> (14.02.2018)

⁵⁷⁷ New round of Syria talks opens in Geneva, <http://www.aljazeera.com/news/2017/11/expect-syria-talks-171127093905806.html> (14.02.2018)

⁵⁷⁸ Book on Kazakh President's peacemaking initiatives presented in Astana, <http://astanatimes.com/2017/07/book-on-kazakh-presidents-peacemaking-initiatives-presented-in-astana/> (31.10.2017) Bu kitabın amacı tam olarak Suriye krizini çözmek mi yoksa Başkanın Kazakistan'a dair hedeflerine ulaşmak mı olduğubaska bir tartışma konusudur Why Was Syria's Opposition in Kazakhstan? <https://thediplomat.com/2015/05/why-was-syrias-opposition-in-kazakhstan/> (01.10.2017)

⁵⁷⁹ 5th Round of Astana Syria Peace Talks End Without Agreement, <https://thediplomat.com/2017/07/5th-round-of-astana-syria-peace-talks-end-without-agreement/> (03.10.2017)

ve bir güç göstergesi olarak da analiz edilebilir.⁵⁸⁰ Astana sürecinin başlangıcı 31 Aralık'ta BMGK tarafından verilen 2336 sayılı kararı ile desteklenmiş ve himaye edilmiştir. Bu müzakereler Türkiye Cumhuriyeti, İran ve Rusya tarafından başlatılmış ve desteklenmiş bir süreçtir. Amacı Suriye krizine barışçıl ve diplomatik bir sonuç bulmaktır. Bu süreç resmi olarak Ocak 2017'de başlatılmıştır ve şimdiye kadar dokuz tur gerçekleşmiş durumdadır.

Astana I, 2017- ilk turda katılımcılar arasına IŞİD Terör Örgütü, Fetih El Şam (önceden El Nusra olarak bilinen) ve Kürt gruplar dâhil edilmemiştir.⁵⁸¹ Bu defa hükümet ve muhalefet karşı karşıya bulunan masalarda oturdu.⁵⁸² Sonuç olarak üç organizatör devlet de ateşkes uygulamak için üç taraflı bir izleme organı kurmaya karar vermiştir. Böylece basına kapalı olarak yürütülen görüşmeler sonuçlanmıştır.⁵⁸³

Astana II, 2017- Şubat ayında yapılan ikinci tura Türkiye ve muhalefet temsilcileri müzakerelerin son gününde katılım göstermiştir. Bu hareket hükümet temsilcisi Beşar El Caferi tarafından "Astana sürecini aksatmak için açık irade" olarak değerlendirildi.⁵⁸⁴ El Caferi Türkiye'nin Astana müzakerelerine karşı yetersiz ilgi ve ciddiyetini sorgularken ikinci tur ateşkesi sürdürmek adına, bir gözlem dokümanı, insani yardım ve başka insani konular üzerinde tartışmalarla sonuçlanmıştır.⁵⁸⁵

Astana III, 2017- Astana'nın üçüncü turu başlamadan bitmek zorunda kalmıştır. Muhalifler, hükümetin ateşkes anlaşmasına uymadığını ve muhalefetin denetimi altındaki bölgelere bombalı saldırı yaptığını ifade ederek bir protesto olarak bu tür müzakerelere

⁵⁸⁰ First Day of Syria Peace Talks Quickly Descends Into Quarreling, <https://www.nytimes.com/2017/01/23/world/middleeast/syria-astana-talks-russia-turkey.html> (01.10.2017)

⁵⁸¹ Fresh Syria talks in Astana, guest list and agenda unclear, <http://www.dw.com/en/fresh-syria-talks-in-astana-guest-list-and-agenda-unclear/a-37208554> (01.10.2017)

⁵⁸² Syria conflict: War of words as peace talks open in Astana, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38714441> (01.10.2017)

⁵⁸³ Syria diplomatic talks: A timeline, <http://www.aljazeera.com/news/2017/09/syria-diplomatic-talks-timeline-170915083153934.html> (01.10.2017)

⁵⁸⁴ Syrian government delegation says Turkey, rebels aim to disrupt Astana talks, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-astana/syrian-government-delegation-says-turkey-rebels-aim-to-disrupt-astana-talks-idUSKBN15V1XY> (02.10.2017)

⁵⁸⁵ Syrian government delegation says Turkey, rebels aim to disrupt Astana talks, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-astana/syrian-government-delegation-says-turkey-rebels-aim-to-disrupt-astana-talks-idUSKBN15V1XY> (02.10.2017)

katılmamaya karar vermişlerdi. Muhalefetin son anda yaptığı bu açıklama üzerine müzakere kapatılmıştır. El Caferi muhalefetin tutumundan Türkiye'yi sorumlu tutmuştur. Suriye hükümeti ise görüşmelere silahlı gruplarla değil müttefikler ile konuşmak için katıldığını söylemiştir.⁵⁸⁶

Astana IV, 2017- Mayıs ayındaki müzakerelerin çatışmaları azaltma bölgesi oluşturma faaliyeti esas noktaydı. Belirlenen bölgelerde ne hükümet ne de muhalefet hiçbir şekilde hava saldırısı da dâhil olmak üzere, altı ay boyunca tüm askeri faaliyetleri durduracaktı.⁵⁸⁷ Bunun amacı ise ateşkese devam etmek ve aynı zamanda Suriye krizini sona erdirmektir. Ancak bu anlaşma yapılırken muhalefet temsilcileri isyan ederek müzakere masasından kalkıp toplantıyı terk etmişlerdi. Muhalefetin tepkisinin nedeni İran'ın bu anlaşmanın bir parçası olmasını istememesi ve Rusya'nın niyetine olan güvensizlikti.⁵⁸⁸ Oluşturulan 4 bölge içerisinde 2,5 milyon insanın yaşadığı söylenmektedir. Bu anlaşma ile birlikte sivilleri korumak ve çatışmaları durdurmak için en azından diğer bölgelerde daha efektif çözüm üzerinde çalışılabilecekti. Böylece Astana'nın dördüncü turu da kapanmış oldu.

Astana V, 2017- Temmuz ayında gerçekleşen turun aslında Mayıs'ta başlayan çalışmaların devamı olduğu söylenilebilir. Bu süreçte Türkiye ve Rusya, Suriye muhalefeti ve İran'ın bu anlaşma içerisinde yer almak istemediğini bildiğinden dolayı de-eskalasyon (çatışma olmayan ve güvenlik daha yüksek seviyede bulunan) bölgeleri konusunda Bağımsız Devlet Topluluğu'na⁵⁸⁹ başvurup onlarla işbirliği yapmak için çabaladılar. Bununla birlikte beşinci turda de-eskalasyon bölgeleri belirlenmiş oldu:

1. İdlib vilayeti; Laskiye vilayetinin kuzey-doğusu Halep vilayetinin batısı ve Hama vilayetinin bazı kesimlerinden oluşturan bölge;
2. Kuzey Homs eyaletindeki Rastan ve Talbiseh yerleşim bölgesi;

⁵⁸⁶ Syrian opposition pulls out ahead of Astana peace talks, <http://www.dw.com/en/syrian-opposition-pulls-out-ahead-of-astana-peace-talks/a-37925866> (02.10.2017)

⁵⁸⁷ Syria's 'de-escalation zones' explained, <http://www.aljazeera.com/news/2017/05/syria-de-escalation-zones-explained-170506050208636.html> (03.10.2017)

⁵⁸⁸ Syrian rebels walk out of press conference as 'safe zone' deal is signed

⁵⁸⁹ 1991'de Yılında kurulan bir konfederasyonu benzeyen topluluk, bütün üyeler Sovyetler Birliği'nin eski üyeler. Üye devletler: Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan.

3. Kuzey Şam kırsalındaki Doğu Ghouta;
4. Ürdün sınırı boyunca muhalefet tarafından kontrol edilen güneyde, Deraa ve Quneitra illerinin bir kısmını içine alan bölge.⁵⁹⁰

Bu detayların dışında Suriye'deki hükümet ve muhalefetin bu plana sıcak baktığı söylenemez.⁵⁹¹

Astana VI, 2017- Eylül 2017'de gerçekleşen toplantıda de-escalasyon bölgeler sorunu bütün detayları ile belirlenmiştir.⁵⁹² Bu hareket uluslararası toplumda pozitif ilerleme olarak değerlendirmiştir. O bölgelerde yaşayan yaklaşık 2,5 milyon nüfusun koruma ve güvence altında olması beklentisi belirtilmiştir. Bir sonraki toplantının Ekim ayında gerçekleşmesi planlanmıştır.

Astana VII, 2017- Burada bir önceki görüşmelerde alınan de-escalasyon kararı ile kaydedilen ilerlemelerin memnuniyetle karşılandığı belirtilmiştir. Bu ilerleme ile beraber IŞİD Terör Örgütü ve diğer terör örgütlerine karşı sürdürülen mücadelenin ilerlediğine yönelik açıklamalarda bulunulmuştur. Suriye krizinin tek çözüm yolunun siyasi olduğu hatırlatılarak tutuklu ya da kayıpların serbest bırakılması, cesetlerin devredilmesi ve kayıp kişilerin belirlenmesi Suriye hükümetinden istenmiştir. Siyasi sürecin ve ateşkesin sürdürülmesi adına daha iyi koşulların yaratılması da dâhil olmak üzere güven artırıcı önlemlere duyulan gereksinim çatışan taraflara aktarılmıştır.⁵⁹³

Astana VIII, 2017- Bu tur 20-21 Aralık'ta gerçekleşti. Üyelerin gündemi tutuklularının serbest bırakılması ve cesetlerin ailelere teslim edilmesi meselesidir. Muhalefet "Astana'daki askeri heyetin ana hedefi tutukluların serbest bırakılması"⁵⁹⁴ olduğuna yönelik açıklamada bulunarak Rusya'dan baskı beklediğini ve

⁵⁹⁰ Syria's 'de-escalation zones' explained, <http://www.aljazeera.com/news/2017/05/syria-de-escalation-zones-explained-170506050208636.html>, (03.10.2017)

⁵⁹¹ 5th Round of Astana Syria Peace Talks End Without Agreement, <https://thediplomat.com/2017/07/5th-round-of-astana-syria-peace-talks-end-without-agreement/> (03.10.2017)

⁵⁹² Final de-escalation zones agreed on in Astana, <http://www.aljazeera.com/news/2017/09/final-de-escalation-zones-agreed-astana-170915102811730.html> (03.10.2017)

⁵⁹³ Joint statement by Iran, Russia and Turkey on the International Meeting on Syria in Astana 30-31 October 2017, http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2927578?p_p_id=101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw&_101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw_languageId=en_GB (02.11.2017)

⁵⁹⁴ Suriye konulu 8. Astana toplantısı başladı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-konulu-8-astana-toplantisi-basladi/1010857> (05.03.2018)

İran milislerinin ateşkese uymadığını da söylemiştir. Türkiye'nin Dışışleri Bakanlığı koalisyon açıklamasında, ateşkes rejimini güçlendirmeye yönelik çabaları sürdürme ihtiyacını vurgulamak ve dört de-eskalasyon bölgelerin etkili işleyişini sağlamak⁵⁹⁵ üzere çalışmaların devam etmesi gerektiğini vurgulamasıyla bu tur da sonuçlanmıştır.

Astana IX, 2018- Mart 2018 yılında gerçekleşen turda, bir önceki turda başlayan konular üzerinde çalışmaya devam edileceği açıklanmıştır. Aynı anda İran'ın Dışışleri Bakanı Javad Zarif, "Astana müzakereleri sayesinde insanlar Suriye'ye geri dönmeye başladılar"⁵⁹⁶ şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Ancak bu toplantıda esirlerin takas edilmesi, merhumun devri, kayıpların tespiti ve UNESCO koruması altındaki tarihi alanlar konularında çalışma grupları kurulmuştur.⁵⁹⁷

Sonuç olarak Astana'nın, Cenevre sürecinden daha başarılı olduğu söylenebilir. De Mistura da bu sürece ve krizin çözüme ulaşacağı şansına inanmaktadır.⁵⁹⁸ Nisan 2019 yılında Astana'nın 12. turu gerçekleşmiştir. Bu görüşme sonucunda bir anayasa komitesi kurulma konusuna çok yaklaşıldığına yönelik açıklama yapılmıştır.⁵⁹⁹ Ancak krizin başlamasından yedi sene sonra bile yaklaşık 30 tane zirve toplanmış olsa da krizi sonlandıracak siyasi bir çözüm üzerinde doğru düzgün konuşulmamıştır. Bu iki müzakere süreci dışında uluslararası toplumunda başka toplantılar da yapılmaktadır. Bunların amaçları da Suriye krizini değerlendirme ve çözüm bulma konularında destek olmaktır.

⁵⁹⁵ Joint statement by Iran, Russia and Turkey on the International Meeting on Syria in Astana, 21-22 December 2017, http://www.mfa.gov.tr/astanada-duzenlenen-suriye-konulu-uluslararasi-toplanti-hk-ortak-aciklama_en.en.mfa (05.03.2018)

⁵⁹⁶ Turkish, Iranian, Russian FMs discuss Syria in Astana, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkish-iranian-russian-fms-discuss-syria-in-astana/1090556> (01.04.2018)

⁵⁹⁷ Turkish, Iranian, Russian FMs discuss Syria in Astana, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkish-iranian-russian-fms-discuss-syria-in-astana/1090556> (01.04.2018)

⁵⁹⁸ 'No miracles' in Geneva talks as Syria fighting rages, <http://www.aljazeera.com/news/2017/03/miracles-geneva-talks-syria-fighting-rages-170324193931445.html> (27.09.2017)

⁵⁹⁹ Elya Altynsarina, "12th Round Of Astana Process Peace Talks Advances Work To Launch Constitutional Committee", The Astana Times, <https://astanatimes.com/2019/04/12th-round-of-astana-process-peace-talks-advances-work-to-launch-constitutional-committee/> (05.05.2019)

4.3.2.3 Viyana Konferansı, 2015

23 Ekim 2015 yılında gerçekleşen konferans, yeni işbirliği, yeni odak noktaları ve Uluslararası Suriye Destek Grubu (USDG - International Syria Support Group - ISSG) ile ilgili sonuçlar üretmiştir. Bu konferansta Suriyeli temsilci bulunmamakla birlikte İran ilk defa ilgili uluslararası bir toplantıya katılım göstermiştir. Bu toplantıya USDG grubuna, Arap Birliği, Çin, Mısır, AB, Fransa, Almanya, İran, Irak, İtalya, Urdun, Lübnan, Umman, Katar, Rusya, Suudi Arabistan, Türkiye, Birleşik Arap Emirliği, Birleşik Krallık, AB ve BM katılarak⁶⁰⁰ şu kararları aldılar:

- *Diaspora üyeleri ve tüm etnik gruplar da dâhil olmak üzere tüm Suriyelileri içeren yeni bir anayasa ve BM tarafından destekleyen seçimler;*
- *Ülke içinde ve dışındaki Suriyeler için insani yardıma erişimi geliştirmek;*
- *Birleşmiş Milletler ile "ülke çapında ateşkes için yöntemler ve uygulama yöntemleri bulmak.*
- *BM, Suriye hükümetini ve muhalefetini "güvenilir, kapsayıcı, mezhepsel olmayan" yeni bir siyasi süreci başlatmaya çağırmaktadır;*⁶⁰¹

Sonuç olarak bu konferans Suriyeli katılımcılar olmadan da Suriye halkının istek ve refahına göre adımlar atılarak ortak bir söylem geliştirilebileceğini göstermiştir. Aynı zamanda bu konferansta BM desteği ile 18 ay içerisinde yeni bir yasa ve seçim gerçekleştirmek için plan yapılmıştı. Ancak müzakereler devam ederken Suriye hükümetinin Şam'a saldırısı sonucunda 57 kişi hayatını kaybetti ve planların aslında ne kadar kırılgan olduğu ortaya çıkmış oldu.

İlk görüşmelerden yaklaşık 2 sene sonrasında Ocak 2018 yılında bir kez daha Viyana'da bir konferans düzenlenmiştir. IŞİD Terör Örgütü yenilmiş, Ruslar kendi güçlerini kısmen geri çektiğini ilan etmişken, özel temsilci De Mistura Aralık turunun

⁶⁰⁰ 14 November 2015, Statement of the International Syria Support Group Vienna, <http://www.un.org/undpa/en/Speeches-statements/14112015/syria> (26.09.2017)

⁶⁰¹ Syria conflict: World powers to intensify quest for peace, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34673535> (23.09.2017)

siyasi süreci ilerletmek için doğru fırsatı olduğunu ortaya koymuştur.⁶⁰² Fransa'nın Dışışleri Bakanı Jean-Yves Le Drian'a göre bu buluşma, BM altında sürdürülen tek ve son süreçtir. Aynı zamanda bu toplantının son umut olabileceğini de belirtilmiştir.⁶⁰³ De Mistura ise toplantının ajandası olarak Suriye'nin anayasası üzerinde duracağını belirtilerek durumun "Bu çok kritik bir an. Çok, çok kritik"⁶⁰⁴ olduğunu açıklamıştır. Nihai olarak De Mistura, arzulanan şeyin siyasi irade, diplomasi, diyalog ve müzakerelerin tüm Suriyelilerin çıkarlarının üstünde olması gerektiğine⁶⁰⁵ yönelik açıklaması ile toplantının sonucunu tahmin edilebilir kılmıştır.

4.3.2.4 Suriye Üzerinde Diğer Uluslararası Konferanslar

BM Genel Kurulu Toplantısı: Suriye krizinin gündemde olan bir mesele olmasından kaynaklı olarak uluslararası toplantılara konu olmaktadır. Ancak krizin üstünden yıllar geçtikçe krize olan ilgi seviyesi maalesef düşmektedir. Bunu 2015 yılında 70'inci Birleşmiş Miletler Genel Kurulu'nda (BMGK) gerçekleşen toplantılar ve konuşmalar ile 2017 yılında 72'nci Birleşmiş Miletler Genel Kurulu'ndan çıkan konuşmalar ve konularla kıyaslarsak çok net bir şekilde görebiliriz. 70'inci BMGK açılış konuşmalarda bile Suriye krizi mevcuttur. ABD'nin eski Cumhurbaşkanı Barak Obama, varil bombalarını düşürerek "masum çocuklara katliam işlediği için", Esad'ı "zorba" olarak nitelendirmiştir.⁶⁰⁶ Ayrıca on yıllık bir süreden sonra ilk defa Rusya

⁶⁰² Barbara Bibbo, De Mistura: Syria talks in Vienna at 'critical moment', <http://www.aljazeera.com/news/2018/01/de-mistura-syria-talks-vienna-critical-moment-180125112902354.html> (14.02.2018)

⁶⁰³ France says U.N.-led Syria peace talks in Vienna represent 'last hope', <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-france/france-says-u-n-led-syria-peace-talks-in-vienna-represent-last-hope-idUSKBN1FD277> (14.02.2018)

⁶⁰⁴ 'Last hope' Syrian peace talks start in Vienna, <http://www.dw.com/en/last-hope-syrian-peace-talks-start-in-vienna/a-42301391> (14.02.2018)

⁶⁰⁵ Note to Correspondents: Statement of Special Envoy for Syria Staffan de Mistura at the conclusion of the special round 9 meeting of the UN-convened intra-Syrian talks in Vienna, 26 January 2018, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2018-01-26/note-correspondents-statement-special-envoy-syria-staffan> (14.02.2018)

⁶⁰⁶ U.N. General Assembly opens with focus on Syria and refugee crisis, <http://edition.cnn.com/2015/09/28/world/united-nations-main/index.html> (11.10.2015)

Cumhurbaşkanı Putin'in katılımı söz konusudur. Obama bir yandan ABD tek başına bütün dünya sorunları çözemez" diye itirafta bulunurken, "şuanda uluslararası düzene olan bağlılığımız, hiç bir yerde Suriye'den daha fazla test edilmiş değildir"⁶⁰⁷ demiştir. Putin ise "demokrasi ve gelişim yerinde elimizde şiddeti, yoksulluk, sosyal felaket (...) İnsan haklarının ihlal edilmiş hatta hayat hakkı dâhil olmak üzere tehdit altında var olan durumdayız ve bunu kimsenin umursamadığı bir toplumda bulunuyoruz"⁶⁰⁸ cümlelerini kullanmıştır.

Xi Jinping "geçmiş değiştirilemez, ama gelecek şekillendirilebilir" diyerek herkese bu gerçeği hatırlatmıştır.⁶⁰⁹ İran temsilcisi Rouhani ise Suriye'ye demokrasiyi geri getirmek için hazır olduklarını söylemiş ve Suriye'nin asıl probleminin "uluslararası toplumun onları yüzüstü bırakması" olduğunu ifade etmiştir.⁶¹⁰ Son olarak Philip Hammond Suriye ajandasında; "olumlu adım atmak BM için mühim bir testtir"⁶¹¹ diyerek BMGK üyelerinin kendi çıkarlarını bir kenara bırakarak bu konu ile ilgilenmeleri gerektiğine yönelik vurgu yapmıştır. Bütün bu ilgilerin üzerinden yalnızca iki sene geçmesine rağmen aynı toplantıda konu üçüncü planda kalmıştır.⁶¹² Diğer yandan Recep Tayyip Erdoğan ise Suriye felaketi konusunda Türkiye'nin yaptıklarını ve aynı zamanda uluslararası toplumun bu konuda nasıl ilgi göstermediğini öne çıkaran bir konuşma yapmıştır.⁶¹³ Bununla birlikte aynı dönemde uluslararası toplumun daha çok ilgilendiği konulardan bir tanesinin Kuzey Kore'yi tehdit eden ABD olduğunu ve bunun dikkatleri dağıttığını belirtmek gerekir.⁶¹⁴

⁶⁰⁷ President Obama Addresses U.N. General Assembly on 28.09.2015,

<https://www.youtube.com/watch?v=ROs4qPR67D4> (01.10.2015)

⁶⁰⁸ Putin addresses UNGA 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=q13yzl6k6w0> (01.10.2015)

⁶⁰⁹ Chinese President Xi Jinping full speech at UNGA 70th session,

<https://www.youtube.com/watch?v=aBwDWaDBRkA> (01.10.2015)

⁶¹⁰ Watch Iranian President Rouhani's address to United Nations, https://www.youtube.com/watch?v=-0TdvCh2_AY (01.10.2015)

⁶¹¹ UK Foreign Secretary Philip Hammond speaks at 70th UNGA session,

<https://www.youtube.com/watch?v=-h8gnFBEugg> (01.10.2015)

⁶¹² United States of America H.E. Mr. Donald J. Trump, President, 19 September 2017,

<https://gadebate.un.org/en/72/united-states-america> (09.10.2017)

⁶¹³ Turkey, H.E. Mr. Recep Tayyip Erdoğan, President, 19 September 2017,

<https://gadebate.un.org/en/72/turkey> (09.10.2017)

⁶¹⁴ US go "totally destroy" North Korea - President Trump, <https://www.bbc.com/pidgin/world-41325980> (09.10.2017)

Londra Konferansı, diğer konferanslardan biraz farklı olarak 2016 yılında Londra’da Suriye’yi desteklemek adı altında yapılan görüşmedir. Suriye ve bölgeyi destekleme konferansı, dünyanın dört bir yanından dünya liderlerini bir araya getirerek, yıkıcı bir iç savaşla parçalanmış milyonlarca insana yardım etmek için gereken maddi fonları toplamak için düzenlenmiştir. Konferansta, 12 milyar doları aşan taahhütlerde bulunulmuştur. Suriye’ye 2016 için 6 milyar dolar, 2017 ve 2020 arasında ise 6,1 milyar dolar yardım sağlanması planlanmıştır.⁶¹⁵

Brüksel Konferansı, 2017 yılının Nisan ayında Londra’da yapılan konferansın bir benzeri Brüksel’de gerçekleşmiştir. AB ev sahipliğinde BM, Almanya, Kuveyt, Norveç, Katar ve Birleşik Krallık hükümetleri katılım göstermiştir.⁶¹⁶ Bu konferansa; uluslararası örgütler, 70 ve üstünde ülke ve STK’ların katılım göstermesi ile toplam 4,4 milyar dolar destek elde edilmiştir.⁶¹⁷

Soçi Zirvesi, 29 Ocak 2018’de Rusya’da, BM himayesinde düzenlenen Viyana Konferansı’nın başarısız sonuçlanmasının ardından, Rusya, Türkiye ve İran tarafından desteklenen iki günlük “Suriye halkına barış” sloganı altında bir zirve düzenlenmiştir. Muhalefet sözcüsü zirveyi; “Birleşmiş Milletlerin çabalarını baltalamak için yapılan bir girişim”⁶¹⁸ şeklinde değerlendirmiş ve muhaliflerin katılmayacağını duyurmuştur. Buna rağmen özel temsilci De Mistura katılım göstermiş ve kurulacak yeni anayasa komisyonuna başkanlık edeceğini duyurmuştur.⁶¹⁹ Başkanlar, Suriye krizinin yeni bir aşamaya geçtiği, “siyasi çözümün başarılı olması için tavizler verilmesi gerektiği”⁶²⁰ gibi

⁶¹⁵ Supporting Syria Conference 2016, <https://www.gov.uk/government/topical-events/supporting-syria-conference-2016> (26.09.2017)

⁶¹⁶ Brussels Conference "Supporting the Future of Syria and the Region" on 4-5 April 2017, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/news/brussels-conference-supporting-future-syria-and-region-4-5-april-2017_en (07.08.2017)

⁶¹⁷ Supporting the future of Syria and the region - Brussels conference, 24-25/04/2018, <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2018/04/24-25/> (07.08.2017)

⁶¹⁸ Syrian opposition will not attend Sochi peace talks: spokesman, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-opposition/syrian-opposition-will-not-attend-sochi-peace-talks-spokesman-idUSKBN1FF2Z6> (16.02.2018)

⁶¹⁹ Soçi'deki Suriye kongresi başladı, <http://www.dw.com/tr/so%C3%A7ideki-suriye-kongresi-ba%C5%9Flad%C4%B1/a-42349944> (16.02.2018)

⁶²⁰ BBC Türkçe, Soçi zirvesi - Erdoğan: Suriye'de önceliğimiz terörist grupların süreçten dışlanması, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42079600> (16.02.2018)

açıklamalar yaparken sosyal medyada Soçi'ye katılan taraflar arasında yaşanan tartışmalar yayınlanmıştır.⁶²¹ Katılan tarafların çoğu Beşar Esad'ın iktidarda kalmasını, tek taraflı yaptırımların kaldırılmasını ve Suriye'nin yeniden inşasında Batının yardımcı olmasını istemişlerdi.⁶²² Siyasi çözüm konusunda Batı ülkelerinden de bazı öneriler gelmiştir. Batı siyasi yapıda aktörlerin güç ve pozisyon dağıtımında değişim önermiştir. Hükümet temsilcisi Beşar El Caferi “Hepsi Suriye halkının kanına karıştı” diyerek karşılık vermiştir.⁶²³ Bu zirve de diğerlerinde olduğu gibi net bir sonuç alınamadan kapanmıştır. Zirvenin devamı Şubat 2019 yılında gerçekleşmiştir. Katılan üç lider uzun vadeli çözümler üzerinde tartışmış ancak kati kararlar ortaya çıkmamıştır.

4.3.3. Suriye Krizi İçin Oluşturulan Uluslararası Gruplar

Yukarıdan beri ele alınan toplantılar ve süreçler sponsorlardan hariç özel olarak oluşturulan gruplar tarafından da desteklenmektedir. Bunların bazıları şu şekildedir: Suriye Arap Cumhuriyeti için Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu, Uluslararası Destek Grubu, Türkiye, Rusya ve İran Dışişleri Bakanları tarafından oluşturan koalisyon.

Suriye Arap Cumhuriyeti için Bağımsız Uluslararası Soruşturma Komisyonu, İnsan Hakları Konseyi tarafından 22 Ağustos 2011 tarihinde alınan kararla oluşturulan bir komisyon olarak karşımıza çıkmıştır. Komisyonun yaptığı araştırmalar ve raporların içinde her tür insan hakları ihlali bulunmaktadır. Bu bilgilere BM ve diğer sivil örgütler ile yaptığı iş birliği sonucunda ulaşmaktadır. Komisyon kriz içinde oluşan insan haklarına yönelik yapılan ihlalleri defalarca duyurulmuştur. 2013 yılında “hastanelerin, tıbbi personelin ve ulaşımın kasıtlı olarak hedef alınması, tıbbi bakım hizmetlerine erişimin

⁶²¹ An argument between the delegates in Sochi,
<https://www.facebook.com/100011751005772/videos/497570140644682/> (02.02.2018)

⁶²² UN envoy to attend Syria peace talks despite boycott,
<https://www.theguardian.com/world/2018/jan/28/un-envoy-attend-russia-backed-syria-peace-talks-sochi-despite-opposition-boycott> (16.02.2018)

⁶²³ UN envoy to attend Syria peace talks despite boycott,
<https://www.theguardian.com/world/2018/jan/28/un-envoy-attend-russia-backed-syria-peace-talks-sochi-despite-opposition-boycott> (16.02.2018)

reddedilmesi, hasta ve yaralıların kötü muamelesi”⁶²⁴ gibi durumlar için açıklamalar yapılmıştır. Mülakatlar, telefon ve skype aramaları, fotoğraflar ve uydu görüntüleri gibi bir sürü teknik kullanılmaktadır. Soruşturmalara başladığından beri yaklaşık 20 rapor üretmiştir. Komisyonun kadrosu bir kaç defa değişikliğe uğramışsa da şu anki yapıda Brezilya’dan gelen Paulo Sérgio Pinheiro, ABD’den gelen Karen Koning Abu Zayd ve İsviçre’den gelen Carla del Ponte komisyonun üyeleri heyet olarak bulunmaktadır.⁶²⁵ Son rapor 6 Eylül 2017 yılında yayınlanmış ve içinde yazan sonuçlar, Tahrir El Şam Cephesi ve IŞİD terör örgütleri tarafından yapılan saldırılara ilişkindir. Suriye hükümeti tarafından devam eden kimyasal silah kullanımı ve ABD’nin teröre karşı yürüttüğü faaliyetler de yer almaktadır.⁶²⁶

Uluslararası Suriye Destek Grubu, Uluslararası Suriye Destek Grubu 2015 yılında Viyana Konferansı esnasında oluşturulmuştur. 19 kurucu üyeden oluşur: Çin, Mısır, AB, Fransa, Almanya, İran, Irak, İtalya, Ürdün, Lübnan, Oman, Katar, Rusya, Suudi Arabistan, Türkiye, Birleşik Arap Emirliği, Birleşik Krallık, BM ve ABD. Bu kuruluş üyelerine sonradan Arap Birliği, Avustralya, Kanada, Japonya, Hollanda, İslam İşbirliği Teşkilatı ve İspanya da katılım göstermiştir. Grubun amacı ise, Suriye krizine diplomatik bir çözüm bulmak, 2012 Cenevre Bildirisi uygulaması için çaba göstermek ve ek olarak siyasal bir geçiş için 18 aylık bir plan yapmak olmuştur.⁶²⁷ Bu grup Şubat 2016 yılından itibaren bütün Cenevre müzakerelerine destek vermiş ve ateşkes çağrısında bulunmuştur. Ancak 18 aylık sürenin sona ermesinden sonra herhangi bir faaliyette bulunmamışlardır.

Türkiye, Rusya ve İran Dışişleri Bakanları tarafından oluşturulan koalisyon, bir diğer özel oluşum ise 20 Aralık 2016 tarihinde kurulan Türkiye, Rusya ve İran Dışişleri Bakanları tarafından kurulmuştur. Burada Suriye’de yeni bir demokratik sistem gerektiği ve aynı zamanda BM’nin tamamen barışçıl faaliyetlere destek verdiği belirtilmiştir. Fikir birliğine varılan konular arasında; Doğu Halep’teki gönüllü yapılan tahliye meselesi,

⁶²⁴ Michael Aaronson, University Of Surrey, “Syria and the Crisis of Humanitarian Intervention”, **Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis**, (ed. Robert W. Murray University of Alberta), E-International Relations (Bristol, UK) January 2014, s.57

⁶²⁵ Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/IICISyria/Pages/AboutCoI.aspx> (09.10.2017)

⁶²⁶ Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, A/HRC/36/55 (10.09.2017)

⁶²⁷ The Syria Institute, The international Syria Support Group (ISSG), www.syrianinstitute.org, June 2016

olası anlaşmayı teminat altına almak ve garantör olmak için hazır olma durumu, IŞİD ve El-Nusra'ya karşı ortak mücadele etme ve silahlı muhalif gruplardan ayrılma gibi başlıklar yer almaktadır.⁶²⁸

Fransa 15 Eylül 2015’de Suriye hükümetine karşı Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde suç soruşturması açmıştır. 2011 ve 2013 yıllarındaki suçları kapsayan soruşturmada Fransa’nın en büyük kanıtı Cesar denilen Suriyeli askeri fotoğrafçının fotoğrafları olmuştur.⁶²⁹ Fransa’nın Dışışleri Bakanı Fabius; “İnsanlık vicdanını rahatsız eden bu suçlarla, korku bürokrasisi karşısında, insanlık değerlerinin inkârıyla karşı karşıya kaldık, katillerin cezasız kalma durumuna karşı hareket etmek bizim sorumluluğumuz”⁶³⁰ sözleri ile durumun açıklamasını yapmıştır. Ancak bu suçlamadan da bir sonuç elde edilememiştir.

Tüm yukarıda anlatılanlar neticesinde Suriye’de son çare prensibinin altında diplomatik ve siyasi çözüm gibi seçeneklerin tüketildiği görülmüştür.

4.4. Orantılılık

Orantılılık çok tartışılan ve askeri müdahale kararını aldıktan sonra kullanılan bir prensiptir. ICISS raporuna göre orantılılık, müdahalenin ölçeği, süresi ve yoğunluğu yalnızca söz konusu olan insancıl krizi güvence altında almak için gereken miktarda olmalıdır. Başlatılan sebep ve anlamı sonucu ile orantılı olmalıdır. Bunun yanında da bu müdahale gerçekleştirilirken o ülkenin siyasi sisteme olan etkileri en aza indirmelidir.⁶³¹

⁶²⁸ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Joint Statement by the Foreign Ministers of the Islamic Republic of Iran, the Russian Federation and the Republic of Turkey on agreed steps to revitalize the political process to end the Syrian conflict, 20 December 2016, Moscow, http://www.mfa.gov.tr/joint-statement-by-the-foreign-ministers-of-the-islamic-republic-of-iran_-the-russian-federation-and-the-republic-of-turkey-on-agreed-steps-to-revitalize-the-political-process-to-end-the-syrian-conflict_-20-december-2016_-moscow.en.mfa (12.09.2017)

⁶²⁹ France 'opens war crimes inquiry against Assad regime' in Syria: UN debate, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/11895857/Vladimir-Putin-and-Barack-Obama-speak-at-UN-General-Assembly-live.html> (10.10.2017)

⁶³⁰ France opens probe into Assad regime for crimes against humanity, <http://www.france24.com/en/20150930-france-opens-war-crimes-inquiry-assad-regime> (03.12.2015)

⁶³¹ ICISS Report, par.4.39, s.37

Orantılılık açısından Suriye’deki durum oldukça çetrefilli olarak tanımlanabilir. Bunun nedeni prensibin ülkenin siyasi sisteme olan etkileri en aza indirmeli maddesini taşımasıdır. Suriye’deki siyasi durum birbirine geçmiş durumdadır. Bu sorun aslında krizin başlamasından önce de vardı. Esad ailesi ve Baas Partisi bütünleşmiş bir haldeydi. Devletin en yüksek pozisyonlarında 46 senedir değişmeyen isimler, siyasi partiler buna kanıt olarak verilebilir. Suriye’ye olası bir askeri müdahale sonrası devletin yapısını tamamen yeniden inşa etmek gerekecektir.

BMGK’nin eline müdahale edebilmek adına yaklaşık on kez imkân geçmiştir. Ancak kararlar her seferinde veto ile karşılaşmıştır. 2012 yılında müdahale edilmiş olsaydı, Suriye krizi bu noktaya gelmeyebilirdi. 2012’de Cumhurbaşkanlığı Sarayı’na yapılan saldırı⁶³² ve ÖSO sözcüsünün “geri dönüşü yok” açıklamasının ardından uluslararası toplum müdahalede bulunabilirdi. Başka önemli bir örnek de 22 Nisan 2011’de Büyük Cuma olarak bilinen gün aralığında hükümetin protestoculara ateş açmasıdır. Hâlbuki RtoP’ta belirtildiği üzere bir devletin halkını ölümlerden koruma sorumluluğu vardır.

RtoP altında orantılı bir müdahale yapılması için, “müdahalenin ölçeği, süresi ve yoğunluğu yalnızca krizi önlemek için gereken miktarda olmalıdır”. Suriye’de savaş suçları, yüksek can kaybı, çatışan grup sayısı krizi önlenemez bir hale sokmuştur. Orantılılık prensibine uygun bir müdahale krizin tam başında uygulanabilirdi. O esnada insan kaybı en az seviyede olabilirdi. Çünkü o zaman çatışan gruplar hem daha az sayıdaydı hem de kimin hangi tarafta olduğu daha belirgindi. Bununla birlikte ülkenin siyasi yapısı için gerekli olan yatırımların uygulanması da daha kolay olabilirdi. Belirtildiği üzere 2011 ve 2013 yılları arasında böyle fırsatlar söz konusuydu. Ancak bugüne baktığımızda Suriye’de orantılı bir müdahale yapmak imkânsız gibi görünmektedir. Belki E. Tümgeneral Ali Şahin İşleyen’in dediği gibi “Suriye’deki problem bölgeleri (Halep? Laskiye?) tespit edip ve sıralayıp ”⁶³³, tek tek ele alıp bir orantılı müdahale elde edilebilir.

⁶³² Andrew Osborn, “How Damascus Volcano erupted in Assad’s stronghold”, <http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-damascus-idUSBRE86J17E20120720> 20.07.2011 (31.07.2016)

⁶³³Görüşme,, Ek E

4.5. Makul Beklentiler

Makul beklentiler prensibinin uygulaması tıpkı orantılılık prensibi gibi, askeri müdahale kararının alınmasından sonra ortaya çıkmaktadır. Makul beklentiler prensibi şu şekilde belirlenir. ICISS göre bir askeri müdahale sadece makul başarı şansı görülebiliyorsa ve zulmü durdurma ya da önleme şansı varsa haklı bulunmaktadır. Bir askeri müdahale, gerçek koruma sağlamayacaksa haklı olarak kabul edilmez. Özellikle, sınırlı insanı koruma adına yapılan askeri müdahale daha büyük çatışma tetikleyici olabilecekse o zaman haklı bir müdahale olarak değerlendirmemektedir.⁶³⁴ Neticede yapılacak olan askeri müdahalenin sonuçları eylemsizliğin sonuçlarından daha kötü olmamalıdır.⁶³⁵

Makul beklentiler prensibi askeri müdahale ile ilişkili olduğundan dolayı, müdahale kararı veren BMGK ve beş daimi üyesi ile de doğrudan bağlantılıdır. Şimdiye kadar BMGK tarafından böyle bir karar görünmese de ve bunun üzerinde çok büyük tartışmalar oluştursa da, hiçbir zaman olmayacağının bir kanıtı yoktur. Nispeten, Evans ve Sahnoun; “Müdahalelerin her haklı ve gerekli olan durumda makul bir şekilde monte edilemeyeceği bir gerçektir ama bu durum bir müdahale hiçbir durumda hiç bir şekilde mont edilemeyeceği bir nedeni olmamalıdır”⁶³⁶ iddia etmektedirler. Bu prensip RtoP literatüründe belki de en az açıklanan ve aynı zamanda en çetrefilli prensiptir. Bunun nedeni Afganistan, Irak ve Libya örnekleridir. Michael İgnatieff açıkladığı gibi :“Hiç kimse artık bir müdahalenin ortasına girmek istememektedir. Ayrıca hiç kimse bir defa bile bir müdahaleden çıkıp başarılı olarak eve dönebileceğine inanmamaktadır. Başarısız devletleri tamir etmek bir zamanlar mümkün olduğunu söylenebilir Ancak. Afganistan ve Irak'ta durum bir amaç, rota sürdürmek ne kadar zor olduğunu öğretilmiştir.”⁶³⁷

⁶³⁴ ICISS Report, par. 4.14, s.37

⁶³⁵ Gareth Evans and Mohamed Sahnoun, “Revisiting Humanitarian Intervention”, **The Responsibility to Protect, Foreign Affairs**, November/December 2002 Issue s.6

⁶³⁶ Six Principles Govern the Responsibility to Protect in Humanitarian Interventions, https://clg.portalxm.com/library/keytext.cfm?keytext_id=176 (10.10.2017)

⁶³⁷ Michael Ignatieff, ‘Whatever happened to “responsibility to protect?”’, National Post, 10 December 2008, <http://www.nationalpost.com/story.html?id=1054758> (08.09.2015)

Neticede bir askeri müdahaleden nasıl makul beklentilerin elde edilebileceğini belirlemek oldukça zordur. Bu konuda sadece bilgi ve eğitimi olan kişiler askeri strateji, analiz ve değerlendirme yapabilirler. Ancak onların bile bir limiti vardır.⁶³⁸ Askeri makul beklentiler prensibi çok sayıda akademik tartışmalara neden olmuştur. Tartışmanın argümanları şu şekilde kategorileştirilmiştir: hukukun üstünlüğü, siyasi irade, tutarlılık, emperyalizmin algılamaları ve geçerlilik.⁶³⁹ Yapılan bu sınıflandırma bile tartışmanın sonlandırılması için yeterli olamamıştır. Teoride bulunan ilkeler ve sahada karşılaşılan durumlar bu prensibin Suriye krizinde uygulanmasını güçleştirmektedir. Makul beklentilerinin hazırlık aşamasını ancak askeri komutanlar ve stratejistler yapabilir dense de şuanda Suriye için bunu yapmak imkânsız görünmektedir. Yapılan görüşmede; “Bir askeri strateji planlanırken neler bakılıyor ve analiz ediliyor?” sorusuna E. Tümgeneral Ali Şahin İşleyen; “İlk başta krizin nedeni devletin mi yoksa halkın yüzünden var oluyor. Ardından o durumun içinde dost kim, düşman kim tespit edilmelidir”⁶⁴⁰ demektedir. Suriye’de bununla alakalı birden fazla sorun vardır. İlk olarak üzerinden sekiz sene geçen krizin nedenini tespit etmek imkânsızdır. İkinci olarak krizin içinde yer alan gruplar sadece iki cepheden oluşturmamaktadır. Gruplar arasında IŞİD ve PYD gibi gruplar da yer almaktadır. Ayrıca muhalif kesim içerisinde bile anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Bütün bunlara ek olarak uluslararası toplum içinde hangi grubun hangi cepheye ait olduğu belirsizliği de cevaplanacak sorular arasındadır. Bu nedenle en başından itibaren kimin dost kimin düşman olduğu belli olmayan bir kriz ile karşı karşıya kalınmıştır. Sonuç olarak makul beklentiler prensibi doğrultusunda müdahale yapmak için en uygun zaman dilimi krizin başlangıç seviyesidir.

Suriye için yapılacak makul beklentilere göre askeri müdahale kararı Ağustos 2014’de tamamen son bulmuştur. ABD ve Birleşik Karalık’taki çoğunluk askeri harekâta karşı çıkmıştır. İngiliz parlamentosunda Suriye’yi saldırma konusunda yapılan bir

⁶³⁸ Eve Massingham, “Military intervention for humanitarian purposes: does the Responsibility to Protect doctrine advance the legality of the use of force for humanitarian ends?” , **International Review of the Red Cross**, Volume 91 Number 876 December 2009, s.822

⁶³⁹ Eve Massingham, “Military intervention for humanitarian purposes: does the Responsibility to Protect doctrine advance the legality of the use of force for humanitarian ends?” , **International Review of the Red Cross**, Volume 91 Number 876 December 2009, p. 823

⁶⁴⁰ Görüşme,, Ek E

Çalışma 29 Ağustos'ta başarısızlıkla sonuçlanmıştır. ABD Kongresi'nde benzer bir oylama 10 Eylül tarihinde gerçekleşmiştir. Bu esnada merkez sahneyi diplomasi almıştır. Rusya, Suriye ve ABD arasında Suriye'nin tüm kimyasal silahlarını uluslararası alanda kontrol altına almak için 14 Eylül'de bir anlaşma sağlanmıştır.⁶⁴¹

Sonuç olarak ICISS Raporunda belirttiği gibi bir askeri müdahale için niyet edilirse o zaman dikkatli ve detaylı planlama ön şarttır.⁶⁴² Bunun sebebi ise üstesinden gelmesi gereken birçok zorlukların bulunmasıdır. Onların arasında: efektif siyasi koalisyon, net ve kararlaştırmış hedefler, net yetki, ortak operasyon planı ve gereken kaynakları toplamak gibi faaliyetler bulunmaktadır.⁶⁴³ Yapılacak olan müdahale ortak askeri yaklaşım ve çok uluslu koalisyon ile yapılmalıdır. Fakat Suriye krizi söz konusu ise, uluslararası toplum tarafından bahsedilen kriterler üzerinde çalışma sürdürmek için yeteri kadar irade bulunmamaktadır.

4.6 Doğru Otorite

RtoP altında yapılacak olan bir müdahaleye hangi otoritenin onay vereceği çok önemli bir konudur. Bu konuda karar verebilecek en yüksek uluslararası kurum BM olarak kabul edilir. Sonrasında Birleşmiş Miletlerin en yüksek etki ve karar verme gücü olan Güvenlik Konseyi ön plana çıkmaktadır ve RtoP da bu organı asli otorite görmektedir. Buna göre BM ve BMGK, uluslararası otoriteyi inşa etmek, pekiştirmek ve kullanmak için en önemli ve en uygun kurumdur. Bu rolü kendi BM Antlaşmasının VII'nci bölümünde de belirtmektedir.⁶⁴⁴ BM ve BMGK düzen ve istikrarın yürütücüsü olarak kurulmuştur. Bu organlar bünyesinde uluslararası sistemin üyeleri, davranış kuralları ve devletler topluluğunu korumak için uygun davranışın yasal normları üzerinde anlaşmalar yapmakta ve BM meşru uygulayıcı rolünü devam ettirmektedir.⁶⁴⁵ Yetki verme

⁶⁴¹ Syrian Civil War, Syrian History, <https://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War/Civil-war> (10.10.2017)

⁶⁴² ICISS Report, par.7.8, s.58

⁶⁴³ ICISS Report, par.7.8, s.58

⁶⁴⁴ ICISS Report, par. 6.2, s.47

⁶⁴⁵ ICISS Report, s.48

girişimleri yalnızca o makamın meşru aktörleri tarafından yapılabilir. Yetki uluslar tarafından uluslararası toplumu temsil etmesi sebebiyle BM'ye verilmiş durumdadır.⁶⁴⁶ Ancak son 20 yıl içerisinde uluslararası toplum bu müdahale yöntemini kullanma ihtiyacıyla karşılaşsa da BMGK'nin sessiz ve kararsız kaldığı durumlar olmuştur. Bu yüzden RtoP'a göre eğer BMGK yetersiz ya da faaliyete başvurmak için isteksiz görünüyorsa o zaman başka kurumsal çözümler mevcuttur. Bunlar: 1) Genel Kurul'un "Barış için Birleşmek"⁶⁴⁷ isimli acil ve özel prosedürü altında durumu değerlendirmek (1950 yılında Kore, 1956 yılında Mısır ve 1960 yılında Kongo'daki durumlarda kullanıldığı gibi). 2) Bölgesel veya bölgesel alt kurumlar kendi yargı gücü alanları içerisinde (BM Antlaşmasının VII. Bölümü uyarınca hareket etmek şartıyla) eylemden sonra Güvenlik Konseyi'nden yetkilendirme isteyebilirler (Batı Afrika ve Liberya'da 1990 yıllarında ve Sierra Leone'de 1997 yılında görüntülen durum). 3) Geçici koalisyonların ya da bireysel devletlerin Güvenlik Konseyi, Genel Kurul veya bölgesel bir kurumun onayını almadan müdahale yapmaları.⁶⁴⁸ BM izni olmasa da bazı durumlarda müdahale tek ve doğru yol olabilir, ancak bir ülkenin böyle bir karar alabilmesi için çok büyük hazırlık ve adımlar atılması gereklidir. 1990 yılında görüldüğü gibi BMGK kararı gelmediğinden dolayı böyle bir kararın alınması egemen devletlere aktarılabilir. Böyle bir karar için o ülkede olumlu bir siyasi irade yaratılması ya da en azında çıkabilecek iç muhalefete karşı faaliyet oluşturulmalıdır. Gareth Evans bunun için üç parametre sunmaktadır. Liderlerin tarafından çoğu zamanda seçmenler arasında bulunan merhameti küçümsemektedir. Tam da bu durum üzerinde kurulabilecek manevi çağrı ilk parametreyi oluşturmaktadır. İkinci parametre finansal olgular üzerine kurulmalıdır. Evans, bir müdahale ne kadar erken olursa o kadar daha az maliyetli olacağını iddia etmektedir. Üçüncü parametre ulusal çıkarların temyizi üzerine kurmaktadır. Bu diğer parametrelerden en etkili ve üzerinde en çok oynayabilecek parametredir. Mülteci akım, ulusal ve bölgesel istikrarsızlaştırma, ulusal ekonomik etkiler sebep olarak kullanılabilir.⁶⁴⁹

⁶⁴⁶ Gareth Evans and Mohamed Sahnoun, "Revisiting Humanitarian Intervention", **The Responsibility to Protect, Foreign Affairs**, November/December 2002 Issue s.7

⁶⁴⁷ Genel Kurul, Kore Savaşı için Güvenlik Konseyi kararını engelleyen tekrarlanan Sovyet vetelerine yanıt olarak 1950'de BM Barış Kararı'Ni bu "Barış için Birleşmek" Kabul Eden prosedürdür.

⁶⁴⁸ Evans ve Shanoun, s.8

⁶⁴⁹ Evans ve Shanoun, s.10

BMGK'nin sorumluluğunu yerine getirmediği ve diğer tüm seçeneklerin tükendiği durumda geriye iki seçenek kalmaktadır. Ya devletler tek başına ya da koalisyon içerisinde BM Antlaşmasını görmezden gelip müdahale edecektir ya da hiçbir müdahalede bulunmaksızın insanların katledilmesi izlenecektir.⁶⁵⁰

Buna benzer bir duruma 1999 yılında Kosova'da rastlanmıştır. NATO tarafından yapılan müdahale, BMGK'nin asıl yapması gereken işi yapmadığını ve sorumluluğunu yerine getirmediğini göstermiştir. Bu durum eşitlik ve adalet üzerinde kurulan BM'e aykırı bir harekettir. BM Antlaşmasında bulunan şu; "örgüt tüm üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur"⁶⁵¹ ifadelerine göre kurum tüm üyelere eşit davranmakla yükümlüdür. Ancak yıllar içerisinde BM'in uygulamada çifte standartlar yaptığı, üyelerin uluslararası gücü ve etkisine göre davranışlar sergilediği görülmüştür.

Yaşanan bu gelişmelere rağmen Evans ve Sahnoun gibi isimler hatta ICISS Raporunun kendisi ⁶⁵², kurumun tarih boyunca zamanında ve etkin kararlar alamamış olmasına rağmen, müdahale kararı için BMGK'den daha uygun başka bir kurumun olmadığını söylemektedirler.⁶⁵³

Bu prensipler Suriye krizine uygulandığında şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

1. BMGK altında müdahale konusunda karar vermek demek beş daimi üye tarafından kabul ve destek almak demektir. Şimdiye kadar Suriye konusunda müdahale ya da gerçek bir yaptırım ile ilgili olan kararlar veto edilmiştir. 2011 yılından Ocak 2018 tarihine kadar 12 tane karar önerisi veto edilmiştir.⁶⁵⁴ Sonuç olarak Suriye'de hükümetin yanında konumlanan Rusya ile ABD ve Batılı partnerler arasında BMGK'den ortak bir kararın çıkması imkânsız görünmektedir.

⁶⁵⁰ Six Principles Govern the Responsibility to Protect in Humanitarian Interventions, https://clg.portalxm.com/library/keytext.cfm?keytext_id=176 (08.09.2017)

⁶⁵¹ BM Antlaşması, Madde 2. (1)

⁶⁵² ICISS Report, par.6.12, s.49

⁶⁵³ Six Principles Govern the Responsibility to Protect in Humanitarian Interventions, https://clg.portalxm.com/library/keytext.cfm?keytext_id=176 (08.09.2017)

⁶⁵⁴ BM Suriye Belgeleri: Güvenlik Konseyi Kararları, <http://www.securitycouncilreport.org/un-documents/search.php?IncludeBlogs=10&limit=15&tag=%22Security%20Council%20Resolutions%22+AND+%22Syria%22&ctype=Syria&rtype=Security%20Council%20Resolutions&cbtype=syria> (07.09.2017)

2. “Barış için Birleşmek” prosedürü altında Kanada, Ekim 2016 yılında Suriye krizine çözüm olarak bu prosedürü başlatmak için Genel Kurul'a başvuruda⁶⁵⁵ bulunmuştur. BM'nin 69 üye devletleri ile beraber Genel Kurul'un başkanından toplantı çağırısında bulunmasını talepte bulunmuşlardır.⁶⁵⁶ Genel Kurul, BMGK'yi eteksiz olarak adlandırarak, 112 evet, 13 hayır ve 36 kullanılmayan oy ile Suriye'deki tüm çatışmalara derhal son verilmesi üzere bir karar almıştır.⁶⁵⁷ Bu karar uluslararası sivil toplum örgütleri tarafından da desteklenmiştir.⁶⁵⁸ BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon bile “Hepinizi, kolektif koruma sorumluluğunuzu yerinde getirmek adına işbirliği yapmaya davet ediyorum ” çağrısında bulunmuştur.⁶⁵⁹ Ancak Genel Kurul tarafından alınan kararlar yaptırıcı güce sahip olmadıklarından dolayı ilerleme kaydedilmemiştir.
3. Bölgesel veya alt bölgesel kuruluşların kendi yargı gücü alanları içerisinde hareketlerine bakıldığında; NATO'nun Suriye'de harekete geçmesi için Rusya'nın konumunu göze alması gerekir. Diğer yandan Arap ülkelerinin Suriye krizine yönelik tutumu ise yıllardır ilgisiz bir seyir izlemektedir. Ya da bu ülkelerin yaptığı faaliyetler çok gizli ve kendi çıkarlarına yönelik olduğu için Suriye'nin durumunu düzeltmeye yönelik çabalar olmadığı ortadadır. Bununla birlikte NATO üyeleri Suriye konusunda aynı düşüncede olmadıklarından karar verme noktasının yakınında değillerdir ve olumlu bir girişim yakın gelecekte pek mümkün görünmemektedir.
4. Geçici koalisyonların ve devletlerin bireysel çabalarıyla bu konuda gerçekleşen iki girişim bulunmaktadır. İlki Eylül 2014 yılında ABD liderliğinde IŞİD Terör Örgütü'ne

⁶⁵⁵ Uniting for Peace in Syria: Global Civil Society Appeal to UN Member States, <https://www.hrw.org/news/2016/12/01/uniting-peace-syria-global-civil-society-appeal-un-member-states> (31.10.2017)

⁶⁵⁶ LETTER to the PGA on SYRIA, <https://www.documentcloud.org/documents/3142789-LETTER-to-the-PGA-on-SYRIA-2016-10-13.html> , 13.10.2016 (07.04.2019)

⁶⁵⁷ General Assembly Demands Immediate End to Hostilities in Syria, as Speakers Decry Security Council's Continuing Impotence, <https://www.un.org/press/en/2016/ga11871.doc.htm> 09.12.2016 (07.04.2019)

⁶⁵⁸ Uniting for Peace in Syria: Global Civil Society Appeal to UN Member States, <https://www.hrw.org/news/2016/12/01/uniting-peace-syria-global-civil-society-appeal-un-member-states> (07.04.2019)

⁶⁵⁹ U.N. chief pushes for rare General Assembly session on Syria, Michelle Nichols, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-diplomacy/u-n-chief-pushes-for-rare-general-assembly-session-on-syria-idUSKCN12K2SB>, 21.10.2016 (07.04.2019)

karşı küresel bir koalisyon olarak ortaya çıkmıştır. Bu Koalisyon Suriye krizini çözmeye yönelik bir hareket değilse de krizde önemli bir etken olan IŞİD'e karşı yaptığı mücadele ile krizin aktörlerinden biri haline gelmiştir.⁶⁶⁰ İkinci müdahale 20 Aralık 2016 yılında Türkiye, Rusya ve İran Dışışleri Bakanları tarafından verilen ortak bir ifade sonucu ortaya çıkmıştır.⁶⁶¹ ASTANA müzakere süreçleri sonucunda da Türkiye Cumhuriyeti'nin İdlib vilayetine askeri güçlerle gözlem amaçlı girişi gerçekleştirmiştir.⁶⁶² Bu faaliyetler BM tarafından desteklenmiştir. Türkiye 20 Ocak 2018 tarihinde Zeytin Dalı Harekâtı ile Suriye'ye müdahale yapmıştır. Müdahale 1624 (2005), 2170 (2014) ve 2178 (2014) sayılı karara ve BM antlaşmasının 51'inci maddesinde yer alan Meşru Müdafaa Hakkı çerçevesinde, Suriye'nin toprak bütünlüğüne saygılı bir şekilde icra edilmektedir⁶⁶³ şeklinde savunulmuş olsa da uluslararası toplumda farklı tepkiler almıştır. Bu Harekât ile Türkiye ilk olarak kendi güvenliği ve egemenliğini korumayı, terörist olarak nitelendirdiği (YPG ve müttefikleri) gruplarla mücadele etmeyi ve son olarak da o bölgede yaşayan insanların durumunu hafifletmek ve yardım etmeyi hedeflemektedir. Bu çerçevede Zeytin Dalı Harekâtı ülke çapında ve ülkenin krizine neden olan sorunu tamamen çözmeyi amaçlamadığı için Koruma Sorumluluğu altında değerlendirmemelidir.

Sonuç olarak Suriye krizini çözmek için uluslararası toplum fikir birliğine sahip değildir. Var olan diplomatik sonuçlar ise bir çözüm getirmemektedir. Ulusal çapta yaşanan siyasi irade eksikliğinden ziyade olayın karmaşıklığı, krizin içinde yer alan grupların sayısı ve geçişkenliği nedeniyle askeri müdahalede bulunmak da imkânsız görünmektedir. Çözümün bölgesel güçler ve girişimler aracılığıyla sağlanması daha

⁶⁶⁰ The Global Coalition To Defeat ISIS, <https://www.state.gov/s/seci/> (31.10.2017)

⁶⁶¹ T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Joint Statement by the Foreign Ministers of the Islamic Republic of Iran, the Russian Federation and the Republic of Turkey on agreed steps to revitalize the political process to end the Syrian conflict, 20 December 2016, Moscow, <http://www.mfa.gov.tr/joint-statement-by-the-foreign-ministers-of-the-islamic-republic-of-iran-the-russian-federation-and-the-republic-of-turkey-on-agreed-steps-to-revitalize-the-political-process-to-end-the-syrian-conflict-20-december-2016-moscow.en.mfa> (12.09.2017)

⁶⁶² Turkish forces set up positions in Syria's Idlib, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey/turkish-forces-set-up-positions-in-syrias-idlib-idUSKBN1CI0KW> (31.10.2017)

⁶⁶³ TSK Genelkurmay Başkanlığı, Basın Açıklaması, 20 Ocak 2018, 17:35 (08.02.2018)

mümkün görünse de bunun RtoP kapsamında BMGK onaylı bir askeri müdahale olması ihtimali neredeyse hiç bulunmamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Suriye krizinin başlangıcını 2011 yılında yaşanan olaylarda değil, devletin kendi tarihinde aramak daha doğru olacaktır. Suriye, coğrafi konumu, ilk medeniyetlerle olan bağı gibi nedenlerden dolayı tarihsel süreç içerisinde dünyanın en büyük güçleri tarafından ele geçirilmiş, yönetilmiş ve değiştirilmiş bir ülkedir. Bölgede yaşamış olan her uygarlık veya topluluk bir şekilde arkasında iz bırakmıştır. Bu topraklar son kez Milletler Cemiyeti tarafından oluşturulan manda sisteminin uygulanması ile başka bir yönetimin altına girmiştir. Manda sisteminin amacı yeni ortaya çıkan milletlere kendi devletlerine ve bağımsızlıklarına kavuşmak için yardımcı olmaktır. Suriye'yi bu konuda yardım edecek ülke Fransa olarak belirlenmişti. Ancak sistem fikir olarak insanlık, yardımlaşma ve eşitlik üzerine kurulu olsa da uygulamada birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Tezin ikinci bölümünde belirtildiği üzere Fransız mandası Suriye halkına bağımsızlığa giden yolu göstermek yerine demografik yapıyı değiştirmeye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar, Suriye krizinin kökenlerini anlamak konusunda yol göstericidir. Suriye ulusal kalkınma sürecinde birçok zorlukla karşı karşıya kalmıştır. Ülkede bugün yaşanan kriz, yönetim biçimi, haksız siyasi kararlar, istikrarsız bir ekonomi, adaletsiz ve insan haklarına saygısı olmayan bir sistemin ürünüdür. Ortadoğu'da Arap Baharı ile birden fazla yönetim son bulurken, Suriye kendi sorunları ile beraber derin bir çıkmaza girmiştir. 2011 yılında başlayan kriz ile birlikte sadece Suriye'deki yönetim sistemi değil aynı zamanda uluslararası toplumun sorumluluğu da sorgulanır hale gelmiştir.

1990 Liberya, 1991 Kuzey Irak, 1993 Somali, 1994 Ruanda, 1994 Haiti, 1995 Bosna, 1997 Sierra Leone, 1999 Kuzey Timor, 1999 Kosova, 2003 Irak, 2011 Libya krizlerinin ardından yine 2011'de başlayan ve büyük felaketlere neden olan Suriye krizi sekiz yıldır devam etmektedir. Bu kriz kitlesel felaketin yanında dünyanın tarihi mirasını ve istikrarını da tehdit etmektedir. Böyle durumların tekrarlanmaması için bugüne kadar çok sayıda çalışma yapılmış olsa da net bir çözüm yolu henüz bulunamamıştır. Kriz durumlarına çözüm üretmek adına en yeni ve en kapsamlı çalışma aynı zamanda bu tezin de konusunu oluşturan RtoP'tur. RtoP, 21'nci yüzyılın çağdaş ve kompleks uluslararası

sisteminin merkezinde bulunan devlet egemenliğini kendi mutlak konumundan alıp var olan insan haklarıyla ve devletlerin aldığı sorumluklara en azından eşit pozisyona taşımaya çalışmaktadır. RtoP'un temel görevlerinden bir tanesi, devletin insan haklarını temin etmesi olarak nitelendirilir. Üstelik soykırım, savaş suçu, etnik temizlik gibi insani felaketlere karşı uluslararası toplumun uygun bir şekilde tepki gösterebilmesi adına bir kılavuz sunmaktadır. Bu kılavuzun bir kısmı 2005 yılında Genel Kurul tarafından kabul görmüştür.

RtoP, herkes tarafından sempati ile karşılanmamaktadır. Rtop'un insanları koruma hedefi; yetersiz siyasi irade, ulusal çıkarlar ve ihmallerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu çalışmada RtoP'un ağır insan hakları ihlallerini önlemek amacıyla güç kullanımına karar verebilmek adına sunduğu altı prensip, Suriye krizi bağlamında tek tek ele alınmıştır. Söz konusu yöntem ile Suriye krizine bugüne kadar neden müdahale edilmediği ve böyle bir faaliyet ile çözümün mümkün olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Cenevre Antlaşması ile kimyasal silah kullanımı yasaklanmış olsa da Suriye'de 200 kimyasal saldırı gerçekleşmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne göre; her insan eşit doğar ve hiç kimse işkence ve kötü muamele altında bulunmamalıdır. Ancak Suriye'deki hapishanelerde, uluslararası örgütlerin raporları doğrultusunda, 2011 Mart ayından 2015 Aralık'a kadar geçen dönemde, 17.723 insan hayatını kaybetmiştir. Bu insani kayıplar sadece idam cezası ile sınırlı değildir. Açlık, hastalık, işkence gibi nedenlerden kaynaklanan çok sayıda ölüm yaşanmıştır. BM raporlarına göre 2016 yılında ölüm sayısı 400,000 bine kadar çıkmaktadır. Politika Araştırma Merkezi'nin 2018 yılı verilerine göre ölü sayısı yaklaşık 511 bine yükselmiştir. Ölümlere ek olarak Suriye krizi, altı milyondan fazla mülteci ve altı milyon civarında insanın yerinden edilmesine neden olmuştur. Ülkenin %60'ı kendi evlerinde yaşayamamakta ve temel insan haklarından yararlanamamaktadır. Uluslararası toplum bu krize diplomatik bir çözüm bulmak için çok çaba göstermiştir. Sekiz sene içerisinde 20'den fazla uluslararası toplantı, 24 BMGK kararı ve 12 veto edilen karar sonrasında halen çalışır bir çözüm bulunamamıştır. Bu süreçte diplomatik yöntemlerin Suriye'de çözüm üretmediği açıktır. Devletlerarasında bir uzlaşmanın sağlamamasından dolayı krize askeri müdahale ile son vermek de mümkün olmamıştır. Anlatıldığı üzere RtoP'te askeri müdahale kararı verilmesi için en

yetkili kurumu BMGK olarak görülmektedir. Ancak BMGK tarafından bir çözüm üretilmediğinde, Genel Kurul “Barış İçin Birleşmek” isimli acil ve özel prosedürü kapsamında durumu değerlendirmeye alınabilmelidir. Bölgesel veya alt bölgesel kuruluşların faaliyetleri üzerine gidilebilir ve son olarak geçici koalisyonların veya devletlerin bireysel çabaları çözüm olarak değerlendirilebilir. Sunulan seçeneklere Suriye üzerinden bakıldığında, BMGK tarafından sunulan ve içeriğinde yaptırıcı güç bulunan bütün kararlar veto ile karşılaşmıştır. Genel Kurul’un özel prosedürü 2016 yılında Kanada tarafından başlatılmış olsa da yaptırıcı bir güce sahip olmadığından sonuç üretilmemiştir. Bölgesel ve alt bölgesel kuruluşlara bakıldığında, üyeler Suriye krizi çözümü için aynı bakış açısına sahip olmadıklarından, ortak bir faaliyet yürütmek pek mümkün görünmemektedir. Son olarak da geçici koalisyonlar veya devletler şimdiye kadar sadece diplomatik çözüm üretmek için çaba göstermişlerdir. Nihayetinde, bütün bu anlatılanlar sekiz yıldır devam eden Suriye krizine çözüm üretmeyi başaramamıştır.

Suriye konusunda büyük güçler, ortak bir sonuca ulaşamadığında, taraf tutup vekâlet savaşları oluşturarak ulusal çıkarlarına yönelik hareket etmektedirler. Bu durum doğru niyet prensibinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Orantılılık ve makul beklentiler prensipleri de şuanda Suriye’ye askeri müdahale yapmanın mümkün olmadığını göstermiştir. Bunun en temel nedeni ise bölgede sürekli taraf değiştiren yüzlerce militan grubun çatışma halinde olmasıdır. İkinci önemli neden ise bölgede dost ve düşmanın belirlenemeyecek kadar karmaşık hale gelmiş olmasıdır. Bu karmaşa, doğal olarak askeri müdahalenin başarı şansını ortadan kaldırmıştır. Bu çalışmanın değerlendirmelerine göre, eğer ki askeri müdahale, tarafların daha net olduğu, vekâlet savaşlarının tam olarak başlamadığı krizin ilk evrelerinde yapılmış olsa idi başarı şansı çok daha yüksek olacaktı. Dolayısıyla müdahalenin krizin ilk iki senesi içerisinde yapılması doğru olacaktı. Bu çerçevede Suriye krizi, RtoP raporunun da önerdiği üzere, BMGK’nin hızlı ve gecikmeksizin karar almasının önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Suriye krizinin sonlandırılması için birden fazla fırsat bulunmuştur. Krizin başlamasından sadece altı ay sonra BMGK 4 Kasım 2011 tarihinde S/2011/612 sayılı kararı oylamaya sunmuştur. Karar; “insan hakları ihlallerini durdurmak” ve “sivillere karşı güç kullanımını durdurmak” gibi maddelerle birlikte Suriye hükümetine yönelik

suçlamaları içermiştir. Müdahale fırsatı veren bu karar Rusya tarafından veto edilmiştir. Kriz sürerken 200 civarında kimyasal silah saldırısı gerçekleştirilmiştir. Üstelik Suriye Arap Cumhuriyeti, 17 Haziran 1925 tarihli “Savaş içerisinde zehir veya diğer boğulma gazların ve bakteriyolojik savaş yöntemleri ile ilgili yasaklayan ” Cenevre Protokolü’ne katılmasına rağmen kimyasal silah kullanarak insanlığa ve uluslararası hukuka aykırı hareket etmiştir. 2011 yılından itibaren Suriye hükümetinin kimyasal silahları teslim etmesi ve yok etmesi için komisyonlar kurulmuşsa da hükümet hiçbir zaman bütün şartları uygulamamıştır. 2012 yılında Şam’da gerçekleşen bir patlama sonucunda savunma bakanı ve diğer üst düzey generaller hayatlarını kaybetmişlerdir. 2011 yılında protestoculara karşı Suriye ordusu birden fazla açık ateş etmiştir. Bunların bir BM üyesi tarafından yapılmaması gerekmektedir. Çünkü BM Antlaşmasının ilk maddesinde şu şekilde taahhütte bulunmuşlardır:

(...) barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek;

Birleşmiş Milletler üyesi olan Suriye, kriz sürecinin devam ettiği sekiz yıl içinde insan haklarını ihlal etmekle birlikte barışı tehdit eden davranışlar sergilemiştir. Aynı zamanda Suriye krizinin neden olduğu mülteci sorunu hala devam etmektedir. Kriz Suriye halkının yerleşik yaşam hakkını elinden almıştır. Bu yönüyle ağır insan hakları ihlali oluşturmaktadır ve kriz kendi ulusal sınırlarından çıkıp ciddi bir uluslararası gerginlik yaratmaktadır. Sonuç olarak sekiz yıldır devam eden kriz hem Suriye hükümeti tarafından hem de uluslararası toplum tarafından başarılı bir şekilde yönetilememiştir. Bütün taraflarda çözüm konusunda isteksizliğin var olduğu da bir gerçektir. Üstelik kriz, zaman geçtikçe daha karmaşık bir hal almaktadır. Parçalanmış Suriye toplumunun kısa vadede seçim yolu ile hükümet kurabileceğine dair bir umut görülmemektedir. Bu çerçevede Suriye’de en az müdahale kadar zor olacak başka bir konu ise, çatışmaların

sona ermesinin ardından RtoP'un üçüncü sütunu yani yeniden kurma sorumluluğunu yerine getirilmesi olacaktır.

KAYNAK DİZİNİ

- **BM (belgeler, kararlar, raporlar, açıklamalar, veri)**

-BM Antlaşması

-BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın, "**21. Yüzyılda Birleşmiş Milletler**", Raporu 3 Nisan 2000

-Kofi Anna, "**We the Peoples**", Millennium Rapor 2000

-Ban Ki Moon BM Genel Sekreteri, "**Implementing the Responsibility to Protect**", rapor (2009)

-BM Genel Sekreteri, "**An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-Keeping**" (1992)

-UNICEF, "**Hitting Rock Bottom How 2016 Became The Worst Year For Syria's Children**", Rapor Mart 2017

-Human Rights Council Seventeenth special session, Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, A/HRC/S-17/2/

-Report of the Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, A/HRC/36/55 (10.09.2017)

-The 2005 World Summit, High-Level Plenary Meeting of the 60th session of the UN General Assembly (14-16 September 2005, UN Headquarters, New York)

http://www.un.org/en/events/pastevents/worldsummit_2005.shtml (03.05.2017)

-14 November 2015, Statement of the International Syria Support Group Vienna, <http://www.un.org/undpa/en/Speeches-statements/14112015/syria> (26.09.2017)

-Note to Correspondents: Statement of Special Envoy for Syria Staffan de Mistura at the conclusion of the special round 9 meeting of the UN-convened intra-Syrian talks in Vienna, 26 January 2018 <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note-correspondents/2018-01-26/note-correspondents-statement-special-envoy-syria-staffan> (14.02.2018)

-Independent International Commission of Inquiry on the Syrian Arab Republic, <http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/IICISyria/Pages/AboutCol.aspx> (09.10.2017)

-Turkey, H.E. Mr. Recep Tayyip Erdoğan, President, 19 September 2017, speech 72 Session of UNGA, <https://gadebate.un.org/en/72/turkey> (09.10.2017)

-USA, H.E. Mr. Donald J. Trump, President, 19 September 2017, speech 72 Session of UNGA

<https://gadebate.un.org/en/72/united-states-america> (09.10.2017)

- "**A Pocketbook of International Human Rights Standards for Prison Officials**", United Nations Publication, No. E.04.XIV.5 ISBN 92-1-154158-1 ISSN 1020-1688

-Report of the High-Level Panel on Threats, "**Challenges and Change, A more secure world: our shared responsibility**", UN Doc. A/59/565, 2 December 2004,

- Security Council fails to adopt draft resolution on Syria
<http://www.un.org/press/en/2011/sc10403.doc.htm> 04.10.2011 (29.07.2016)
- Following Three Draft Texts on Chemical Weapons Attack in Syria, Security Council Fails to Agree upon Independent Investigative Mechanism,
<https://www.un.org/press/en/2018/sc13288.doc.htm> (11.04.2018)
- UNHCR Mediterranean Death Toll,
<http://www.unhcr.org/afr/news/latest/2016/10/580f3e684/mediterranean-death-toll-soars-2016-deadliest-year.html> (21.08.2017)
- Geneva conference on Syria set for January, UN chief announces,
<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=46575#.WckWIrIjHIU> (23.09.2017)
- UN News, Syria: UN-supported talks in Geneva extended until mid-December,
(14.02.2018)
- Assault on medical care: a distinct and chilling reality of the civil war in Syria,
<http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/AssaultOnMedicalCare.aspx>
(18.03.2018)
- UNHCR, Operational Portal Refugee Situations,
<https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (25.06.2018)
- Syria Regional Refugee Response, <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>
06.08.2017 (24.06.2018)
- Internally Displaced People, <http://www.unhcr.org/sy/29-internally-displaced-people.html> (24.06.2018)
- UNHCR, Syria Regional Refugee Response,
<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php> (18.08.2017)
- BM Suriye Belgeleri: Güvenlik Konseyi Kararları,
<http://www.securitycouncilreport.org/un-documents/search.php?IncludeBlogs=10&limit=15&tag=%22Security%20Council%20Resolutions%22+AND+%22Syria%22&ctype=Syria&rtype=Security%20Council%20Resolutions&cbtype=syria> (07.09.2017)
- UNSC S/res/1973 (made on 2011) (20.07.2016)
- UNSC Resolution, S/RES/2118 (2013), 27 Eylül 2013 (11.09.2017)
- UNSC Resolution, S/2017/315, 12 April 2017
- UNSC Resolution, S/2011/612, 4 October 2011
- UNSC Resolutions S/RES/2042, 14 April 2012
- BMGK, Suriye konusunda veto edilen kararları -<http://research.un.org/en/docs/sc/quick>
- Altı Noktalı Önerisi, BM ve Arap Ligi (2042 sayılı BMGK kararını aneksi), 14 Nisan 2012
- Action Group for Syria Final Communiqué, 30.06.2012
- Note to Correspondents: Transcript of press stakeout by United Nations Special Envoy for Syria, Mr. Staffan de Mistura, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/note->

[correspondents/2016-04-22/note-correspondents-transcript-press-stakeout-united,](#)
22.04.2016 (07.03.2019)

- **Kitaplar**

- Bridge F.R and Bullen Roger, **“The Great Powers and the European State System 1815-1914”** , Logman, London and New York
- Coelman Philipson, **The International Law and Custom of Ancient Greece and Rome**, Vol. I, London 1991
- Eugene L. Rogan and Avi Shlaim, **“The War for Palestine: Rewriting the History of 1948”**, Cambridge University Press, Second Edition
- Goldman, Shalom, **“Zeal for Zion: Christians, Jews, & the Idea of the Promised Land”**, Chapel Hill, North Carolina: University of North Carolina Press, 2009
- Grotius Hugo, **“ The Rights of War and Peace”**, Publisher New&York and London, M. Walter Dunne, 1901, translated by A.C. Campbell
- Hourani Albert, **“Syria and Lebanon: A Political Essay”** , London: Oxford University Press, 1946
- Khoury Philip Shukry, **“ Syria and the French Mandate: The politics of Arab Nationalism, 1920-1945”**, Ptinceton University Press, New Jersey 1987
- McHugo John,” **Syria A Recent History”**, London, Saqi Books, 2014
- Michael Provence, **“The Great Syrian Revolution and The Rise of Arab Nationalism”** **University of Texas Press**, USA 2005,
- Morris, Benny, **“The birth of the Palestinian refugee problem revisited”**. Cambridge: Cambridge University Press
- Özdek Yasemin, **“Uluslararası Politika ve İnsan Hakları”**, Ankara: Öteki Yayınları, 2000
- Pattison James, **“Humanitarian Intervention & The Responsibility to Protect”**, Oxford University Press 2010
- Pazarcı Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, II Kitap, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları 571, Ankara 1989
- Philipson Coleman, **“The International Law and Custom of Ancient Greece and Rome”**, Vol. I, London 1911
- Ed. Richard T. Antoun, Donald Quataert, **“Syria Society, Culture and Polity”**, State University of New York Press, Published by State University of New York Press 1991
- Sami M. Moubayed, **” Steel & Silk: Men and Women who Shaped Syria 1900-2000”**, Seattle 2006
- ”The Responsibility to Protect (R2P): Moving the Campaign Forward”**, Human Rights Centre Religion, Politics and Globalization Program International Human Rights Law Clinic University of California Berkeley 2007
- Weiss Thomas G. and Hubert Don, **“The Responsibility To Protect: Research, Bibliography, Background”** Supplementary Volume to the Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty” , IDRC January 2001

- **Raporlar**

- Amnesty International, “Human Slaughthouse, Mass Hangings And Extermination At Saydnaya Prison, Syria”, London 2017,
- Human Rights Watch, “If dead could speak, Mass Deaths and Torture in Syria’s Detention Facilities”, December 2015
- The Carter Center, “Syria, Apro-Government Paramilitary Force”, 05.11.2013
- ICISS, The Responsibility to Protect, Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, International Development Research Centre, Canada 2001

- **Tez**

- Zeynep Selin Acar, “NATO’nun Kosova’ya Müdahalesi ve “İnsani Müdahale” kavramında “Koruma Sorumluluğu”na Geçiş”, Yüksek Lisans Tezi, T.C. EGE ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak 2015

- **Uluslararası Hukuk Belgeleri**

- 843: The Treaty Of Verdun,
<http://en.verdun-tourisme.com/843-the-treaty-of-verdun.html> (19.02.2017)
- Peace of the Pyrenees, Britannica,
<https://global.britannica.com/event/Peace-of-the-Pyrenees>(27.02.2017)
- Concordat of Worms, Britannica, <https://global.britannica.com/event/Concordat-of-Worms> (19.02.2017)
- Cuius regio, eius religio Political And Religious Doctrine, Encyclopedia Britannica
<https://global.britannica.com/topic/cuius-regio-eius-religio> (26.02.2017)
- The Diet of Augsburg, published on vol.55, issue 2, feb.2005,
<http://www.historytoday.com/richard-cavendish/diet-augsburg> (26.02.2017)
- The Religious Peace of Augsburg German History in Documents and Images, Volume 1. From the Reformation to the Thirty Years War, 1500-1648 (September 25, 1555),
http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/pdf/eng/Doc.67-ENG-ReligPeace-1555_en.pdf
- Treaty of Munster
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde
- The Responsibility To Protect , Report of International Commission on Intervention and State Sovereignty, *The Responsibility to Protect* (2001)
- Constitutive Act of the African Union
- Fourteen Pointsunited States Declaration,<https://www.britannica.com/event/Fourteen-Points> (29.01.2017)
- Montevideo Sözleşmesi ,Çev. Ar. Gör. Deniz Baran ve Saadet Yurdürün, “Devletlerin Hakları Ve Görevlerine İlişkin Montevideo Sözleşmesi”, Uluslararası Hukuk ve Uygulama Merkezi – FSM UHAM

-Müttefik Ve Ortak Devletlerle Türkiye Arasında 10 Ağustos 1920'de Sevres'de İmzalanan Barış Andlaşması http://sam.baskent.edu.tr/belge/Sevr_TR.pdf (03.01.2017)
-The Sykes-Picot Agreement : 1916, Yale Law School, Lillian Goldman Law Library http://avalon.law.yale.edu/20th_century/sykes.asp 2008 (01.07.2016)
-Balfour Deklarasyonu http://insamer.com/tr/ortadogunun-kaderini-degistiren-mektup-balfour-deklarasyonu_965.html
-Sykes-Picot Agreement , Editors of Britanica <https://www.britannica.com/event/Sykes-Picot-Agreement> (01.07.2016)
-Constitution of Arab Socialist Ba'ath Party, basic principles <http://www.syrianhistory.com/en/photos/1903>

• Dergi Yayınları / Makaleler

-Aaronson Michael, University Of Surrey, “Syria and the Crisis of Humanitarian Intervention”, **Into the Eleventh Hour: R2P, Syria and Humanitarianism in Crisis**, Ed. By Robert W. Murray University of Alberta, Canada & Alasdair McKay E-International Relations, Published by E-International Relations (Bristol, UK) January 2014 ss.57-61
-Abu Bakr al-Baghdadi a Short Biography of the ISIS Sheikh, <https://pietervanostaeyen.com/2013/07/15/abu-bakr-al-baghdadi-a-short-biography-of-the-isis-sheikh/> 15.07.2013 (25.08.2016)
- Adrian Gallagher, “Look inside International Relations: she’s alright she’s alright” An overview of the English School’s engagement with human rights”, **System, Society & the World:Exploring the English School of International Relations**, Ed. by: Robert W. Murray
-Ali Alfoneh, The Basij Resistance Force, <http://iranprimer.usip.org/resource/basij-resistance-force> (16.08.2016)
-Anderson Lisa, “Demystifying the Arab Spring: Parsing the Differences Between Tunisia, Egypt, and Libya”, **Foregin Affairs**, Vol. 90, No. 3 (MAY/JUNE 2011)
-Aram Nerguzian, “Assessing the Consequences of Hezbollah’s Necessary War of Choice in Syria”, commentary **CSIS** <https://www.csis.org/analysis/assessing-consequences-hezbollah%E2%80%99s-necessary-war-choice-syria> 17.06.2013, (19.08.2016)
-Aron Lund, “The Syrian Revolutionaries Front” <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=53910> 13.12.2013 (19.08.2016)
-Aron Lund, “The Politics of the Islamic Front Part1: Structure and Support”, **Carnegie Endowment for International Peace**, <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=54183> 14.01.2014 (22.08.2016)
- Ataman Muhittin, “Suriye’de İktidar Mücadelesi, Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum”, **SETA Raporu**, Nisan 2012

- Aydın, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 1 (Bahar2004), ss. 33-60
- Ayla Aybayrak, "Turkey is Adding to Pressure on Damascus",
<http://www.wsj.com/articles/SB10001424052970204524604576610781937462842>
05.10.2011 (19.08.2016)
- Aymenn Jawad Al-Tamimi, A Case Study of " The Syrian Resistance" , a Pro-Assad Militia Force, <http://www.aymennjawad.org/13866/syrian-resistance-pro-assad-militia22.09.2013> (18.08.2016)
- Cetin Nihan,"Does R2p Represent A Meaningful Shift From The Doctrine of humanitarianintervention?", **AcademiaEdu**
https://www.academia.edu/4450276/r2p_v_humanitarian_intervention
- Biner Özge, Çavidan Soykan, "Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye’de Yaşam", **Mülteciler ve Sivil Düşün**
- Çetinkaya Selma Göktürk, "Bağdat Pakti’nin Kuruluş Sürecinde Türkiye’nin Ortadoğu Ve Batı İle İlişkileri", **Vakanüvis, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl/Vol.1, Ortadoğu Özel Sayısı, ISSN: 2149-9535
- Chopra Jarat and Weiss Thomas G, "**Sovereignty Is No Longer Sacrosanct: Codifying Humanitarian Intervention**", *Ethics International Affairs*, Volume 6, Issue1, ss. 95-117
- Chynoweth Dr. Sarah, "We Keep It In Our Heart", **Sexual Violence Against Men And Boysin The Syria Crisis**, UNHCR, October 2017, p.23
- Elbe von Joachim, "The Evolution of the Concept of the Just War in International Law", **The American Journal of International Law**, Vol. 33, No. 4 (Oct.1939), ss.665-688
- Elizabeth O’Bagy, "The fall of al-Qusayr", **Institute of the study of War**,
<http://www.understandingwar.org/backgroundunder/syria-update-fall-al-qusayr> 06.06.2013, s.3
- Ereker, Fulya A., "İlkçağlardan Günümüze Haklı Savaş Kavramı", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 3 (Güz 2004)
- Emerson Kent Treaty of Verdun, ,
http://www.emersonkent.com/historic_documents/treaty_of_verdun_843.htm
(19.02.2017)
- Encyclopedia, Britannica Blog, <http://blogs.britannica.com/2011/04/syrias-emergency-law-lifted-48-years-editor/19.04.2011> (03.09.2016)
- Evans Gareth and Sahnoun Mohamed, Journal Article "The Responsibility to Protect", **Foreign Affairs** Vol.81, No.6 (Nov.-Dec.2002), ss.99-110
- Ezeli Azarkan, Dicle Üniversitesi, "Devletlerin Tanınması ve 1933 Montevideo Sözleşmesi ", **Azarkan: Devletlerin Tanınması**, Gaziantep University Journal of Social ciences, 15 (4), 1055-1068. DOI: 10.21547/jss.265485
- Fisk Robert, "Syria slips towards sectarian war", **The Independent Commentators**,
<http://www.independent.co.uk/voices/commentators/fisk/robert-fisk-syria-slips-towards-sectarian-war-2376408.html> 27.10.2016 (31.07.2016)

- Friedland Elliot, ass. Aymenn Jawad al-Tamimi and Dr. Joshua Landis,” Fact Sheet, Who is Who in the Syrian Civil War”, **Clarion Project Research Fellow**,
- Gordon Kelly, “The origins of Westphalian Sovereignty”, **Senior Seminar** (HST 499W), History Department, Western Oregon University, 2008
- Greg Bruno, Jayshree Bajoria, and Jonathan Masters, Deputy Editor, CFR Backgrounders, <http://www.cfr.org/iran/irans-revolutionary-guards/p14324> 14.06.2013 (16.08.2016)
- Hinnebusch Raymond, “Syrian Foreign Policy under Bashar al-Asad”, **Ortadoğu Etütleri**, July 2009, Volume 1, No 1, ss.7-26
- Holliday Joseph, “The Struggle for Syria in 2011”, **Middle East Security Report 2**, December 2011
- Ignatieff Michael, “Whatever happened to “responsibility to protect”?”, **National Post**, 10 December 2008,
- Jamal Mahamid, “Syria’s frail economy, before and after the revolution”, **Al Arabia Institute fo Studies**, <http://english.alarabiya.net/en/perspective/alarabiya-studies/2013/04/01/Syria-s-frail-economy-before-and-after-the-revolution.html> April 2013 (22.07.2016)
- James Pattison, “The Case for Criteria: Moving R2P Forward after the Arab Spring”, **E-international relations**, 29.01.2014 (04.07.2017)
- John Caves, “Syrian Kurds and the Democratic Union Party”, **Institute for the Study of War, Backgrounder**, December 6 2012, ss. 1-5
- Mapping Militant Organization, Jabhat al Nusra, Stanford University, <http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/493> (24.08.2016)
- Massingham Eve, “Military intervention for humanitarian purposes: does the Responsibility to Protect doctrine advance the legality of the use of force for humanitarian ends?”, **Selected Article On International Humanitarian Law, İnternational Review of the Red Cross**, vol.91 no.876 December 2009
- Michael A. Köhler, “Alliances and Treaties between Frankish and Muslim Rulers in the Middle East, Cross-Cultural Diplomacy in the Period of the Crusades”, **The Muslim World in the Age of the Crusades**, Volume 1, 2013
- Mona Fixdal ve Dan Smith, “Humanitarian Intervention and Just War”, **Mershon International Studies Review**, Vol. 42, No. 2, Nov., 1998
- Ed. by: Robert W. Murray **System, Society & the World:Exploring the English School of International Relations**, E-İnternational Relations, Bristol 2013
- Ed, Murray Robert W, “System, Society and the World Exploring the English School of International Relations”, **E International Relations**, Second Edition, Bristol 2015
- Namo Abdullah, “How ISIL Advanced Kurdih Nationalism”, **Turkish Policu Quartermal**, winter 2016, vol.14, no.4 ss.89-97

- Özman. M. Aydoğan, “Devletlerin Egemenliği Ve Milletlerarası Teşekküller”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Yayın**, 1964 Sayı: 1 Cilt: 21
- Parekh, Bhikhu; “Rethinking Humanitarian Intervention” **International Political Science Review / Revue internationale de science politique**, Vol.18, No. 1, The Dilemmas of Humanitarian Intervention. Les dilemmes de l'intervention humanitaire, Jan, 1997, ss. 49-69
- Pascal Herren, “A “humanitarian intervention” in Syria – 150 years ago”, **Voltaire Network Geneva (Switzerland)**, 13 December 2012, <http://www.voltairenet.org/article176928.html> (19.01.2018)
- Jones Gareth Lloyd, “The Zionist Movement”, **Challenging Religious Issues**, Supporting Religious Studies at A-level and beyond, Issue 6 Autumn 2014
- Roberts Adam, Humanitarian War: military intervention and human rights, edited text of the first John Vincent Memorial **Lecture** delivered by Adam Roberts at Keele University on 26 February 1993
- Robert W. Murray, “Introduction”, **System, Society & the World: Exploring the English School of International Relations** Ed. by: Robert W. Murray
- Rosenberg Sheri P, “Responsibility to Protect: A Framework for Prevention”, **Global Responsibility to Protect** 1(2009) 442-477
- Ruan Zongze, Responsible Protection: Building a Safer World, http://www.ciiis.org.cn/english/2012-06/15/content_5090912.htm (20.07.2017)
- Schroeder Paul W., “Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power”, **The American Historical Review**, Vol. 97, no.3, June 1992, ss.683-706
- Sharma Serena K., “Toward a Global Responsibility to Protect: Setbacks on the Path to Implementation. Global Governance”, **A Review of Multilateralism and International Organizations**. January-March 2010, Vol. 16, No. 1, ss.121-138
- Shashi Tharoor and Sam Daws, "Humanitarian Intervention: Getting Past the Reefs," **World Policy Journal** XVIII, no. 2 (Summer 2001)
- Stahn Carsten,” ‘Jus ad bellum’, ‘jus in bello’ ‘jus post bellum’? –Rethinking the Conception of the Law of Armed Force” , **Oxford Academic, European Journal of International Law**, Volume 17, Issue 5, 1 November 2006, ss. 921–943
- Stahn Carsten, “”, **The American Journal of International Law** Vol. 101, No. 1 (Jan.2007), ss.99-120
- Stupart Jhon, “JUS AD BELLUM and Intervention In Somalia: Why a Military Response can Still Work”, **Scientia Militaria South African Journal of Military Studies**, vol.39, no. 2, 2011, ss.79-98
- Tischer Anuschka, Peace of Westphalia (1648), Oxford Bibliographies, <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0073.xml> (26.02.2017)

- Ulutaş Ufuk, Hoca Halid, "SuriyedeVRim Mi, Bölünme Mi?", **SETA Analiz** Mayıs 2015, Sayı:95
- Yanık, Lerna K., "Liberalizm: BirYazın Değerlendirmesi", Uluslararası İlişkiler, Cilt 12, Sayı 46, ss 35-55
- Weiss, Thomas G., "The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era", **Security Dialogue**, Vol. 35, No. 2, 2004, ss.135–153
- Weiss G. Thomas, "Researching Humanitarian Intervention: Some Lessons", Journal of Peace Research Vol. 38, No. 4 (Jul., 2001)
- Welsh Jennifer M, "A Normative Case for Pluralism: Reassessing Vincent's Views on Humanitarian Intervention" , **International Affairs**, September 2011, Vol.87, No.5 ss. 1193-1204

- **Sözlük**

- Definition of War in English, Oxford Dictionary, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/war> (accessed on 13.11.2016)
- Simple definition of War, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/war> (accessed on 13.11.2016)
- Oxford dictionary, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/humanity> (14.02.2017)
- Merriam Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/humanity> (14.02.2017)
- Vocabulary dictionary, <https://www.vocabulary.com/dictionary/humanity> (14.02.2017)
- Merriam-Webster Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/sovereignty> (16.02.2017)
- Cambridge Dictionary, <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/sovereignty> (16.02.2017)
- Oxford Dictionaries, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/sovereignty> (16.02.2017)
- Def. of intervention, Oxford Dic. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/intervention> (accessed on 22.12.2016)
- Def. of intervention Cambridge Dic. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/intervene> (accessed on 22.12.2016)
- Definition of Sosyalizm, <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/socialism> (24.04.2016)
- Ateşkes: Savaşan iki kuvvetin karşılıklı olarak savaşı durdurması, bırakışma, mütareke. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a85ba06004256.40032842
- Filistin Kurtuluş Örgütü: <http://www.dictionary.com/browse/palestine-liberation-organization> (accessed on 12.10.2016)
- "Dissimulation." <http://www.al-islam.org/shiite-encyclopedia-ahlul-bayt-dilp-team/al-taqiyya-dissimulation-part-1> (14/05/2016)

-Oxford Dictionaries, crises

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/crisis?q=crises> (21.07.2016)

-Definition of Hezbollah, The Free Dictionary

<http://www.dictionary.com/browse/hezbollah> (19.08.2016)

-Oxford Dictionary, <https://en.oxforddictionaries.com/definition/refugee> (20.08.2017)

-Oxford Dictionaries, https://en.oxforddictionaries.com/definition/civil_war
(17.03.2017)

-Encyclopedia Britannica, Civil War, <https://www.britannica.com/topic/civil-war>
(17.03.2017)

- **Konuşmalar**

-President Obama Addresses U.N. General Assembly on 28.09.2015

<https://www.youtube.com/watch?v=ROs4qPR67D4> (01.10.2015)

-Putin addresses UNGA 2015, <https://www.youtube.com/watch?v=q13yzl6k6w0>
(01.10.2015)

-Chinese President Xi Jinping full speech at UNGA 70th
Session <https://www.youtube.com/watch?v=aBwDWaDBRkA> (01.10.2015)

-Watch Iranian President Rouhani's address to United Nations,
https://www.youtube.com/watch?v=-0TdvCh2_AY (01.10.2015)

-UK Foreign Secretary Philip Hammond speaks at 70th UNGA session,
<https://www.youtube.com/watch?v=-h8gnFBEugg> (01.10.2015)

-Speech by President Bashar al-Assad to the Syrian parliament on 30 March 2011 in
response to a wave of protests around the country,
http://albab.com/albaborig/albab/arab/docs/syria/bashar_assad_speech_110330.htm30.03.2011 (22.07.2016)

-Presiden Bashaar interview with SBS news, Australia on the 1th of July 2016
<https://www.youtube.com/watch?v=VynWkRJPoeY>

-Syria's President Speaks." *Foreign Affairs*. 16 Aug. 2017. Web. 16 Aug. 2017

- **İnternet Kaynaklar**

-The Editors of Encyclopædia Britannica, Syrian Civil War, Encyclopædia Britannica,
inc., Date Published: January 15, 2018,

<https://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War/Uprising-in-Syria-2011> (22.01.
2018)

- Syrian Center for Policy Research, <http://scpr-syria.org/publications/policy-reports/scpr-alienation-and-violence-report-2014-2> (14.10.2016)
- Raphael Lefevre, Ashes of Hama: the Muslim Brotherhood in Syria, London: Hurst, 2013 <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/299/html>
- Placek Kevin, The Democratic Peace Theory, Feb. 18 2012, <https://www.e-ir.info/2012/02/18/the-democratic-peace-theory/>
- Stivachtis Yannis, Introducing the English School in International Relations Theory, FEB 23 2018 <https://www.e-ir.info/2018/02/23/introducing-the-english-school-in-international-relations-theory/>
- 2018 Syria Military Strength, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=syria 10.03.2018
- 5th Round of Astana Syria Peace Talks End Without Agreement, <https://thediplomat.com/2017/07/5th-round-of-astana-syria-peace-talks-end-without-agreement/> (03.10.2017)
- The Responsibility To Protect In Detail, https://www.una.org.uk/r2p-detail?fbclid=IwAR3VjqwPODKhqz_2lkEzyiIYVCkhajfC18LjXrXlSIMVYZenwtzECchz74 (10.09.2019)
- A history of the Syria chemical weapons 'red line', <http://www.france24.com/en/20180414-syria-chemical-weapons-red-line-obama-macron-assad-russia-usa-france-idlib> 25.04.2018
- An argument between the delegates in Sochi, <https://www.facebook.com/100011751005772/videos/497570140644682/> (02.02.2018)
- Ancient city of Damascus, <http://whc.unesco.org/en/list/20> (06.06.2016)
- Book on Kazakh President's peacemaking initiatives presented in Astana, <http://astanatimes.com/2017/07/book-on-kazakh-presidents-peacemaking-initiatives-presented-in-astana/> (31.10.2017)
- Brussels Conference "Supporting the Future of Syria and the Region" on 4-5 April 2017, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/news/brussels-conference-supporting-future-syria-and-region-4-5-april-2017_en (07.08.2017)
- Bashar al-Assad Biography, <https://www.biography.com/dictator/bashar-al-assad> (04.09.2019)
- Bashar al-Assad, PRESIDENT OF SYRIA, <https://www.britannica.com/biography/Bashar-al-Assad> (04.09.2019)
- Center on Law and Globalization, Six Principles Govern the Responsibility to Protect in Humanitarian Interventions, https://clg.portalxm.com/library/keytext.cfm?keytext_id=176 (20.07.2017)
- Civilian victims' toll <http://sn4hr.org/> (14.02.2018)
- Final Statement of the Conference of Syrian Revolution and Opposition Forces Riyadh (December 10, 2015), <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/syria/events/article/final-statement-of-the-conference-of-syrian-revolution-and-opposition-forces> (16.02.2018)
- Frank E. Smith, "Arab Conquers, Mesopotamia, Syria and Palestine",

<http://www.fsmitha.com/h3/islam08.htm> (06.06.2016)

- Fikriyat, <https://www.fikriyat.com/galeri/dunya/suriyeyi-kana-bulayan-surecin-baslangic-noktasi-Hafiz-esad> (05.09.2019)

-Islamic Uprising in Syria,

http://broom02.revolvy.com/main/index.php?s=Islamic%20uprising%20in%20Syria&item_type=topic (15.09.2016)

-Joint statement by Iran, Russia and Turkey on the International Meeting on Syria in Astana 30-31 October 2017,

http://www.mid.ru/ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2927578?p_p_id=101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw&_101_INSTANCE_cKNonkJE02Bw_languageId=en_GB (02.11.2017)

-Joint statement by Iran, Russia and Turkey on the International Meeting on Syria in Astana, 21-22 December 2017, http://www.mfa.gov.tr/astanada-duzenlenen-suriye-konulu-uluslararasi-toplanti-hk-ortak-aciklama_en.en.mfa (05.03.2018)

- Johannes Iemke Bakker, Patrimonialism, Political Organization,

<https://www.britannica.com/topic/patrimonialism> (09.09.2019)

-Main bloc quits Syrian National Coalition over Geneva,

<http://www.timesofisrael.com/main-bloc-quits-syrian-national-coalition-over-geneva/> 21.01.2014 (19.08.2016)

- Michel Duclos, Portrait of Bashar al-Assad - President of the Syrian Arab Republic, Institut Montaigne, <https://www.institutmontaigne.org/en/blog/portrait-bashar-al-assad-president-syrian-arab-republic> (04.09.2019)

-Ministry of Foreign Affairs of Turkey, “Türkiye - Suriye Siyasi İlişkileri”,

<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suriye-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (16.09.2016)

-Ministry Of Interior Directorate General Of Migration Management (DGMM)

,http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik last uptaded on 08.02.2018 (12.02.2018)

- Realizm, <http://www.tuicakademi.org/realizm/> (15.09.2019)

-Six Principles Govern the Responsibility to Protect in Humanitarian Interventions,

https://clg.portalxm.com/library/keytext.cfm?keytext_id=176 (08.09.2017)

-Supporting Syria Conference 2016, <https://www.gov.uk/government/topical-events/supporting-syria-conference-2016> (26.09.2017)

-Supporting the future of Syria and the region - Brussels conference, 24-25/04/2018,

<http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2018/04/24-25/> (07.08.2017)

-Suriye Nüfus Sayısı <http://www.cbssyr.sy/General%20census-EN.htm> (24.06.2018)

-Suriye'nin Siyasi Görünümü, Turkish, MFA, <http://www.mfa.gov.tr/suriye-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (17.09.2016)

-SuriyeNüfusSayısı

<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=SY> (24.06.2018)

- Syria's Economy; An Overview, II Chapter,
http://www.kas.de/upload/Publikationen/2014/The_Socio-Economic_Implications_of_Syrian_Refugees_on_Jordan/The_Socio-Economic_Implications_of_Syrian_Refugees_on_Jordan-Chapter2.pdf (12.10.2016)
- Syrian Opposition Coalition Office gains Foreign Mission Status in Washington
http://www.etilaf.us/mission_recognition (19.08.2016)
- Syrian Opposition Coalition Office gains Foreign Mission Status in Washington
http://www.etilaf.us/mission_recognition (19.08.2016)
- Süleyman Güzel, Uluslararası Toplum, <http://www.tuicakademi.org/uluslararasi-toplum/> (05.09.2019)
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı, Joint Statement by the Foreign Ministers of the Islamic Republic of Iran, the Russian Federation and the Republic of Turkey on agreed steps to revitalize the political process to end the Syrian conflict, 20 December 2016, Moscow,
http://www.mfa.gov.tr/joint-statement-by-the-foreign-ministers-of-the-islamic-republic-of-iran_-the-russian-federation-and-the-republic-of-turkey-on-agreed-steps-to-revitalize-the-political-process-to-end-the-syrian-conflict_-20-december-2016_-moscow.en.mfa (12.09.2017)
- T.C. İçişleri Bakanlığı, GÖÇ İDARESİ, Genel Müdürlüğü, Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler,
http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler_409_558_560 (27.06.2018)
- The Editors of the Encyclopedia Britanica, Maronite church, Christianity,
<https://www.britannica.com/topic/Maronite-church> (30.06.2016)
- The Global Coalition To Defeat ISIS, <https://www.state.gov/s/seci/> (31.10.2017)
- The Islamic State, Stanfor University, Mapping Militant Organizations,
<http://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/1> (25.08.2016)
- The Syria İnstitute, The international Syria Support Group (ISSG), www.syrianinstitute.org, June 2016
- The World Fact Book, Syria <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> (accessed on 10.10.2016)
- TSK Genelkurmay Başkanlığı, Basın Açıklaması, 20 Ocak 2018, 17:35 (08.02.2018)
- TSK Genelkurmay Başkanlığı, Basın Açıklanması, 12 Şubat 2018,
http://www.tsk.tr/BasinFaaliyetleri/BN_33 (12.02.2018)
- TSK, Zeytin Dalı Harekatı, Basın Açıklanması, 18 Mart 2018,
<http://www.tsk.tr/Home/Detay/596> (28.03.2018)
- Uniting for Peace in Syria: Global Civil Society Appeal to UN Member States,
<https://www.hrw.org/news/2016/12/01/uniting-peace-syria-global-civil-society-appeal-un-member-states> (31.10.2017)
- US State Department, Foreign Terrorist Organization,
<http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm> (29.08.2016)
- Who are the Maronites? http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6932786.stm 06.08.2007 (30.06.2016)

-Why Was Syria's Opposition in Kazakhstan?,<https://thediplomat.com/2015/05/why-was-syrias-opposition-in-kazakhstan/> (01.10.2017)

-YPG , People's Protection Units, <http://thekurdishproject.org/history-and-culture/kurdish-nationalism/peoples-protection-units-ypg/> (29.08.2016)

- **Gazete Haberleri**

BBC

-5 Soruda Yemen'de neler

-7 soruda İdlib: Türkiye ne yapıyor, neyi amaçlıyor?,<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-41542725> (25.03.2018)

-Aleppo battle: Rebel evacuation delayed, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38311175> (14.12.2017)

-Al-Qaeda disavows ISIS militants in Syria, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-26016318> (accessed on 21.10.2016)

-Arab uprising: country by country-Egypt, BBC NEWS,<http://www.bbc.com/news/world-12482291> (19.07.2016)

-Arab uprising: country by country-Egypt, BBC NEWS,<http://www.bbc.com/news/world-12482291> (accessed on 19.07.2016)

-Arapça 'da "shabh" kelimesi hayalet anlamayla geliyor, Suriye'nin kıyı bölgelerinde hükümet tarafından yapılan temizlemelerde bu hayaletlerin şiddeti kullanılmada tereddüt etmediğini bildirildi.

-BBC News, Syria crisis: Where key countries stand, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23849587> (12.02.2018)

-BBC News, Syria crisis: Where key countries stand, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23849587> (12.02.2018)

-BBC News, Syria crisis: Where key countries stand, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23849587> (12.02.2018)

-BBC news,Syria's Saydnaya prison crematorium hid killings, says US, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-39926914> (16.08.2017)

-BBC Türkçe, ABD, SDG ile birlikte Türkiye ve Irak sınırında sınır koruma gücü oluşturuyor, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42682708> (12.02.2018)

-BBC Türkçe, Erdoğan: ABD sınırimızda terör ordusu kuruyor, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42692309> (12.02.2018)

-BBC Türkçe, Milli Savunma Bakanı Canikli'den Afrin açıklaması: Temel hedefimiz PYD terör örgütünün tamamen ortadan kaldırılması, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42745600> (08.02.2018)

-BBC Türkçe, Soçi zirvesi - Erdoğan: Suriye'de önceliğimiz terörist grupların süreçten dışlanması, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42079600> (16.02.2018)

-BBC Türkçe, Suriye: Şah Fırat operasyonu anlaşma ihlali,

-BBC Türkçe, Zeytin Dalı Harekatı: Türkiye'yi Afrin'de ne bekliyor? <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42702911> (12.02.2018)

-Guide to the Syrian Rebels <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003> (22.08.2016)

-Guide to the Syrian Rebels, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003> (22.08.2016)

-Guide to the Syrian Rebels, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24403003> 13.12.2013 (19.08.2016)

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/02/150222_suriye_sahfirat_tepki (08.02.2018)

-İŞİD'in 'fiili başkenti' Rakka, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41412870>(08.02.2018)

-Islamist rebels in Syria rejects the National Coalition, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24239779> 25.09.2013 (19.08.2016)

-Lyse Douce, Homs: A scarred and divided city <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-180079459>.05.2012. (25.07.2016)

oluyor?,https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/150121_yemende_neler_oluyor

-Suriye'de kimyasal saldırı iddiası: Dünya Sağlık Örgütü'nden Duma'ya 'engelsiz erişim' talebi, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43724739> (18.04.2018)

-Suriye'deki kimyasal saldırı iddialarına dünyadan tepkiler: Trump Esad'a 'hayvan' dedi, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43688517> (18.04.2018)

-Syria chemical 'attack': Russia rebel weapons claim rejected, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-39500319> (05.04.2017)

-Syria unrest:who are the Shabiha, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-14482968> 29 May 2012 (25.07.2016)

-Syria conflict: France wants Russia on war crimes charges, <http://www.bbc.com/news/world-europe-37611151> 10.10.2016 (21.10.2016)

-Syria conflict: UN suspends peace talks in Geneva, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35488073> (26.09.2017)

-Syria conflict: War of words as peace talks open in Astana, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-38714441> (01.10.2017)

-Syria conflict: World powers to intensify quest for peace, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-34673535> (23.09.2017)

-Syria war: Russia announces Aleppo humanitarian pause, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-37683244> 17.10.2016 (accessed on 18.10.2016)

-Syria: Hundreds of thousands joined anti Assad protests <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13988701> (28.07.2016)

-US go "totally destroy" North Korea - President Trump, <https://www.bbc.com/pidgin/world-41325980> (09.10.2017)
-What is the Geneva II conference on Syria? <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-24628442> (23.09.2017)

CNN

-Joe Sterling, *Daraa: the spark that lit the Syrian flame*,
-Bryony Jones, Clarissa Ward, Salma Abdelaziz, "Al-Nusra rebranding: New name, same aim? -What do you need to know <http://edition.cnn.com/2016/08/01/middleeast/al-nusra-rebranding-what-you-need-to-know/> 02.08.2016 (24.08.2016)
-Turkey says ISIS cleared from Turkish-Syrian border, <http://edition.cnn.com/2016/09/04/middleeast/turkey-syria-tanks-al-rai/index.html> 05.09.2016 (20.09.16)
-CNN Politics, Deadly battle with Syrian regime forces complicates Trump's Syria strategy, <https://edition.cnn.com/2018/02/08/politics/us-syria-battle-trump-strategy/index.html> (12.02.2018)
-CNN Politics, State Dept.: Assad using crematorium to hide atrocities, <http://edition.cnn.com/2017/05/15/politics/assad-syria-crematorium/index.html> (16.08.2017)
Russia: Syria establishes control over eastern
-Putin'den dikkat çeken Suriye itirafı, <https://www.cnnturk.com/dunya/putinden-dikkat-cekken-suriye-itirafi> (20.06.2016)
-CNN, 8 times Russia blocked a UN Security Council resolution on Syria, <http://edition.cnn.com/2017/04/13/middleeast/russia-unsc-syria-resolutions/index.html> (12.09.2017)
-U.N. General Assembly opens with focus on Syria and refugee crisis, <http://edition.cnn.com/2015/09/28/world/united-nations-main/index.html> (11.10.2015)
<http://edition.cnn.com/2012/03/01/world/meast/syria-crisis-beginnings/> 11.03.2012 (22.07.2016)
-Aleppo <http://edition.cnn.com/2016/12/12/middleeast/aleppo-syria-government-gains/index.html> 14.12.2016

Al Jazeera

-Esad ailesi: Demir yumruklu hanedan | Al Jazeera Türk - Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Türkiye ve çevresindeki bölgeden son dakika haberleri ve analizler, <http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/esad-ailesi-demir-yumruklu-hanedan> (15.05.2016)
-Tunuslu Genç Kendini yaktı, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tunuslu-genc-kendini-yakti-1> (19.07.2016)

-Deadliest day in Syria uprising,
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/04/201142212452973755.html>
 23.04.2011 (28.07.2016)

-Basma Atassi, "Free Syrian Army grows in influence"
<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2011/11/20111116154829885782.html>
 16.11.2010 (31.07.2016)

-Syrian opposition in Riyadh: Assad has to go
<http://www.aljazeera.com/news/2017/11/syrian-opposition-riyadh-assad-171122190540923.html> (16.02.2018)

-Al-Qaeda Leader in Syria speaks to Al Jazeera,
<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/12/al-qaeda-leader-syria-speaks-al-jazeera-20131218155917935989.html> dec. 2013 (22.08.2016)

-Kurdish led SDF Launches offensive on Syria's Raqqa,
<http://www.aljazeera.com/news/2016/05/syria-raqqa-sdf-160524134816769.html>
 26.05.2016 (29.08.2016)

-Kobane: the beginning of the end for ISIL,
<http://www.aljazeera.com/news/2015/01/kobane-beginning-isil-201512782724826681.html> 27.01.2015 (29.08.2016)

-UN rights chief denounces Aleppo raids as 'war crimes',
<http://www.aljazeera.com/news/2016/10/rights-chief-denounces-aleppo-raids-war-crimes-161021091847078.html> 21.10.2016 (22.10.2016)

-Al Jazeera News,
<http://www.aljazeera.com/news/2017/04/idlib-hospitals-overwhelmed-suspected-gas-attack-170405062828940.html>

-Refugees 'beaten and abused' in Macedonia,
<http://www.aljazeera.com/news/2015/09/refugees-beaten-abused-macedonia-150921175049518.html> (23.08.2017)

-'13 Devrim Muhafızı öldü', <http://www.aljazeera.com.tr/haber/13-devrim-muhafizi-oldu>
 (26.06.2018)

-Barbara Bibbo, New round of Syria talks opens in Geneva,
<http://www.aljazeera.com/news/2017/11/expect-syria-talks-171127093905806.html>

-Barbara Bibbo , De Mistura: Syria talks in Vienna at 'critical moment'
<http://www.aljazeera.com/news/2018/01/de-mistura-syria-talks-vienna-critical-moment-180125112902354.html>

- Esad ailesi: Demir yumruklu hanedan | Al Jazeera Türk - Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar, Türkiye ve çevresindeki bölgeden son dakika haberleri ve analizler,
<http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/esad-ailesi-demir-yumruklu-hanedan>
 (15.05.2016)

-Explaining the Geneva II peace talks on Syria
<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2014/01/explaining-geneva-ii-peace-talks-syria-2014118142853937726.html> (23.09.2017)

-De Mistura: Syria talks in Geneva end with clear agenda,

<http://www.aljazeera.com/news/2017/03/de-mistura-syria-talks-geneva-clear-agenda-170303202045570.html> (27.09.2017)

-Omar Kouch, siyasi analist Al Jazeera için,

<http://www.aljazeera.com/indepth/features/2017/03/geneva-4-shifting-shape-syria-diplomacy-170311081959353.html> (27.09.2017)

-'No miracles' in Geneva talks as Syria fighting rages,

<http://www.aljazeera.com/news/2017/03/miracles-geneva-talks-syria-fighting-rages-170324193931445.html> (27.09.2017)

-Syria talks conclude in Geneva with no breakthrough,

<http://www.aljazeera.com/news/2017/07/ends-syria-breakthrough-170715133937590.html> (27.09.2017)

-New round of Syria talks opens in Geneva,

<http://www.aljazeera.com/news/2017/11/expect-syria-talks-171127093905806.html> (14.02.2018)

- Profile: Bashar al-Assad,

<https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2007/07/200852518514154964.html> (04.09.2019)

-Syria's war: Astana peace talks 'set for January 23',

<http://www.aljazeera.com/news/2017/01/syria-war-astana-peace-talks-set-january-23-170111134601699.html> (01.10.2017)

-Syria diplomatic talks: A timeline, <http://www.aljazeera.com/news/2017/09/syria-diplomatic-talks-timeline-170915083153934.html> (01.10.2017)

-Syria's 'de-escalation zones' explained, <http://www.aljazeera.com/news/2017/05/syria-de-escalation-zones-explained-170506050208636.html> (03.10.2017)

-Syria's 'de-escalation zones' explained, <http://www.aljazeera.com/news/2017/05/syria-de-escalation-zones-explained-170506050208636.html>, (03.10.2017)

-Final de-escalation zones agreed on in Astana,

<http://www.aljazeera.com/news/2017/09/final-de-escalation-zones-agreed-astana-170915102811730.html> (03.10.2017)

-No miracles' in Geneva talks as Syria fighting rages,

<http://www.aljazeera.com/news/2017/03/miracles-geneva-talks-syria-fighting-rages-170324193931445.html> (27.09.2017)

The Guardian

- Bashar al-Assad wins re-election in Syria as uprising against him rages on,

<https://www.theguardian.com/world/2014/jun/04/bashar-al-assad-wins-re-election-in-landslide-victory> (06.09.2019)

-Dozens killed in suspected chemical attack on Syrian rebel enclave,

<https://www.theguardian.com/world/2018/apr/08/syrian-government-accused-of-chemical-attacks-on-civilians-in-eastern-ghouta> (18.04.2018)

-Syria peace talks break up as UN envoy fails to end deadlock,

<https://www.theguardian.com/world/2014/feb/15/syria-peace-talks-break-up-geneva> (23.09.2017)

-UN envoy to attend Syria peace talks despite boycott,

<https://www.theguardian.com/world/2018/jan/28/un-envoy-attend-russia-backed-syria-peace-talks-sochi-despite-opposition-boycott> (16.02.2018)

-UN's Syria envoy rejects Assad claim that Geneva peace talks are irrelevant,

<https://www.theguardian.com/world/2017/may/15/un-syria-envoy-rejects-assad-claim-that-geneva-peace-talks-are-irrelevant> (27.09.2017)

-War for Aleppo: battle rages in city that will determine fate of Syria,

<https://www.theguardian.com/world/2012/aug/04/aleppo-syria-civil-war> 04.08.2012 (03.08.2016)

Reuters

-Andrew Osborn, "How Damascus Volcano erupted in Assad's stronghold"

<http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-damascus-idUSBRE86J17E20120720> 20.07.2011 (31.07.2016)

-Aleppo evacuation delayed as rebels blame Iran, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-idUSKBN14300Y> (14.12.2017)

-France says U.N.-led Syria peace talks in Vienna represent 'last hope',

<https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-france/france-says-u-n-led-syria-peace-talks-in-vienna-represent-last-hope-idUSKBN1FD277> (14.02.2018)

-Reuters, French calls for emergency Security Council meeting on Syria,

<https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-france/french-calls-for-emergency-security-council-meeting-on-syria-idUSKBN1FA0K5> (08.02.2018)

-Turkish forces set up positions in Syria's Idlib, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-turkey/turkish-forces-set-up-positions-in-syrias-idlib-idUSKBN1CI0KW> (31.10.2017)

-Reuters, Syrian general says Aleppo offensive in final stages,

http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-idUSKBN1410LA?utm_source=Sailthru&utm_medium=email&utm_campaign=Reuters%20Select%20Campaign%202016-12-12&utm_term=US%20Reuters%20Select (13.12.2016)

-Syrian opposition to go to Geneva as peace talks open, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-statement/syrian-opposition-to-go-to-geneva-as-peace-talks-open-idUSKCN0V718I> (26.09.2017)

-Reuters, Syrian government team to arrive in Geneva for peace talks on Wednesday,

<https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-talks/syrian-government-team-to-arrive-in-geneva-for-peace-talks-on-wednesday-idUSKBN1DS0RE> (14.02.2018)

-Syrian negotiator puts 'terrorism' at center of Geneva talks, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-jaafari/syrian-negotiator-puts-terrorism-at-center-of-geneva-talks-idUSKBN16V2HP> (27.09.2017)

-Syrian government delegation says Turkey, rebels aim to disrupt Astana talks, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-astana/syrian-government-delegation-says-turkey-rebels-aim-to-disrupt-astana-talks-idUSKBN15V1XY> (02.10.2017)

-Syrian opposition will not attend Sochi peace talks: spokesman, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-opposition/syrian-opposition-will-not-attend-sochi-peace-talks-spokesman-idUSKBN1FF2Z6> (16.02.2018)

The Telegraph

-Badly armed rebels face tanks as Syria's mother of all battles begins, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/9435261/Badly-armed-rebels-face-tanks-as-Syrias-mother-of-all-battles-begins.html> 28.07.2012 (03.08.2016)

-France 'opens war crimes inquiry against Assad regime' in Syria: UN debate, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/11895857/Vladimir-Putin-and-Barack-Obama-speak-at-UN-General-Assembly-live.html> (10.10.2017)

DW

-DW, Syrian Democratic Forces liberate Raqqa from 'Islamic State', <http://www.dw.com/en/syrian-democratic-forces-liberate-raqqa-from-islamic-state/a-40986124> (12.02.2018)

-Fresh Syria talks in Astana, guest list and agenda unclear, <http://www.dw.com/en/fresh-syria-talks-in-astana-guest-list-and-agenda-unclear/a-37208554> (01.10.2017)

Soçi'deki Suriye kongresi başladı, <http://www.dw.com/tr/so%C3%A7ideki-suriye-kongresi-ba%C5%9Flad%C4%B1/a-42349944> (16.02.2018)

-'Last hope' Syrian peace talks start in Vienna, <http://www.dw.com/en/last-hope-syrian-peace-talks-start-in-vienna/a-42301391> (14.02.2018)

-Syrian opposition pulls out ahead of Astana peace talks, <http://www.dw.com/en/syrian-opposition-pulls-out-ahead-of-astana-peace-talks/a-37925866> (02.10.2017)

Anadolu Agency

-AnadoluAjansı, <http://aa.com.tr/en/middle-east/-international-outrage-over-reports-of-syrian-attack/789005> (05.04.2017)

- Anadolu Agency, <http://aa.com.tr/en/middle-east/-international-outrage-over-reports-of-syrian-attack/789005>
- Assad regime continues violating 2013 agreement, <http://aa.com.tr/en/middle-east/assad-regime-continues-violating-2013-agreement/789123> (07.04.2017)
- International outrage over reports of Syrian attack, <http://aa.com.tr/en/middle-east/-international-outrage-over-reports-of-syrian-attack/789005> (05.04.2017)
- Kimyasal saldırıları artık onlar bulacak, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kimyasal-saldirilari-artik-onlar-bulacak/1189001> (28.06.2018)
- 'SDG'nin kaçan sözcüsü Silo, ABD-PYD/PKK ilişkilerini anlattı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sdgnin-kacan-sozcusu-silo-abd-pyd-pkk-iliskilerini-anlatti/987777> (08.02.2018)
- Suriye konulu 8. Astana toplantısı başladı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suriye-konulu-8-astana-toplantisi-basladi/1010857> (05.03.2018)
- Turkish, Iranian, Russian FMs discuss Syria in Astana, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/turkish-iranian-russian-fms-discuss-syria-in-astana/1090556> (01.04.2018)
- UN draft resolution urges regime co-op on Syria attack, <http://aa.com.tr/en/politics/un-draft-resolution-urges-regime-co-op-on-syria-attack/789165> (05.04.2017)

Sabah

Savaş Halep'in nüfusunu eritti, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2014/08/20/savas-halepin-nufusunu-eritti> (05.02.2018)

New York Times

- Anne Barnard, "Death Toll From War in Syria Now 470,000, Group Finds", http://www.nytimes.com/2016/02/12/world/middleeast/death-toll-from-war-in-syria-now-470000-group-finds.html?_r=1102.2016 (accessed on 01.10.2016)
- First Day of Syria Peace Talks Quickly Descends Into Quarreling, <https://www.nytimes.com/2017/01/23/world/middleeast/syria-astana-talks-russia-turkey.html> (01.10.2017)
- Gordon, Michael, and Anne Barnard. "U.S. Places Militant Syrian Rebel Group on List of Terrorist Organizations." New York Times. N.p., 10 Dec. 2012. Web. 3 July 2014. <http://www.nytimes.com/2012/12/11/world/middleeast/us-designates-syrian-al-nusra-front-as-terrorist-group.html?_r=0>. ^ (24.08.2-16)
- Neil MacFarquhar, Hafez al-Assad, Who Turned Syria Into a Power in the Middle East, Dies at 69, The New York Times, 11 June 2000, <https://www.nytimes.com/2000/06/11/world/hafez-al-assad-who-turned-syria-into-a-power-in-the-middle-east-dies-at-69.html> (04.09.2019)

- The New York Times, Syrian Crematory Is Hiding Mass Killings of Prisoners, U.S. Says, <https://www.nytimes.com/2017/05/15/world/middleeast/syria-assad-prison-crematory.html> (16.08.2017)
- UN To Stop Updating Syria Death Toll, <http://world.time.com/2014/01/07/un-to-stop-updating-syria-death-toll/> (09.09.2019)
- U.S., Britain and France Strike Syria Over Suspected Chemical Weapons Attack, <https://www.nytimes.com/2018/04/13/world/middleeast/trump-strikes-syria-attack.html> 19.04.2018
- When No Place Is Safe: Sheltering Under Siege in Syria, <https://www.nytimes.com/2018/02/21/world/middleeast/syria-eastern-ghouta-bombing.html> (18.04.2018)
- John Kifner, Syrians Vote To Confirm Assad's Son As President, nytimes.com/2000/07/11/world/syrians-vote-to-confirm-assad-s-son-as-president.html July 2000 (04.09.2019)

Diğeri

- Tepperman Jonathan, *Foreign Affairs* managing editor, January 20 met with Syrian President Bashar al-Assad in Damascus, INTERVIEW March/April 2015 Issue
- Leith Fadel, “Exclusive: Aleppo Ceasefire Proposal Details Revealed”, <http://www.almasdarnews.com/article/exclusive-aleppo-ceasefire-proposal-details-revealed/11.11.2014> (03.08.2016)
- NBC News, <http://www.nbcnews.com/video/seven-year-old-uses-twitter-to-tell-horrors-of-aleppo-778846787999> (accessed on 17.10.2016)
<https://twitter.com/search?q=%23aleppo> (18.10.2016)
- Syria's Assad replaces defence minister, <http://www.dailymail.co.uk/wires/afp/article-5226605/Syrias-Assad-replaces-defence-minister.html> (25.05.2018)
- Russian bombing, <http://www.independent.co.uk/topic/russian-bombing-of-syria> (12.12.2017)
- Foreign Troops Make Up Just 20% of Syria's Pro-Government Forces, <https://sputniknews.com/analysis/201711091058947330-foreign-troops-syria-government/> (10.03.2018)
- Assad Is Desperate for Soldiers, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/05/syria-assad-conscription-refugees-lebanon/560282/> (18.04.2018)
- Asma Al Assad Ateş Örgülerine sesleniyor, https://arabic.rt.com/middle_east/933726-%D8%A3%D8%B3%D9%85%D8%A7%D8%A1-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D8%B3%D8%AF-%D8%AA%D8%AE%D8%A7%D8%B7%D8%A8-

[%D8%B6%D9%81%D8%A7%D8%A6%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D9%86%D8%A7%D8%B1/#](#) 18.04.2018

-Syria: ISIS orphans, al-Nusra Front cutting its Funding
<http://english.al-akhbar.com/node/17291> (25.08.2016)

-The Syriac Military Front , <http://www.syriacsnews.com/the-syriac-military-council-in-syria/>

-Türkiye'nin İdlib operasyonu, Sputnik Türkiye, <https://tr.sputniknews.com/trend/turkiye-idlib-suriye-oso-tsk-isid/> (07.02.2018)

-TSK Genelkurmay Başkanlığı, Basın Açıklaması, 20 Ocak 2018, 17:35 (08.02.2018)
Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü Kalın: "Fırat Kalkanı Operasyonu, DAİŞ ve Diğer Terör Örgütlerine Karşı Yürütülen Bir Operasyondur",
<http://www.tccb.gov.tr/haberler/410/51152/cumhurbaskanligi-sozcusu-kalin-firat-kalkani-operasyonu-dais-ve-diger-teror-orgutlerine-karsi-yurutulen-bir-operasyondur.html>31.08.2016 (20.09.2016)

-Turkish army-backed rebels advance inside Syria on ISIL,
<http://www.hurriyetdailynews.com/turkish-military-launches-operation-in-syrias-jarablus-to-sweep-isil.aspx?pageID=238&nID=103174&NewsCatID=352> 24.08.2016 (20.09.2016)

-Bashar al-Assad 'more advanced terrorist' than Islamic State, says Recep Tayyip Erdogan, <http://www.firstpost.com/world/bashar-al-assad-more-advanced-terrorist-than-islamic-state-says-recep-tayyip-erdogan-2870636.html> 03.07.2016 (19.08.2016)

-Selcuk Aydın and Muhammed Alı Ucar, TRT World, Divisions in Europe over Turkey's operation in Syria, <https://www.trtworld.com/opinion/divisions-in-europe-over-turkey-s-operation-in-syria-14822> (08.02.2018)

-Selcuk Aydın and Muhammed Alı Ucar, TRT World, Divisions in Europe over Turkey's operation in Syria, <https://www.trtworld.com/opinion/divisions-in-europe-over-turkey-s-operation-in-syria-14822>

-TRT Haber, ABD'den Afrin operasyonu açıklaması,
<http://www.trthaber.com/haber/dunya/abdden-afrin-operasyonu-aciklamasi-346945.html>

-Samuel Ramani, The Washington Post, Why France is so deeply entangled in Syria, https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/11/19/why-france-is-so-deeply-entangled-in-syria/?utm_term=.c810f00605b0 (12.02.2018)

-France Diplomatie, France and Syria, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/syria/france-and-syria/> (12.02.2018)

-France Diplomatie, France and Syria, <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/country-files/syria/france-and-syria/> (12.02.2018)

-Samuel Ramani, The Washington Post, Why France is so deeply entangled in Syria, https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2015/11/19/why-france-is-so-deeply-entangled-in-syria/?utm_term=.c810f00605b0 (12.02.2018)

-Independent, Hungarian border guards 'taking selfies with beaten migrants' as crackdown against refugees intensifies, <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/refugee->

crisis-hungary-border-police-guards-fence-beating-asylum-seekers-migrants-serbia-push-back-a7610411.html (23.08.2017)

-George W Bush says Iraq intelligence failure is his biggest regret, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/northamerica/usa/3540733/George-W-Bush-says-Iraq-intelligence-failure-is-his-biggest-regret.html> (31.10.2017)

-Rusya'dan Suriye hakkındaki BM tasarısına veto, <http://www.milliyet.com.tr/rusya-dan-suriye-hakkindaki-bm-dunya-2543063/> (31.10.2017)

Syria talks in Geneva end in failure, <http://www.hurriyetdailynews.com/syria-talks-in-geneva-end-in-failure.aspx?pageID=238&nID=113326&NewsCatID=359> (27.09.2017)

-France opens probe into Assad regime for crimes against humanity, <http://www.france24.com/en/20150930-france-opens-war-crimes-inquiry-assad-regime> (03.12.2015)

EKLER

EK A

Görüşme, Mohammad Sahou, Psikolog

İlk baştan bu görüşmede katıldığınız için teşekkür ederim, vereceğiniz cevapları tezim için büyük bir önem taşımaktadır ve aynı zamanda yaptığım araştırmaya daha da gerçekçi ve doğru bir bakış açısı eklemektedir.

1. Bu görüşmeden alacağım bilgiler tezin içerisinde kullanmaya planlamaktadır. Kullandığım yerlerde alıntı yapmak için sizden bazı kişisel bilgi gerekmektedir. O halde aşağıdaki istenen bilgileri öğrenebilir miyim?

- Yaşınız: 32
- Cinsiyetiniz: Erkek
- Mesleğiniz: İnsani Yardım (Psikolojik-sosyal destek ve zihinsel sağlığı)
- İkamet ettiğiniz yer: İstanbul

2. Suriye'deyken nerede ikamet ediyordunuz ve nelerle uğraşıyordunuz?

İlk başta Yarmouk sonra Jarmana'da ikamet ediyordum. Farklı yerlerde çalıştım, en eskiden başlasam: Sahnaya, Drwsha, Mezzh, Berzeh, Jarmana ve Zahera. Ancak Ekim 2012 yılında Şam'da, Şam Üniversitesinde, Eğitim Fakültesinde, Psikoloji alanında Yüksek Lisansımı başladım ve Kasım 2015 mezun oldum. Ekim 2013 yılında Uluslararası Tıbbi Topluluğunda çalışmaya başladım ve 2016 yılında Suriye'yi terk etmeye kadar onlarla çalıştım.

3. Ne zaman Suriye'den göç etiniz ve bunun sebebi neydi?

6 Ocak 2016'da ayrıldım. Bir den fazla sebep vardı, ailemin yanına gitmek gibi, ailem 2015 yılında Deir-Ezoor şehrinden Urfa'ya göç ettim. Aynı zamanda rejim ordusunda askerlik hizmetinden kaçmak. Son olarak da 8 Ocak 2016'dan itibaren, Türk hükümeti Suriyeli vatandaşlar için Vize sistemini uygulamaya karar vermişti, bundan dolayı bu tarih öncesinden gelmek zorundaydım.

4. Krizin başlamadan önce (mart 2011 yılın öncesine) Suriye'nin durumu size bir kaç cümle ile özetleyin dersem nasıl özetirsiniz?

Bir çok insandan duyabileceğiniz en yaygın cümle(devrime karşı olan insanlardan veya “gri insanlar” denilen gruptan) “Barış içerisinde yaşıyorduk”. Aslında Suriye’de 15 Mart 2011, devrimin başladığından önce bu durum gerçek bir durumdu. Suriye’de her şey bir şekilde ok’ydi ya da ya da en azından başkalarına muhakkak olan bir durumdu. Fakat ayrıntılara girmek istiyorsak, Suriye, Esad ailesi ve diktatörlüğün bazı faydalanıcıları için “Çiftlik” den başka bir şey değildi. Yani devrim, kaçınılmaz bir şeydi.

5. Bu krizin sebebi soğrulduğunda karşımıza çok fazla farklı sebepler çıkmaktadır. Bazları sebep olarak Arap Baharı görüyorlar, bazları ise o esnadaki ülkenin ekonomik durumu ve bunu etkileyen kurulum, bazları da bir özgür yaşam ve temel insan hakları olmadığını bir toplum olduğundan dolayı krizin sebebi olarak gösteriyorlar. Ben size bu krizin sebebi nedir sorsam cevabınız ne olur (açıklar mısınız) ?

Aslında, daha önce de belirttiğim gibi, Suriye genel olarak iyiydi (ekonomik anlamından). Fakat İsa'nın bir keresinde söylediği gibi "sadece ekmekle yaşayamayız". Siyasal yaşam Esad yakın çevresiyle sınırlıydı, fakat bazı azınlıklar “din anlamından demek istemiyorum”, Esad'a ve ailesine kör sadakat gösterdikleri için çok fazla ayrıcalıklara sahip oldular. Devrim özgürlük ve demokrasi talep etmek için barışçıl bir şekilde başladı. Ardından, rejimin tarafından gelen vahşi tepki (devrimcileri öldürmek, tutuklamak ve işkence etmek), ardından, bombalama ve kuşatma şehirleri (Dara'dan başlayarak Homs, Hama, Deir-Ezzor... vb.) ve bu durumlar kendilerini, şehirlerini ve ailelerini savunmak için insanları zorlandı.

6. Açıkladığınız sebepler ile ilgili kişisel ya da şahit olduğunuz örnek varsa anlatır mısınız?

Birçok örnek, evimi ziyaret etme fırsatını kaybetmekten başlayarak (Deir-Ezzor), savaş alanında ya da hapishanede (işkence) hayatını kaybeden pek çok insanı (en yakın arkadaşları ve akrabaları) kaybetmekle bitmektedir.

Ben kendim, devrimci bir şehir olarak adlandırılan bir şehirden geldiği için, kontrol noktalarında (Şam'ın her yerinde) soru sormadan özgürce hareket etmenin birçok zorluğu ile karşılaştım:

- Burada ne yapıyorsun?

-Nerede yaşıyorsun?

- Seninle ilgili güvenlik kontrolü yapmalıyız. (Askerlerin saygısız muamelesinden bahsetmeye gerek yok) vb.

Kendi Ülkemde bir yabancı gibi hissediyordum, çünkü sadece milyonlarca Suriyeli insan gibi daha fazla özgürlük arıyordum. Ve bu duygu iğrenç bir duyguydu.

7. Bildiğim kadarıyla Şam'da okumuyordunuz ve yaşıyordunuz, başkent bu krizin güvenli baloncuk olarak bilinmektedir (bu krizin bir parçası daha ilerleyen zamanlarda yer aldığını ve muhalefet için çok zor bir hedef olduğunu dikkate alarak), kriz sırasında Şam'daki durumu açıklayabilir misiniz?

Şam'da kriz olduğunu söyleyerek kimse size yalan söylemez. “Her nasılsa” her şey normaldi, günlük yaşam, gece hayatı, konserler, barlar, kafeler vb. Ama genel olarak, Şam, Esad rejimi ve milisleri tarafından işgal eden bir şehridir. Kimse yüksek sesle “HAYIR” demeye cesaret edemez. Tüm insanlar, hatta Esad'ın destekçileri bile korku içinde yaşıyorlar

8. Suriye'de pek çok şeyin aileye, politik, etnik kökene ve paraya dayandığını okudum, 2011'den önce bile sistem gerçekten bu faktörlere dayanıyor muydu (iş bulmak veya iyi bir okulda veya üniversitede okumak vb.)?

Bu konu hakkında daha önce de bahsettiğim gibi, büyük ve yetkili bir aileden geldiyseniz, geleceğiniz hakkında endişelenmenize gerek yok. Ya da hükümetin yüksek seviyedeki birisini tanıyor olsanız bile hayatınızı kolaylıkla yönetebilirsiniz (suç işlemiş olsanız bile, yetkili birisinin sizi serbest bırakması için yeterli olduğunu bilebilirsiniz).

9. Siz Üniversitede bulunuyordunuz, bu da gençlerle çevrili olmanız anlamına geliyordu peki bu genç insanlar arasındaki durum nasıldı, bu genç eğitilmiş insanlar arasında gerginlik var mıydı?

Devrimin başlangıcından 2011'den bu yana, üniversiteler devrimin yanını alan ve almayanlar öğrenciler arasındaki temel tartışma alanıydı. Ancak genel olarak, üniversiteler rejim alanıydı, birçok öğrenci kampüsten tutuklanıp, birçoğu işkence ile de öldürüldü veya hiç kimse onların hakkında hiçbir şey bilmiyordu.

10. Son olarak, sizce bu krizin çözümü nerede saklı?

Esad ve ailesini kaldırın.

11. Başka eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Yaklaşık 500.000 şehit, 13 milyon yerinden edilme ve mülteci arasında ve Suriye'nin % 70'i yıkılışının, sorumlu olan diktatör ve onun destekçileri olmakta. Sadece Suriye'nin geleceği değil, aynı zamanda dünyanın geleceği için de, onu serbest bırakmanın veya bu aptal rejimin herhangi bir rolünü kabul etmenin bir utanç kaynağı olacaktır. O ve beraberindekiler tek bir şeyi hak ediyorlar o da “Lahey'deki yüksek mahkeme mahkemesi”.

EK B

Görüşme, Ivana Dragovikj, Sosyal Çalışmacı

1. Sayın Ivana Dragovikj Hanım, ilk başta bu görüşme ile yaptığım araştırmada katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim. İkinci olarak lütfen çalıştığınız kurum, aldığınız pozisyon ve çalıştığınız süreyi bana söyleyebilir misiniz?

Sayın Abela Hanım, gösterdiğiniz güve ve ilgi için ben teşekkür ediyorum. Umarım beklentilerinizi karşılayacağım ve Yüksek Lisans tezinize katkıda bulunacağım. Ocak 2016'dan Nisan 2017'ye kadar olan dönemde sivil toplum kuruluşu La strada - Open Gate için çalıştım. Başlangıçta, Makedonya Cumhuriyeti Tabanovce'deki mülteci kampında çalıştım ve daha sonra Makedonya Cumhuriyeti Vino Jug Gevgelija mülteci kampında da çalıştım iki kampın içerisinde de profesyonel bir kadro olarak çalışmalarında dâhil oldum.

2. Bulunduğunuz pozisyonun tam olarak ne kapsıyordu?

Makedonya Cumhuriyeti'ndeki her iki kampta da, vasıflı personel olarak çalışan kişiler, anneler ve çocuklar ile ilgileniyordu. Tabanovce'deki mülteci kampındaki görevim, refakatiz çocukları, psiko-sosyal desteklerini ve uygulamalarını uygun tedavi kurumlarına ulaştırmaktı. Bunlar yalnız seyahat eden, yani ebeveynleri veya en az bir ebeveyni veya velisi tarafından eşlik edilmeyen gençler anlamayla gelmektedir. Ancak Mülteci kampı Vino Jug'da, marjinal grupların (mültecilerin) eğitimi, zor durumda olan insanlar için psiko-sosyal destek, çocuklarla faaliyetler, annelerle faaliyetler ve özel ihtiyaçları olan kişilerle faaliyetler üzerinde çalıştım.

3. Mültecilerin durumunu nasıl tanımlarsınız?

Çok zor - onların durumu hakkında söyleyeceğim en uygun kelime tam da bu olacağını düşünüyorum. Yani yakın akrabalarını, arkadaşlarını kaybeden, çoğunun, ebeveynlerini hem de tüm ailelerini kaybeden, tehdit altında bulunan bir insan kategori söz konusudur. En basit bir şekilde söylemek gerekirse, daha önce sahip oldukları bütün hayatı kaybetmişler.

4. Mültecinin psikolojik durumunu nasıl tanımlarsınız?

Her biri farklı bir şekilde acısını sundu. Yolculuk sırasında, tüm mülteciler daha iyi bir yarın için umuda sahipti. Bütün savaş suçlarından ve günlük hayatlarının bir parçası olan saldırılardan daha güvenli ve uzak bir yere, yeni güvenli ülkelere gidiyorlardı. Onlarla yapılan sohbetlerimden, en küçük çocuktan en yaşlı adama kadar, herhangi bir trajedisini türü yaşadığını söyleyebilirim - sevdiklerinin öldürülmesi, çocuklarla dolu okulların üzerinde saldırısı, dini ritüelleri gerçekleştiren insanlara üzerinde saldırısı ve pek çok daha buna benzer trajedi ile sonuçlandıran durumalar, onlara ömür boyu bir iz ve acı bıraktı.

5. Avrupa'ya giden yolu sırasında karşılaştıkları durum zor mu, ve karşılaştıkları en büyük engel nedir?

Yukarıda belirttiğim gibi, bulundukları durum hiç de kolay değil. Hepimiz biliyoruz ki hayatları çok zor ve belirsiz. Çok uzak noktalardan sürülürüp, birçok riskle karşı karşıya kaldılar. Birçoğu reşit olmayan çocuklarıyla seyahat ediyor, bu yüzden yolculukları daha da zor oluyor. Herkes seyahat ederken farklı engeller karşı karşıya kalmışlardır, hırsızlık, fon ve ekonomik güç eksikliği, bulundukları durumun kötüye kullanılması, küçüklerin yağmalanması ve insan ticaretine karışması. Mültecilerin, bahsettikleri ortak durum, iyi sonuçlanmayan veya vaat ettikleri şeyi yerine getirmeyen kaçakçılıktır de bulunmaktadır. Başka bir sorun su yolu idi, birçoğu seyahat ettikleri tekne devrilmiş, ama çok şükür ki sorumlu olan kurumlar r hızlı ve verimli bir şekilde tepki göstermişler.

6. Eminim ki onlarla konuştuğunuzda, kendi ülkesinden göç etmek, nedenlerin neler olduğunu ve en yaygın yanıtın ne olduğunu bilirsiniz. Bunu benimle paylaşır mısınız?

Savaş, ülkeyi geride bırakan ana gösterge olarak işaret edildi. Tabiki de gündelik saldırılar ve cinayetler cesaret toplamak ve yıllar boyunca inşa ettikleri her şeyi bırakmak

için yeterli bir sebeptir. Daha sonra, soykırıma altında mahsur kalan uluslar da vardı. Kadınların ve genç kızların tecavüze uğradığını, zorlandıklarını, erkeklerin ve erkek çocukların acımasızca öldürüldüğünü söylediler. Ancak bu mülteci krizini kullanmaya karar veren ve ülkedeki ekonomik kriz nedeniyle memleketini terk eden, hapis cezasından kaçmak için mülteciler (göçmenler) de vardı.

7. Aynı zamanda, onların planları hakkında da konuşmuşsunuzdur. En sık belirtilen hedefleri hangileriydi?

Kesinlikle daha iyi, istikrarlı ve huzurlu bir yaşam. Daha önce sahip oldukları hayatı asla geri döndüremeyeceğini farkındalardı. Ama en azından, kendi başlarının üzerinde kendi çatılarıyla güvende olacaklarına dair küçük bir umutları vardı. Yetişkinler tek istedikleri şey bir iş bulmak ve sadece temel ihtiyaçları karşılamak ve çocukların yeterli eğitime sahip olmasını istediler.

8. Mültecilerin Makedonya'da kabulü neydi? Vatandaşların tepkisi neydi?

Kamplar kurulmadan önce mülteciler şehrin etrafında özgürce hareket edebiliyorlardı. Ortaya kargaşa çıktı, apartmanların girişlerde, sokaklarda ihtiyaçlar olan şeyleri yapıyorlardı, insanların tarlalara zarar veriyorlardı, en güvenli olduğunu düşündükleri yerlerde çadırlar kuruyorlardı. Kasacısı yerli olan insanlar bu durumdan rahatsız ve güvensiz hissediyorlardı. Ama kamplar kurduktan sonra böyle bir sıkıntı çıkmadı, hatta mülteciler yerli insanlarla hiç temas kurmuyorlardı çünkü bütün ihtiyaç olan şeyler ve prosedürler kampın içinde gerçekleştiriyordu. İhtiyaç duyanlara tıbbi yardım aldılar, yiyecek dağıtımı yapıldı, hem yetişkinler hem de çocuklar ve bebekler için kıyafetler de verildi. Anneler, çocuklar ve bebekler için gerekli ve özel yardım verildi, çocuklara yönelik bakımları için gerekli olan tüm tavsiyeler ve gerekçeleri de verildi.

9. Başka eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Benim için bu iş çok büyük bir deneyimdi. Onlar da hepsi normal bir hayatı hak eden insanlardır. Sadece bir şey söyleyeceğim, onlar benim için hepsinin en cesur insanlar olarak kalacaklardır. Daha iyi bir yaşam için hedeflerine ulaşacaklarını ve eskisinden daha mutlu olacaklarını umuyorum.

EK C

Görüşme, Ivana Gjuroska, Sosyal Çalışmacı

1. Sayın Ivana Gjuroska hanım, ilk başta bu görüşme ile yaptığım araştırmada katkıda bulunduğunuz için teşekkür ederim. İkinci olarak lütfen çalıştığınız kurum, aldığınız pozisyon ve çalıştığınız süreyi bana söyleyebilir misiniz?

Sayın Abela Rizvanska Davut Hanım, araştırmanızda kendi cevaplarımla katkıda bulunacağım için asıl ben size teşekkür ederim. Büyük gururla, 1 yıl 6 aylık bir süresine göç krizin içerisinde angaje edilmiş personelin bir parçasıydım (Mart 2016-Haziran 2017). SOS Çocuk Köyü Makedonya kuruluşun altında Tabanovce'deki transit kampında bir sosyal hizmet görevlisi olarak çalıştım.

2. Bulunduğunuz pozisyonun tam olarak ne kapsıyordu?

Çalıştığım pozisyonda öncelik mültecilerin bakımı vermiş olan bir görevdi, gerekli gıda ve hijyen ürünlerini paylaşım ve mülteciler için kıyafet ve ayakkabı dağıtmaya içeren bir görevdi. SOS Çocuk Köyü kurallarına ve örgütün amacına uygun olarak, hedef grubumuz çocuklara ve annelere uygun bakım ve özen göstermeleri için birçok bölüm kapsıyordu. Kampta, organizasyonumuzda Çocuk Dostu Mekanı açıldı. Mesleğime göre, 0-6 yaş arası bulunan mülteci çocuklara erken çocukluk gelişimine vurgu yaparak, çocuklara ve annelere psiko-sosyal destek verdim. Çocukların yaşlarına, kapasitelerine ve fırsatlarına göre sorunsuz bir şekilde gelişebilmesi için bir dizi etkinlik düzenledik. Bu etkinlikler erken çocukluk gelişimi fiziksel ve motor gelişim, sosyal-duygusal gelişim, bilişsel gelişim ve öğrenme yaklaşımını kapsıyorlardı.

3. Mültecilerin durumunu nasıl tanımlarsınız?

Durumu çok zor, uzun, çok tehlikeli yorucu, stresli kendi evlere büyük bir nostalji, kaybeden aile üyelerini ve arkadaşlarını üzüntüyle dolu bir yolculuk olduğunu söyleyebilirim.

4. Mültecinin psikolojik durumunu nasıl tanımlarsınız?

Mültecilerinin psikolojik durum, birkaç aşamada geliştirilen bir durumdu ve bunu iddia edebilirim çünkü mültecilerden bazıları 9 ay boyunca kampta kaldı. Başlangıçta, yinelen hiçbir şaysız duruma düşmek korkusu nedeniyle çok miktarda yiyecek ve başka ürün almanın çok büyük bir ihtiyaç ve istek fark edildi. Ardından kalmak için uygun bir yer almak için çabalar izlendi. Erkekler ve kadınlar arasındaki psikolojik durumu arasında büyük bir fark vardı. Kadınlarda kendi çocuklarını vicdanlı bir bakımın büyük bir yokluğunu bulunuyordu. Profesyonel olarak bizler genellikle, çocuklarının emzirilmesi, beslenmesi, hijyen ve bakımı gibi temel şeyleri sürekli hatırlatmaktaydık. Ancak sonra belirli bir süre sonra, onların güvenini kazandıktan sonra, onlarla ilişkilerinde büyük bir rahatlama hissettik. Bir sürü yaklaşma aktivitesinin düzenlenmesi nedeniyle, insanlar duyguları hakkında açıkça konuşmaya başladılar ve her birinin için ayrı bir resim ve durum olduğunu fark etmeye başladık.

5. Avrupa'ya giden yolu sırasında karşılaştıkları durum zor mu, ve karşılaştıkları en büyük engel nedir?

Avrupa'ya ulaşma konusunda onların en büyük arzuları olarak denilebilir ama bu arzuyu bir dizi engel takip ediyor. Ancak en büyük olanı Güney Avrupa ülkelerinin Mart 2016'da Balkan rotasını kapatma emri almasıdır. Bu durum kaçakçılara çok büyük bir kar kazanmak için kapı açılmış oldu.

6. Eminim ki onlarla konuştuğunuzda, kendi ülkesinden göç etmek, nedenlerin neler olduğunu ve en yaygın yanıtın ne olduğunu bilirsiniz. Bunu benimle paylaşır mısınız?

Bu sorunun en çok rastlanan cevabı savaştı. Kaçıyorlardı çünkü evleri yıkılmıştı ve geri dönecek yeri yoktu. Aynı zamanda kaçma nedeni olarak da ailedeki erkek üyeleri, Esad'ın ordusuna almaktan ve regrüte etmekten de korumaktı.

7. Aynı zamanda, onların planları hakkında da konuşmuşsunuzdur. En sık belirtilen hedefleri hangileriydi?

Birçoğu hedef Almanya'yı ulaşmaktı. Orada ulaştıktan sonra sığınmacıların statüsünü almak ve daha sonra Alman vatandaşı olmak aynı zamanda çocuklar için ev ve eğitim ve topluma bütünleşme olmaktı.

8. Mültecilerin Makedonya'da kabulü neydi? Vatandaşların tepkisi neydi?

Farklı dönemlerde farklı tepkiler vardı. Balkan rotası açıkken bazıları insanlara yardım ettiler, onlara yiyecek, su ve her türlü yardım ettiler. Ancak vatandaşların birçoğu mültecilere iki kat fiyatlarla ürünler satıyorlardı. Balkan rotası kapandıktan sonra hiç bir vatandaş mültecilerle temas kurmadı çünkü onlara iki olan kapalı kampta içerisinde kalıyorlardı.

9. Başka eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Makedonya'da sığınma talebinde bulunan mültecilerin sayısının çok küçük olduğunu eklemek isterim. Ayrıca, Vaksince ve Lojane köylerinde, mülteci akını kontrolünün olmadığı yerlerde paralel yasadışı “kamplar” da bulunmaktadır. Az sayıda kuruluşun köylere erişimi var. Bu mülteci krizi hem Makedonya için hem de insanlarla doğrudan temas halinde olan kişiler, Avrupa'daki tercihleri ve politikaları farklıdır ve bu nedenle çalışanlar sürekli olarak çatışma içerisinde ve mülteciler tarafından her türlü tepkiye maruz kalmaktalar. İnsanı bakış açısından, bir daha asla böyle savaşlar ve medeniyet krizlerle, sayısız kurbanlarla, tamamen yıkılmış şehirler ve kültür miraslarla karşı karşıya gelmeyiz diye umut ediyorum. Kaybettikleri her şey mültecilerin muazzam bir acı vermektedir ve kendilerine ve ailelerine barış ve huzur bulmak için uygun profesyonel yardım ile çok fazla zaman harcayacaklar.

EK D

Görüşme,Slobodan Mıtrović, Kızıl Haç'ın koordinatörü

1. Sayın Slobodan Mıtrović, ilk başta görüşme katılım gösterdiğiniz için teşekkür ederim ve aynı zamanda sizin Kızıl Haç 'takı aldığınız pozisyonu ve görevi benimle paylaşabilir misiniz?

Kızıl Haç çerçevesinde, göçmen ve mülteci krizi alanındaki faaliyetlerle ilgili olarak, Transit Merkezlerdeki görevim Kızıl Haç'ın faaliyetlerinin koordinatörüdür. Aynı görev ilk başta Vino Jug, Gevgeliya'daki kampta yaptım sonra da Tabanovce'deki olan kampta devam etmekteyim.

2. Makedonya'da Suriyeli mültecilerin geçici olarak kalma süresi ne zaman oldu?

Transit merkezlerde mülteci ve göçmenlerin, başta insani nedenlerden ötürü geçici olarak ikamet etmeleri, Balkan rotası üzerindeki sınırların resmi olarak kapatılmasından sonraki dönemde, yani 8 Mart 2016'dan birkaç aylığına gerçekleşti.

3. Suriyeli mültecilerin tam olarak nerede kalıyorlardı?

Yukarıda bahsettiğim gibi, mültecilerin tutuklanması Gevgeliya ve Tabanovce'deki transit merkezlerinde gerçekleşti. Suriyeli mültecilere işaret ederken, mülteci ve göçmen mültecilerin yanı sıra, Suriyeli mültecilerin yanı sıra, Irak ve Afganistan'dan hatta Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerinden gelen mültecilerin çoğunlukla Balkan rotasından geçen insanların bir parçası olduğunu da eklemek isterim.

4. Makedonya'ya Avrupa yolunda geçenlerin sayısını ve kaçının Suriyeliler olduğunu biliyor musunuz?

Ülkemizden geçen kişiler açısından, ilgili kurumlar tarafından verilen rakam olarak, 850 000'den fazla iken, ilgili devlet kurumları, menşe ülkeye göre yüzde temsiliyle ilgili veriye sahiptir.

5. Makedonya'da kurulan merkezlere kimler sponsor oldu?

PTC Vinojug, Gevgelija ve PTC Tabanovce, Tabanovce, İçişleri Bakanlığı, CMC ve MLSP'ye verilen sorumlulukla birlikte devlet tarafından uygulanan merkezlerdir. Öncelikle BM kurumları ve Kızılhaç'ın devlet kurumlarının desteğiyle altyapısı ve elbette ki faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde insani yönü de göz önünde bulundurularak bu kurumlar seçilmiş olduğunu belirtmek lazım. Saha faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde kesinlikle başka dernekler ve STK'lar vardı.

6. Bu merkezlerde kaç kişi çalıştı?

Mülteci ve göçmenlerin, özellikle de en savunmasız olanların tedavisini en üst düzeye çıkarmak amacıyla, en geç 24 saat boyunca (14.000'e ulaşan) mülteci akışı göz önüne alındığında, Kızıl Haç'ın kişi sayısı ne kadar olduğunu söyleyebilirim. En büyük akının olduğu dönemde iki geçiş merkezinde çalışanlar, 216 kadar gönüllü ve uzman hizmetin bu istenen sayısından bir parçasıydı. Tabii ki, diğer devlet kurumlarının yanı sıra BM ajansları ve STK'larda da belirttiğim gibi hesaba atarsak o zaman insan sayımızın hiç az olmadığını tahmin edebilirsiniz ancak ben bu sayıyı tam bilmiyorum.

7. Hangi aktiviteler yapıldı ve merkezlerin ana hedefi neydi?

Başlangıçta, ilk hedef sürekli olarak insan ve transit akışını sağlamaktım ardından her bir kurum ve saha örgütü, geçiş yapan kişilerin çıkarına olan maksimum aktiviteleri gerçekleştirmeye çalışıyordu. Kızıl Haç olarak, tıbbi yardım, gıda, hijyen paketleri ve gıda dışı ürünlerdeki 24 saatlik desteğin sahada mevcut olduğunu ve elbette, en savunmasız olanlar için lojistik destek sağladığını ya da bu grubun taşınmasına yardımcı olduğunu söyleyebilirim. Transit merkezlerdeki diğer kurum ve kuruluşlar, kendi görev alanlarındaki faaliyetlerin gerçekleştirilmesini kesinlikle amaçlamaktaydılar, fakat tabii ki, mültecilerin ve göçmenlerin muamelesiyle ilgili uluslararası insancıl hukuk kurallarına uygun davranarak her şey gerçekleştiriyordu. Bütün bunlar bahsedildiği gibi bu savunmasız kategori hizmeti en üst düzeye çıkarmayı ve seyahat ya da geçiş süresinde rahatlama ihtiyaçlarını karşılamalarını amaçlamaktaydı.

EK E

Görüşme, E. Tümgeneral Ali Şahin İşleyen

1. Bir askeri strateji planlanırken neler bakılıyor ve analiz ediliyor?

Bir askeri müdahale üzerinde tartışmadan önce bir askeri güç bir devlet için ne ifade ettiğini anlamakta fayda vardır.

Bir askeri güç birkaç unsurdan oluşmaktadır:

1. Silahlı gücü, bu unsur asker sayısı ve silah sayısı ve türü de kapsamaktadır.
2. İkinci ise silahlı güce destek verenler: halk, başka devletler, diğer gruplar (özel şirketler, STK vb.)
3. Son olarak da devletten aldığı destek: ekonomi güç, sanayi/savunma sanayi (silah üreten fabrikalar, enerji kaynaklar, ...) de çok önemlidir.

İlk başta krizin nedeni devletin mi yoksa halkın yüzünden var oluyor. Ardından o durumun içinde dost kim, düşman kim tespit edilmelidir. Şimdi bir askeri müdahale yapmaya karar verildiğinde, Suriye konunuz olduğundan dolayı anlatımda onu kullanacağım, ilk başta, Suriye Devletinin vatandaşına yaptıkların sorunu nerede,

- a. Problem devlette mi?
- b. Halkta mı?

Krizinin çıkma sebebi tarafın istek üzerinde mi yoksa siyasi mi tespit edilmeli. Mutlaka düşman kim dost kim belirtmeli. Düşmana kim silahlı destek veriyor bütün şekilde destekçileri kimdir. Dost olanları kimdir nasıl erişim nasıl iltifat ve nasıl destek alınacak karar verilmeli.

İkinci olarak, askeri müdahale için kuvvet gücünü tespit etmeli.

- a. Problem Halkta ise – devlet temsilcisiyle görüşme, - niçin başarısız oldular – karşı tarafın silahlı gücü ne kadar? Neden bir değişimi istiyorlar? Hangi güçleri destekleri... halk ile iletişim kurarak öğrenmelidir
- b. Problem Devlette ise halka ile irtibat geçme, devletin kendi gücü nedir (silah vb.) – istihbarat desteği alarak bilgilere göre kuvvet ölçmeli.- müdahale edilecek olsa problem yaşayan ve karşı koyan halk ile koalisyon kurmak gibi girişimlerde

bulunmalı. Yeniden devletin kurulması için şimdiden bu müdahalenin, siyasi boyutu, hükümet, seçimi, alt yapı konularında çalışma yapılması şarttır.

Üçüncü olarak kuvvet kullanma orantı ölçümü yapılması gerekmektedir. Sahada dostlarımız kim ve düşmanlarımız kim tespit ettikten sonra bütün yukarıda belirtilen unsurlarla analiz yaptıktan sonra bu kuvvet ölçümü yapılır ve müdahaleye girişebilir.

2. Şimdiki Suriye krizinin karmakarışıklığını göz önüne alarak, müdahale için bir strateji yapmak mümkün mü?

İlk başta Suriye’de tam olarak neler olup olmadığını detaylı bir şekilde bilmediğimi izah etmem lazım. Ancak sizin anlattıklarınızı göre içerde sayısız çatışan gruplar bulunmaktadır. Az evvel anlattığım gibi bir müdahale yapılması için birkaç seviyeden oluşan bir çalışma yapılması lazım ancak en önemli noktalarından bir tanesi ise müdahale yapılacağı yerde düşman kim ve dost kim tespit edilmektedir. O kadar karmakarışık bir ortamda ilk başta düşmanlarımız dostlarımızdan ayırt etmeye zorlanırsak o zaman diğer yapılması gereken aşılımları gerçekleştirmeye daha da zor olacaktır. Suriye’de belki daha erken bir tarihte bu kadar karışmadan önce bir askeri müdahale mümkün olabilirdi.

3. Bir uluslararası müdahale gerçekleştirilecekse Suriye’nin hangi bölgesine yapılmalıdır?

Bu konuda karar verilmesi için deneysel çalışma yapılması lazım. Suriye’deki problem bölgeleri (Halep?*;Laskiye?) tespit edip sırayla en büyük olanından sırlaması lazım. Sonra her bölge için tek tek bakılacak, Halep’te (problem devlette ise örnek olarak) silahlı güç kimde içinde neler var tespit edilmeli. Burada kendilerine destek toplayan halk var mı? Bizim kimin tarafı tutuyoruz devletin mi halkın mı? Ona göre kiminle itibara geçeceğimizi karar veririz ve bilgi toplamaya başlanabilir. Müdahale yapılırsa halkın durumu ne olacak ve nasıl tepki verir inci detaylarına kadar araştırılır.

TEŞEKKÜR

Tez çalışması boyunca karşılaşılan zorluklar, engeller ve çıkılmaz gibi görünen durumların üstesinden gelmek adına destek veren herkese teşekkür etmek istiyorum. İlk başta, tezin başlangıcından beri karşıladığımı sorunları çözmeye çalışan, tez konumu destekleyen, akademik yolu gösteren, moral veren ve benimle beraber tezimi kelime kelime okuyan tez danışmanım Doç. Dr. Altuğ GÜNAL'a teşekkür ederim.

Tez sürecinde, moral almak ve tezin çalışma esnasında panik yaptığımda bana yol gösteren ve destek veren araştırma görevlisine Zeynep Selin ACAR'a teşekkür ederim.

Olmasalardı ben burada olamazdım ve her zaman yurtdışına yüksek lisans hayâlîmî gerçekleştirmek için fırsat veren Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Bakanlığına ve Türkiye Burslarına teşekkür ederim. YTB vasıtasıyla tanıştığım, her zaman yanımda aile olarak duran, destekleyen, Türkiye'yi ve Türkçeyi sevdiren Selvet ÇETİN Hocama, Doç. Dr. Mehmet ÇEVİK'e, Prof. Özlem FEDAİ 'ye ve Dr. Celal FEDAİ 'ye çok teşekkür ediyorum.

Uzakta olsalar da hep yanımda desteklerini ve bana güvenen sevgili babam Zuko RIZVANSKI'ya, annem Urmetka RIZVANSKA'ya ve kardeşim Haris RIZVANSKI'ya teşekkür ederim.

En son bu birkaç sene boyunca hem kendi kendimle hem tezimle savaşıırken, özgüvenimi kaybettiğim anlarda sürekli yanımda olan, bana benden çok inanan, destek veren ve yapabileceğimi hatırlanan eşim Kemal DAVUT'a minnetim sonsuzdur.

ÖZGEÇMİŞ

Abela RIZVANSKA DAVUT, 03 Ocak 1991’de Üsküp Makedonya’da doğdu. Üsküp’te Nikola Karev Anadolu Lisesinde okul birincisi olarak ortaöğretimini tamamladı. 2009 yılında burslu olarak girdiği FON Üniversitesinde, Siyasal Bilimler ve Diploması Bölümü’nü 2012 yılında lisans eğitimi tamamladı. Aynı Üniversite Yüksek Lisans bursu kazandı ancak aynı zamanda YTB Türkiye Bursları kapsamında Yüksek Lisans için de burs kazandı. Yüksek Lisansını Türkiye’de devam etmek için karar aldı ve 2013 yılında EGE Üniversitesinde TÖMER’de Türkçe eğitimi başladı. 2014 yılında Türkçe eğitimi aldıktan sonra EGE Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisansı başladı.